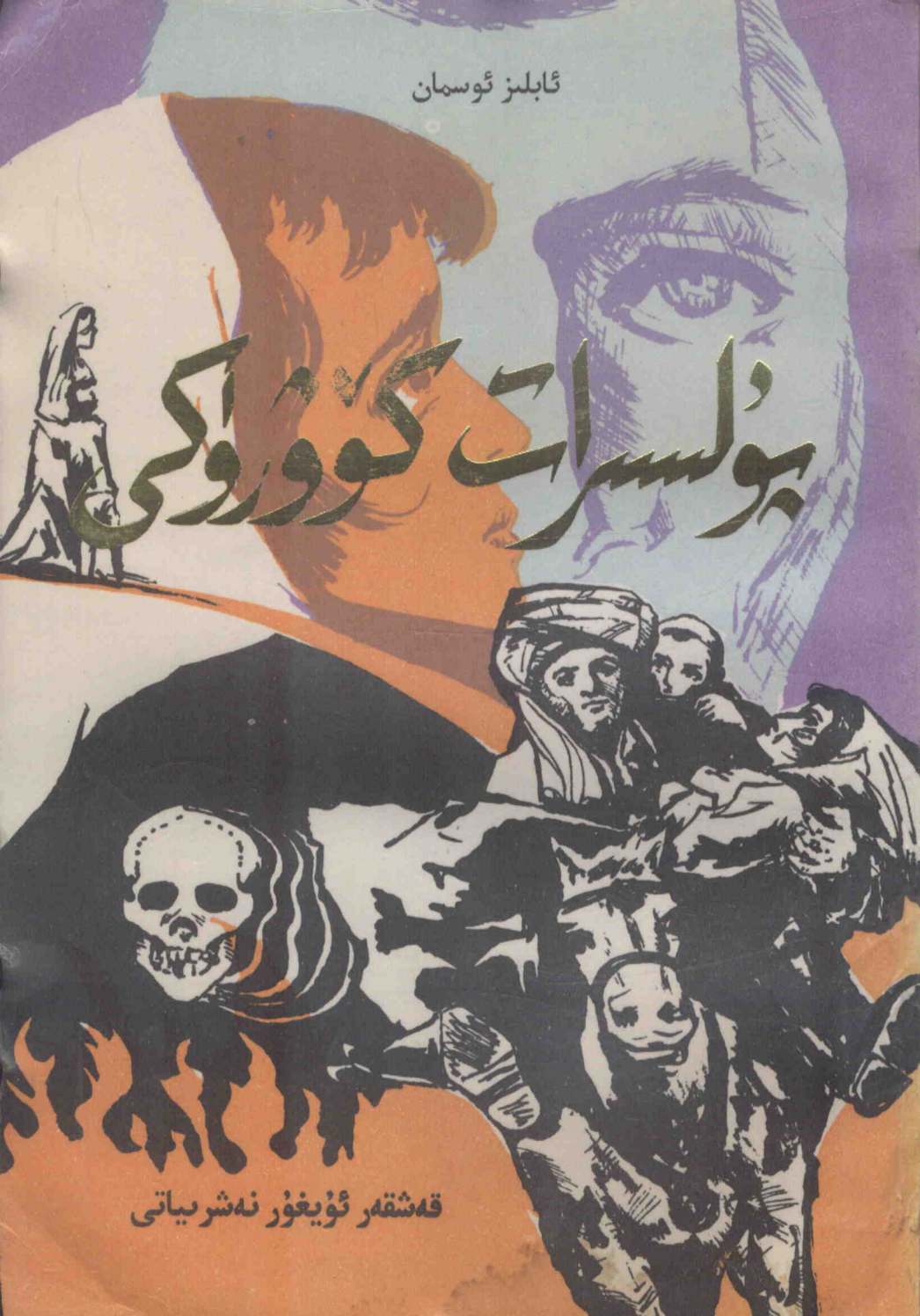
ئابلىز ئوسمان

پۇلسىز ئاتا-ئانىلار

قەشقەر ئۇيغۇر نەشرىياتى

ئابلىز ئوسمان

پۇلسىزلىق كۆۋرۈكى

(پوۋېست - ئەدەبىي ئاخباراتلار)

قەشقەر ئۇيغۇر نەشرىياتى

图书在版编目(CIP)数据

鬼门关:维吾尔文/阿布利孜·吾斯曼.—喀什:喀什维吾尔文出版社,1998.8
ISBN7—5373—0658—3

Ⅰ.鬼... Ⅱ.阿... Ⅲ.①少数民族文学—维吾尔族—中篇小说—中国—当代—维吾尔语(中国少数民族语言)②少数民族文学—维吾尔族—作品集—中国—维吾尔语(中国少数民族语言)
Ⅳ.I 291.5

中国版本图书馆CIP数据核字(98)第20306号

喀什维吾尔文出版社出版
(喀什市塔吾古孜路14号　邮政编码:844000)
新疆新华书店发行
喀什维吾尔文出版社印刷厂印刷
850×1168毫米　32开本　8.875印张　2插页
1998年8月第1版　1998年8月第1次印刷
印数:1——5080　定价:11.00元

نەشرىياتتىن

ئابلىز ئوسمان 1965 - يىل 8 - ئايدا ئۇچتۇرپان ناھىيە-سىدە تۇغۇلغان . 1988 - يىلى شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ ئەدەبىيات فاكۇلتېتىنى پۈتكۈزگەن . ئۇ ھازىر « ئاقسۇ گېزىتى » ئۇيغۇر تەھرىر بۆلۈمىدە ئىشلەۋاتىدۇ .

ئۇ ئەدەبىي ئىجادىيەت سېپىگە كىرىپ كەلگەندىن بۇيان، ئاپتونوم رايونىمىزدىكى ھەرقايسى گېزىت - ژۇرناللاردا 250 پارچىدىن ئارتۇق شېئىرى ، ئون نەچچە پارچە ھېكايە - ئەدەبىي ئاخباراتى ، بىر پوۋېستى ، يەتتە پارچە ئىلمىي ماقالە ۋە 15 پارچە تەرجىمە ئەسىرى ئېلان قىلىنغان ؛ 1985 - يىلى شىنجاڭ ياشلار - ئۆسمۈرلەر نەشرىياتى نەشر قىلغان « ئويغاق ئەۋلاد » ناملىق كوللېكتىپ توپلامغا بىر تۈركۈم شېئىرلىرى كىرگۈزۈلگەن ؛ « ساي خاتىرلىرى » ناملىق چاتما شېئىرى خەنزۇچىغا تەرجىمە قىلىنغان ؛ « تالانت ، ئادەم ، كېلەچەك » ناملىق ئەدەبىي ئاخباراتى 1990 - يىلى « تارىم » ژۇرنىلى بىلەن « شىنجاڭ ياشلىرى » ژۇرنىلى ئۇيۇشتۇرغان « ئالتۇن چاغ » مۇكاپاتىغا ، « ئوت ناخشىسى » ناملىق ئەدەبىي ئاخباراتى ئاپتونوم رايون بويىچە گېزىت ئەدەبىي بەتلىرىدىكى ئەسەرلەرنى باھالاشتا 1 - دەرىجىلىك ئىجادىيەت مۇكاپاتىغا ، « كەچ كۈز لىرىكىلىرى » ناملىق شېئىرى 2 - دەرىجىلىك ئىجادىيەت مۇكاپاتىغا ، « پۇلسىرات كۆۋرۈكى » ناملىق پوۋېستى

« ئاقسۇ ئەدەبىياتى » ژۇرنىلى ئۇيۇشتۇرغان ئوقۇرمەنلەر ئاۋاز بېرىپ ئەسەر باھالاش پائالىيىتىدە 1 ـ دەرىجىلىك مۇكاپاتقا ھەم 7 ـ نۆۋەتلىك « خانتەڭرى ئەدەبىيات مۇكاپاتى » غا ئېرىشكەن. ئۇ يېقىندا « ئاشۇ كېچە » ناملىق شېئىرلار توپلىمىنى نەشرىياتقا سۇندى.

يازغۇچى ئابلىز ئوسمان ھازىر ئاپتونوم رايونلۇق يازغۇچىلار جەمئىيىتى ۋە ئاقسۇ ۋىلايەتلىك ئەدەبىياتچىلار جەمئىيىتىنىڭ ئەزاسى.

مۇندەرىجە

پۇلسىرات كۆۋرۈكى (پوۋېست) 1
تالانت ، ئادەم ، كىلەچەك 194
مۇكتار كۈيى 218
ئوت ناخشىسى 229
يىلتىز كۆكلەيدۇ 243

پولسرات كۆۋرۈسى

(پروۆبست)

1

مەن بۇ بالىغا قاراپلا ئەندىكىپ كەتتىم : ئۇ ، تۇغۇلغىنىغا بىرنەچچە ئايلا بولغان بوۋاقتەك ، سۇلغۇن چىراي دادىسىنىڭ قۇچىقىدا تىپىرلايتتى . ئۇنىڭ بېشى سوقىچاق ، بويىنى ئۇزۇن بولۇپ ، خۇددى نوگايغىلا ئوخشايتتى . تەمەچتەك پۈت - قوللىرى تارتىشىپ قالغان بولۇپ ، يېرىم يۇمۇلغان كۆزلىرى جانسىز پىلدىرايتتى . جاۋغىيىغا تىنىمسىز سىرغىپ تۇرغان شۆلگەيلىرى بىلەن تىز - تىز نەپەسلىرىدىن چىقىۋاتقان خار - خۇر ئاۋاز ئادەمنىڭ ئىچىنى سىقاتتى . دادىسى بولسا كۇننىڭ تەپتىدە ئېرىپ تامچىلاشقا باشلىغان چوكا مۇز سۈيىنى ئۇنىڭ لېۋىگە تېمىتقاچ ، ئەتراپىغا يىغلىغان كىشىلەرگە سۆزلىمەكتە ئىدى . ئۇنىڭ شۇ چاغدىكى ھالىتى تولىمۇ بىچارە بولۇپ ، قورۇق چۈشكەن تاتىراڭغۇ يۈزلىرىدىكى چاڭگىسىمان ساقال - بۇرۇتلىرى جۇدۇنىدىكى قىياقلاردەك ئەلەملىك تىترەيتتى . ئۇ ، ئۆز يېشىدىن خېلىلا قېرىپ كەتكەندەك كۆرۈنسىمۇ ، كۆزلىرىنىڭ

ئىچكىرىسىدە يالت - يۇلت چاقناپ تۇرغان بىر نۇر كىشىدە ئۆزگىچە تەسىر پەيدا قىلاتتى.

— ئەي، ئەھلى مۇسۇلمانلار، خۇدانىڭ پاك بەندىلىرى، — دەيتتى ئۇ تىترەك ئاۋازدا، — رەھىم قىلىڭلار، بىچارە بالىغا ئىچىڭلار ئاغرىسۇن ...

كىشىلەر ئۇنىڭغا ئازدۇر - كۆپتۇر پۇل بېرىشتى. مەنمۇ بىر يۈەن پۇلنى ئۇزاتتىم ۋە كەسپىي ئادىتىمگە ئاردىلىشىپ كەتكەن ھېسداشلىق ھېسسىياتىم بىلەن:

— تاغا، ئۆزلىرى نەدىن كەلدىلە؟ بۇ بالا نېمە كېسەللىك بىلەن مۇشۇ ھالغا چۈشۈپ قالدى؟ — دەپ سورىدىم.

بوۋاي ئۇلۇغ - كىچىك تىنىپ، ئىستىھزا بىلەن كۈلدى. ئاندىن ئۆزىنىڭ جەنۇبىي شىنجاڭدىكى چەت ×× ناھىيىسىدىن كەلگەنلىكىنى ئەسكەرتكەندىن كېيىن، بالا ھەققىدە سۆزلەپلا كەتتى:

— ھەي ئۇكام، نېمىسىنى ئېيتىسىز، بۇ ئەسلىدە بىر تاشلاندۇق بالا ئىدى، ئۇنى بىر ئاق كۆڭۈل ئايال بېقىۋالغان. ئۇ مەزلۇم ئۆتكەن يىلى تۇغقىپ كەتتى. شۇنىڭدىن بېرى بالىدىن مەن خەۋەر ئېلىۋاتىمەن، بىچارە بالا بۇ يىل 10 ياشقا كىردى، ئانا سۈتىگە قانمىغاچقىمىكىن، كېسەلدىن خالىي بولالمىدى، ئۇنى كۆتۈرۈپ يۈرۈپ كۆرسەتمىگەن دوختۇر - تېۋىپ قالمىدى. ئاخىر تاقەت قىلالماي، تاپقان - تەرگىنىمنى يىغىپ بۇ شەھەرگە ئەكەلدىم، بۇ يەردىكى دوختۇرلار: «كۆپ مىقداردا قان بەرمەسە، بالىنىڭ ھاياتى خەۋپكە ئۇچرايدۇ» دەيدۇ. مەندە نەدىمۇ ئۇنىڭغا يەتكۈدەك پۇل بولسۇن؟ شۇنىڭ بىلەن كوچىغا چىقىپ تىلەشكە مەجبۇر بولدۇق ...

مەن ئېغىر ئۇھ تارتقان ھالدا «قايتايلى» دېگەن ئىشارەت بىلەن ئايالىمغا قاراپلا چۆچۈپ كەتتىم. ئۇ مېنى پۈتۈنلەي

ئېسىدىن چىقىرىۋەتكەندەك ، جان تالىشىۋاتقان بالىغا مېھرى بەـ لەن تىكىلگىنىچە قېتىپ قالغان ئىدى . ئۇ ، بىر ھازادىن كېيىن ئېسىگە كەلگەندەك ، لەۋلىرى تىترىگەن ، كۆزلىرىگە ياش ئالغان ھالدا بوۋايدىن :

ـــ تاغا ، بايا تاشلاندۇق بالا دېدىلىما ؟ ـــ دەپ سورىدى .

بوۋايمۇ سەل ھەيران بولغان ھالدا ئايالىمغا سىنچىلاپ قارىغىنىچە :

ـــ شۇنداق ، سىڭلىم ، ئۇ ئەسلىدە بىر تاشلاندۇق بالا ئىدى ، ئۇنى بىر تۇل ئايال بېقىۋالغان ، ـــ دېدى .

ـــ ھە ، كىمدىن بېقىۋالغان ؟ ـــ ئايالىم يانىدۇرۇپ سورىدى .

ـــ مەسچىتنىڭ ئىمامىدىن ، ـــ بوۋاي ھەيرانلىق بىلەن ئايالىمنىڭ كۆزلىرىگە تىكىلگىنىچە سۆزىنى داۋام قىلدى ، ـــ بۇنىڭدىن 10 يىل ئىلگىرىكى بىر جۈمە ئەتىگەنلىكى مەھەللەـ مىزنىڭ ئىمامى مەسچىت ئىچىدىن يۆگەكلەگەن ئىگىسىز بوۋاقنى تېپىۋالغان ، كېيىن بالىنىڭ ئانىسىنىڭ ئىز ـ دېرىكى بولماي ، خەلىچىخان ئىسمىلىك ھېلىقى تۇل ئايال بېقىۋالغان .

ئايالىم ئۇنىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلاپلا لاغىلداپ تىترەشكە باشلىدى . كۆز چاناقلىرىدىن سىرغىغان ياش تامچىلىرى ئەلەمـ لىك يالتىراپ ، كىرپىكلىرىنى نەمدۇتكەن ئىدى . ئۇ ، كۆرۈشمىگىلى ئۇزاق يىللار بولغان تۇغقىنىنى تاسادىپىي ئۇچرىـ تىپ تونۇپ قالغاندەك ، بوۋاي بىلەن بالىغا يېنىش ـ يېنىشلاپ قاراپ بىر نېمە دېمەكچى بولاتتىيۇ ، نېمىشقىدۇر ئاغزىدىن گەپ چىقمايتتى . مەن بىز توي قىلغاندىن بۇيان يۈرىكىمىزنى ئازابلاپ كېلىۋاتقان بىر ئىشنى خىيالىمغا كەلتۈرۈپلا ئەنسىرەشكە باشلىـ دىم . چۈنكى ، ئۇنىڭ مىجەزى ماڭا ئايان ئىدى . بىرەر ئىشتىن

قاتتىق خاپا بولسا ياكى ئادەتتىن تاشقىرى ھاياجانلانسا ، تۇتاقلىق كېسىلى قوزغىلىپ ھوشىدىن كېتىپ قالاتتى . شۇڭا ، ئۇنى دەرھال قولتۇقلاپ ، تەمكىنەك بولۇشقا ئاگاھلاندۇردۇم . بىراق ، مەن ئەنسىرىگەن ئىش ئاخىر يۈز بەردى . ئۇ ، ئاۋۇال جالاقلاپ تىترەشكە باشلىدى ، ئاندىن چىشلىرى كىرىشىپ ، قا- رىچۇقلىرى تارتىشىپ ، خۇددى بىر ھەيكەل ئۆرۈلۈپ چۈشكەندەك ، ماڭا يۆلەنگىنىچە يەڭدەپ قالدى . پۈت - قوللىرى- نىڭ پەيلىرىمۇ تارتىشىپ قالغان بولسا كېرەك ، گېپىس بىلەن قاتۇرۇۋېتىلگەندەك تۇيۇلۇز ھالەتتە ئىدى . بۇ ، بىزنىڭ شىمالىي شىنجاڭنىڭ چەت بىر يېزىسىدىكى 10 يىللىق سۈرگۈنلۈك ھاياتىمىزنى ئاخىرلاشتۇرۇپ ، ئەسلىدىكى ئورنىمىزغا قايتىپ كەلگىلى بىرەر ئاي بولا - بولمايلا ئۇرۇمچىنىڭ قايناق ، ئاۋات دۆڭكۆۋرۈك بازىرىدا بولۇۋاتقان ئىش ئىدى .

مەن ئايالىمنى خۇددى ئۆلۈكنى كۆتۈرگەندەك كۆتۈرۈپ ئۆرە تۇراتتىم ، ئەتراپىمىزغا ئادەملەر ئولاشماقتا ئىدى . مەن ھودۇقىقان ھەم تەمتىرىگەن ھالدا ئۇنى يەڭگىل سىلكىپ چاقى- رىشقا باشلىدىم :

— سانىيە ، سانىيە ، كۆزىڭنى ئاچسىڭىز-چۇ !

ئۇ ، پۈشۈلداپ تىنغىنىچە جىمجىت ياتاتتى . كۆز چاناقلىرىدىن سىرغۇاتقان ياش مەڭزىگىچە ئېقىپ چۈشكەن ئىدى . ئارىدىن بىر سىنىڭ ھېسداشلىقى قوزغالدى بولغاي ، كىچىك ماشىنىدىن بىرنى توسۇپ توختىتىپ ، مېنى چاقىردى . مەن « ئۇھ » دەپ بىر تىنىۋالغاندىن كېيىن ، يەڭگىللەپ قالغاندەك تېز - تېز قەدەم تاشلاپ ماشىنا يېنىغا كەلدىمۇ ، ئىخ- تىيارسىز كەينىمگە بۇرۇلۇپ قاردىم . كۆزۈم ھېلىقى بوۋاينىڭ كۆزى بىلەن تەبىئىي ھالدا ئۇچرىشىپ قالدى . ئۇ ، تەمتىرىگەن ھالدا ئورنىدىن تۇرۇپ بىر نېمە دېمەكچى بولغاندەك ئاغزىنى

ئۆمەللىدىيۇ ، نېمىشقىدۇر قۇچقىدىكى بالىنى باغرىغا مەھكەم باسقىنىچە كۆزىنى يۇمۇۋالدى . ئۇ ، ئۆكسۈپ يىغلاۋاتاتتى . مەن شوپۇرنىڭ ئالدىرىتىشى بىلەن ماشىنىغا چىقتىم . سانىيە قۇچقىدا ئۇخلاۋاتقاندەك ياتاتتى . ئۇنىڭ يادىگىغۇ چىرايىغا قاراپ ئىچىم سىيرىلىپ كەتتى .

ماشىنا تېز كېتىۋاتاتتى . مەن جىمجىت ئولتۇرغان ھالدا خىيالغا چۆككەن ئىدىم . قەلبىم چىدىغۇسىز ئازاب ۋە ئەلەم بىلەن تولغان ئىدى : « ئاھ خۇدا ، 10 يىل تارتقان جاپالىرىمىزنى ئۇنتۇپ ، ئەمدى خاتىرجەم ياشارمىز دەپ ئويلىۋىدىم ، نەچچە ۋاقىتتىن بېرى يېگى ئۆيىمىزنى تۈزەشتۈرۈش بىلەن بولۇپ كېتىپ سىرتقىمۇ تۈزۈك چىقالمىغان ئىدۇق ، بۈگۈن بازار ئايلانغاچ ھاردۇقىمىزنى چىقىرارمىز دېسەم ماۋۇ پېشكەللىكنى ... » مەن خۇرسىنىغان ھالدا شۇنداق ئويلىدىم . خىيالىمغا ئەمدى ھېلىقى نەمىجان بالا كەلدى . « راستىنلا شۇمىدۇ ؟ » دەپ پىچىرلىدىممەن ئۆز - ئۆزۈمگە . شۇ ھامان ئۇنىڭ قورقۇنچلۇق ھالىتى كۆز ئالدىمغا كەلدى - دە ، كۆزۈمنى يۇمۇۋالدىم . سانىيە بىر خىللا ياتاتتى . مەن ئۇنىڭغا تىكىلىپ قارىغىنىمچە توپىمىز بولۇشنىڭ ئالدى - كەينىدىكى ئىشلارنى ئەسلەپ قالدىم .

* * *

ئېسىمنى بىلگۈدەك بولسام ، ئۆيىمىز ئۈرۈمچىدىكى بىر تېخنىكوم مەكتەپتە ئىكەن . دادام مەكتەپنىڭ ئەدەبىيات دەرسى بېرىدىغان مۇئەللىمى ، ئانام بولسا مەكتەپ ئىشخانىسىدا ئىشلەيتتى . دادام ئېگىز ، ئورۇق كەلگەن ئادەم بولۇپ ، تولىمۇ كەم سۆز ھەم خىيالچان ئىدى . كۆپ ۋاقىتلىرى كىتاب - ماتېرىيال كۆرۈش ياكى ئۇنى - بۇنى جىجلاپ يېزىش بىلەن ئۆتەتتى . مەن ئۇنى كۆزلىرى قىزىرىپ ، ساقال - بۇرۇتلىرى

ئۆسۈپ كەتكەن هالەتتىلا كۆرەتتىم . ئانام خۇشخۇي ، گەپدان ئايال بولۇپ ، دائىم ئۇنى ئۆزىنى تۇزەپ يۈرۈشكە ئاگاهلاندۇرۇپ تۇراتتى .

ئۇ چاغدا مەن باشلانغۇچ مەكتەپتە ئوقۇۋاتاتتىم . ئۆزۈم شەهەردە ئاتا ـ ئانامنىڭ ئىللىق قۇچىقىدا خۇشال ـ خۇرام يېتىلۋاتقان بولساممۇ ، نېمىشقىكىن ، شۇنچە تونۇش هەم ناتونۇش بولغان يېراق بىر جاي ـــ يېنىدىلا كۆمۈشتەك ئاپئاق قارلىق چوققىلار يالتىراپ تۇرىدىغان ، قوينى سەهەر ۋە كەچلىكى قۇشلارنىڭ ۋىجىرلاشلىرى ، هايۋانلارنىڭ هەر خىل ئاۋازى بىلەن قىزىپ كېتىدىغان چەت بىر سەهرا پات ـ پاتلا خىيالىمغا كىرىۋالاتتى . مەن بۇ جايىنى ئۇكۇمدا ياكى چۈشۈمدە كۆرگەنلىكىمنى ئاڭقرالمايتتىم ، قانداق بولۇپ شۇنداق بىر مەنزىرىنىڭ خىيال ئېكرانىمدا پەيدا بولۇپ قالغانلىقىنى تېخىمۇ دەپ بېرەلمەيتتىم . ئىشقىلىپ ، باللىق قەلبىمنىڭ چوڭقۇر يېرىدە ئۆزۈمۇ جاۋابىنى تاپالمايۋاتقان بىر سوئال بەلگىسىنىڭ كۆمۈلۈپ ياتقانلىقىنى شۇنچە غۇۋا هېس قىلاتتىم . كۈتۈلمىگەندە يۈز بەرگەن كىچىككىنە بىر ماجىرا تۈپەيلىدىن بۇ سوئال بەلگىسى گويا بۈلۈتلار ئۇرىۇالغان هىلال ئاي بىردىنلا زەڭگەر بوشلۇقتا يۈز ئاچقاندەك روشەنلىشىپ ، مېنى تېخىمۇ ئويچان قىلىپ قويدى . بىزنىڭ سىنىپتا دادىسى دادام بىلەن تازا ئەپ ئۆتمەيدىغان بىر ساۋاقدىشىم بار ئىدى . ئىككىمزنىڭ مۇناسىۋىتىمۇ تازا ياخشى ئەمەس ئىدى . بىر قېتىملىق تەنتەربىيە دەرسىدە ئىككىمز ئۆرۈشۈپ قالدۇق ، ئۇ دەسلەپتە تۇيۇقسىز تۇرغانلىقىمدىن پايدىلىنىپ بىر ئىتتىرىپلا مېنى يىقىتىۋەتتى . ئاچچىقىمدا ئورنۇمدىن تۇرغان پېتى بىر مۇشت ئېتىۋىدىم ، ئاغزى ـ بۇرنىدىن ئوقتەك قان كەتتى ، ئاڭغىچە باللار بىزنى ئايرىۋالدى ، ئۇ يىغلىغان هالدا كېتىپ قالدى . هايال ئۆتمەي ئۇنىڭ ئازازۇل ئانىسى

ئۇنى يېتىلگەن پېتى چقىپ مەيدانىنى بېشىغا كىيدى ھەم مېنى ئىككى تەستەك ئۇرغاندىن كېيىن ، پېشانەمنى نوقۇپ تۇرۇپ :

ـــ ھوي ، سەھرالىق يېتىم ئوغلاق قەلەندەر ، بۇ يەرگە كېلىپ دادىدىن بىرنى تېپىۋېلىپلا ئادەم ئۇرغۇدەك بولۇپ كەتتىڭما ؟ كۆتۈگىنى غىت قىسىپ يۈر ، بولمىسا ماۋۇ قورايدەك قوللىرىگىنى سۇندۇرۇپ تاشلىمايي يەنە ، ـــ دەپ تىل ـ ئاھانەت قىلىپ كەتتى .

مەن ئۇنىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلاپ نېمىدېيىشىمنى بىلەلمەي داڭ قاتقىنىمچە تۇرۇپ قالدىم ، خورلۇق ـ ھاقارەتتىن كۆزلىرىم ئاچچىق ياشقا تولدى . يۈگۈرگەن پېتى ئۆيگە كىرىپ ، ئانامغا ئېسىلغىنىمچە يىغلاپ كەتتىم ، ئانام بولۇنغان گەپلەرنى ئاڭلاپلا تاتىرىپ كەتتى . ئاندىن ماڭا تەسەللى بېرىپ :

ـــ ئۇنداق بولمىغۇر گەپلەرگە قۇلاق سالما ، بالام ، ئاغزىغا كەلگەننى دەۋېرىدۇ ئۇ زاتى پەس ، سەنچۇ ، مۇشۇ شەھەردە ، مۇشۇ ئۆيدە تۇغۇلغان ، ـــ دېدى مېنى باغرىغا بېسىپ .

مەن ئۇنىڭ نېمىشقىدۇر ئىچ ـ ئىچىدىن تىترەپ كېتىۋاتقانلىقىنى ئېنىق ھېس قىلدىم . دادام بولسا ماڭا لاپىيدە بىر قاراپ قويۇپ ، تاماكىسىنى ئاچچىق ـ ئاچچىق شوراشقا باشلىدى . شۇ ئىشتىن كېيىن ئۇنىڭ ماڭا بولغان مۇئامىلىسى نېمىشقىكىن ئۆزگىرىپ قالدى . ئىلگىرىكىدەك پات ـ پاتلا بېشىمنى مۇلايىملىق بىلەن سىلاپ تۇرۇپ ، ئوقۇشنىڭ ، كىتابنىڭ ئەھمىيىتى ھەققىدە سۆزلەپ ، نەسىھەت قىلمايدىغان بولدى . گاھىدا ماڭا تىكىلگەن كۆزلىرىدە شۇنداق بىر سوغۇق ئۇچقۇن چاقنايتتىكى ، تەنلىرىم شۇركىنىپ كېتەتتى . شۇنداق چاغلاردا ئانام ۋىللىدە قىزىرىپ : « ھۇسەنجان ، تولا داداڭنىڭ كۆزىگە كىرىۋالماي ، بىردەم ئويناپ كىرگىنە ، بالام » دەپ ئوتتۇرىدىكى چۇشەنگىلى بولمايدىغان ئوڭايسىزلىقنى تۇگەتمەكچى بولاتتى . بۇنداق

ئەھۋال بىر نەچچە قېتىم تەكرارلانغاندىن كېيىن ، دادام ماڭا بىردىنلا يات تۇيۇلۇشقا باشلىدى . ھېلىقى ئايالنىڭ « يېتىم ئوغلاق » دېگەن سۆزى بىلەن خيالىمدىن كەتمەيدىغان ئاشۇ غۇۋا يىراق جاي ئۆزئارا گىرەلىشىپ ، مېنى تېخىمۇ كۆپ ئويلايدىغان قىلىپ قويدى . مەن ئاخىر تاقەت قىلالماي ، بىر كۈنى ئانامدىن :

— بىز يىراق بىر جايدىن كەلگەن ، شۇنداقمۇ ؟ — دەپ سورىدىم .

ئانام چۆچۈگەن ھەم ھەيران بولغان ھالدا ماڭا قاراپ بىر ھازا تۇرۇپ كەتتى . ئاندىن چىرايىغا زورمۇ زور كۈلكە يۈگۈرتۈپ :

— مەگدەپ قالغاندەكلا گەپ قىلىسەنغۇ بالام ، دېدىمغۇ ، سەن مۇشۇ شەھەردە ، مۇشۇ ئۆيدە تۇغۇلۇپ چوڭ بولغان ، — دېدى نېمىشقىدۇر كۆزلىرىنى مەندىن قاچۇرۇپ .

ئۇنىڭ ئازابلىنىۋاتقانلىقى ، يالغان سۆزلەۋاتقانلىقى مانا مەن دەپلا چىقىپ تۇراتتى . مەن يەنە كۆكلۈمگە پۈككەن نۇرغۇن سوئاللارنى سورىماقچى بولدۇمىيۇ ، ئۇنى خاپا قىلىپ قويۇشتىن ئەنسىرەپ ھەممىنى بوغۇزۇمغا يۇتتۇم .

كۈنلەر شۇ يوسۇندا ئۆتۈۋەردى . مەنمۇ ئانامغا ئۇ توغرۇلۇق ئىككىنچى ئېغىز ئاچمىدىم . دادامنىڭ مىجەزىدىكى ئۆزگىرىشلەرمۇ ئاستا - ئاستا ئەسلىگە كېلىپ ، ماڭا يەنە كۈلۈپ قارايدىغان ، ئوقۇغان كىتابلىرىدىكى ۋەقەلىكلەرنى ھېكايە قىلىپ سۆزلەپ ، مېنى كەلگۈسىدە يارامليق ئادەم بولۇشقا رىغبەتلەندۈرىدىغان بولدى . شۇنىڭ تەسىرىدىنمىكىن ، مەن تېخىمۇ كىتابخۇمار بولۇپ كەتتىم . مىجەزىم چوڭ ئادەملەرنىڭكىدەك ئېغىرلىشىپ ، باللىلارغىمۇ ئارىلاشماي يالغۇز يۈرىدىغان بولۇپ قالدىم . قولۇمغا بىرەر پارچە كىتاب چۈشۈپ قالسا ، ئوقۇپ تۈ-

گەتمىگۈچە بولدى قىلمايتتىم . بىراق ، نېمىشقىدۇر تۇيغۇمدىكى ھېلىقى غۇۋا جاينى ـــ چۆلدىكى ئالۋۇندەك مېنى ئۆزىگە تىنىم-سىز تارتىپ تۇرغان ئاشۇ ئېزىتقۇ خىيالنى ئۇنتۇپ كېتەي دەپمۇ ئۇنتۇيالمىدىم . بالىلىق ۋە ئۆسمۈرلۈك ھاياتىمنىڭ مۇشۇ شەھەردە ئۆتۈۋاتقانلىقى شۇنچە ئېنىق تۇرسىمۇ ، ئۇنىڭ خۇددى بالىلىقىم-دىن ئىلگىرىكى يەنە بىر بالىلىقتەك ، مەن تۇغۇلۇشتىن ئىلگىرىلا ئانامنىڭ سۈتىدە ئاپىرىدە بولۇپ ، ئاندىن مېنىڭ ۋوجۇدۇمغا سىڭگەندەك سېھىرلىك سايىسى قەلبىمدە لەيلەپ يۈرەتتى . يېشىمنىڭ چوڭىيىشىغا ئەگىشىپ مەندىكى بۇ تۇيغۇ تېخىمۇ كۈچىيىشكە باشلىدى . ئۆزۈمدە ئاجايىپ بىر غەيرىي پىسخولوگىيىلىك ھالەتنىڭ شەكىللىنىۋاتقانلىقىنى ، يۈرىكىم-نىڭ ، روھىمنىڭ ياتىسى گويا ھېلىقى بىراق جايغا ئۇچۇپ كەتكەندەك ، ئۆزۈمنى تولىمۇ كەمتۈك ھەم ئاجىز ھېس قىلىدىغان بولۇپ قالدىم . ئانامۇ مېنىڭ كۆندىن ـ كۈنگە سارغىيىپ كې-تىۋاتقان چىرايىمغا قاراپ ئەندىشگە چۈشكەن ئىدى . ئۇ ، پات ـ پاتلا مېنى يېنىغا تارتىپ پېشانەمنى تۇتۇپ تۇرۇپ : « بېمىگەننى يېگۈزۈپ ، كىيىمگەننى كىيگۈزۈپ بېقىۋاتساقمۇ ، ئەت ئالماقتا يوق ئىتىغالىشىپ كېتىۋاتسەن ، بالام ، بىر يېرىڭ ئاغرىمدۇ ؟ » دەپ سورايتتى . مەن مىسكىن ھالەتتە بېشىمنى چايقايتتىم . كېيىن مېنى دوختۇرخانىغا ئاپىرىپ بىرنەچچە قېتىم تەكشۈرتكەنمۇ بولدى ، ھەممىسىدە تەن سالامەتلىكىمگە نورمال دەپ دېئاگنوز قويۇلدى . بىراق ، ئانام يەنىلا خاتىرجەم بولالمايۋاتاتتى . ئۇنىڭ مېنى بىرەر موللا تېپىپ ئوقۇتۇپ باققۇسى بار ئىدى . پەقەت دادامنىڭ سوغۇق كۈلگىنىچە بېشىنى چايقاپ : « چوڭ مەسىلە يوق ، نېرۋىدىكى ئۆتكۈر سېزىمچانلىقىنىڭ تەسىرىدە شەكىللە-نگەن روھىي تەڭپۇڭسىزلىقتىن بۇزۇلۇشى ، ئاستا ـ ئاستا ياخشى بولۇپ كېتىدۇ » دېگەن گېپىي بىلەن بۇ ئىشنى ئىككىنچى تىلغا

ئالمىدى . نېمىشقىكىن ، شۇنىڭدىن كېيىن ئۇمۇ ماڭا ئوخشاش جىمغۇر ھەم ئويچان بولۇپ قالدى . مەن تېخىمۇ خامۇشلىشىپ كېتىۋاتاتتىم . مېڭەمنى گويا پولات قالپاق بىلەن ئوراپ قويغاندەك ، ئەتراپىم شۇنچە غۇۋا تۇيۇلاتتى . بىراق ، ھېلىقى جاي — پۈتۈن ۋۇجۇدۇمنى ئەسىر قىلىۋالغان شۇ سېھىرلىك ما-كان كۆز ئالدىمدا شۇنچە روشەن گەۋدىلىنەتتى . بىر ئاخشىمى مەن ئۇ يەرنى چۈشۈمدە كۆردۈم : كۆزنى قاماشتۇرىدىغان زەڭگەر شولا ئىچىدە ئاپئاق تاغ چوققىلىرى ھەيۋەت بىلەن قەد كۆتۈرۈپ تۇراتتى . ئۇنىڭدىن شارقىراپ چۈشۈۋاتقان ئانا سۈ-تىدەك پاك بىر دەريا يېقىنلا يەردىكى بوستانلىق ئىچىگە ئېقىپ تۇرغۇدەك ، مەن بىر توپ باللار بىلەن قىيغىتىپ قوغلاشقىنىمچە دەريا بويىغا كەپتىمەن . ئەتراپ ياپيېشىل ،زۈمرەتتەك سۈزۈك سۇ چايقىلىپ تۇرارمىش . بىز ئاندىن تۇغما ھالەتتە دەرياغا ئۆزۈ-مىزنى ئېتىپتىمىز . تۇرۇم - تۇرۇم دولقۇنلارنى يېرىپ ، بېلىقتەك ئەركىن ئۆزۈۋاتقۇدەكمەن . سۇنىڭ تېنىمگە ، يۈرىكىمگە ئۇرۇلۇ-غاندىكى لەززەتلىك تۇيغۇدىن بەختكە چۆمگۈدەكمەن ، بىر چاغدا بېشىمنى كۆتۈرۈپ قارىسام ، قىرغاقتا ماڭا قۇيۇپ قويغاندەك ئوخشىشىدىغان بىر بالا كۈلۈپ تۇرارمىش . مەن : « ھوي ، مې-نىڭدىن يەنە بىرسى بار ئىكەن ئەمەسمۇ ؟ » دەپ ئويلاپ قاپتىمىشمەن ، ھېلىقى بالا گەپ - سۆز قىلماستىن كېتىپ قاپتۇ-دەك ، مەن سۇنىڭ ئىچىدىن ئۇچۇپ چىققىنىمچە ئۇنى قوغلاشقا باشلاپتىمەن . ئۇ كەينىگە قاراپ بىر خىللا كۈلۈپ قويغىنىچە بىر مەھەللىنىڭ ئىچىگە كىرىپ كۆزدىن غايىب بولغۇدەك . مەن ئۇنى ئىزدەپ ئۇتتۇرلا بىر ئۆينىڭ ئىشىكىنى ئېچىپ كىرىپتىمەن ، سۇ-پىدا بىر بوۋاي خىيال سۈرگىنىچە ئولتۇرارمىش . ئۇ ، مېنى كۆرۈپلا گەپ - سۆز قىلماستىن ، باغرىغا بېسىپ سۆيۈپ كەتـ-كۈدەك . ئۇنىڭ يىرىك ساقال - بۇرۇتلىرى يۈزلىرىمنى

قىچىشتۇرۇۋەتكەچكىمكىن، ھە دەپ يۇلقۇنارمىشمەن ...

چۆچۈپ ئويغانسام ، ئۆيىمزدىكى قېرى مۇشۇك ياستۇ-قۇمنىڭ يېنىدىلا خورقىراپ يېتىپتۇ . تۈكلىرى يۇزلىرىمگە تېگىپ تۇراتتى . ئۇنىڭ چۈشۈمنى بۇزۇۋەتكەنلىكىگە ئاچچىقىم كېلىپ « پەش » دەپ ۋارقىرىدىم . ئۇ ، ھېچ ئىش بولمىغاندەك ، ئېرىنچەكلىك بىلەن ئورنىدىن تۇرۇپ ، شۇنداق سەت ئەسنىدى ، ئاندىن بەدىنىنى سىلكىپ ، تۈكلىرىنى ھۇرپەيتكىنىچە ئايىغىم تەرەپتىكى بۇلۇڭغا بېرىپ سۇنايلىنىپ ياتتى. شۇ ھامان ئانامنىڭ: « مۇشۇك بىر ئۆيدە يەتتە يىل تۇرسا جىنغا ئايلىنارمىش . بۇ جانىۋارغىمۇ ئالتە يىل بولۇپ قالدى ، ئاستا كۆزدىن يوقاتمىساق » دېگەن گەپلىرى ئېسىمگە كېلىپ تېخىمۇ ئاچچىقىم كەلدى . يە-نىمدىكى كىتابنى بىر ئېتىۋىدىم ، مىياۋلىغىنىچە سىرتقا ئۆزىنى ئېتىپ كۆزدىن غايىب بولدى . مەن « ئۇھ ! » دەپ بىر تىنىۋەت-كەندىن كېيىن ، بېشىمنى ياستۇققا قويۇپ ، بەھۇزۇر ھالدا ھېلىقى كۆرگەن چۈشۈمنى ئويلاشقا باشلىدىم . چۈشۈمدىكى كۆرۈنۈش خىيالىمدىكى ھېلىقى يەر بىلەن ئوخشاش ئىدى . ئويلىغانسېرى نېمىشقىكىن تېرىلىرىم كەڭرىپ ، روھلىرىم ئۇرغۇپ ، ئۆزۈمنى بىردىنلا يەڭگىللەپ قالغاندەك ھېس قىلدىم . كېيىن ئانامغا دەپ بېرىۋىدىم ، ئۇ ماڭا يەر تېگىدىن سۈرلۈك قاراپ قويۇپ : « ياخشى چۈش كۆرۈپسەن ، چۈشۈڭ چۈش بولغاي ، بالام » دەپلا قويدى . ھېلىقى بوۋاي بىلەن ماڭا ئوخشىشىدىغان بالىغا ھېچقانداق تەبىر بەرمىدى . مەنمۇ لام - جىم دېمىدىم . بىراق ، ئاشۇ يەرنىڭ ، ئاشۇ دەريانىڭ كۆزۈمنى يۇمۇشۇم بىلەن تەڭ چۈشۈمدە يەنە ئايان بو-لۇشىنى شۇنچە ئارزۇ قىلاتتىم . كۈنلەر شۇ يوسۇندا ئۆتۈۋاتاتتى . مەنمۇ تولۇقسىزنى تاماملاپ ، تېخنىكومغا قوبۇل قىلىنىش ئالدىدا تۇراتتىم . ئۆزۈمۇ تېگىگە يېتەلمەيتتىم ، بويۇم ئۆسۈپ يېگىت-لىككە قاراپ يېتىلىۋاتقان ، پىسخىك ۋە فىزىئولوگىيىلىك

جەھەتتىن بەزى ئۆزگىرىشلەرنى باشتىن كەچۈرۈۋاتقان بولـ ساممۇ ، نېمىشقىكىن ئاشۇ غەلىتە تۇيغۇنىڭ ئىسكەنجىسىدىن زادىلا قۇتۇلالمىدىم . ئۆزۈمنى ھامان تەنھا ـــ چۈش ۋە خىيال ئىچىدە ياشاش ئۈچۈن تۆرەلگەندەكلا ھېس قىلاتتىم . دادام بىلەن ئانامۇ مېنىڭدىن ئاللىقانداق بىر سىرنى يوشۇرۇۋاتقاندەك تۇيۇلاتتى ، ئويلىغانسېرى ئاچچىقىم كېلەتتى ، بوغۇلاتتىم ، ئۆلارغىمۇ گەپ قىلغۇم كەلمەس بولۇپ قالغان ئىدى .

مەلۇم بىر ئاخشىمى يەنە شۇنداق بىر غەلىتە چۈش كۆرـ دۈم ، خىيالىمدىكى ھېلىقى يەرمىش ، ئاپئاق تاغ چوققىلىرى ئوخشاشلا زەڭگەر بوشلۇقتا ئالماستەك ۋالىلداپ تۇرارمىش . بىر توپ كىشىلەر بىر جىنازىنى كۆتۈرگىنىچە قىيا ـ چىيا قىلىشىپ دەريا بويىدىكى قەبرىستانلىققا كېتىپ بارغۇدەك . ھەممىنىڭ ئالـ دىدا بېلىگە ئاق باغلاپ ، « ۋاي دادام » دەپ ھازا ئاچقىنىچە ماڭغىنى ھېلىقى ماڭا ئوخشىشىدىغان بالىنىڭ دەل ئۆزىمىش . مەن ئۇلارنى قوغلاپىتىمەن ، بىراق ھەرقانچە يۈگۈرسەممۇ يېتىشەلمىگۈدەكمەن... بىر چاغدا ئانامنىڭ تۇرتۇپ سىلكىشى بىـ لەن ئويغىنىپ كەتتىم . كۆزۈم ياش يۇقى ، يەنىلا ئېسەدەپ يىغلاۋاتاتتىم .

ـــ نېمانداق سەت يىغلايسەن ، بىرىمز ئۆلگەندەك ، ـــ دېدى ئانام ئاچچىق ئەسنەپ .

ـــ ھېلىقى بوۋاي قازا قىلىپ كەتتى ! ـــ دەپ ۋارقىرىدىمەن باش ـ ئاخىرى يوقلا ، ئۇنىڭ چۈشۈمنى بۇزۇـ ۋەتكەنلىكىگە راستىنلا غەزىپىم ئۆرلىگەن ئىدى .

ئانام گاڭگىرىغان . چۆچۈگەن ھالدا ماڭا قاراپ تۇرۇپلا قالدى . ئۇ ، خىيالىمدا ئاللىقاچان رېئاللىققا ئايلىنىپ بولغان ئىشلارنى نەدىن بىلسۇن ؟

ـــ نېمە دەپ جۆيلۈيدىغانسەن، بالام ، ئۆيىمىزدىكى قېرى

مۇشۇك جىنغا ئايلىنىپ ساڭا چاپلاشتىمۇ - نېمە ؟ ــ دېدى ئۇ ئەندىككەن ، قورقۇمسىرىغان ھالدا .

مەن گەپ - سۆز قىلمىدىم ، نېرۋىلىرىم چىڭقىلىپ ئېتىلىپ كېتىدىغاندەك ئاغرىيتتى . نېمىشقىدۇر ئۆزۈمنى تۇتۇالالماي تېخىمۇ بەك يىغلاپ كەتتىم . ھېلىقى ئىشلار چۈشۈمدە ئەمەس ، بەلكى خىيالىمدىكى ھېلىقى يەردە راستىنلا بولۇۋاتقاندەك تۇيۇلۇۋاتاتتى .

ئەتىسى دادام مېنى ئايرىم چاقىرتىپ ، بىر ھازاغىچە گەپ - سۆز قىلماي تۇرۇپ كەتتى . ئاندىن تاماكىسىنى قېنىپ - قېنىپ شورىۋالغاندىن كېيىن ، كۆلۈمسىرىگىنىچە مۇلايىملىق بىلەن :

ــ يۇرىكىگىنى چۈشىنىپ تۇرۇۋاتىمەن ، ئوغلۇم ، ھەقىقەتەنمۇ ۋىجدانلىق يىگىت بولۇشقا مۇناسىپسەن ، ــ دېدى . نېمىشقىدۇر ئۇنىڭ ئاۋازى تىترەپ كېتىۋاتاتتى . قارىغاندا ، ئۇ مەن ھەقىدە ئۇزاقتىن بۇيان ئويلىغان يۈرەك سۆزلىرىنى دەۋاتقاندەك قىلاتتى . مەن ھاڭۋاققىنىمچە ئۇنىڭ سۆزلىرىگە قۇلاق سالدىم ، ــ كۆزلىرىگىدىن چېچەنلىكىڭ ، ئاز ئۇچرايدىغان تۇغما سەزگۈرلۈكۈڭ مانا مەن دەپ چىقىپ تۇرىدۇ ، ئۇنى بىر خىل تالانت دېسەكمۇ ئارتۇق كەتمەيدۇ . بىراق ، سەن بۇ خىل ئىقتىدارنى ئۆزۈڭگە يۈك ، قەپەس قىلىۋالساڭ بولمايدۇ ، ئۇنى قاناتلاندۇرۇشۇڭ ، ئەركىن پەرۋاز قىلدۇرۇشۇڭ كېرەك ، گېپىمنى چۈشەندىڭمۇ ؟ ــ دېدى ئۇ ماڭا مەنىلىك قاراپ . مەن ئۇنىڭ كۆزلىرىنىڭ ئىچىگە تىكىلگىنىمچە ئۇندىمىدىم . ئۇ ، دولامغا يېنىك ئۇرۇپ قويۇپ يەنە سۆزىنى داۋام قىلدى ، ــ مېنىڭچە ، سېنىڭدىكى ئالاھىدىلىكلەر ئىجادىيەت بىلەن شۇغۇللىنىشىڭغا تازا باب كېلىدۇ . ئويلىغانلىرىڭنى ، چۈش - خىياللىرىڭنى يېزىپ

باق ، يەڭگىللەپ قالسەن ، روھىي كەيپىياتىڭمۇ ياخشىلىنىپ قالسا ئەجەب ئەمەس .

مەن چۈشەندىم . شەك ـ شۈبھىسىزكى ، ئۇ مېنىڭ قەلبىم بىلەن مەۋھۇم رېئاللىق ئوتتۇرىسىدا چىگىشلىشىپ قالغان ئاللەقاندىق پاكىتنى كۆزدە تۇتۇۋاتاتتى . ئۇنىڭ مېنى شۇ دەرىجىدە چوڭقۇر تەتقىق قىلغىنىغا ھەيران قالدىم . كۆز ئالدىم پاللىدە يورۇپ ، ئۆزۈمنى بىر سېھىرلىك ئۆڭكۇر ئىچىدىن چەكسىز كەتكەن يېشىل دالىغا چىقىپ قالغاندەك ھېس قىلدىم . ئۇزاقتىن بۇيان ئوقۇغان كىتابلىرىمدىكى ۋەقەلىك بىلەن چۈش ـ خىيالىلىرىم گىرەلىشىپ ، مېنى تىنىمسىز ئىسكەنجىگە ئېلىپ كەلگەن ئىدى . نېمىشقىدۇر ئازابلىناتتىم ، تىت ـ تىت بولاتتىم . نېمىنىدۇر يازغۇم كېلەتتى ، ئەمما يازالمايتتىم ، نەگىدۇر بارغۇم كېلەتتى ، بارالمايتتىم . ئەمدى بىلدىم ، ئاشۇ سېھىرلىك ئۆڭكۇر ـــ خىيالىمدىكى ئاشۇ يەر مېنى شۇ ھالەتكە چۈشۈرۈپ قويغان ئىكەن . مانا ئەمدى يەلكەمنى بېسىپ تۇرغان ئېغىر تاشنى ئېلىۋەتكەندەك بىردىنلا يەڭگىللەپ قالغان ئىدىم ، روھىم كۆتۈرۈلۈپ ، قانلىرىم ئۇرغۇيتتى . ۋۇجۇدۇمدا قۇتراۋاتقان ئاللەقانداق كۈچ ـ شىجائەت تۇرتكىسىدە مۇشتلىرىم تۇگۈلەتتى .

ئارىلىقتا يەنە بىرقانچە يىل كۆزنى يۇمۇپ ـ ئاچقۇچە ئۆتۈپ كەتتى . مەنمۇ × × تېخنىكومنى پۈتكۈزۈپ ، شۇ مەكتەپنىڭ ئۆزىگە تەقسىم قىلىنغان ئىدىم . باشقا ئىشلار ـــ خىزمەت ، تۇرمۇش ، ئەتراپتىكى مۇھىت بىر خىللا تۇيۇلاتتى . كۆرگەن چۈشلىرىمنىڭ ، سۈرگەن خىياللىرىمنىڭ ، يازغان خاتىرىلىرىمنىڭ ھەددى ـ ھېسابى يوق ئىدى . بىراق ، ئاشۇ كۈنىنى ـــ ھاياتىمدىكى پۈتكۈل بەخت ۋە بەختسىزلىكلىرىمنىڭ ، خۇشاللىق ۋە ئازابلىرىمنىڭ مەنبەسى بولغان ئاشۇ سېھىرلىك چۈشنى مەڭگۈ ئۇنتۇيالمايمەن .

ئاۋغۇستىنىڭ ئاخىرلىرى بولۇپ، يازلىق تەتىلنىڭ توشىدىغىنىغا يەنە بىرنەچچە كۈنلا ۋاقىت قالغان ئىدى. شۇ چاغلاردا روھىمدا يۇز بېرىۋاتقان كۈتۈلمىگەن ئۆزگىرىشلەرنى ئۆزۈممۇ چۈشەندۈرۈپ بېرەلمەيتتىم. ئەگەر چۈشەندۈرۈش توغرا كەلسە، شۇنداق بىر تاسادىپىي چۈشتىن سۆز ئېچىشقا توغرا كېلەتتى.

ئاھ، خۇدا! يەنە شۇ ھېلىقى يەر دېگۈدەكمەن، ئەتراپ سۈتتەك ئايدىڭ، ئاسماندىكى تولۇن ئاي تەپتەكشى شولا تۆكۈپ تۇرارمىش. ساھىلى ياپيېشىل چىمەنلەر بىلەن ئورالغان ئاشۇ دەريا بىر خىللا يالت ـ يۇلت چاقناپ تۇرغۇدەك. بىر قىز ـــ پەرىزاتلاردەك بىر ساھىبجامال قىرغاقتىلا ماڭا قاراپ كۈلۈپ تۇرغۇدەك. مەن تۇمانغا دەسسىگەندەك لەرزان قەدەم بىلەن ئۇنىڭ قۇچىقىغا ئۆزۈمنى ئېتىپتىمەن... بىر چاغلاردا ئۇنىڭ تاشنىمۇ ئېرىتىۋەتكۈدەك تاتلىق يېغىسى دەريانىڭ يەڭگىل شاۋقۇنىغا قوشۇلۇپ كەتكۈدەك...

ئەتىسى ئويغىنىپلا ئۆزۈمنى باشقىلا بىر ئادەمگە ئايلىنىپ قالغاندەك ھېس قىلىشقا باشلىدىم. شۇنىڭدىن كېيىن، باشقىلار ماڭا ھەيرانلىق بىلەن قاراۋاتقاندەك تۇيۇلىدىغان بولۇپ قالغان ئىدى. ئانامنىڭمۇ ماڭا شۇمۇ ـ ئەمەسمۇ دېگەندەك ئايىغىمدىن ـ بېشىمغىچە سىنچىلاپ قاراپ كېتىشلىرى ھازىرقىدەك ئېسىمدە. ئىلگىرىكى تەنھالىقىم، ۋۇجۇدۇمنى بېسىپ تۇرغان خىيال تاغلىرى قايىقلارغا كەتتىكىن؟ بىردىنلا يەڭگىللەپ كېتىۋاتاتتىم. ئىچ ـ ئىچىمدىن ئاجايىپ بىر خۇشاللىق قۇتراياتتى. ئۇزاق مەزگىل ھىجران جۇدۇنىدا شۇمشەيگەن ئاشىق باھارىستاندا ئۆزۈمەشۇقى بىلەن دىدارلىشىپ ۋىسال شادلىقىغا چۆمگەندەك ھايا-جانلىناتتىم، راستىنى ئېيتسام، ئۆزۈممۇ ھەيران ئىدىم. خۇددى تۇيۇم بولىدىغاندەكلا بىر تۇيغۇ پۈتۈن ۋۇجۇدۇمنى چىرماشقا

باشلىغان ئىدى . ئاجايىپ لەززەتلىك بىر سېزىم تومۇر - تومۇرلىرىمنى غىدىقلايتتى . بىراق ، كىم بىلەن ، قاچان توي قىلىشىغانلىقىمنى دەپ بېرەلمەيتتىم . ئىشقىلىپ ، ھازىرغىچە بۇرۇقتۇرمىلىق ئىچىدە قاپسىلىپ قالغان روھىمنىڭ پەرۋاز قىلىشقا ئىنتىلىۋاتقان قۇشتەك قانات قېقىۋاتقانلىقىنى شۇنچە ئېنىق ھېس قىلاتتىم . نېمىشقىدۇر ۋارقىراپ يۇگۇرگۇم ، ناخشا ئېيتىپ ، ئۇسسۇل ئويناغۇم كېلەتتى . ئۇچرىغانلا ئادەمگە چاقچاق قىلغۇم ، ئۇلار بىللەن تەڭ كۈلۈشكۈم كېلەتتى . بىر كۈنى خىزمەتداشلىرىمدىن بىرقانچىسى بىلەن شۇنداق قىزىق چاقچاقلىشىپ كېتىپتىمەن . بىر ھازادىن كېيىن ئۇلار ماڭا ھەيرانلىق بىلەن قارىشىپ :

— ئاداش ، يېقىندىن بېرى باشقىچىلا بولۇپ كېتىۋاتىمسەن ، قىزدىن بىرەرنى كەلتۈرگەن ئوخشىمامسەن ، — دېيىشتى .

— ياقەي ، — دېدىم مەنمۇ ئويلانمايلا ، — بىر سى مېنى كەلتۈرۈۋالغاندەك قىلىدۇ .

— كىم ئۇ ؟ — دەپ سوراشتى ئۇلار تېخىمۇ قىزىقىپ .

— ئۆزۈمۇ ئۇقمايمەن ، — دېدىم مەنمۇ ئۇتتۇرلا .

— چاقچاققا ئۇستا بولۇپ كېتىپسەن جۇمۇ ، — دېيىشكىنىچە كۈلۈشۈپ كېتىشتى ئۇلار .

مەن راست گەپنى — چۈشۈمدىكى ھېلىقى قىزنى نەزەردە تۇتۇپ شۇنداق دېگەن ئىدىم . بىراق ، ئۇ بىر چۈش - تە! تۇساتتىن ئۆز - ئۆزۈمدىن چۆچۈپ كەتتىم : « ھوي ، سارا ك بولۇپ قالدىمۇ - نېمە ؟ ئۆيىمزدىكى ھېلىقى قېرى مۇشۇك راستتىنلا جىنغا ئايلىنىپ ماڭا چاپلىشۋالمىغاندۇ - ھە ؟ »

كارامەتنىڭ تېخى ئالدىمدا ئىكەنلىكىنى پەقەت ئويلىماپتىكەنمەن . ئاشۇ كۈنى — ئاۋغۇستنىڭ ئاخىرلىرى كۆرگەن ئاشۇ سېھىرلىك چۈش — روھىستانىمدا يۈز بەرگەن ئاشۇ رېئال

پاجىئەنىڭ ھاياتىمنىڭ بۇرۇلۇش نۇقتىسى بولۇپ قالىدىغانلىقىنى پەقەت ئويلىماپتىكەنمەن .

شۇ كۈنى بىر خىزمەتداشىمنىڭ تويىدىن كەچ قايتىپ كەلدىم ، بۇنداق ئېچىلىپ - يېيىلىپ ئويىنىشىم ئۆمرۈمدە تۇنجى قېتىم ئىدى . شارابنىڭ تەسىرىدىنمۇ ، ئىشقىلىپ كەيپىم ناھايىتى چاغ ئىدى . قۇلاق تۈۋىدىن شۇ كۈنى ياڭرىغان توي ناغرىسىنىڭ ساداسى كەتمەيتتى . تويى بولغان قىز - يىگىتنىڭ بەختكە چۆمگەن ھالىتى كۆز ئالدىمغا كېلىشى بىلەن تەڭ ئىختىيارسىز خۇرسىنىپ : « بەلكىم ئۇلار ھازىر ... » دەپ شۇ ئىرلايتتىم . شۇ ھامان چۈشۈمدە كۆرگەن ھېلىقى قىز خىيالىمغا كىرىۋالدى ... بىر چاغلاردا شۇنداق تاتلىق ئۇيقۇغا كېتىپتىمەن ...

سۇلار داۋالغۇيتتى ، ئاسمانىنى قويۇق كۇل رەڭ بۇلۇت ھەم تۈتەك قاپلىۋالغان ئىدى . ھېلىقى يالتىراپ تۇرىدىغان ئاپئاق تاغ چوققىسىمۇ قاياقلارغا كەتتىكىن ؟ ئەتراپىنا ئىنسۇجىن يوق ، پەقەت قاق بەلگىچە سۇغا چېلىنىپ تۇرغان دەل - دەرەخلەر ، ئوگۈل - دوگۈل ئۆيلەر كۆزگە چېلىقاتتى . مەن سۇ ئىچىدىن بېشى ئارانلا كۆرۈنۈپ تۇرغان ئاتنىڭ يايلىغا مەھكەم ئېسىلغىنىمچە تەنھا ھالدا ئۇزۇپ كېتىۋاتاتتىم . كۆزۈم ئەتراپىمدا داۋالغۇپ تۇرغان چەكسىز سۇ ئىچىدىن كىمنىدۇر ئىزدەيتتى ، نېمىگىدۇر تەقەززا بولاتتى . توساتتىن بىر سىنىڭ يەرنىڭ تېگىدىن چىقىۋاتقاندەك سۈس ئىگىرىغان ئاۋازى مېنى چۆچۈتۈۋەتتى . ئاۋاز ئانچە يىراق بولمىغان جايدىكى لەيلەپ قالغاندەك كۆرۈنۈۋاتقان كونا تاملىق ئىچىدىن كېلىۋاتاتتى . مەن بىردىنلا ھەممىنى ئۇنتۇدۇم ، ۋۇجۇدۇمدا مەۋج ئۇرۇۋاتقان ئاللىقانداق كۈچ تۇرتكىسىدە ئاۋاز چىققان تەرەپكە قاراپ بېلىقتەك شۇڭغۇشقا باشلىدىم . ئۆي ئىچىگە كىرىشىم بىلەن تەڭ ، بۇقىنىڭ ھۆركىرىگىنىدەك دەھشەتلىك بىر ئاۋاز يەر - جاھانىنى تىترىتىۋەتتى ،

ئاندىن تۇرۇم - تۇرۇم دولقۇنلارنى ھاسىل قىلىپ ، شىددەت بىلەن ئۆركەشلەۋاتقان بىر قاينام ئۆيى بىلەن قوشۇپ مېنى سۇ ئاستىغا سۆرەپ كىرىپ كەتتى ...

مەن ئۆلگەن ئىدىم ... تەسۋىرلىگۈسىز لەززەتلىك تۇيغۇلار قاينىمىدا باقىي ئالەمگە سەپەر قىلغان ئىدىم ... بىر چاغلاردا كىشىلەر مېنى جىنازىغا سېلىپ ، قەبرىستانلىققا ئېلىپ كېلىشتى . مۇردام يەرلىككە قويۇلۇپ ، ئىخلاس چالمىلىرى ئەتراپىمغا تىزىلدى . يەتتە كەتمەن مۇقەددەس توپا تاشلىنىپ ، مۇكۈلۈق قىرائەت ئاۋازى ئاخىرلىشىش بىلەن تەڭ ، ئەتراپنى بىر پەس جىمجىتلىق قاپلىدى . ئاندىن بىر قىزنىڭ ھازا ئېچىپ شۇنداق ئاچچىق ئۆكسۈپ يىغلاشلىرى ئاڭلاندىكى ، توختاپ قالغان يۇرىكىم قايتىدىن سوقۇشقا باشلىدى . مەھكەم يۇمۇلغان كۆزلىرىم ئېچىلىپ ، ئۇنىڭدىن تۆكۈلۈۋاتقان نۇر لەھەت ئىچىنى سۈتتەك يورۇتۇۋەتتى . مەن ئۇ قىزنى غۇۋا كۆرۈپ تۇراتتىم . ئۇ ، ماڭا شۇنچە تونۇش ھەم ناتونۇش ، شۇنچە يېقىن ھەم يىراقتا تۇيۇلاتتى . بىراق ، مەن ئۇنى ئېنىق تونۇدۇم : ئۇ ، ھېلىقى چاغدا دەريا بويىدا ئۇچراتقان قىزنىڭ دەل ئۆزى ئىدى . مەن ئۆزۈمنى تۇتۇۋالالماي قېلىۋاتاتتىم . ئۇنىڭ رۇخسارىنى تېخىمۇ روشەن كۆرۈش تەشنالىقىدا ئۇستۇمدىكى كېپەنلەرنى يىرتىپ تاشلاپ ، قەبرە ئىچىدىن چىقىش ئۇچۇن غەزەپ بىلەن يۇلقۇنۇشقا باشلىدىم ...

شۇنداق قاتتىق ۋارقىرىغىنىمچە ئويغىنىپ كېتىپتىمەن . پۈتۈن بەدىنىم چىلىق - چىلىق تەرگە چۆمگەن ئىدى . ئەگەر ئانام تۇتۇۋالمىغان بولسا ، دومىلىغىنىمچە پەسكە چۈشۈپ كېتەركەنمەن . سىرتتا قاراسلاپ چاقماق چېقىپ ، يامغۇر يېغىۋاتاتتى .

ـــ يەنە نېمە بولغانسەن ، جېنىم بالام ، ـــ دېدى ئانام ماڭا تەشۋىش بىلەن قاراپ .

مەن تورۇسقا مىختەك قادالغىنىمچە ئۇندىمىدىم . ئۇ گە - ئۇگىلىرىم ئاجراپ كەتكەندەك زىڭىلداپ ئاغرىيتتى . بەدەنلىرىم بوشىشىپ ، ماغدۇرسىزلىنىپ كېتىۋاتاتتىم . كالپۇكلىرىم قوقاق بىلەن تولغان ئىدى . بىر كېچىدىلا شۇنداق ھالغا چۈشۈپ قالغان ئىدىمكى ، روھىم تېنىمدىن ئاجراپ يىراق بىر جايغا ئۇچۇپ كەتكەندەك ، ئۆزۈم تىرىك مۇردىغا ـــ ئادەم شەكلىدىكى گۆش ۋە ئۇستىخان دۆۋىسىگە ئايلىنىپ قالغاندەكلا بىر تۇيغۇغا چۆمەكتە ئىدىم . قۇلاق تۇۋىمدىن سۇنىڭ شاۋقۇنى ، قايناملىڭ شىددەت بىلەن ئۆركەشلىگەن ئاۋازى كەتمەيتتى . بۇ ئاۋاز بارا - بارا كۈچەيىپ ، خۇددى سۇغا غەرق بولۇپ كېتىۋاتقاندەك ، نەپەس ئېلىشىم قىيىنلىشىشقا باشلىدى . ئەزرائىلنىڭ تىنىقى يۈزۈمگە ئۇرۇلماقتا ئىدى . ھېلى چۈشۈمدە كۆرگەنلىرىمنىڭ ئىلگىرىكىگە ئوخشاشلا رېئاللىق ئىكەنلىكىگە ئىشىنىشكە باشلىغان ئىدىم . « ئۆلۈپ كېتىدىغان بولدۇم » دەپ ئويلايتتىم ئىچىمدە . ئاخىر بولالماي ھوشۇمدىن كېتىپتىمەن .

بىر چاغدا كۆزۈمنى ئاچسام دوختۇرخانىدا يېتىپتىمەن ، بىلىكىمدىن ئاسما ئوكۇل ئېسىپتۇ ، ئانام بېشىمدا يىغلاپ ئولتۇراتتى . كۆزۈمنى ئاچقانلىقىمنى كۆرۈپلا چىرايىدىن شادلىق ئۇچقۇنلىرى چاقنىدى . « جېنىم بالام ، ئادەمنى قورقۇتمىساڭچۇ » دېگىنىچە باش - كۆزلىرىمنى سىلاشقا باشلىدى ، كۆزلىرىدىن تارام - تارام ياشلار تۆكۈلەتتى . مەنمۇ ئۇنىڭغا قاراپ سۆس كۈلۈمسىرىدىم ، بىر نەرسە دېمەكچى بولاتتىمۇ ، ئاغزىمغا گەپ كەلمەيتتى . بەدەنلىرىم شۇنچە ئېغىر ، قۇلاق تۇۋىمدىن سۇنىڭ شارقىراشلىرى كەتمەيتتى . بۇ خىل ھالەت

داۋاملاشقانسېرى بىرسى گېلىمنى سقىۋاتقاندەك قىينىلاتتىم ، ئىگرايتتىم ...

شۇ ياتقانچە بىرەر ھەپتىدەك يېتىپ كەتتىم . دوختۇرلار قايتا ـ قايتا دىئاگنوز قويۇپمۇ كېسىلىمنى تاپالمايۋاتاتتى . ئەكسىچە ، ئىچكى ئەزالىرىمنىڭ تولىمۇ ساغلاملىقىنى ئېيتىشتى .

ـــ كېسىلى بولمىسا شۇنداق ئېغىر يېتىپ قالارمۇ ؟ ـــ دەپ قار ـ يامغۇر يىغلايتتى بىچارە ئانام .

دوختۇرلارمۇ بۇ ئىشقا ھەيران قېلىۋاتقاندەك ، ئۇندىمەستىن باش چايقىشاتتى . پەقەت تەجرىبىلىكىرەك بىرسى : «نېرۋىدىكى چاتاقتەك قىلدۇ ، ئوبدانراق دەم ئالسا ياخشىلىنىپ كېتىشى مۇمكىن» دېگەندىلا مېنى ئۆيگە قايتۇرۇپ كېلىشتى .

تورۇسقا تىكىلگىنىمچە جىمجىت ياتاتتىم . ئانام ئەتراپىمدا پەرۋانىدەك ئايلىنىپ تىنىم تاپمايتتى . ئۇنى ـ بۇنى سوراپ ئاغزى بېسىقمايتتى :

ـــ قەيىرىڭ بەكرەك ئاغرىپ تۇرىدۇ ، بالام ؟

ـــ ...

ـــ بىرەر نەرسىگە تاۋلىڭ تارتامدۇ ؟

ئۇنىڭ سۆزلىرى جاۋابسىز قالاتتى . مەن بۇ دۇنيانى ئۇنتۇغان ئىدىم ، ئۆزۈمنى ئاللىقاچان ئۆلۈپ كەتكەندەكلا ھېس قىلاتتىم . پەقەت ئاشۇ قىزنىڭ ـــ دەسلەپتە مەن دەريا بويىدا ئۇچراتقان ، كېيىن قەبرەم بېشىدا ھازا ئاچقان دىلكەشمىنىڭ مىسكىن چىرايى ، غايىبانە ، مۇڭلۇق يىغا ئاۋازى خىيالىمغا كېلىشى بىلەنلا ئىختىيارسىز روھلىناتتىم ، ھاياجانلىناتتىم . شۇ ھامان كىچىكمەدىن تا ھازىرغىچە ئۇزۇلمەي يۈز بېرىۋاتقان غەلىتە ئىشلار ـــ ئاشۇ سېھىرلىك يەر ، ئالماستەك يالتىراپ تۇرىدىغان تاغ چوققىسى ، زۇمرەتتەك دەريا ، ماڭا قۇيۇپ قويغاندەك ئوخشىمىدىغان بالا ، مېنى قۇچاقلاپ سۆيۈپ كەتكەن بوۋاي ،

ئۇنىڭدىن كېيىن زاھىر بولغان ھېلىقى قىز ، دەھشەتلىك قاينام ھەم ھازىرقى ئەھۋالىم خۇددى چاتما سۇرەتتەك كۆز ئالدىمدا نامايان بولاتتى . بىر -بىرىگە زەنجىرەك ئۇلىنىپ كېلىۋاتقان بۇ كۆرۈنۈشلەرنىڭ چۈش ئىكەنلىكىگە زادىلا ئىشەنگۈم كەلمەيتتى . بىراق ، مەن بۇ ئىشلارنى چۈشەندۈرەلمەيتتىم . ئەگەر ئۆز تۇيغۇمغا بولغان ئىشەنچىم بىلەن چۈشەندۈرۈشكە ئۇرۇنغان تەقدىردىمۇ ، كىشىلەرنىڭ ، ھەتتا ئاتا - ئانامنىڭ مېنى ساراڭغا چىقىرىۋېتىشى تۇرغان گەپ ئىدى . پۈتۈن روھ ، ۋۇجۇدۇم بىلەن قوشۇپ مېنى ئىسكەنجىگە ئېلىۋالغان يەنە بىر روھ ، ۋۇجۇدنىڭ ماگنىتىتەك تارتىشىۋاتقانلىقىنى يۈرىكىم تۇيۇپ تۇراتتى . بىراق ، ئۇ زادى نەدە ؟ ئىچىمدىن تىتلىدايتتىم ، ئۆرتىنەتتىم ، ناله قىلاتتىم : « ئاھ ، خۇدا ، مەن زادى سېنىڭ قانداق بەندەڭدىمەن ؟ »

كۈنلەر شۇ يوسۇندا ئۆتۈۋاتاتتى ، ئەھۋالىمدا خېلى ياخشىلىنىش بولۇۋاتقان بولسىمۇ ، تولىمۇ چۈشكۈن ھەم روھسىز ئىدىم . قولۇم ھېچقانداق ئىشقا بارمايتتى . خىزمەت ۋە باشقا ئىشلارنىمۇ ئۇنتۇپ كەتكەن ئىدىم . تەنھالىق ھەم ئاجايىپ سېھىرلىك خىيال تۇمانلىرى ئىچىدە لەيلەپ يۈرەتتىم . ئۆزۈم چوڭ بولغان مۇھىت — ئەتراپىمدىكى ئىمارەتلەر ، دەل - دەرەخلەر ، ئۇچار قۇشلار ، ئەدناسى تونۇش - بىلىش ، خىزمەتداشلارمۇ شۇنچە يات تۇيۇلىدىغان بولۇپ قالغان ئىدى . نېمىشقىكىن ، ئۇلارغا سوغۇق نەزەردە قارايتتىم . ئۇلارنىڭمۇ مېنىڭ بىلەن كارى بولماس بولۇپ قالغان ئىدى . چۈنكى ، مەن ئۇلارنىڭ نەزىرىدە ئاللىقاچان روھىي كېسەلگە ئايلىنىپ قالغان ئىدىم . نېمە بولسا بولمامدۇ ؟ ئۆز دۇنيايىمدا بولۇۋاتقان ئىشلار ئۆزۈمگە يېتىپ ئاشاتتى .

كېيىنكى يىلى سېنتەبىرنىڭ بېشىدا قەشقەردىكى چوڭ ئا-

نام (دادامنىڭ ئانىسى) نىڭ سەكراتقا چۈشۈپ قالغانلىقى ھەققىدە خەت كېلىپ قالدى . قارىغاندا ، ئۇنىڭ كېسىلى بەكلا ئېغىر بولسا كېرەك ، دادام خەتنى ئوقۇپلا جىددىيلەشكىنىدىن بىر ئورنىدا ئولتۇرالماي سەپەرنىڭ تەييارلىقىغا كىرىشتى . ئانام بىچارە بولسا نېمە قىلىشىنى بىلمەي ، بىر ماڭا ، بىر دادامغا قارىغىنىچە خۇرسىنىاتتى . شۇ تاپتا ئۇ بىر قارارغا كېلەلمەيۋاتاتتى . مېنى شۇ ھالەتتە تاشلاپ كېتىشكە ئەسلا چىدىمايتتى ، دادام بىلەن بارمىسا تېخىمۇ سەت بولاتتى . ئۇنىڭ پەرىشانلىق ھالىتىنى كۆرۈپ چىدىمايلا قالغان ئىدىم :

ـــ بېرىڭ ، ئانا ، مېنىڭدىن كۆپ ئەنسىرەپ كەتمەڭ ، ـــ دېدىممەن ئىشەنچ بىلەن كۈلۈمسىرەپ .

ئانام باش ـ كۆزلىرىمنى سىلاپ كۆز يېشى قىلدى . ئاندىن ئۆزۈمنى ئوبدان ئاسرىشىم ھەققىدە بىر تالاي ئىشلارنى تاپىلىدى . ئەتىسى ئۇلار مەكتەپنىڭ قەشقەر تەرەپكە ماڭىدىغان ماشىنىسى بىلەن يۇرۇپ كېتىشتى .

مەن يالغۇز قالغان ئىدىم ـــ ھېچكىمۇ مېنى ئىزدەپ كەلمەيتتى ، مەنمۇ ئىزدەپ بارمايتتىم . ھاگۈاققىنىمچە شۇنداق ئولتۇرۇپ كېتەتتىمكى ، تۆت تام گويا تەنها قولۇاققا ، خىياللىرىم توپان سۈيىگە ئايلىناتتى . بىر چاغدا « ئۇھ » دەپ تىنغىنىمچە ئەتراپىمغا چۆچۈپ قارايتتىم : يەنە شۇ رېئاللىق ـــ مېنى قورشاپ تۇرغان يالغۇزلۇق ... مېڭەم چىڭقىلىپ ئاغرىشقا باشلىغاندا ھويلىغا چىقاتتىم . بۇلۇڭدىكى چۈمۈلىلەر ئۆۋۈسى ياخشى ئەمەسكىن ئىدى . مەن تىنىم تاپمايدىغان بۇ كىچىك جانىۋارلارنى تاماشا قىلاتتىم ، ئۇلار بىلەن ئويناياتتىم . كەچ كىرىپ ، ئادەملەر ئايىغى بېسىققاندا بولسا نېمىشقىدۇر يەڭگىللەپ قالغاندەك ئۆزۈمنى ئەركىن ھېس قىلاتتىم ، تالا ـ تۈزگە چىقىپ ئايلىناتتىم . مەكتەپ سەيناسىدىكى گۈللۈكتە ئولتۇرۇپ ، زەڭگەر بوشلۇققا تىكىلگىنىمچە

قىپتىپ قالاتتىم . كۆك سەتەمدە تەنھا ئۇزۇپ يۈرگەن تولۇن ئاي يالغۇزلۇقنىڭ ئەڭ گۈزەل ھالىتىنى نامايان قىلاتتى . ئۆزىنىڭ ئىچ - ئىچىدىن تۆكۈلۈۋاتقان ئازابلىرى بىلەن زېمىننى يورۇتۇۋاتقاندەك تۇيۇلاتتى . مەن ئۇنىڭغا ھېرىسمەنلىك بىلەن قارىغانسېرى، ئۇ گويا ۋۇجۇدۇمدىن قاچقىپ چىققان روھ - ۋىجدانىمدەك ، تەنھا ھالدا پارلىغىنىچە نېمىنىدۇر ئىزدەپ كېتىۋاتقاندەك ھېسقا چۆمۈلەتتىم .

كۈنلىرىم شۇ تەرىقىدە ئۆتۈۋەردى . ئانامنىڭ كېلىدىغان ۋاقتى يېقىنلاشقانسېرى ، بىر چاغدا ۋۇجۇدۇمدا غايىبتىن پەيدا بولغان ھاياجانلىق تۇيغۇ يەنە قۇتراشقا باشلىدى . كۆزۈمنى يۇمۇشۇم بىلەن تەڭ يىراقتىن كېلىۋاتقان بىر ئاياغ تىۋىشى يۈرىكىمگە ئۇرۇلۇپ ، ئەكس سادا پەيدا قىلىۋاتقاندەك ، ئۇزاقتىن بۇيان ئۆزئارا ئىنتىلىشىۋاتقان روھىم بىلەن يەنە بىر روھنىڭ گويا چەكسىز دېگىزدىكى ئىككى يەلكەنگە ئوخشاش بىر - بىرىگە تەڭىمسىز يېقىنلىشىۋاتقانلىقىنى كۆرگەندەك تۇيغۇغا چۆمۈلەتتىم . بۇ تۇيغۇ مېنى شادلاندۇراتتى ، قۇلاق تۇۋىمدە توي ناغرىسىنىڭ ساداسىنى ياڭرىتاتتى . قىسقىسى ، پۈتۈن ۋۇجۇدۇم ئاشۇ تۇيغۇغا بولغان ئىشەنچ بىلەن تولغان ئىدى ... ئۇزاق ئۆتمەي بۇ خىل ئىشەنچ پاكىتقا ئايلاندى . قەلبىمگە سىغدىلىپ قالغان ئاشۇ تۇمانلىق دۇنيا ئاخىر رېئاللىق بىلەن تۇتاشتى .

بۇ ، ئۆكتەبىرنىڭ بېشىدىكى بىر كەچقۇرۇن ئىدى . مەن كەچلىك تەنھا سەيلەمنى ئاخىرلاشتۇرۇپ ، ئىشىك - دېرىزىلەرنى مەھكەم تاقاپ ئۇخلاشقا تەرەددۇتلىنىۋاتاتتىم . نېمىشقىدۇر ئۇيقۇم كەلمەيتتى ، ئاللىقانداق بىر ھاياجاندىن تەنلىرىم تىترەپ ، يۈرىكىم ئەنسىز دۇپۇلدەيتتى . ئەمدى ئويلاپ باقسام ، بۇنداق تۇيغۇ پەقەت ئۆز ئاشقى بىلەن تۇنجى قېتىم كۆرۈشۈش ئالدىدا تۇرغان يىگىتلەردىلا بولىدىكەن . توساتتىن ئىشىك چېكىلدى ،

مەن هودۇققان ، تەمتىرىگەن ھالدا ئورنۇمدىن تۇرۇپ سىرتقا ماڭدىم . ھويلىنىڭ ئىشكىنى ئېچىشىمغىلا قارىلىق كېيىم كىيۈالغان ـــ بېشىغا ئاق رومال ئارتىپ ، بېلىگە ئاق باغلۇۋالغان ئانامغا كۆزۈم چۈشتى . « ھەي ، چوڭ ئانام قازا قىلىپ كېتىپتۇ - دە » دەپ ئويلىدىمەن ، بىراق ۋۇجۇدۇمدا ئازابلىنىش تۇيغۇسىدىن ئەسەر يوق ئىدى. نېمىشقا دېسەڭىز، ئۇنى مەن بىر - ئىككى قېتىملا كۆرگەن ، ئوتتۇرىمىزدا ئەسلىگۈدەك ئالاھىدە چوڭقۇر تەسىرات شەكىللەنمىگەن ئىدى . شۇ تاپتا مېنى ئازابلاۋاتقىنى ، ئۆزۈمۇ دەپ بېرەلمەيدىغان باشقا بىر ئىش ئىدى . ئانام بىلسا مېنى باغرىغا مەھكەم بېسىپ ھازا ئېچىشقا باشلىدى . مەنمۇ كۆزلىرىمنى چىڭ يۇمۇپ ، چاناقلىرىمدىن ياش چىقىرىشقا تىرىشاتتىم . بىراق ، ئامال بولمىدى ، ئاخىر ئىچىم سىقىلىپ بېشىمنى كۆتۈردۈم . شۇ ھامان ھەيرانلىقتىن كۆزلىرىم چەكچىيىپ كەتتى . ئانامنىڭ كەينىدىلا ئىككى ـ ئۈچ مېتر نېرىدا قولتۇقىغا بوپا قىستۇرۇۋالغان بىر قىز بەرگە قارىغىنىچە ئېتىكى بىلەن ياشلىرىنى سۈرتۈۋاتاتتى . يۈرىكىم جىغ قىلىپ قالدى ، چىرايىنى ئېنىق كۆرەلمىگەن بولسامۇ ، ھالىتىدىن شۇنچە تونۇشتەك ، بىر يەردە كۆرگەندەكلا ھېس قىلاتتىم . ئۇنىڭ كۆز ئالدىمدىكى مىسكىن ، مۇڭلۇق تۇرقى بىلەن چۈش ۋە خىيالىمدىكى ھېلىقى كۆرۈنۈشلەر گىرەلىشىپ كەتكەن ئىدى . « دەل ئۆزى شۇ » دەپ ۋارقىرىۋەتكىلى تاسلا قالدىم . بىراق . بوغۇزۇمغا بىر نەرسە كەپلىشىپ قالغاندەك. مەندىن ھېچقانداق سادا چىقمىدى . مەن قېتىپلا قالغان ئىدىم . ئۇزاق مۇددەت تېنىمدىن ئاجراپ يىراق - يىراقلاردا سەرگەردان بولۇپ يۈرگەن روھ - جېنىم يۈرەك ۋە تومۇرلىرىمغا قايتىپ كېلىپ ، قانلىرىم ئۆركەشلەۋاتقاندەك ، ئۆزۈمۇ يەڭگىللەپ ، بارا ـ بارا كۆچلىنىپ كېتىۋاتقاندەك ، كائىنات تېخىمۇ يورۇپ ، بۇلتۇزلار ۋىلقىلاپ كۈلۈۋاتقاندەك ،

قىسقىسى ، دۇنيادىكى ھەممە نەرسە ئۆزىنىڭ ئەسلى ھالىتىنى نامايان قىلىۋاتقاندەك بىر تۇيغۇغا غەرق بولماقتا ئىدىم .

قىز يەنىلا شۇنداق مىسكىن ، مۇڭلۇق ھالەتتە ئوڭايسىزلانغاندەك يەرگە قارىغىنىچە تۇراتتى . ئۇنىڭ زىلۋا قامىتى بەئەينى سەل ئېگىلگەن مەجنۇنتالغا ئوخشايتتى . كاشكى ، شۇ تاپتا ئۇنىڭ ئالدىدىن ئويناقلاپ ئېقىۋاتقان بىر دەريا بولسام ، دولقۇنلىرىم ئۇنىڭ يۈمران نوتىلىرىغا شوخلۇق بىلەن ئۇرۇلسا ... ئىچ - ئىچىمدىن يېلىنجاپ ئۆرلەۋاتقان بىر ئوت ماڭا ئارام بەرمەيتتى ، بىراق مەن نېمە دېيىشىمنى ، قانداق قىلىشىمنى بىلمەيلا قالغان ئىدىم . ئانام بولسا ئاشۇ قىسقا ۋاقىت ئىچىدە بولۇۋاتقان ئىشلارنى سەزمىگەندەك ، ماڭا ئېسىلغىنىچە ھازا ئېچىپ يىغلاۋاتاتتى . توساتتىن مېنىمۇ شۇنداق تاتلىق بىر يىغا تۇتقىكى ، ئۆزۈمنى بېسىۋالالماي ئۆكسۈپ - ئۆكسۈپ يىغلاپ كەتتىم . كۆز ياشلىرىم مەڭزىمنى بويلاپ سىرغىپ ئانامنىڭ ياشلىرى بىلەن قوشۇلۇپ كەتتى . بۇ ، ئۇزاق مۇددەت ھىجران دەشتىدە رىيازەت چەككەن ئاشىق يىگىتنىڭ ۋىسال ئالدىدىكى شادلىق يېشى ئىدى . مەن نەچچە يىللاردىن بېرى تارتقان دەرد - ئەلەملىرىمنى قىزمۇ بىلىۋېلىپ دېگەندەك تېخىمۇ قاتتىق ئۆكسۈشكە باشلىدىم . ئانام بولسا بىردىنلا يىغىدىن توختىدى ھەم ياغلىق بىلەن كۆز ياشلىرىمنى سۈرتۈپ :

— قانداق قىلىمىز ، جېنىم بالام ، جان بار يەردە قازا بار ئىكەن ، سەۋر قىلغىن ، — دەپ تەسەللى بەرگىلى تۇردى . ئاندىن كۆز ياشلىرىنى سۈرتكەچ بىر ئۇلۇغ - كىچىك تىنۋېتىپ ، ھېلىقى قىزغا قاراپ :

— يىغا - زار قىلىشىپ سىز بىلەنمۇ كارىمىز بولماپتۇ، قىزىم ، — دېدى مۇلايىملىق بىلەن .

— ياقەي ، — دېدى قىزمۇ سەل قورۇنۇپ .

ئۇنىڭ ئۆزگىچىرەك تەلەپپۇزدىكى ئاۋازى نېمىشقىدۇر كۈمۈش قوڭغۇراقنىڭ جىرىڭلىغىنىدەك شۇنچە تەبىئىي، يېقىملىق تۇيۇلۇپ كەتتى. ئېچ ـ ئېچمىدىن بىر خىل ھاياجان، خۇشاللىق مەۋج ئۇراتتى...

مەن سومكىلارنى قولۇمغا ئالدىم، ئاۋۇال قىز، ئانام، ئاندىن مەن ھويلىغا كىردۇق. ئاشۇ قىسقا ئاربلىقتا ئانام يەنە مېنىڭدىن ئەنسىرەپ، يەتتە نەزىرگە قاتتىشىپلا مەكتەپنىڭ ماشىنىسى بىلەن قايتىپ كەلگەنلىكىنى، دادامنىڭ قىرىق نەزىرنى بېرىپ بولۇپ كېلىدىغانلىقىنى دەپ ئۇلگۈردى. بۇ چاغدا تۇن پەردىسى ئاللىقاچان كائىناتقا يېيىلغان بولۇپ، دېرىزىدىن چۈشۈۋاتقان چىراغ شولىسىنى ھېسابقا ئالمىغاندا ھويلا ئىچى غۇۋا ئىدى. ئانام بېلىدىكى ئاق ھەم رومىلىنى يەشكەچ بىر «ئۇھ» تارتىۋېتىپ:

ـــ «يول ئازابى گۆر ئازابى» دەپ خويمۇ ھاردىغۇ كىشى، كېلىڭ، سانىيە قىزىم، يۈز ـ كۆزلىرىمىزنى يۇيۇۋېلىپ بىراقلا ھاردۇقمىزنى چىقىرايلى، ـــ دېدى. ئاندىن ماڭا ئېيتتى:

ـــ قېنى، ئوغلۇم، تازا ئوخشىتىپ بىر چەينەك چاي دەملىگىن.

مەن «سانىيە» دەپ ھۆزۈر بىلەن پىچىرلىغىنىمچە سومكىلارنى ئۆيگە ئەكىرىۋېتىپلا چاي قاينىتىشقا تۇتۇندۇم. ئۇلار ئۇستۇاشلىرىنى قېقىپ، يۈز ـ كۆزلىرىنى يۇيۇپ بولغاندىن كېيىن، مېھمانخانا ئۆيگە كىرىپ كېتىشتى.

ئاجايىپ تاتلىق خىيال ھەم ئىنتىلىش ئىچىدە كاللام گاراڭ ئىدى. بىر چاغدا چەينەكتىكى سۇ تېشىپ «پاڑ» قىلغان ئاۋاز چىقىقاندىلا چۆچۈپ ئورنۇمدىن تۇردۇم ھەم قېنىق دەملەنگەن چاينى كۆتۈرۈپ ئۆيگە كىردىم.

ئۆي ئىچىنى لامپۇچكا ئاپئاق يۇرۇتۇپ تۇراتتى. ئانام نې-

مىلەرنىدۇر دېگەچ ، نەزىردىن ئالغاچ كەلگەن نان ـ توقاچلارنى داستىخانغا تىزىپ ئوشتۇۋاتاتتى . ھېلىقى قىز يەنىلا شۇنداق تار-تىنچاقلىق بىلەن تىرىشقىنى تاتلىغىنىچە يەرگە قاراپ ئولتۇراتتى . مەن پىياللەرگە چاي قۇيۇپ بولغۇچە ئارىلىقتا ئۇ-نىڭغا بىر نەچچە قېتىم لاپپىدە قاراپ ئۇلگۈردۇم . ئۇ ، سەھرا قىزى ــ ئۇستىگە گۈللۈك ئۇزۇن كۆڭلەك كىيىپ ، ياغلىقىنى بېشىغا چۆكۈرۈپ چىگىۋالغان بولسىمۇ ، داڭگاللىقلاردا غايىبتىن ئېچىلىپ قالغان چىرايلىق بىر گۈلدەك تەبىئىي ھەم يېقىملىق ئىدى . ئۇ ، ماڭا نىسبەتەن ئۇزاق مەزگىل ئايرىلىپ ، توساتتىن ئۇچرىشىپ قالغان جاندىن ئەزىز مەھبۇب بولسىمۇ ، قەلبىدە مەن توغرۇلۇق قانچىلىك تەسىرات بارلىقى نامەلۇم ئىدى . يۈرىكىمدە ھىجران ياشلىرىنى قۇرۇتۇپ ، ۋىسال كۈلكىلىرىمىز ياڭرىغۇچە قۇچاقلىشىپ كۆرۈشىدىغان ئەركىن بىر ئىستەك مەۋج ئۇرۇپ تۇرسىمۇ ، شۇ تاپتا نېمە دېيىشىمنى ئۇقمايتتىم ... مەن تەمتىرە-گەن ، ھودۇققان ھالدا بىر پىيالە چاينى ئۇنىڭغا ئۇزاتتىم :

ــ چاي ئىچىڭ ، سانىيە !

ئۇ ئاۋازىمنى ئاڭلاپلا چۆچۈگەندەك بېشىنى كۆتۈردى . ئۇرنىدىن تۇرۇپ قولۇمدىكى چاينى ئالدىيۇ ، چىرايىمغا تىكىلگە-نىچە داڭ قېتىپ تۇرۇپ قالدى . قولىدىكى پىيالىمۇ يەرگە چۈشۈپ ، جاراڭلىدە قىلغان ئاۋاز بىلەن تەڭ چېقىلىپ ، پارە-پارە بولۇپ كەتتى . يا رەببىم ! مەن ئۇنىڭ كۆزىگە نېمە بولۇپ كۆرۈنگەنىدىمەن ؟ ئۇ ، گويا ئاللىقاچان ئۆلۈپ كەتكەن بىر سە-نىڭ روھ ـ ئەرۋاھىنى ياكى شۇنىڭ قىياپىتىگە كىرىۋالغان جىن ـ ئالۋاستىنى ئۇچرىتىپ قالغاندەك قورقۇش ، ھەيرانلىق ئا-رىلىشىپ كەتكەن غەلىتە مەنىدە قاراپ قالغان ئىدى . چىرايلىرى تاتىرىپ ، لەۋلىرى نېمىنىدۇر دېمەكچى بولۇپ دېيەلمەيۋاتقاندەك ئەنسىز مىدىرلايتتى . مەن ئۇنىڭدىكى ئۆزگىرىشلەردىن ئۇنىڭ

نېمە ئويلاۋاتقانلىقىنى بىلەلمىسەمۇ ، تۇنجى قېتىم يۈز كۆرۈشكىنىمىزگە قارىماي ، ئوتتۇرىمىزدىكى چۈشىنىكسىز چېتىشلىقىنىڭ ئاشكارا بولغانلىقىدىن خۇرسەن بولماقتا ئىدىم . دېمەك ، ئۇنىڭدىمۇ ماڭا نىسبەتەن تەسىرات بار ئىكەن . بەلكىم ئۇ ، ماڭا ئوخشاشلا چۈشلىرىدە ، ئادەم ئىپادىلەپ بەرگىلى بولمايدىغان بىر خىل ئىچكى تۇيغۇسىدا مېنى كۆرۈپ تۇرغاندۇ ؟

ئۇ ، سەل كەينىگە داجىغان هالدا : « سىز ... سىز » دەپ پىچىرلىغىنىچە ئولتۇرۇپ قالدى . ئاندىن يۈزىنى تۇتقىنىچە بېشىنى ساڭگىلىتىپ ، ئۆكسۈپ ـ ئۆكسۈپ يىغلاشقا باشلىدى . ئانام بۇ كۈتۈلمىگەن ئىشتىن هېچنېمىنى ئاڭقىرالمىغاندەك بىر ماڭا ، بىر قىزغا قارىغىنىچە ئېسەنگىرەپ قالغان ئىدى . مەنمۇ يەنىلا نېمە دېيىشنى ، قانداق قىلىشنى بىلمىگەن هالدا تۇرۇپ قاپتىمەن . پەقەت ئانامنىڭ : « چىقىپ كەتمەي نېمىگە هاڭۋېقىپ تۇرىسەن » دېگەن مەنىدىكى ئىشارىسىنى كۆرگەندىن كېيىنلا ئۆلۈغ ـ كىچىك تىنغان هالدا تاشقىرىقى ئۆيگە چىقىپ كەتتىم .

كارىۋاتقا ئۆزۈمنى تاشلىغىنىمچە تورۇسقا تىكىلىپ ياتقىمەن ، ئۆزۈمنى روهىي ۋە جىسمانىي جەهەتتىن بىردىنلا بەقۇۋۋەتلىشىپ كېتىۋاتقاندەك هېس قىلسامۇ ، بالىلىقىمدىن تارتىپ مېنى ئازابلاپ كەلگەن تۇيغۇمدىكى ئاشۇ تۇماندەك غۇۋا يەر ، چۈش ۋە خىياللىرىمنى ئىسكەنجىگە ئېلىۋالغان ئاشۇ سېھىرلىك ۋەقە ـ مەنزىرىلەر بىر ـ بىرلەپ كۆز ئالدىمغا كەلمەكتە ئىدى . مېنى پۈتۈنلەي سارالىق قىلىپ كاردىن چىقىرىشقا تاس قالغان ، ئۆزۈممۇ هازىرغىچە تېگىگە يېتەلمەيۋاتقان بۇ تېپىشماق مانا ئەمدى يېشىلىش ئالدىدا تۇراتتى . گەپ ئەمدى كېيىنكى قەدەمنى قانداق بېسىشتا قالغان ئىدى .

خىيال قاينامىلىرى مېنى تىنىمسىز ئۆزىگە تارتىپ تۇرسىمۇ ، قۇلقىم دىلىڭ ئىدى . ئىچكىرىكى ئۆيدىكى هەربىر

شەپىگە دىققەت بىلەن قۇلاق سالاتتىم . سانىيە يەنىلا ئۆكسۈپ يىغلاۋاتقانىدەك قىلاتتى . بىر پەستىن كېيىن ئانامنىڭ ئاۋازى ئاڭلاندى :

ـــ قىزىم ، تۇرۇپلا ئۆزگىرىپ قالدىڭىز ، بىر يېرىڭىز ئاغرىۋاتامدۇ ؟

سانىيە ئۇلۇغ ـ كىچىك تىنىق ئارىلاش تىترەك ئاۋازدا دېدى :

ـــ ئۆزۈمۇ ئۇقمىدىم ، بېشىم قېيىپ ، كۆزۈم قاراڭغۇلاشقاندەك بولدى ، بەك ھېرىپ كەتكەن ئوخشايمەن .

شەك ـ شۈبھىسىزكى ، ئۇ گەپ ياساپ شۇنداق دەپ قويۇۋاتاتتى ، بولمىسا مېنى كۆرۈپلا شۇنداق تېز ئۆزگىرىپ كېتەتتىمۇ ؟

ـــ ئەمىسە ، ئارام ئالايلى ، قىزىم ، ـــ ئانام شۇنى دەپلا ئورۇن راسلاشقا كىرىشتى بولغاي ، كارىۋات بىر پەس غىچىرلاپ ، يەنە جىمجىتلىق ھۆكۈم سۈردى ... بەش ـ ئون مىنۇتتىن كېيىن ئانام ساپما كەشتىنى سۆرىگىنىچە مېنىڭ يېنىمغا كىرىپ كەلدى ۋە ماڭا قاراپ چۈشىنىكسىز بىر ھالەتتە باش چايقىغىنىچە پەس ئاۋازدا :

ـــ ھەي بىچارە قىز ، خېلى دەرد تارتقان ئوخشايدۇ ، يولدا بىزگە ئۇچراپ قالمىغان بولسا ، قانداق كۈنلەرنى كۆرەتتىكىن ـ تاڭ ؟ ـــ دېدى ئىچ ئاغرىتقاندەك .

شۇندىلا مېنىڭ گاراڭلىشىپ كەتكەن كاللام سەگەكلىشىپ ، ھېلىغىچە ئويلاپ يەتمىگەن سوئال خىيالىمغا كەلدى . راست ، ئۇ قانداق بولۇپ ئانام بىلەن بىرگە بۇ يەرگە كېلىپ قالغاندۇ ؟ ئانامۇ كۆگلۈمدىكىنى بىلگەندەك سۆزىنى داۋاملاشتۇردى . ئۇ ، قىزىنى ئاڭلاپ قالمىسۇن دېدىمۇ ياكى

ئارامى بۇزۇلمىسۇن دەپ ئويلىدىمۇ، ئاۋازىنى پەس چىقىرىشقا تىرىشاتتى:

— بىچارە، تاغىسىنى ئىزدەپ چىققان ئىكەن، زاۋالدا، تازا غەلەت سايدىلا بىر قارا نىيەت شوپۇر ئۇنى بوزەك قىلىشقا ئۇرۇنۇپتۇ، خۇدا ئەۋەتكەندەكلا بىز كېلىپ قالساق بولىدۇ، ھەر-لىقى ئەبلەخ قۇيرۇقىنى خادا قىلىپ تىكىۋەتتى، شۇنىڭ بىلەن ئۇنى ماشىنىغا سېلىۋالدۇق...

ئۇ يەنە نېمىلەرنىدۇر دېمەكچى بولدىيۇ، نېمىشقىدۇر تا-تىرىپ كېتىۋاتقان چىرايىمغا قاراپلا توختاپ قالدى. شۇ تاپتا ئىچ - ئىچىمدىن ئۆرلەۋاتقان كۈندەشلىك غەزەپكە ئايلا-نىپ، چىرايىمغا تېپىپ چىققان ئىدى. بىراق، ئانام مېنىڭ قەلبىمدىكى ھېلىقى ئىشلارنى نەدىن بىلىسۇن؟ ئۇ پەقەت ئىلە-گىرى مېنىڭدە پات - پاتلا كۆرۈلۈپ تۇرىدىغان بىنورمال روھىي ھالەتنى ئېسىگە ئالغاندەك ئەندىشە ئىچىدە قالغان ئىدى. چىرايىنى بىردىنلا غەم تۇمانلىرى قاپلاپ، تەسەللى بېرىۋاتقاندەك تەلەپپۇزدا:

— تۇۋا، ئۇ سېنى كۆرۈپلا باشقىچە بولۇپ كەتتى، بەلكىم ساڭا ئوخشىشىدىغان ئاكىسى ياكى ئىنىسىنى ئەسلەپ قال-ىغاندۇ، — دېدى. ئاندىن ئاچچىق بىر ئەسنەۋەتكەندىن كېيىن، — بولدى، بالام، ئۇخلايلى، ئەتە كۆرۈشەيلى، — دېگىنىچە چىقىپ كەتتى.

« راست، ئۇ نېمىشقا مېنى كۆرۈپلا ئۆزىنى يوقىتىپ قويىدۇ؟ » خىيالىلىرىم دولقۇنلايتتى. ئۇخلىيالمىغانسېرى ئۇياق - بۇياققا ئۆرۈلەتتىم، نېرۋىلىرىمۇ بارا - بارا سەگەكلەشمەكتە ئىدى. كۆز ئالدىمدا مانا ئەمدى چۈشۈمدە زاھىر بولغان، ماڭا قۇيۇپ قويغاندەك ئوخشىشىدىغان ھېلىقى بالا نامايان بولماقتا ئىدى. ئەجەبا، كۆز ئالدىمدىكى سانىيەمۇ دەل ئاشۇ زەنجىردەك

ئۇلىشىپ كەتكەن چۈشلەر قايىنىمدا ئايان بولۇپ ، مېنى غايىبانە ئاشىق قىلغانغۇ ؟ بۇ ، بىر قارىسا چۆچەكلەردىكى سېھىرلىك ۋەقەلىككە ئوخشايتتى ، ئەمەلىيەتتە بۇنىڭ ھەممىسى رېئاللىق ئىدى .

ئېسىمگە بىر چاغلاردىكى ھېلىقى ساۋاقدىشىمنىڭ ئانىسىنىڭ : « ھۇ ، يېتىم ئوغلاق ... » دەپ تىللاشلىرى ، ئاندىن ئانامنىڭ بالىلىقىمدىن تا ھازىرغىچە مەندىن نېمىنىدۇر يوشۇرۇۋاتقاندەك مۇرەككەپ روھىي ھالىتى كەلدى . چۈشۈمدە ياكى ئوڭۇمدا كۆرگەنلىكىمنى ئاڭقارغىلى بولمايدىغان ئاشۇ سېھىرلىك يەر ــ ئالماستەك يالتىراپ تۇرىدىغان ئاپئاق تاغ چوققىسى ، دولقۇنلاپ ئېقىپ تۇرىدىغان زۇمرەتتەك سۈزۈك دەريا ... بۇ كۆرۈنۈشلەردىن مېنى قىينىاپ كەلگەن سىرنىڭ تەكتىگە غىل ـ پاللا يەتكەندەك قىلاتتىمۇ ، كاللام يەنە بىردىنلا غۇۋالىشىپ كېتەتتى . مەن ئاخىر چىدىيالمىدىم ، غەزەپتىن بوغۇلۇپ ۋارقىرىۋەتكىلى تاسلا قالدىم . ئاھ ، خۇدا ، مېنى نېمانچە قىينايدىغانسەن ؟ روھىمنىڭ ياتسى ــ ئۇزاقتىن بۇيان زارىقىپ كۈتكەن دىل يارامغا مەلھەم سانىيەمۇ كۆز ئالدىمدا تۇرۇپتۇغۇ ؟ نېمىشقا ئۇنىڭ بىلەن يۈرەك باغرىمنى يېرىپ مۇڭدىشىپ، سىرنىڭ تەكتىنى ئاچالمايمەن ؟

گويا ئانام ئارىمىزغا قىستىلىپ كىرىۋېلىپ ، خۇدا ئاتا قىلغان مۇشۇ قىممەتلىك كېچىنى ئازاب بىلەن ئۆتكۈزۈشىمىزگە سەۋەبچى بولغاندەك پىغانىم ئۆرلەيتتى ... ئاخىر چاچلىرىمنى قامالىلىغىنىمچە تۇگۈلۈپ ، دومىلاپ پەسكە سىيرىلىپ چۈشتۈم . سوغۇق ، داق يەرگە ئۆزۈمنى تاشلىغىنىمچە سوزۇلۇپ ياتىمەن ، تازا يۇگۈرۈپ ھېرىپ كەتكەندەك تېز ـ تېز نەپەس ئالىمەن . بىر پەستىن كېيىن ، ئەسەبىيلەشكەن نېرۋىلىرىم تىنچىپ ، پەسكويغا چۈشتۈم . قۇلىقىم ، سەزگۈ ئەزالىرىمنىڭ ھەممىسى مېھمانخانا

ئۆيدىكى شەپىگە مەركەزلەشمەكتە ئىدى . ئانام قاتتىق ئۈيقۇغا كەتكەن بولسا كېرەك ، ئۇنىڭ ماڭا تونۇش « پۇش - پۇش » تىنىق ئاۋازى غۇۋا ئاڭلىنىپ تۇراتتى . كارىۋاتنىڭ ئاندا - ساندا غىچىرلاشلىرىدىن سانىيەنىڭمۇ ئۇخلىيالماي ئۈياقتىن - بۇياققا ئۆرۈلۈۋاتقانلىقىنى بىلگىلى بولاتتى . ئاھ ، سانىيە ، شۇ تاپتا نېمىنى ئويلاۋاتقانسەن ؟

ماڭا ھاردۇق يەتكەن ئىدى ، ئۇلۇغ - كىچىك تىنغان ھالدا ئورنۇمدىن تۇرۇپ كارىۋاتقا ئۆزۈمنى تاشلىدىم . چېكىلىرىمنى ئۇۋۇلىغان ھالدا كۆزۈمنى مەھكەم يۇمدۇم . قانچىلىك ۋاقىت ئۆتكەنلىكىنى ئۇقمايمەن ، بىر چاغدا سانىيەنىڭ ئەنسىز ئاۋازى ئاڭلاندى ، ئۇنىڭ تاقا - تۇقا سۆزلىرىدىن جۆيلۇۋاتقانلىقى ئېنىق ئىدى :

ـــ ھەسەنجان ! بالا ... بالىنى ...

بىردىنلا ئۇيقۇم قېچىپ ، نېرۋىلىرىم قايتىدىن سەگەكلىشىشكە باشلىدى . ئۇنىڭ يەنە نېمىلەرنى دەيدىغانلىقىنى ئاڭلاش ئۈچۈن دىققىتىمنى يىغىپ ، قۇلاق سېلىشقا باشلىدىم . بىراق ، ئۇ ھېچنېمە دېمىدى ، پەقەت بىر ئۇلۇغ - كىچىك تىنىپلا جىمجىت قالدى . « ھەسەنجان؟ بالا ؟ » ئۇ زادى كىملەردۇ ؟ ھەرقانچە ئويلاپمۇ تېگىگە يېتەلمەيتتىم . شۇنداقتىمۇ بۇ ئىسىملارنىڭ ئۇنىڭ قەلبىدىكى ئورنىنى ئۆزۈمچە قىياس قىلىپ ، ئىختىيارسىز ئازابلاندىم ، ئىچ - ئىچىمدىن رەشك - كۈندەشلىك ئوتلىرى لاۋۇلداپ يانىتتى . « ھەسەنجان؟ مېنىڭ ئىسىمىمغا نەقەدەر يېقىن ئىسسىم - ھە ؟ ئۇ مېنى دېمەكچىمۇ - يا ؟ » مەن شۇنداق ئويلاپ ، ئۆز - ئۆزۈمگە تەسەللى تاپماقچى بولاتتىمىۇ ، ئارقىدىنلا « بالا ... » دېگەن سادا قۇلاق تۇۋۈمدە يانگىراپ ، لاسسىدە بولاتتىم . شۇنداقتىمۇ تەن بەرگۈم كەلمەيتتى . ئىشنى ئۆزۈمنىڭ ھېسسىياتىغا ، قەلبىمدىكى رېئاللىققا يېقىنلاشتۇرۇپ تەھلىل

قىلىشقا تىرىشاتتىم . ئويلا - ئويلا كۆز ئالدىمغا يەنە چۈشۈمدىكى ماڭا ئوخشىشىدىغان ھېلىقى بالا كەلدى ... « ھەسەن - ھۈسەن » دېگۈسى سانىيە جۆيلۈپ چاقىرغان ئىسىم ، يەنە بىر سى مېنىڭ ئىسمىمنى . نېمىدېگەن يېقىن ئىسىملار - ھە ؟ نېمىنىدۇر چۈشەنگەندەك بولاتتىمۇ ، ئېنىق دەپ بېرەلمەيتتىم . تېزراق تاڭ ئاتسا ، پۈرسەت تېپىپ سانىيە بىلەن تازا ئوبدان بىر سىردىشىپ ، ھەممىنى بىراقلا ئوچۈقلاشتۇرۇۋەتسەك دەپ ئويلايتتىم . بىراق ، ماڭا كېچە ئۇزىرىپ كېتىۋاتقاندەكلا تۇيۇلاتتى ، ئىچ - ئىچىمدىن تىتىلداپ بوغۇلاتتىم ، ئاھ ، خۇدا ، تاڭنى تېزراق ئاتقۇزساڭچۇ ؟ قاچانلاردا ئۇخلاپ قالغىنىمنى ئۇقمايمەن . بىر چاغدا كۆزۈمنى ئاچسام يەر - جاھان يورۇپ كېتىپتۇ ، دېرىزىدىن چۈشۈۋاتقان قۇياش نۇرىدىن خېلى بىر ۋاخ بولغانلىقى بىلىنىپ تۇراتتى . مەن چاچراپ ئورنۇمدىن تۇرۇپلا سىرتقا چىقتىم ، ئانام ھويلا - ئارامنى سەرەمجانلاشتۇرۇۋاتقان ئىكەن . ئۇ ، مېنى كۆرۈپلا ئىللىق كۈلدى :

— جېنىم بالام ، يولنى بىز ماڭساق ساڭا ھاردۇق يەتكىنى نېمىسى ، قارا كۈنگە ! — ھېرىسمەنلىك بىلەن شۇنداق دېدى ئۇ .

بىراق ، ئۇنىڭ گەپلىرى قۇلقىمغا كىرەمدىغان ، ئەتراپقا چاقىقانلىق بىلەن نەزەر تاشلىغاندىن كېيىن ، جىددىي رەۋىشتە سورىدىم :

— سانىيە قېنى ؟

ئانام مېنىڭدىن بۇنى كۈتمىگەندەك يەنە چاقچاققا چۈشتى:

— ئەجەب سوراپ قالدىڭغۇ ؟ كېچىدىن چۈشۈگە كىرىپ قالدىمۇ - يە ؟

تاقىتىم تاق بولماقتا ئىدى ، قانداقلارچە ۋارقىراپ تاشلىغىنىمنى تۇيماي قاپتىمەن :

— مەن سېنىڭدىن ئۇ قېنى دەپ سوراۋاتىمەن !

ئانام ئەلىپازمنى كۆرۈپلا چۆچۈپ كەتتى ، چىرايىدىن كۈلكە ئۆچۈپ ، ماڭا ھەيرانلىق بىلەن تىكىلگىنىچە دېدى :

ـــ شۇنچە تۇتسامۇ ئۇنماي سەھەردىلا چىقىپ كەتتى .

ـــ نەگە ؟

ـــ تاغسىنى ئىزدەپچۇ .

ـــ تاغسىنى ئىزدەپ ؟ نەدىكى تاغسىنى ؟

ـــ قايسى كاندا دېدى ، ئىشقىلىپ ...

ـــ ھۇ ، سېنىڭدەك ئانىنى ! ـــ مەن ئەسەبىيلەشكەن ھالدا شۇنداق دەپ ۋارقىرىغىنىمچە ، ئىشكىنى جالاقلىدە يېپىپ سىرتقا قاراپ ئۆچقاندەك چىقىپ كەتتىم ، بىچارە ئانام داڭ قاتقان ھالدا تۇرۈپلا قالدى .

يۇگۇرىمەن ، ھاسىرايمەن ، مەكتەپ قورۇسىدىن ئەنە شۇنداق تېز چىقىپ ، كوچىدىكى ئادەملەر توپىغا قوشۇلۇپ كەتتىم . سانىيە ئېرىپ ـ تېنەپ ، ئۇنىڭدىن ـ بۇنىڭدىن يول سوراۋاتقاندەك ، بىردىنلا ماڭا يولۇقىدىغاندەك ئەتراپىمغا تېز ـ تېز نەزەر سالاتتىم . دېمىسىمۇ ئۇنىڭ تۇنجى قېتىم كەلگەن بۇ چوڭ شەھەردە ئاسانلا ئۇزاپ كېتىشى ناتايىن ئىدى . بىراق ، پەرىزىمنى توغرا دەپ ئىشەنگەن بولساممۇ ، ئۇنىڭ ئۆزى تۇرماق ، سايىسىمۇ كۆرۈنمىدى ... ئاخىر كوچا ئاپتوبۇسىغا ئولتۇرۇپ ، تىك قۇدۇق تەرەپكە قاتنايدىغان بېكەتكە چۈشتۇم . چۈنكى ، ئۇ تەرەپتە كۆمۈركان كۆپ ئىدى . ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇيغۇرلار بىر قەدەر كۆپ مەركەزلەشكەن رايونىنىڭ بىرسى ئىدى . سانىيەنىڭ تاغىسىنى شۇ ياقتىن ئىزدەش ئېھتىماللىقى زور ئىدى . كۆزۈم ئاپتوبۇس دېرىزىسىدىن پىيادىلەر يولىنى قىدىراتتى . سانىيەنى كۆز ئالدىمدىلا ، لوڭكىدە پەيدا بولۇپ قالسىكەن دەپ خىيال قىلاتتىم . ئاپتوبۇس بېيمىندىكى ئايلانمىغا كەلگەندە تىك قۇدۇققا بارىدىغان بېكەتكە تەققىزالىق بىلەن قاراپ ئۇلگۈردۇم ، بىر توپ

ئادەم ئاپتوبۇس ساقلاپ تۇراتتى . سەل چەتتە گۈللۈك ئۈزۈن كۆڭلەكلىك ، بېشىغا ياغلىق چىگىۋالغان ، بوغچىسىنى قولىغا تۇتقىنىچە تۇرغان بىرسىنى غىل - پالا كۆرۈپ قالدىم . « سانىيە دەل ئۆزى شۇ ! » ھاياجاندىن يۈرەكلىرىم ئويناپ كەتتى . ئاپتوبۇس ئۆز بېكىتىدە توختىغان ھامان چاققانلىق بىلەن چۈشتۈم - دە ، كەينىمگە ـــ سانىيە تەرەپكە بۇرۇلدۇم . ئارىلىقىمىز بىر نەچچە يۈز مېتىر كېلەتتى . كۈتۈلمىگەندە تىك قۇدۇقتا قاتنايدىغان ئاپتوبۇس كېلىپ قالدى . كىشىلەر تۇشۇمۇتۇشتىن ئۈنۈگۈپ چىقىشقا باشلىدى . سانىيەمۇ ئۇلارغا ئەگىشىپ ئاپتوبۇس ئىشىكىگە يېقىنلاشتى . مەن قەدىمىنى تېزلىتىپ ، يۈگۈرگەن ھالدا ۋارقىراشقا باشلىدىم :

ـــ سانىيە ، توختاڭ ، توختاپ تۇرۇڭ !

ھېچكىمنى تونۇمايدىغان بۇ يوچۇن شەھەردە بىرسىنىڭ ئۆزىنى چاقىرغانلىقى سانىيەنى چۆچۈتۈۋەتكەن بولسا كېرەك ، تەمتىرىگەن ، ھودۇققان ھالدا ئەتراپىغا قارىدى . ئاڭغىچە مەن ھاسىرىغان ، ھۆمۈدىگەن ھالدا ئۈنۈڭ ئالدىدا پەيدا بولدۇم :

ـــ خويمۇ ئەنسىرەتتىڭىزغۇ ئادەمنى ، شۇنداقلا چېقىپ كەتكىنىڭىز نېمىسى ؟ ـــ مەن گويا ماي تارتىشىپ قالغان ئامراق ئەر - خوتۇنلاردەك كەيپىياتتا شۇنداق دېدىم .

ئۇ ، ماڭا قارىغىنىچە ئاخشامقىدەكلا داڭ قېتىپ تۇرۇپ قالدى ، چىرايلىرى قىزىرىپ ، لەۋلىرى تىترەشكە باشلىدى . كۆزلىرىدىن يەنە شۇنداق گۇمان ، ئېسەنگىرەش ، قورقۇش ئالامەتلىرى چېقىپ تۇراتتى . ئۇ ، بىر قوزغىلىپ بولغان ئاپتوبۇسقا ، بىر ماڭا قارىغىنىچە نېمە قىلىشنى بىلمىگەندەك تەمتىرىگەن ، ھودۇققان ھالدا تۇنجى قېتىم ئېغىز ئاچتى :

ـــ سىز ... سىز زادى كىم ؟

مەن ئۇنىڭدىن بۇ سوئالنى كۈتمىگەن بولساممۇ ، نېمە

دېيىشىمنى بىلمەي تۇرۇپ قالدىم . كېچىدىن بېرى كاللامغا كەلگەن گەپلەرنىڭ بىرىمۇ ئېسىمگە كەلمەيتتى . ئۇ ، سۆزىنى سوئال بىلەن داۋاملاشتۇردى :

ـــ ھەسەنجاننىڭ قوشكېزەك ئىنىسى سىز شۇمۇ ـ يا ؟ قۇيۇپ قويغاندەك ئوخشىشىدىكەنسىز ؟

مەن چۆچۈپ كەتتىم ، « قوشكېزەك ئىنىسى ، ئۇ جۆيلۈۋاتمايدىغاندۇ ـ ھە ؟ » خىيالىمدىن شۇ ھامان ھېلىقى سېھرىلىك كۆرۈنۈشلەر ، چۈشلىرىمدە كۆپ قېتىم زاھىر بولغان ماڭا ئوخشىشىدىغان بالا ، ئانامنىڭ ئۇزاقتىن بۇيان مەندىن بىر نەرسىنى يوشۇرۇۋاتقاندەك مۇرەككەپ روھىي ھالىتى غىل ـ پاللا ئۆتتى . دېمەك ، مېنىڭ ئۆزۈم ئۇقماي يۈرگەن قوشكېزەك ئاكام بار ئىكەن ـ دە ! كۆڭلۈم پاللىدە يورۇپ ، ئىشنىڭ تەكتىنى چۈشەنگەندەك بولساممۇ ، ئۆزۈمنى بېسىۋالدىم :

ـــ ھەسەنجان دېگىنىڭىز كىم ؟ ئۇ سىزنىڭ نېمىڭىز ؟ ـــ سالماقلىق بىلەن سورىدىممەن .

سانىيە ئۆزىمۇ سەزمىگەندەك ، ماڭا بىر پەس تىكىلىپ قاراپ قالدى . لەۋلىرى تىترەپ ، چىرايى ئېسىلىپ ، كۆز چاناقلىرى ياشقا تولدى :

ـــ مېنىڭ ئېرىم ، سىزگە خۇددى قۇيۇپ قويغاندەك ئوخشايتتى ، بالىسىنى كۆرۈشكىمۇ نېسىپ بولماي قازا قىلدى رەھمەتلىك .

ـــ قاچان ، نېمە بولۇپ ؟

ـــ ئۆتكەن يىلى ، كەلكۈندە بىرسىنى قۇتقۇزىمەن دەپ . يۈرىكىم جىغ قىلىپ قالدى ، قۇلاق تۈۋىمدە سۇنىڭ شاۋقۇنى ، قاينامنىڭ شىددەتلىك ئۆركەشلىگەن ئاۋازى ئاڭلانغاندەك بولدى . توغرا ، دەل ئۆتكەن يىلى دەھشەتلىك قايناما غەرق بولۇپ ئۆلۈپ چۈش كۆرگەن ئەمەسمىدىم ؟ ھەتتا شۇ

چاغدا ئۇنىڭ چۈشۈم ئىكەنلىكىگىمۇ ئىشەنمەي قالغان ، ئويغانغاندىن كېيىنمۇ ئۇنىڭ تەسىرىدىن خالي بولالماي ، بەئەينى بىر مۇددىغا ئايلىنىپ قالغان ئىدىم . دېمەك ، شۇنداق بىر ۋەقە ھەقىقەتەن يۈز بەرگەن ، ئاندىن مېنىڭ چۈشۈمدە — روھىمدا ، ۋۇجۇدۇمدا ئەكس ئەتكەن . ئۇنداقتا ، چۈش ، خىياللىرىمدىن ئىزچىل چىقماي كەلگەن ئاشۇ بىر قاتار ۋەقەلەرمۇ مەندىن بىراقتىكى يەنە بىر رېئاللىقنىڭ قەلبىمدە ئەينەن ئەكس ئېتىشى ئىكەن - دە ! مەن بۇ سېھرىلىك باغلىنىشتىن ھەيرانلىق ھېس قىلماقتا ئىدىم . تۇگۈن يېشىلىپ ، ئىچ - ئىچىمدىن بىر خىل ئەركىن تۇيغۇ مەۋج ئۇرۇپ تۇرسىمۇ ، ئۆزۈمنى يەنىلا سالماق تۇتۇشقا تىرىشاتتىم . بىر پەس جىمجىتلىقتىن كېيىن سانىيەدىن يەنە :

— ئۇ ئۆلۈپ كەتكەندىن كېيىن ، ئۇنىڭ تۇپراق بېشىنى دائىم يوقلاپ ياش تۆكتىڭىز ، شۇنداقمۇ ؟ — مەن قايىنامدا ئۆلۈپ كېتىپ چۈش كۆرگەندىكى ئاشۇ كۆرۈنۈشلەرنى كۆز ئالدىمغا كەلتۈرۈپ شۇنداق سورىدىم .

سانىيە ھەيرانلىق بىلەن ماڭا لاپپىدە بىر قارىۋېتىپ ، مۇڭلۇق كەيپىياتتا باش لىڭشىتتى . ئاندىن :

— شۇ چاغدا ئەگەر قورسىقىمدىكى بالىغا تارتىشمىغان بولسام ، بىللىلا كەتكەن بولاتتىم ، — دېدى .

— بالىچۇ ؟ ئۇ ھازىر نەدە ؟

سانىيەنىڭ لەۋلىرى تىترەپ ، كۆز چاناقلىرى ياشقا تولدى . ئۇلۇغ - كىچىك تىنغان ھالدا نېمىشقىدۇر كۆزلىرىنى مەندىن قاچۇرۇپ :

— سۆزلىسەم گەپ تولا ... — دېگىنىچە جىمىپ قالدى .

ئۇنىڭ كۆزلىرىدىن ناھايىتى دەرد تارتقانلىقى چىقىپ تۇراتتى . مەنمۇ يەنە كوچىلاپ سوراۋېرىشنى راۋا كۆرمىدىم .

ئەمدى گەپ تېزراق ئۆيگە قايتىپ ، كۆپ يىللاردىن بېرى شۇ قەدەر ئىشلارنى مەندىن يوشۇرۇپ كەلگەن ئانام بىلەن سۆزلىشىشته قالغان ئىدى . شۇ چاغدىلا ھەممە ئىش زىر - زەۋەر- لىرىگىچە ئايدىڭ بولاتتى . توۋا ، ئۇ نېمىشقا بۇ ئىشلارنى مەندىن يوشۇرۇپ كەلگەندۇ ؟

يېنىمىزدىكى يولدا چوك - كىچىك ماشىنىلار توختىماي ئۆتۈشۈپ تۇراتتى . ئەتراپىمىزدا ئاپتوبۇس كۈتۈپ تۇرغان يېگى يولۇچىلار كۆپەيمەكته ئىدى . مەن بۇ يەردە تۇرۇۋېرىشنى مۇۋاپىق كۆرمىدىم . كۆڭلۈم غەشلىك ھەم خۇشاللىق ئارىلىشىپ كەتكەن مۇرەككەپ تۇيغۇلار ئەۋجىدە دولقۇنلايتتى :

ـــ سانىيە ، ـــ دېدىممەن ئۇنىڭغا ئۆتۈنۈش بىلەن تىكىلىپ ، ـــ يۈرۈڭ ، ھازىر چە ئۆيگە قايتايلى ، دېيىشىدىغان نۇرغۇن گەپلەر بار ، تاغىڭىزنى ئارامىزنى تېپىۋېلىپ ئاندىن ئىزدىسەكمۇ كېچىكمەيمىز .

ـــ قىزىق گەپ قىلىدىكەنسىز ، بىز تېخى ئاخشاملا كۆرۈشكەن تۇرساق ، دېيىشىدىغان نېمە گەپ بولسۇن ؟ ـــ دېدى ئۇ چىرايىغا سۈس تەبەسسۇم يۈگۈرتۈپ .

ـــ ياق ، سانىيە ، سىز ئۇقمايسىز ، بۇ ئىشلارغا ئۆزۈممۇ ھەيران ، مەن يولۇققان شۇ ئىشلارنى بىلسىڭىز ئىدى ، ھەممىنى چۈشىنەتتىڭىز .

ـــ مەنمۇ ھەيران ، ـــ دېدى ئۇ سەل ئېچىلىپ ، ـــ ھەسەنجاندىن ئايرىلىپ ، ئۇنىڭغا قۇيۇپ قويغاندەك ئوخشىشىدىغان سىز بىلەن ئۇچرىشىپ قالارمەن دەپ ئويلىماپتىكەنمەن . توۋا ، ئاخشام سىزنى كۆرۈپلا ھەسەنجان تىرىلىپ ئالدىمدا پەيدا بولغان ئوخشايدۇ دەپ ھوشۇمدىن كەتكىلى تاسلا قاپتىمەن .

ئۇ ، راست گەپ قىلىۋاتاتتى . ھەيرانلىقىنى تېخىچە يوشۇرالمايۋاتقاندەك ماڭا پات - پاتلا قاراپ قويۇاتتى . مەن ئۇنىڭ

كۆزلىرىدىن ئاللىقاچان ئۆچەي دەپ قالغان بىر ئوتتىك قايتىدىن ئۇچقۇندىغانلىقىنى كۆرگەندەك ھېسسىياتقا چۆمۈلەتتىم .

شۇنداق قىلىپ بىز ئۆيگە قايتتۇق . ئانام خىيال سۈرگەنچە يالغۇز ئولتۇرغان ئىكەن . ئۇ سانىيەگە بەكلا قىزغىن مۇئامىلە قىلغان بولسىمۇ ، نېمىشقىكىن ، كۆزلىرىنى مەندىن قاچۇرۇپ ، يۈزۈمگە قاراشقا پېتىنالمىدى . ئۇنىڭ ئۆز ئوغلىنىڭ ئالدىدا شۇنداق بىچارە ئەھۋالغا چۈشۈپ قېلىشى بىردىنلا ئىچىمنى سىيرىپ ، يۈرىكىمنى شۇرۇرىدە ئېرىتىۋەتتى :

ـــ ئانا ، ـــ دېدىممەن يېلىنغان تەلەپپۇزدا ھەسرەت بىلەن ، ـــ بىز يىراق بىر جايدىن بۇ يەرگە كەلگەن شۇنداقمۇ ؟ ـــ شۇ تاپتا بالىلىقىمدىن تارتىپلا ئۇنتۇمايى كەلگەن بۇ سوئالنى ئۇزاق يىللاردىن كېيىن يەنە سورىماقتا ئىدىم .

ئانام ماڭا مېھرى بىلەن تىكىلدى ، كۆز چاناقلىرىدىن سىرغىپ چۈشۈۋاتقان ياش مەگزىنى بويلاپ ئېقىشقا باشلىدى :

ـــ جېنىم بالام ، مېنى كەچۈرگىن ، بۇ ئىشلارنى سەندىن يوشۇرمىسام بولاتتى ، بىراق ساڭا پايدىلىق بولارمىكىن دەپ ... ـــ ئۇ ياشلىرىنى سۈرتۈپ بىر پەس توختۇالدى ، ئاندىن گەپنى باشتىن باشلىدى ، ـــ بۇ يىگىرمە نەچچە يىلنىڭ ئالدىدا يۈز بەرگەن ئىشلار ، بالام ، ئۇ چاغدا مەن ئۆز دادامنىڭ بىلەن جەنۇبىي شىنجاڭدىكى « مایاقلىق » دەپ ئاتىلىدىغان چەت بىر يېزىدا تۇراتتىم ، تۇنجى تۇغۇتۇمدىلا قوشكېزەك ئوغۇل تۇغدۇم . ئادەت بويىچە ئاكاڭغا ھەسەنجان ، ساڭا ھۈسەنجان دەپ ئىسىم قويدۇق . بىر ـ بىرىگىلارغا شۇنداق ئوخشايتتىگىلار كى ، ھەتتا مەنمۇ تەستە پەرقلەندۈرەتتىم . دادامنىڭ بىلەن ئىككىمىز سىلەرنى « خۇدا ئاتا قىلغان قوشماقلار » دەپ بەكمۇ ئەتىۋارلايتۇق . سىلەرمۇ شوخ ، بېجىرىم چوڭ بولۇشقا باشلىدىگىلار . قىزىق يېرى ، ئاللا ئىگەم قورسىقىمدىلا سىلەرنىڭ تەن ـ ۋۇجۇ-

دۇگلارنى چەمبەر چاس باغلىۋەتكەندەك ، ھەممە ئىشتا بەكلا چېتىشلىق ئىدىگلار ، ئاكاك يىغلىسا سەنمۇ يىغلايتتىك ، سېنىك قورسقىك ئاچسا ، ئاكاڭنىڭمۇ تەك ئاچاتتى . ھەتتا ، مۇنداقمۇ بىر ئىش ھېلىغىچە ئېسىمدە : « بىر كۈنى كېچىدە ئىككىگلار-نىك قىرقىراپ يىغلىشىگلاردىن چۆچۈپ ئويغىنىپ كەتتىم . ئاكاك دوملاپ سۆپىدىن چۈشۈپ كەتكەن ئىكەن ، چېكسى تۇخۇمدەكلا ئىششىپ چىقىپتۇ ، ئەتىسى قارىسام سېنىك چېكەڭ-دىمۇ خۇددى بىر يەرگە ئۇسسۇۋالغاندەك بىر ئىز تۇرمامدۇ ، ياقامنى تۇتۇپلا قالدىم ...

مەن ھەيكەلدەك قېتىپ قالغان ئىدىم ، سانىيەمۇ بۇ كۈ-تۈلمىگەن ئۇچرىشىشتىن ھاك - تاك بولۇپ ئاغزىنى ئېچىپلا قالغان ئىدى . مانا ئەمدى ئۇ ئانامغا كېلىن ، ماڭا يەڭگە بولۇپ چىقماقتا ئىدى . كۆڭلۈم سەل غەشلىككە تولغان بولسىمۇ ، بۇ خىل مۇناسىۋەتنىك ئۇنىڭغا بولغان مۇھەببىتىمنى چەكلىيەلمەي-دىغانلىقىغا ئىشىنەتتىم ، ئانام بولسا تېخىمۇ قىزىپ سۆزلەيتتى :

— ئۇزاق ئۆتمەي ئويلىمىغان ئىش يۈز بەردى ، بەلكىم تەقدىرىمىز شۇنداق بولسا كېرەك ، داداڭلار مېنى « ئۇچ تالاق » دەپ ئۆيدىن قوغلاپ چىقاردى ، شۇ چاغدا سىلەر ئەمدىلا ئىككى يېرىم ياشتا ئىدىگلار ، ئاكاك داداك بىلەن مايانىلقتا قالدى ، مەن سېنى ئېلىپ ، تۇغقانلارنى پاناھ تارتىپ بۇ يەرگە كەلدىم . نەدىن بىلەي ؟ كۈتمىگەندە ھازىرقى داداك بىلەن ئۆي تۇتۇپ قالدۇق . ئۇ نۇرغۇن ئىسسىق - سوغۇقنى بېشىدىن ئۆتكۈزگەن ئادەم ئىكەن ، ساڭا ئۆگەي بولغىنى بىلەن ئاق كۆڭۈل ، كۆيۈمچان ئىدى . سېنىمۇ ئۆز پۇشتىدىن بولغاندەكلا ياخشى كۆرەتتى . مەن بۇ تەرەپلەرنى كۆزدە تۇتۇپ ھەم سېنىمۇ ئۇنى ئۆز دادام دەپ بىلىپ ، كۆڭلى توق چوك بولسۇن دەپ ، ھەممىنى يوشۇرۇش نىيىتىگە كەلدىم ...

ئانام « ئۇھ » دەپ بىر تىنىۋالدى . ئۇ خېلىلا يەڭگىللەپ قالغاندەك كۆرۈنەتتى . مەن ئۇنىڭغا ھېلىلا سانىيە بىلەن ئوتتۇ-رىمىزدا بولغان گەپلەرنى دەپ بېرىۋىدىم ، ھەيران قالدى . ئاكام ھەسەنجاننىڭ قازا قىلغانلىقىنى تىلغا ئېلىشىم بىلەن سانىيە ئىك-كىسى بىر - بىرىگە ئېسىلىشىپ بىر ھازا يىغا - زار قىلىشقاندىن كېيىن جىمىقىشتى .

شۇنداق قىلىپ سانىيە بىزنىڭكىدە تۇرۇپ قالدى . بىز يەنە نۇرغۇن گەپلەرنى دېيىشتۇق . ئوتتۇرىمىزدا ھېچقانداق سىر - تۇگۈن قالمىغان ئىدى . مەن ئەسلى ھالىتىمگە — شوخ ، ئەركىن ، خۇشخۇي تەبىئىتىمگە قايتقان ئىدىم . ئانام بۇنىڭدىن قەۋەتلا خۇشال ئىدى . بىراق ، نېمىشقىكىن سانىيەنىڭ چىرايى-دىكى غەم تۇمانلىرى تارقالمىدى . ئۇ ، تۇرۇپ - تۇرۇپلا ئۇلۇغ - كىچىك تىناتتى . مەن ئۇنى قانداق قىلسام ئېچىلاركىن دەپ پايپېتەك ئىدىم . بىر كۈنى ئۇنىڭغا تاغسىنى ئەمدى ئىزدەپ تې-پىش تەكلىپىنى بەردىم . ئۇ ، خۇشاللىق بىلەن ماقۇل بولدى . بىز بىرنەچچە كان رايونىغا بېرىپ سۈرۈشتۇرگەن بولساقمۇ ، ئۇنىڭ ئىز - دېرىكى بولمىدى . پەقەت ئەڭ ئاخىرقى چەتىرەك بىر كانغا بارغىنىمىزدا ، چاچ - ساقاللىرىغا ئاق سانجىلغان بىر پېشقەدەم ئىشچى ئەسلىدە شۇنداق ئادەمنىڭ بار ئىكەنلىكىنى ، بىراق يەتتە - سەككىز يىلنىڭ ئالدىدا بىر قېتىملىق ھادىسىدە قازا قىلغانلىقىنى ، ئايالىنىڭ بالىلىرىنى ئېلىپ يۇرتىغا قايتىپ كەت-كەنلىكىنى ئېيتىپ بەردى . ئاڭلاپلا سانىيەنىڭ بېشى چۇشۇپ كەتتى .

— كۆڭلىڭىزنى يېرىم قىلماڭ ، — دېدىممەن تەسەللى بېرىپ ، — تاغىڭىز بولمىسا بىز بار ئەمەسمۇ ! ھەممە ئىش ياخشى بولۇپ كېتىدۇ .

سانىيە ئۇندىمەستىن كۆز ياشلىرىنى سۈرتتى . بىز

هېلىقى ئىشچى بىلەن خوشلىشىپ ئۇتتۇرلا ئۆيگە قايتىپ كەلدۇق. سانىيە يەنىلا شۇنداق غەمكىن كۆرۈنسىمۇ، بىزنىڭ ئائىلىگە بەكلا ئىچەكىشىپ قالغان ئىدى. ئۇنىڭ چاققان ئايىغى، چېۋەر قوللىرى بىلەن كىر يۇيۇش، تاماق ئېتىشتەك ئۇششاق ئىشلار ئانامغا ئاشماس بولدى. بەزىدە ئىككىسى بۇ ئىشلارنى تالىشىپمۇ قالاتتى. شۇنداق چاغدا سانىيە قىلچە تارتىنماستىن ئەركىلىگەندەك: «تولا چىشمىغا تەگمەي ئارامىلىرىنى ئېلىۋالسىلا ئانا» دېسە، ئانام خۇشاللىقىدىن نېمە دېيىشىنى بىلمەي قالاتتى. راست گەپنى قىلغاندا، ئۇمۇ سانىيەنى بەكلا ياقتۇرۇپ قالغان ئىدى. بۇ كەيپىياتتىن بەختكە چۆمۈلەتتىم. تېزراق تويىمىزنى قىلىپ، هەممە ئىشنى يېگىدىن باشلىساق دەپ ئويلايتتىم.

ئۇزاق ئۆتمەي دادامۇ قايتىپ كەلدى. ئۇ ئۆيدىكى ئۆزگىرىشلەرنى، بولغان ئىشلارنىڭ هەممىسىنى بىلگەندىن كېيىن ئوڭايسىزلانغاندەك ماڭا قاراپ:

— بىزنى كەچۈر، بالام... — دەپلا توختاپ قالدى. ئۇ يەنە نېمىلەرنىدۇر دېمەكچى بولاتتىيۇ، دېيەلمەيتتى.

— هېچقىسى يوق، هەممە ئىشلار ئۆتۈپ كەتتى، — دېدىمەن ئۇنىڭ ئاقىرىشقا باشلىغان چاچلىرىغا، هارغىنلىق يېتىكەن چىرايىغا هۆرمەت هەم مۇھەببەت بىلەن تىكىلىپ، — سىز يەنىلا مېنىڭ ياخشى دادام!

مەن ئۇنىڭ قەلبىنى چوڭقۇر چۈشىنەتتىم، ماڭا سىڭدۈرگەن ئەجرىنى هەرگىزمۇ ئۇنتۇيالمايتتىم. ئۇ لاپپىدە ئانامغا قارىدى، هەر ئىككىسىنىڭ چىرايىدا ئېيتىخارلىق، رازىمەنلىك كۈلكىسى يامرايتتى. مەن بۇ كۈلكىلەردىن تولىمۇ هۇزۇرلاندىم. مانا ئەمدى ئوتتۇرىمىزدىكى گۇمان ـ تەشۋىشلەر تاراپ، هەممە نەرسە ئەركىن، تەبئىي هالەتكە قايتقان ئىدى.

بىر كۈنى مەن پەيت تېپىپ ئۇزاقتىن بېرى كۆڭلۈمگە

پۇكۇپ كەلگەن بىر ئىشنى ـــ توي قىلىش تەكلىپىنى سانىيەگە ئېيتتىم. ئۇ، ئاڭلاپلا ھۆپپىدە قىزىرىپ كەتتى. كۆزلىرىدە چاقناپ تۇرغان شېرىن نۇردىن رازىمەنلىكى چىقىپ تۇرسىمۇ، لەۋلىرى ئەنسىز تىترەپ، چىرايى ئازابلىق تۇس ئالدى. مەن ئاللىقاچان ئۇنىڭ كۆڭلىگە كىرىپ ـ چىقىپ بولغاچقا، تەييارلىقىم پۇختا ئىدى. شۇڭا، سالماقلىق بىلەن سۆزۈمنى داۋاملاشتۇرۇۋەردىم:

ـــ بىلىمەن، سانىيە، شۇ تاپتا بالىنى ئويلاۋاتىسىز، شۇنداقمۇ؟ بىراق ئەندىشە قىلماڭ، ئۇ بىزنىڭمۇ بالىمىز، ھەرگىز تاشلىۋەتمەيمىز.

سانىيەنىڭ كۆزلىرى يوغان ئېچىلىپ، ماڭا ھەيرانلىق بىلەن تىكىلىپ قالغان ئىدى. شۇ تاپتا ئۇ يۈرىكىدىكى گەپنى قىلغانلىقىمدىن ھاياجانلىنىۋاتقان بولسىمۇ، گۇمانلىنىش ئالامەتلىرى يوق ئەمەس ئىدى. مەن ئۇنى خاتىرجەم قىلىش ئۈچۈن جىددىي، ۋەزمىن ھالەتتە گەپنى ئوچۇقلا ئېيتتىم:

ـــ ھەرگىز باشقىچە خىيالدا بولماڭ، تويىمىزنى قىلىمىز ـ دە، ئۇتتۇرلا مايالىقتىقا بارىمىز. ئاۋۇال بالىنى تاپىمىز، ئاندىن دادام بىلەن ئاكامنىڭ تۈپراق بېشىنى يوقلاپ، يۇرت ـ جامائەتكە نەزىر بېرىمىز، سىز چە قانداق؟

سانىيەنىڭ غەمكىن چىرايى ئاستا ـ ئاستا ئېچىلىپ، بىردىنلا شوخلۇق بىلەن پىسكىدە كۈلۈۋەتتى، مەنمۇ كۈلدۈم...

شۇنداق قىلىپ بىز توي قىلدۇق، توي مەرىكىمىز ئادەتچىراق بولسىمۇ، ناھايىتى كۆڭۈللۈك ئۆتتى. دادام، ئانامۇ چىن كۆڭلىدىن رازى بولۇشتى. سانىيەمۇ، مەنمۇ بەختكە چۆمگەن ئىدۇق...

بىراق، كىم ئويلىغان دەيسىز؟ بىز پىلان بويىچە مايالىقتىقا قىلىدىغان سەپىرىمىزنىڭ تەييارلىقىنى قىلىۋاتقاندا، كۈتۈلمىگەن

بوران - چاپقۇن ئۇستىمىزگە يوپۇرۇلۇپلا كەلدى . ئەمدىلا كۆكلەشكە باشلىغان ئارزۇ - ئارمانلىرىمىز ، شېرىن خىياللىرىمىزنىڭ ھەممىسى كۆزنى يۇمۇپ - ئاچقۇچە كۆپۈككە ئايلاندى .

بۇ ، دەل « مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى » نىڭ ئەڭ جىگە چىققان يىللىرى ئىدى . بىر چاغدا مەن سوقۇشۇپ قالغان ھېلىقى ساۋاقدىشىم تازا ئاكتىپلاردىن بولۇۋالغان ئىكەن . ئۇلار بىرلا چۇقان بىلەن دادامنى تارتىپ چىقىشتى . « بۇرژۇئا ئىلىم نوپۇزلۇقى » دېگەن قالپاقنى كىيدۈرۈپ ، كىتاب ۋە قوليازمىلىرىنى بويىنىغا ئارتىپ ، كوچىمۇكوچا ئايلاندۇرۇپ سازايى قىلدى ... مەنمۇ بوش قويۇۋېتىلمىدىم . « بۇرژۇئا ئىدىيىسى بىلەن زەھەرلەنگەن جاھىل گېزەندە » ، « يالغاندىن كېسەل بولۇۋېلىپ ئىنقىلابقا قارشى چىققان بۇزۇق ئۇنسۇر » دېگەندەك بەتنامىلار بىلەن قارىلىنىپ ، سوئال - سوراقنىڭ ، دەھشەتلىك ئەلەم كۆرىشىنىڭ ئوبيېكتىغا ئايلاندىم . ئۇزاق ئۆتمەي ئائىلە بويىچە شىمالىي شىنجاڭدىكى چەت بىر يېزىغا پالاندۇق .

بولۇۋاتقان ئىشلارغا ئەقلىم لال ئىدى ، كاللىسى قىزىپ ، قىنىغا پاتماي قالغان بىر توپ تەلۈلەر چۇقان كۆتۈرۈشۈپ ، جاھانىنى ئاستىن - ئۈستۈن قىلىۋاتقاندەك ، ئاق قارىغا ، ئوڭ تەتۈرگە ئايلىنىۋاتقاندەك تۇيۇلاتتى . ئېغىر جىسمانىي ۋە روھىي زەربىلەر تۈپەيلىدىن تەسۈرلىگۈسىز دەرد چېكىۋاتقان بولساممۇ ، مېنى ئەڭ ئازابلاۋاتقىنى سانىيەگە قىلغان ۋەدەمنى ئەمەلگە ئاشۇرالمىغانلىقىم ئىدى . ئايرىلغىنىمغا ئۇزاق يىللار بولغان بولسىمۇ ، قەلبىمنىڭ تەكتىدىن چوڭقۇر ئورۇن ئېلىپ ، تا ھازىرغىچە مېنى تەلپۈندۈرگەن ، سېغىرلىگەن ئاشۇ مايانقلىقنىڭ چۈش ۋە خىياللىرىمدىكى غۇۋا مەنزىرىسى پەقەت كۆز ئالدىمدىن كەتمەيتتى . ئاھ خۇدا ، سانىيە بىلەن قولتۇقلىشىپ ، خۇشال -

خۇرام هالدا شۇ يەرگە بارغان بولساق ، يۇرت - جامائەت ھەيران-لىق بىلەن قارىشىپ قالغان بولسا ، بالىنى تېپىپ رەھمەتلىك ئاكامنىڭ روھىنى ئاۋۇندۇرغان بولساق نېمىدېگەن ياخشى بولاتتى - ھە ؟ بىچارە سانىيەگە تېخىمۇ ئىچىم ئاغرىيتتى . ئۇ ، بۇ كۆتۈلمىگەن ئۆزگىرىشلەردىن ئايلىنىپ كەتكەندەك ، خامۇش-لىشىپ كەتكەن ئىدى . بىر يەرگە قارىسا ھاڭۋاققىنىچە تىكىلىپ تۇرۇپ كېتەتتى . مېنىڭ بىلەن توي قىلىپ ، ئەمدىلا ئېچىلىشقا باشلىغان چىرايى ، بەختىنىڭ نۇرلىرى چاقناشقا باشلىغان كۆزلىرى گويا قويۇق قارا بۇلۇتلار ئىلكىدە قالغان ئاي - يۇلتۇز-لۇق ئاسماندەك قايتىدىن تۇتۇلغان ئىدى . ئۇنىڭدا مېنىڭ بېشىمغا كەلگەن بۇ كۈتۈلمىگەن بالا - قازاغا نىسبەتەن ئېچىنىش ، ھېسداشلىق ، ئورتاقلىشىش ھېسسىياتى روشەن بىلىنىپ تۇر-سىمۇ ، بالىنى قايتۇرۇپ كېلىش ئىستىكىنىڭ بەربات بولغانلىقىدىن ئۈمىدسىزلىنىش كەيپىياتى تېخىمۇ كۈچلۈك ئە-دى . مەندە ئۇنىڭغا تەسەللى بېرىشتىن ، ئۈمىدۋار بولۇشقا دەۋەت قىلىشتىن باشقا ئامال يوق ئىدى .

يېڭى تۇرالغۇمىز بىز كەلگەن يېزىدىكى چەت كەنتنىڭ كونا ماخوسىدىكى تاشلاندۇق بىر ئېغىز ئۆي ئىدى . بىر بويتاق ئات باقار بوۋايدىن باشقا قوشنىمىز يوق ئىدى . كۆز ئالدىمىزدىلا ئات - كالىنىڭ تېزەكلىرى ، سامان ، بېدە ۋە قوناق شادىلىرى دېگەندەك نەرسىلەر يېيىلىپ ياتاتتى . مەن كۈندۈزلىرى ئەزالار بىلەن نازارەت ئاستىدا ئىشلەيتتىم ، پات - پاتلا ئىلىپ بېرىلىدىغان سىياسىي ھەربىكەتلەردە كۆرەشكە تارتىلىپ پىپەن قىلىناتتىم ... يىغىنلاردا ئاممىغا ئىدىيۇى ھالىتىمدىن ھېساب بېرەتتىم . بىر كۈنى يېرىم كېچىگىچە داۋاملاشقان پىپەن يىغىنى-دىن ھارغىن ھالەتتە ئۆيگە قايتىپ كەلدىم . سانىيە بىر قاچا ئاشنى تاققىدە ئالدىمغا قويۇپلا گەپمۇ قىلماستىن بىر نۇقتىغا تە-

كىلىگىنىچە ئولتۇرۇپ كەتتى. مەن ئۇنىڭ بۇنداق غەزەپلىك هالىتىنى كۆرۈپ باقمىغان ئىدىم. تاماقنى يەپ بولۇشۇمغىلا ئۇ:

— قاچانغىچە بوزەك بولىمىز، هۇسەنجان، بۇ يەردىن قېچىپ كېتەيلى، — دېدى قوشۇمىلىرى تۇرۇلگەن هالدا.

مەن چۆچۈپ كەتتىم:

— نەگە قاچىمىز؟

— مايناقلىققا!

ئېنىقكى، ئۇ بالىغا تارتىشۇاتاتتى. مەن ئۇنىڭ سادىلىقىغا، قارامىلىقىغا هەيران بولغان هالدا بىر هازا ئولتۇرۇپ كەتتىم. ئاندىن ئېغىر بىر تىنىۋېتىپ:

— هازىر هەممە يەر ئوخشاش، سانىيە، هېلىقى سالىم دېگەن ئەبلەخ تېخىچە سىزنى ئىزدەپ يۈرىدىغاندۇ هەقىچان، — دېدىم سوئال نەزىرىم بىلەن (بىز توي قىلغاندىن كېيىن، ئۇ مايناقلىقتا يۈز بەرگەن ئىشلارنىڭ هەممىسىنى تەپسىلىي سۆزلەپ بەرگەن ئىدى).

سانىيە گەپ - سۆز قىلماستىن قۇچقىمغا ئۆزىنى تاشلاپلا ئۆكسۈپ - ئۆكسۈپ يىغلاپ كەتتى. چاچلىرىنى سىلىدىم، تەسەللى بەردىم... ئاخىر مەنمۇ ئۆزۈمنى توختىتىۋالالماي يىغلاپ تاشلىدىم.

نېمىلا دېگەن بىلەن دېهقانلار يەنىلا ئاق كۆڭۈل ئىدى، هەرقاچان ئادەمگەرچىلىكنى، مۇسۇلماندارچىلىقنى قولدىن بەرمەيتتى. ۋاقتىنىڭ ئۆتۈشىگە ئەگىشىپ ئۇلار بىلەن ئوتتۇرىمىزدا ئوبدانلا چۈشىنىش هاسىل بولغان ئىدى. بىزگە ئىچ ئاغرىتىشاتتى، خۇپىيانە هالدا ئۇنى - بۇنى كىرگۈزۈپ خەيرخاهلىقىنى ئىپادىلەيتتى. بىزمۇ بۇ تۇرمۇشقا ئاستا - ئاستا كۆنۈشكە باشلىغان ئىدۇق.

بۇ يەردە يەنە ماڭا ئوخشاش نازارەت ئاستىدا ياشايدى-

غانلاردىن بىرنەچچىسى بار ئىدى . ئۇلارنىڭ ئارىسىدىكى ۋاڭ فامىلىلىك خەنزۇ ۋە ئۇيغۇر چىنى خېلى ئوبدانلا چەقىشىپ قالغان ئىدۇق . ئۇلار ئۇيغۇرچىنى خېلى ئوبدان بىلىدىغان بىلىملىك ، ئىلغار پىكىرلىك كىشىلەر ئىدى . مېنىمۇ چۇشىنەتتى ، ياخشى كۆرەتتى . نېمىشقىكىن ، بىر يەرگە كەلسەكلا گەپىمىز تۇگىمەيتتى . ئۇلارنىڭ سۆزلىرىدىن روھلىناتتىم ، ئۇمىدلىنەتتىم . كۆز ئالدىمدىكى بۇ قاباھەتلىك چۇش بىردىنلا ئاخىرلىشىپ ، بەختلىك ، گۈزەل دەۋر يۈز ئاچىدىغاندەك ھېسسىياتقا چۆمۈلەتتىم . شۇڭا ، ئۆزۈمنى پات - پاتلا چۇشكۈنلەشمەسلىككە ئاگاھلاندۇرۇپ ، پۈرسەت تاپسامىلا خەنزۇچە ، رۇسچە ئۆگىنىدىغان بولدۇم ...

بىراق ، سانىيە ھە دېگەندە بالىنىڭ گېپىنى چىقىرىپ بېشىمنى ئاغرىتىدىغان بولۇۋالدى . ئۇنىڭ ئانىلىق قەلبىنى چۇشىنىپ تۇرسامۇ ، تەسەللى ھەم ۋەدە بېرىشتىن باشقا ئامالىم يوق ئىدى . شۇنداق بولۇشىغا قارىماي سانىيە ئەكسىچە تېخىمۇ غەمكىنلىشىپ كېتىۋاتاتتى ، پات - پاتلا ئۇلۇغ - كىچىك تىناتتى . ئۇنىڭ ھەربىر ھەرىكىتىدىن ، روھىي ھالىتىدىن مايا قىلىقتا قالغان ئاشۇ بالا ئۇچۇن قانچىلىك ئازاب چېكىۋاتقانلىقى مانا مەن دەپ چىقىپ تۇراتتى .

بىر كۈنى ، بەك چارچاپ كەتكەن بولسام كېرەك ، تۇن نىسپىگىچە پەقەت ئۇخلىيالمىدىم . تۇگىمەس خىياللار ئىلكىدە ئۇياق - بۇياققا ئۆرۈلەتتىم . توساتتىن سانىيە نېمىلەرنىدۇر دەپ جۆيلۈپ ، شۇنداق قورقۇنچلۇق ۋارقىراپ كەتتىكى ، چۆچۈگىنىمدىن يۈرىكىم قارتىلا قىلىپ قالدى . ئۇنى ھاپىلا - شاپىلا سىلكىپ ، تارتقۇشلاپ دېگۈدەك ئويغاتتىم . ئۇ ، كۆزىنى ئېچىپلا ماڭا ئېسىلغىنىچە يىغلاپ كەتتى . مەن ئۇنىڭ چاچلىرىنى سىلاپ پەپىلەپ تەسەللى بەردىم :

ـــ قارا بېسىپ قالدىمۇ ؟ قورقماڭ ، يېنىڭىزدا مەن بار .

ئۇ ، بىر ھازادىن كېيىن ئېسىگە كەلگەندەك « ئۇھ » دەپ بىر تىنىۋېلىپ ، ھېلى چۈشىدە كۆرگەنلىرىنى سۆزلەشكە باشلىدى :

ـــ خۇدايا توۋا ، ئانام رەھمىتى ھايات چېغىدا ھېكايىغا بەك ئۇستا بولىدىغان ، جەننەت ، دوزاخ توغرۇلۇقمۇ ئاجايىپ ۋەقەلەرنى سۆزلەيدىغان . ئېسىمدە قېلىشچە ، ئادەم ئۆلگەندىن كېيىن پۈلسىرات كۆۋرۈكىدىن ئۆتەرمىش . پاك ، ھالال ، ئىمانلىق ياشىغانلار ئۇنىڭدىن تىنچ ـ ئامان ئۆتۈپ جەننەتكە كىرەرمىش ؛ ئالدامچىلار ، قارا نىيەتلەر ، ناشايان ئىشلارنى قىلغۇچى ئىمانسىزلار ئۇنىڭدىن ئۆتەلمەي دوزاخقا بەند بولارمىش . توۋا ، ئاشۇ پۈلسىرات كۆۋرۈكى دېگۈدەكمىشمەن . قىلدەك ئىنچىكە ھەم ئۇزۇن ، يالت ـ يۇلت نۇر چاقنىتىپ تۇرارمىش . ئۇنىڭ بىر ئۇچى رەڭگارەڭ گۈللەر ئېچىلغان ، زەمزەم سۇيى شىرىلداپ ئېقىۋاتقان ، قۇشلار سايرىشىپ ، ھەر خىل مېۋىلەر مەي باغلاپ پىشقان ، زەڭگەر شوللار جۇلالاپ تۇرغان جەننەتكە تۇتاشقانمىش ، كۆۋرۈكنىڭ ئاستى ئوت ـ ماگمىلار يېلىنجاپ كۆيۈۋاتقان دوزاخمىش ، بىر تەرىپىدە يىلان ـ چايانلار ، قۇرت ـ قوڭغۇزلار لۆمۈلدەپ تۇرارمىش . مېنىڭ يۈرەك پارەم ـــ شۇم پېشانە ئوغلۇم ئاشۇ پۈلسىرات كۆۋرۈكىنىڭ دەل ئوتتۇرىسىدا تۇرۇپ ، نېمە قىلىشىنى بىلمەيمەن ، تەمتىرىگەن ھالدا « ئانا ، ئانا » دەپ توۋلاپ ئەتراپىغا قارايمىش ، مەن ھەرقانچە قىلىپمۇ ئۇنىڭ يېنىغا بارالمىغۇدەكمەن ، توۋلىسامۇ ئاۋازىم چىقمىغۇدەك . توساتتىن ئۇنىڭ پۇتى سىرىلىپ كېتىپ ، پۈلسىرات كۆۋرۈكىگە ئېسىلىپ قالغۇدەك ، مەن ئۇنى دوزاخقا چۈشۈپ كېتىدىغان بولدى دەپ قورقۇپ ، جېنىمنىڭ بارىچە ۋارقىرىغۇدەكمەن .

ئۇنىڭ چۈشىدە كۆرگەنلىرىنى ئاڭلاپ ئىختىيارسىز

مېنىمۇ سۈر باستى. گەرچە ئۇ بىر چۈش بولسىمۇ، سانىيەنىڭ بالىنى تولا ئويلاپ، روھىي جەھەتتىن قانچىلىك ئازاب چېكىۋاتقانلىقىنى كۆرسىتىپ بېرەلەيتتى. مۇشۇنداق كېتىۋەرسە نېرۋىسىنى كاردىن چىقىرىپ، ئۆزىنى تۇگەشتۈرۈۋالارمۇ دەپ ئەندىشە قىلىشقا باشلىدىم. شۇڭا، ئۆزۈمنى سالماق تۇتۇپ، تولا دېيىلگەن تەسەللى سۆزنى يەنە تەكرارلىدىم:

— ئەندىشە قىلماڭ، سانىيە، ياخشى كۈنلەر كېلىدۇ. شۇ چاغدا بالىنى چوقۇم ئىزدەپ تاپىمىز. ئوبدان تەربىيلەپ قاتارغا قوشىمىز.

بىراق، مەن ئەندىشە قىلغان ئىش ئاخىر يۈز بەردى. سانىيە بىر خىل تۇتقاقلىق كېسىلىگە گىرىپتار بولدى، بىر ئىش قاتتىق تەسىر قىلسا ياكى خاپىلىق تارتسىلا پۈت ـ قوللىرى تارتىشىپ، ھوشىدىن كېتىپ يىقىلىدىغان بولۇپ قالدى.

ئايلار ئۆتتى، يىللار ئۆتتى... سانىيە ئارقا ـ ئارقىدىن ئىككى ئوغۇل تۇغۇپ بەردى. بۇ، خورلۇق ـ ھاقارەت ئىچىدە ئۆتۈۋاتقان ھاياتىمىزغا تەسەللى ھەم ئۈمىد ئېلىپ كەلگەن ئىدى. چوڭغا شىرزات، كىچىكىگە مىرزات دەپ ئىسىم قويدۇق. شۇنىڭ بىلەن تۇرمۇشىمىز تېخىمۇ جاپالىق باسقۇچقا قەدەم قويغان بولسىمۇ، يېڭى مەنە، مەزمۇنلار بىلەن بېيىماقتا ئىدى. سانىيەنىڭ غەمكىن چىرايىمۇ ئېچىلىپ، ئانىلىق مېھىر ـ مۇھەببىتى ۋە خۇشاللىقى قايتىدىن بەرق ئۇرۇشقا باشلىدى. مەنمۇ خاتىرجەملىككە، بەختكە چۆمەكتە ئىدىم، بىزنى ئازابلاپ كەلگەن ھېلىقى كۆڭۈلسىزلىكلەر ئەمدى ئۇنتۇلۇپ كېتەر دەپ ئويلايتتىم. نەدىن بىلەي؟ سانىيە ئىككى ئوغلىمىزغا جېنىنى بەرگۈدەك ئامراق بولسىمۇ، پات ـ پاتلا باغرىغا بېسىپ، سۆيۈپ ـ ئەركىلىتىپ، خۇشاللىقتىن قىلمىغىنى قالمىسىمۇ، ئاخىرىدا

بىردىنلا غەمكىنلىشىپ جىمىپ كېتەتتى ، ئۇلارنىڭ بېشىنى سىلاپ ، ئۇلۇغ - كىچىك تىنغان ھالدا :

ـــ بىچارە ئاكاكىلارمۇ يېنىمىزدا بولۇپ ، بىللە ئويناپ چوڭ بولغان بولساكىلار نېمىدېگەن ياخشى بولاتتى - ھە ؟ ـــ دەيتتى ھەسرەتلىنىپ . مەن ئۇندىمەيتتىم .

...

قاباھەتلىك 10 يىل ئەنە شۇنداق ئۆتۈپ كەتتى ، تاڭ ئاخىر ئاتاتتى . بىراق ، سانىيەنىڭ بالا ھەققىدە كۆرگەن ھېلىقى چۈشىنى ئۇزاق يىللار غىچە ئېسىمدىن چىقىرالمىدىم .

* * *

ماشىنا مەكتەپ دەرۋازىسى ئالدىغا كەلگەندە خىيالدىن بېشىمنى كۆتۈردۈم . سانىيە قۇچىقىمدا يەنە شۇنداق بىر خىل ياتاتتى . شوپۇر ئۇستام بىزنى ئىشىك ئالدىغىچە ئاپىرىپ قويۇپ قايتىپ كەتتى . بالىلار سەل نېرىدا ئويناۋاتقان ئىكەن ، چۈرقىراشقىنىچە ئالدىمغا يۈگۈرۈپ كەلدى ، سانىيەنىڭ قۇچىقىمدا بېھوش ياتقىنىنى كۆرۈپ : « ئانا ، ئانا » دەپ يىغا - زار قىلىشتى . ئۇلارنىڭ ئاۋازىنى ئاكىلىغان بولسا كېرەك ، ئانامۇ پايپاسلاپ چىقىپتۇ . ئۇنىڭغا ئوبدانلا قېرىلىق يەتكەن ئىدى ، بەش يىلنىڭ ئالدىدا ئۆگەي دادام ناھەقچىلىككە چىدىماي ، ئاچچىق يۇتۇپ ئۆلۈپ كەتكەندىن بېرى ، بىز بىلەن بىللە تۇرۇپ كەلگەن ئىدى . ئۇمۇ كۆز يېشى قىلغىلى تۇردى .

ـــ ئەندىشە قىلماڭ ، ئانا ، تېزراق ئورۇن راسلاڭ ، ـــ دېدىممەن ئۇنىڭغا ، ـــ ھېلىقى كېسىلى يەنە قوزغالدى ، بىردەم-دىن كېيىنلا ئوڭشىلىپ كېتىدۇ ...

سانىيە كارىۋاتتا تۆپتۈز ھالەتتە ياتاتتى ، ھەممىمىز ئۇنىڭ ئەتراپىغا ئولاشقان ئىدۇق . ئانام پۈت - قوللىرىنى تۇتاتتى ، مەن

چىكىلىرىنى ئۇۋۇلايتتىم . قوللىرىم ھەركەتتە بولسىمۇ ، خىيالىم ھېلىلا بىز بازاردا كۆرگەن ھېلىقى نەمجان بالا بىلەن بوۋايدا ئىدى . ئۇنىڭ ھايات ـ مامات ئارىلىقىدىكى ئاشۇ خەتەرلىك ئەھۋالى بىر چاغلاردا سانىيەنىڭ چۈشىدىكى پۈلسىرات كۆۋرۈكىگە ئېسىلىپ قالغان قورقۇنچلۇق كۆرۈنۈشكە بەكلا ئوخشايتتى . « ئاشۇ بالا راستتىنلا شۇمىدۇ ؟ ئەجەبا ، ئۇنىڭ تەقدىرى سانىيەنىڭ چۈشىدە ئاللىقاچان ئايان بولغان بولغىيمىدى؟» خىيالىم دولقۇنلايتتى . سانىيە تىزراق ھوشىغا كەلسە ، ئوبدان بىر پاراڭلاشساق دەپ ئويلايتتىم . ئۇ بىر خىللا ياتاتتى ، بۇ قېتىمقى ئىش ئۇنىڭغا بەكلا تەسىر قىلغاندەك قىلاتتى . كۆز چاناقلىرى ۋە مەڭزىدە قېتىپ قالغان ياش داغلىرىغا مايا‌قلىقتا يۈز بەرگەن ئاشۇ ۋەقە ، ئاچچىق كەچۈرمىشلىرى يوشۇرۇنغاندەك تۇيۇلاتتى ...

مايا‌قلىق ! شۇنداق ، مېنىڭ كىندىك قېنىم تۆكۈلگەن ما‌كان . بىر چاغلاردا چۈش ـ خىياللىرىمدىن چىقماي مېنى سىراڭ قىلىۋەتكىلى تاس قالغان سېھىرلىك يەر ... مانا ئەمدى ئاشۇ يەردە يۈز بەرگەن ، سانىيە ماڭا كۆپ قېتىم ئېيتىپ بەرگەن ئاشۇ ۋەقەلەر كۆز ئالدىمغا كەلمەكتە ئىدى .

2

«مايا‌قلىق» × × ناھىيىسىدىكى چەت جايلارنىڭ بىرى ئىدى . بۇ يەر ناھايىتى ئۇزاق مەزگىلگىچە توپ ـ توپ چارۋا پادىلىرى يايلايدىغان ئوتلاق بولغاچقا ، شۇنداق ئاتالغان بولسا كېرەك . كېيىن خەلق كومۇناسى قۇرۇلۇپ «يېڭى يەر» دەپ ئۆزگەرتىلگەن بولسىمۇ ، ئەسلىدىلا مۇشۇ يەردە ياشاپ كەلگەنلەر «مايا‌قلىق» دېگەن نامغا كۆنۈك ئىدى . يېزىنىڭ شىمال تەرىپىدە

ئالماستەك چوققىلىرى كۆككە تىرەلگەن قاتمۇقات تەڭرىتاغلىرى سايە تاشلاپ تۇراتتى. شەرقىدە ئاشۇ قارلىق چوققىلاردىن كېلىدىغان بىر دەريا جەنۇبقا قاراپ قىشۇ ياز توختىماي ئېقىپ تۇراتتى. بۇ يەرنىڭ شەھەر بىلەن بولغان ئالاقىسى قويۇق بولمىغاچقا، كۆپ جەھەتتە ئۆزگىچە ئىدى.

بۇ يېزىدىكى ھېلىم تەرسانى كۆپ ئادەم تونۇيتتى. تەمبەل، ئېگىز بوي، ساقال ـ بۇرۇتلىرى قويۇق كەلگەن بۇ ئادەم ئاچچىقى تولىمۇ يامان، چۈس مىجەزلىك ئىدى، دېگەن گەپنىدىن يانمايتتى، بىر گەپ ئېغىزىدىن شۇنداقلا چىقتىمۇ ئۇنىڭ دېگىنى دېگەن ئىدى، ھېچكىممۇ قايىل قىلالمايتتى. «تەرسا» ئۇنىڭ كونا لەقەمى بولۇپ، ئاشۇ جاھىل تەبىئىتى كەلتۈرۈپ چىقارغان بىر ئىش بىلەن مۇناسىۋەتلىك ئىكەن.

ئون نەچچە يىل ئىلگىرى ئۇنىڭمۇ باشقىلارغا ئوخشاشلا ئائىلىسى، چىرايلىق ئايالى بار ئىدى. بىراق، ئۇ كۈندەشلىكى تولىمۇ قاتتىق ئادەم بولۇپ، ئايالىنى باشقۇرۇشنى يېگىتلىكىنىڭ، ئوغۇل باللىقىنىڭ بىردىنبىر بەلگىسى دەپ قارايتتى. ئەگەر ئايالى بىراۋ بىلەن مۇناقىلا كۆلۈپ سالاملاشسىمۇ ئەرۋاھى قىرىق گەز ئۇچاتتى. قىلچە يۈز ـ خاتىرە قىلماستىن ئۇرۇپ ـ دۈمبالاپ، خوتۇن بولغانغا تويغۇزۇۋېتەتتى. قولۇم ـ قوشنىلار ئارىلىشىپ ھاي بەرسە:

ـــ خوتۇن دېگەن تۆت تامنىڭ قۇلى، «قومۇشقا يۆلەنمە، خوتۇنغا ئىشەنمە» دېگەننى ئاڭلىمىغانمۇ ھەرقايسىلىرى؟ ـــ دەپ رەددىيە بېرەتتى. يىغىلىشلاردا، ئايەم، مەشرەپلەردە كۆپىنچە خوتۇننى قانداق باشقۇرۇش ھەققىدە كۆپرەك گەپ سېتاتتى. ئېرىدىن ئايرىلىپ باشقا جايدا، ھەتتا ئانىسىنىڭكىدە قونۇپ قالغان ئايالالرنىمۇ ھارامغا چىقىراتتى. بەزى گەپ تېشەر ھارامزادىلەر ئۇنى گەپكە سېلىپ: «ئەگەر شۇنداق بىر ئىش

سىزنىڭ بېشىڭىزغا كېلىپ قالسا ، قانداق قىلىسىز ، ھېلىم ئاكا ؟» دېسە ، ئۇ قوللىرىنى پۇلاڭلىتىپ : «ئۇچ تالاق دەپ كۆتىگە تېپىمەن ، ئىككىنچى ئايال زاتىغا يولىمايمەن !» دەيتتى كېسىپلا . لېكىن ، ئۇنىڭ مىجەزى تۇز ، كۆڭلىدە يامانلىقى يوق ئىدى . ئېگىز - پەس ئىشلارنى كۆرسە ، پايدا - زىيىنى بىلەن ھېسابلاشمايلا ئوتتۇرىغا چۈشەتتى . شۇڭا ، ئەل - يۇرت ئۇنىڭدىن ھېيىقاتتى ، ھۆرمەتلەيتتى .

ئەلھال ، ئۇمۇ ئاخىر باللىق بولدى ، ئايالى ئۇنىڭغا قوشكىزەك ئوغۇل تۇغۇپ بەرگەن ئىدى . بۇنداق ئىش مايا‌قلىقتا ئاز كۆرۈلگەن بولغاچقا ، بىردىنلا پۇر كەتتى . كىشىلەرنىڭمۇ ئۇنىڭغا ھەۋىسى كېلىپ ، تېخىمۇ باشقىچە قارايدىغان بولدى . ئۇمۇ بەك خۇشال ئىدى . ھېلىم ئات چېپىنى چوڭ ئۆتكۈزۈپ ، ئوغۇللىرىنىڭ چوڭىغا ھەسەن ، كىچىكىگە ھۈسەن دەپ ئىسىم قويدى . ئۇلار بىر - بىرىگە شۇنداق ئوخشىشاتتىكى ، ھەتتا ھېلىمۇ پەرقلەندۈرەلمەي قالاتتى . قىزىق يېرى ، ئۇلارنىڭ ئۈيقۇسىمۇ ، ئويغىنىشى ، ھەتتا تامىقىمۇ تەڭلا بولاتتى . بىرسى كۈلسە ، يەنە بىرسىمۇ كۈلەتتى ، يىغلىسا تەڭ يىغلايتتى . بۇنىڭدىن ئاتا - ئانىسىمۇ ، ئەل - يۇرتىمۇ ھەيران بولاتتى . بىر قېتىم تېخىمۇ غەلىتە بىر ئىش يۈز بەردى . بۇ ، ئۆرۈك پىشىشقى مەزگىلى ئىدى . كىشىلەر ئوي مەھەللىدىكى كونا ئۆرۈكلۈك باغدا سورۇن تۈزۈپ مەشرەپ ئۆيناۋاتاتتى ، كىچىك قوشكىزەك ئاكا - ئىنىلەر سەل نېرىدا يانداش ئېسىلغان ئىككى سەگەنچۇكتە تاتلىق ئۈيقۇغا كەتكەن ئىدى . توساتتىن بىر سېرىق ھەرە ئۇچۇپ كېلىپ ھەسەنجاننىڭ لېۋىگە قوندى . ئۇ ئەندىكىپ لەۋلىرىنى مىدىرلىتىۋىدى ، پېژۈدە چېقىۋالدى . شۇنىڭ بىلەن ئىككىسىنىڭ ۋار - ۋۇر يىغا ئاۋازى تەڭلا ئاڭلاندى . ھېلىم يۈگۈرگەن پېتى كېلىپ قاراپ ، چوڭىنىڭ كالپۇكى لۆممىدە ئىششىپ چىققانلىقىنى

كۆردى ، ھەرە نەشتىرى سانجىلغان ئىزدا بىر قىزىل توچكا مانا مەن دەپ كۆرۈنۈپ تۇراتتى . ھېلىم كىچىكىگە قاراپ ، بىر نەرسىنىڭ ئىزى بولمىسمۇ ، كالپۇك قىسمىنىڭ سەل - پەل ئىششىپ قالغاندەك بولۇپ قالغانلىقىنى كۆرۈپ ھەيران قالدى . ئۇلار تەڭلا شۇنداق ئاچچىق يىغلاۋاتاتتى . چوڭ ئوغلىنىڭ ئاغزىدىكى ئىششىق بىرنەچچە كۈنگىچە يانماي دەرد قىلدى . ھەيران قالارلىق يېرى ، كىچىكمۇ تەڭ يىغلاپ ، ئاكىسى ساقايغۇچە بىر نەرسە يېگىلى ئۇنىمىدى . بۇ ئىش بىر مەزگىلگىچە كىشىلەرنىڭ سۆز تېمىسىغا ئايلانغان ئىدى ، ھەتتا بەزىلەر ئۇنىڭغا سىرلىق تۇس بېرىپ ، ھەر خىل گەپ تارقاتتى ...

بالىلار ئىككى يېرىم ياشقا كىرگەن يىلى بۇ ئائىلە يىمىرىلدى . بۇنىڭغىمۇ ھېلىمنىڭ ئاشۇ جاھىل ، تىرتەك مىجەزى سەۋەبچى ئىدى . ئۇ بىر قېتىم ئوبدانلا ئاغرىپ يېتىپ قالدى ، ئۆيدە ئۇنىمۇ ، ياغمۇ تۇگىگەن ئىدى . ئايالى قوشنىلاردىن ئازراق ياغ ئۆتنە ئالغان بولسىمۇ ، ئۇنىنى تۇگىمەندە تارتقۇزۇپ كېلىشكە تۇغرا كەلدى . شۇنىڭ بىلەن ئايالى بىر تاغار بۇغدايىنى ھارۋىغا بېسىپ تۇگىمەنگە ماڭدى . بۇ ئىشتىن ھېلىمنىڭ كۆڭلى دەككە - دۈككىگە چۈشكەن بولسىمۇ ، باشقا ئامالى يوق ئىدى . پەقەت ئايالىنىڭ كۆزىگە تىكىلگىنىچە : «بۇرۇنراق قايتىپ كەل» دەپ قايتا - قايتا تاپىلىدى .

تۇگىمەن خېلى يىراقتىكى تاغنىڭ ئارىسىدا ئىدى . ئەگىرى - توقاي ساي يولىنى بېسىپ ئاندىن بارغىلى بولاتتى . ئۇ تۇگىمەنگە كەلگەندە ئادەم كۆپ بولغانلىقتىن ، كۈتۈشكە مەجبۇر بولدى . كۈن ئولتۇرغاندا ئاران نۆۋەت تەگدى . ئۇن تارتىلىپ بولغاندا بولسا ، خېلىلا كېچە بولۇپ كەتكەن ئىدى . يول ئۇزۇن ھەم كېچىسى مېڭىش خەتەرلىك بولغاچقا ، تۇگىمەندىكى نۆۋەت كۈتۈپ ئولتۇرغان بىرنەچچەيلەن ، تاڭ سۈزۈلگەندە بىرگە

قايتىپ كېتەيلى دېيىشتى . بىراق ئۇ ، ئېرىنىڭ مىجەزىدىن قورقۇپ كېچىلەپ قايتىپ كېلىۋەردى . ئاي قاراڭغۇسى بولغاچقا ، يولنى پەرق قىلىشمۇ تەس ئىدى . كۆتمىگەندە يېرىم يولدا ھارۋا بىر كاتاڭغا ئاغدۇرۇلۇپ ئوقى سۇنۇپ كەتتى . ھېلىمۇ ياخشى ئۇنىڭ تەلىيى ئوڭدىن كەلدى . بىرقانچە يېرى سۇرۇلۇپ كەتكەندىن باشقا ھېچنېمە بولمىدى . بىراق ، ئادەمزاتسىز بۇ غىڭ سايدا ئۆزى يالغۇز مىڭ ئۆلۈپ ـ مىڭ تىرىلىپ بىر كېچىنى ئۆتكۈزدى . سۇبھى بىلەن تۇگمەندىن قايتقان ماموت ئىسىملىك ياغاچچىنىڭ ياردەمىدە ئۇننى ئاران ئۆيگە ئەكەلدى . بىراق ، « كۆتۈرەلمەسەڭ ساڭگىلىتىۋال » دېگەندەك ، ئۇ چۈشەندۈرۈپ بولغۇچە ، ھېلىمنىڭ غەزەپلىك ئاۋازى ياڭرىدى :

— كۆزۈمدىن يوقال بۇزۇق ، ئۆيدىن چىق ! ھازىردىن باشلاپ ئۇچ تالاق ...

ھېلىم كېچىچە ئۇخلىمىغاندەك قىلاتتى ، كۆزلىرى قىزىرىپ ، چاچ ـ ساقاللىرى ئۆسۈپ ، بىردىنلا قېرىپ كەتكەندەك ھالغا چۈشۈپ قالغان ئىدى . بىچارە ئايالى يىغلىدى ، قاقشىدى ، تىزلىنىپ تۇرۇپ چۈشەندۈردى .

— « خوتۇن كىشىنىڭ ھېلىسى قىرىق ئېشەككە يۈك » دېگەن گەپ بىكار چىقمىغان ، سېنىڭ گېپىڭگە كىم ئىشىنىدۇ ؟ گەپ بىر ، ئەمدى كۆزۈمگە كۆرۈنمە !

بۇ قېتىم ئۇ ئايالىنى ئۇرمىدى ، شۇنداق دەپلا گەپنى ئۇزدى . ئەھۋالدىن خەۋەر تاپقان ئەل ـ ئاغىنىلىرى ، يۇرت ئاقساقاللىرى ئارىلىشىپ نەسىھەت قىلىپ باقتى . بىر چىرايلىق قوشماقتەك ئوغۇللىرىنىڭ يۈزىنى قىلىشنى ئۆتۈنۈشتى . بىراق ، « تەرساغا گەپ ئۆتمەس ، تاشقا مىخ » دېگەندەك ، ھېچكىمنىڭ گېپى ئۇنىڭغا كار قىلمىدى ... بىر مەزگىل

ئۆتكەندىن كېيىن ئايالى كىچىك ئوغلى ھۈسەنجاننى ئېلىپ نەلەرگىدۇر كېتىپ قالدى.

شۇنىڭدىن ئېتىبارەن ھېلىم دېگەن ئىسىمنىڭ ئاخىرىغا «تەرسا» لەقىمى قۇمغا سۇ سىڭگەندەكلا ئۆزلىشىپ قالدى. ھېلىم تەرسامۇ بويتاقلىق ھاياتىنى قايتىدىن باشلىدى. خېلى كۆپ لايىقلار چىققان بولسىمۇ، ئىككىنچىلەپ توي قىلمىدى. ئۇ، پۈتۈن ۋۇجۇدىنى، مۇھەببىتىنى ئوغلىغا بېغىشلاش نىيىتىگە كەلگەندەك قىلاتتى. ھەسەنجانمۇ ناھايىتى چېچەن، ئەقىللىق ئىدى. شۇنچە كىچىكلىكىگە باقماي خېلى مەزگىلگىچە ئانىسىنىڭ، ئىنىسىنىڭ جېدىلىنى قىلىپ ئارام بەرمىدى... بارا - بارا ھەممىنى ئۇنتۇپ، دادىسى باشلىغان يېڭى مۇھىتقا كۆنۈپ كەتتى. ھېلىم تەرسامۇ جىمغۇرلىشىپ، كىشىلەر بىلەن ئانچە ئالىشىماس بولۇۋالدى. مانا ئەمدى ئۇنىڭدا ئېتىزنىڭ تۈگىمەس ئەمگىكى بىلەن ئوغلىدىن باشقا ھەممە نەرسە مەۋجۇتلۇقىنى يوقاتقاندەك ھالەت شەكىللەنمەكتە ئىدى.

ھەسەنجان ساغلام ئۆسۈپ يېتىلىشكە باشلىدى. ئوقۇش يېشىغا يەتكەن ھامان يېزىدىكى باشلانغۇچ مەكتەپكە كىردى. ئۇ شوخ، ئەركىن، يۈرەكلىك ئىدى. چوڭ - چوڭ قارا كۆزلىرىدىن، بۇغداي ئۆڭ چىرايىدىن زېرەكلىكى چېقىپ تۇراتتى. ئەگەر بىرەرسى ياۋاش بالىلارنى بوزەك قىلسا، كۆكرەك كېرىپ ئوتتۇرىغا چۈشەتتى - دە، ھېلىقى «نوچى» بىلەن تۆتۈشۈپ كېتەتتى. تونۇش - بىلىشلەر: «ھەي، بۇ بالىنىڭ مىجەزى دادىسىنىڭ ئۆزىلا جۇمۇ» دەپ ماختىسا، ھېلىم تەرسا: «خەتىنىسنى قىلغاندا كۆزىنى مىتمۇ قىلىپ قويمىغان ئەزىمەت ئوغلۇم بۇ» دەپ پەخىرلىنەتتى.

ئۇزۇن گەپىنىڭ قىسقىسى، ھەسەنجان تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈرگەن يىلى كۈتۈلمىگەن ئىش يۈز بەردى. بۇ

چاغدا يېشى ئەللىكەردىن ھالقىغان بولسىمۇ ، بوۋاي قىياپىتىگە كىرىپ قالغان ھېلىم تەرسا تۇيۇقسىز ئالەمدىن ئۆتتى . جاھىللىق جان ئازابى دەپ ، ئۇ ئاللىقاچان يۇرەك كېسىلىگە گىرىپتار بولغان ئىدى .

قايسىبىر كۈنى ئۇ بىر كۈنلۈك ئېغىر ئەمگەكتىن قايتىپ كېلىپ ، بوسۇغىدىن پۈتىنى ئېلىشىغا كۆزى قاراڭغۇلىشىپ ، پۈتلاشقىنىچە يىقىلىپ چۈشتى . ھەسەنجان بىھوش ياتقان دادىسىنى كۆرۈپ چۆچۈپ كەتتى ، ئاۋايلاپ كاڭغا ياتقۇزدى - دە ، دوختۇر چاقىرغىلى چاپتى . چارەك سائەت ئۆتكەندىن كېيىن ئالدىراپ - تېنەپ يېتىپ كەلگەن دوختۇر ئۇنىڭ يۈرەك ھەرىكىتىنى تەكشۈرۈپلا ئاستا بېشىنى چايقىدى ... بۇنى كۆتمىگەن ھەسەنجان دەسلەپتە ھەيكەلدەك تۇرۇپلا قالدى ، كېيىن شۇنداق ۋارقىرىدىكى ، « دادا ! » دېگىنىچە مۇردىنىڭ ئۈستىگە ئۆزىنى ئاتتى ...

ئۇ ، دادىسىدىن ئايرىلغاندىن كېيىن ، تۇرمۇشنىڭ تەمىنى ھەقىقىي تېتىشقا باشلىدى . نېمىشقىدۇر ئىلگىرىكى شوخلۇقلىرىنى يوقىتىپ ، كەم سۆز ۋە خىيالچان يىگىتكە ئايلىنىپ قالغان ئىدى . ئۇ ، ھەر كۈنى توخۇ چىللاش بىلەن ئورنىدىن تۇراتتى - دە ، قېتىپ قالغان زاغرىنى بەلۋېغىغا قىستۇرغىنىچە ئېتىزلىققا بېرىپ ئەزالار بىلەن تەڭ ئىشلەيتتى . چۈشتە ھېرىپ - ئېچىپ ئارانلا كېلەتتى . كەلگۈچە تېرىۋالغان تەمەچ - پاسارلار بىلەن ئوچاققا ئوت ياقاتتى ، ئاندىن چامغۇرنى بولۇق توغراپ ، ئۇماچ ياكى يوبدان ئېتەتتى . ئىچىپ ئېشىپ قالغىنىنى بولسا كەچلىك تامىقى قىلاتتى . ئۇ ، شۇ يوسۇندا ئېغىر ئەمگەك قىلىۋەرگەنلىكتىن ، ئۇزاق ئۆتمەي ئورۇقلاپ بىر تېرە ، بىر ئۈستىخان بولۇپ قالدى ... ئاخىر كېسەل بولۇپ يىقىلدى .

تۇرمۇشتا شۇنداقمۇ ئادەملەر بار ، ئۇلار ئۇن - تىنسىز ئۆز

ئىشى بىلەن مەشغۇل بولىدۇ - دە ، بىراۋ بىلەن ۋاي دېيىشىپ ئاپاق - چاپاق بولۇپمۇ كەتمەيدۇ . ئۇلارنىڭ تۇرمۇشى رېتىملىق ، بۇلاق سۈيىدەك كۆڭۈللۈك ھەم ئازادە داۋام قىلىۋېرىدۇ . كىشىلەر بۇ خىلدىكى ئادەمنىڭ كەينىدىن ھەر نېمە دېگەن بىلەن ئاخىر قايىل بولماي قالمايدۇ ...

تۆۋەندە بىز گېپىنى قىلىدىغان مامۇت ئۇستام ئەنە شۇنداق كىشىلەردىن ئىدى . ئۇ ، 55 ياشلاردىكى ئوتتۇرا بوي ، تەمبەل ئادەم بولۇپ ، قاپقارا شاپ بۇرۇتلىرى ئۆزىگە خويمۇ يارىشاتتى . ئۇنىڭ ئۆيى مايالقىنىڭ جەنۇبىدىكى دۆڭ مەھەللىدە بولۇپ ، ئاتا - بوۋىسىدىن تارتىپ يالغاچچىلىق بىلەن شۇغۇللانغاچقا ، ئۇمۇ كۆزگە كۆرۈنگەن يالغاچچى ئىدى . ئۇ ، ئاـ دەتتە كىشىلەر بىلەن ئاددىيلا سالام - سەھەت قىلىشسا ، تولا ئېچىلىپ باشنى ئاغرىتىدىغان ئاللىقانداق يېغىنلارغىمۇ ئۇن - تىنسىزلا قاتنىشىپ قوياتتى - دە ، ئۆز ئىشى بىلەن مەشغۇل بولاتتى . بىراۋ ئۇنىڭغا ئىشىنى قىلدۇرسا ، ئىش تۈگىگەندىن كېيىن ، مەيلى كىم بولۇشىدىن قەتئىينەزەر ، «مانچەپۇل» دەيتتى - دە ، ئىش ھەققىنى ئېلىپ ، گەپ - سۆز قىلماستىن قايتىپ كېتەتتى .

بۇگۈن ئۇ ، سەھەر ئورنىدىن تۇردى ، ئادەتتىكىچە گەپ - سۆزمۇ قىلماستىن ، ھەسەنجانىنىڭ ئۆيىگە قاراپ يول ئالدى ، ئۇنىڭ نېمە مەقسەتتە بۇ يەرگە كېلىدىغانلىقىنى بىر ئۆزى بىلمىسە ھېچكىم ئۇقمايتتى . ئۇ ، ئۆيگە كىرىپلا كۆردىكى ، تامنىڭ تورۇسلىرىنى ئۆمۈچۈك تورلىرى قاپلىغان بولۇپ ، چاڭ - توزان دەستىدىن بوز رەڭگە كىرىپ قالغان كىگىز ئۈستىدە چىرايلىرى تاتارغان ، لەۋلىرى گەز باغلىغان ھەسەنجان ئىگىرىغىنىچە ياتاتتى . ئۇ ، مامۇت ئۇستامنىڭ كىرگەنلىكىنى كۆرۈپ ، چىرايىغا سۇس كۈلكە يۈگۈرتتى ھەم چىشىنى چىشىغا چىشلەپ ئورنىدىن

تۇرۇشقا تەمشەلدى . ماموت ئۇستام ئۇنىڭ دولىسىنى يەڭگىل بېسىپ :

ـــ مىدىرلىما ، ئوغلۇم ، مىدىرلىما ، ـــ دېدى . ئاندىن ئېغىر بىر ئۆھ تارتىپ ، گېپىنى داۋام قىلدى ، ـــ تۇنۇگۈن كەچ قوشنىڭ بىزنىڭكىگە ساندۇق ياساتقىلى بېرىپتىكەن ، ئۇنىڭدىن كېسەل بولۇپ يېتىپ قالغانلىقىڭنى ئاڭلاپ ، كېچىچە سەن تۇغرۇلۇق ئويلاندىم . رەھمەتلىك ھېلىم بىلەن دېگەندەك ئارىلاشمىغان بولساقمۇ ، سەن كىچىك تۇرۇپلا تىكەندەك يالغۇز قالدىڭ . بۇ ، سەن ئۇچۇن تولىمۇ تەس ، شۇڭا سېنى ئۆزۈمگە شاگىرت قىلىۋالاي دەيمەن ، قانداق دەيسەن ؟

ماموت ئۇستامنىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلىغان ھەسەنجان نېمە دېيىشىنى بىلەلمەي ، لەۋلىرىنى ئۆمەللىدى . كۆزلىرىدىن بولسا تارامىلاپ ياش تۆكۈلۈشكە باشلىدى . شۇ دەم ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا دادىسىنىڭ نەزىر ـ چىراغلىرىنى بەرگەندە ماموت ئۇستامنىڭ باش بولۇپ ئۆزىتىشىپ بەرگەنلىكى نامايان بولماقتا ئىدى .

* * *

تۇرمۇشتا گاھىدا يۇز بېرىدىغان كۈتۈلمىگەن كۆڭۈلسىزلىكلەر بىردىنلا خۇشاللىقتا ئايلىنىدىغان ئىشلار بولۇپ تۇرىدۇ . بۇ ، دۆڭ مەھەللىدە بولۇپ ئۆتكەن كىچىككىنە بىر ئىش ئىدى .

تازا چىڭقى چۇش مەزگىلى ئىدى . ھاۋا تونۇردەك قىزىپ كەتكەن ، مەھەللىدە ئادەم شالاڭ بولۇپ ، دېھقانلارنىڭ گاھىلىرى ئېتىزدا ، گاھىلىرى ئۆيلىرىگە كىرىپ كەتكەن ئىدى . پەقەت ئاپتاپتا كۆيۈپ قاريداپ كەتكەن يېزا باللىرىنىڭ قىپىالىڭاچ بوۋۇبلىپ ، سۇغا چۈشكەن چاغدىكى ۋاراڭ ـ چۇرۇڭلىرى مەھەللىنى جانلاندۇرۇۋەتكەن ئىدى .

شۇ ئەسنادا قولىغا كۆك چۈنق ئېلىۋالغان 40 ياشلار چا-
مسىدىكى بىر ئايال ئاستا دەسسىگىنىچە كۆل بويىغا كەلدى -
دە ، 10 ياشلاردىكى بىر بالىنىڭ قۇلقىدىن كاپلا ئېلىپ ، ئۇنى
ئۆي تەرەپكە سۆرىدى . بالا بولسا ھودۇققان ھالدا غىڭ
قىلماستىن ئۇنىڭغا ئەگىشىپ ئۆيىگە كىرىپ كەتتى ...ئاردىدىن
مىنۇت ئۆتمەي ، ئۆي ئىچىدىن كىچىك بالىنىڭ «قىر - قىر»
قىلىپ چىرقىرىغان يىغا ئاۋازى ۋە بىر ئايالنىڭ تىللىغان ئاۋازى
ئاڭلاندى :

ـــ ھۇ ، ئۆلگۇر شۇم ! كىچىسى يوتقان - كۆرپىنى
ئوسلايسەن ، كۇندۇزى سۇدىن چىقمايسەن . گەپ ئاڭلىمايدىغان
قۇلقىڭنى ئۈزۈپ قولۇڭغا تۇتقۇزۇپ قويماي يەنە !

شۇ ئىشنىڭ ئۈستىگە 16 ـــ 17 ياشلاردىكى بىر قىز لەۋ-
لىرى قۇرۇغان ، كۆزلىرى ئولتۇرۇشقان ھالدا سۇس قەدەم بىلەن
كىرىپ كەلدى . ئۇ ـــ سانىيە ئىدى . بۇ ئۇنىڭ خاماندىن ئەمدىلا
قايتىپ كېلىشى بولۇپ ، ئىشكىنىڭ تۈۋىگە كېلىشىگىلا ئىنسىنىڭ
ئاچچىق يىغىسى ئاڭلاندى . كۆردىكى ، ئۆگەي ئانىسى ئالتۇنخان-
نىڭ قولىدا كۆك چۈنق ، ئىنسىنىڭ بەدەنلىرىدە كۆپكۆك
سىزىقلار ... ئۇ ، ئېسەدەپ تۇرغان ئىنسىغا قاراپ كۆزىگە ياش
ئالدى ھەم نېمىندۇر دېمەكچى بولۇپ ئاغزىنى ئۆمەللىدى . كىم
بىلىسۇن ؟ سەن دېگۈچە مەن دېۋىلاي دېگەندەك ، ئالتۇنخاننىڭ
ئاغزى ئېچىلىپلا كەتتى :

ـــ ھويت ، چىرايلىق ، كېلىشلىرى ئەمدى ، يەنە نېمگە
بېزىرىپ تۇرىلا ؟ بولسلا ، كالىنى سۇغرىپ ، ھويلا - ئارامنى
سۈپۈرۈپ ، ئاشقا خېمىر يۇغۇرسلا ، كۆزلىرىنىڭ يۇندىسىنى
تۆكۈپ بېرىدىغان ئانىلىرى مەن ئەمەس !

سانىيە تولا ئاڭلاپ كۆنۈپ كەتكەن بۇ گەپلەرگە پە-
سەنتەمۇ قىلمىدى . لېكىن ، ئىنسىنىڭ بەدىنىدىكى چۈنق

ئىزلىرى ئۇنىڭ مېھرىلىك قەلبىنى ئۆرتىدى. كۆز چاناقلىرىدىن ماراپ تۇرغان ياشلار تاراملاپ تۆكۈلۈشكە باشلىدى... شۇنداقتىمۇ ئۇ لېۋىنى چىڭ چىشلەپ، گەپ - سۆز قىلماستىن ئىنىسىنىڭ يېنىغا باردى ھەم ئۇنىڭ باش - كۆزىنى ۋە بەدىنىدىكى يارا ئىزلىرىنى مېھرى بىلەن سىلىدى. ئاندىن كۆز-لىرىنى چەكچەيتىپ قاراپ تۇرغان ئۆگەي ئانىسىغا زەردە بىلەن ھومايغىنىچە كالىنى سۇغارغىلى ئېلىپ ماڭدى...

سانىيە ئۆستەڭدىكى لاي سۇنى ھۆزۈر بىلەن ئىچىۋاتقان كالىنى ئۇنتۇپ قالغاندەك، ئارغامچىنى قولىغا يۆگىگىنىچە ئاچچىق خىيالىلارغا چۆمدى: «تۇۋا، ئادەم دېگەن ئەجەب تېز ئۆزگىرىدىكەن، دادام رەھمىتى ھايات ۋاقتىدا ئۆگەي بولسىمۇ خېلى تۇزۇكتەك كۆرۈنگەن، مانا ئەمدى بىر زەھەرگە ئايلاندىغۇ سېسىق جادى...» سانىيەنىڭ كۆز ئالدىغا بۇنىڭدىن تۆت يىل بۇرۇن ئۆلۈپ كەتكەن ئانىسى كېلىشكە باشلىدى. ھەرقاچان كۈلۈمسىرەپلا تۇرىدىغان، چىرايىدىن مېھىر - مۇھەببەتنىڭ نۇرلىرى كەتمەيدىغان بۇ ئاق كۆڭۈل ئانا گويا ئۇنىڭ بېشىنى سىلاپ تۇرۇپ: «قىزىم، تامىقىڭنى ئىسسىقىدا يېۋال» دەۋاتقاندەك تۇيۇلدى. شۇئان سانىيەگە يىغا ياماشتى. ئۇ، لېۋىنى چىڭ چىشلەپ: «ئاھ، ئانا، يېتىملىكنى ماڭا مىراس قالدۇرغان بولغىيمىدىڭ، مېنمۇ ئۆزۈڭ بىلەن بىللىلا ئېلىپ كەتسەڭچۇ، كاشكى» دېگەنلەرنى خىيالىدىن ئۆتكۈزدى. دادىسىنىڭ ئېچىنىشلىق ئۆلۈمىنى ئەسلەش ئۇنىڭغا تېخىمۇ ئېغىر كەلمەكتە ئىدى.

ئۇنىڭ دادىسى ياشلىق چاغلىرىدا بۇ يۇرتقا سەرسان بولۇپ كەلگەن، بىر مەزگىل باشقىلارنىڭ كېسكىنى قۇيۇش، ئوتۇنىنى توشۇش دېگەندەك ئىشلار بىلەن جان باققاندىن كېيىن، يېتىم قىز شاھزادەم بىلەن ئاددىيلا توي قىلىپ ئۆز بەخ-

تىنى تاپقان ، ئۇلارنىڭ تۇرمۇشى نامرات بولسىمۇ ، كۆڭۈللۈك ئۆتكەن ئىدى . سانىيە ئۇلارنىڭ تۇنجى پەرزەنتى بولۇپ ، ئىكـ كىنچى ئوغلى كىچىك ۋاقتىدىلا چېچەك بىلەن ئۆلۈپ كەتكەن ئىدى . سانىيە 13 ياشقا كىرگەن يىلى بالا ـ قازا باشلاندى . ئۇـ نىڭ ئانىسى تۆتىنچى تۇغۇتىدا ئوڭۇشسىزلىققا ئۇچراپ ، بالىسى بىلەن بىللە ھاياتىدىن ئايرىلدى . بۇ ۋاقىتتا ئۇنىڭ دادىسى كەنـ نىڭ ئات باقارلىقىنى قىلىۋاتاتتى . بىرەر يىلدىن كېيىن ، بەزىلەر ئۇنىڭغا « سۇرگۈن » كەنتىدىكى ئالتۇنخان ئىسىملىك ئايالنى سايە قىلىشتى . ئۇ ، ئېرى ئۆلۈپ كەتكەندىن بېرى تۇل ئولتۇرۇۋاتقان تۇغماس ئايال ئىدى . سانىيەنىڭ دادىسى بىر مەزـ گىل ئارىسالدى بولغاندىن كېيىن ، تۇغماس بولسىمۇ بالىلىرىمغا مېھرى چۈشۈپ قالسا ئەجەب ئەمەس دەپ قوشۇلدى . سانىيە دا ـ دىسىنىڭ بۇ ئىشىغا كۆڭلىدە نارازى ئىدى . ئۇ ، دەسلەپكى ۋاقىتلاردا ئۆگەي ئانىنىڭ خورلۇقىغا ئۇچرىمىدى . چۈنكى ، بۇنداق بولۇشىغا دادىسى ھەرگىز يول قويمايتتى . كىم ئويلىغان دەيسىز ؟ ئارىدىن بىر يېرىم يىل ئۆتۈپ سانىيە دادىسىدىنمۇ ئايـ رىلدى . شۇ يىلى ئەتىيازدا ئۇ تاغدا ئات بېقىۋاتاتتى ، تۇيۇقسىز قاتتىق جۇدۇن يۈز بەردى . بىچارە ، ئاتلارنى قوتقۇزىمەن دەپ جېنىدىن ئايرىلدى ...

خىيال دەريياسىغا غەرق بولغان سانىيە كۆز چانىقىدا ماراپ تۇرغان ياشنى سۇرتۇشكىمۇ ئۇلگۈرمەستىن ، تۇيۇقسىزلا يىقىلىپ كەتتى . قاياقتىندۇر پەيدا بولغان لالما ئىتنىڭ «ھاۋ» قىلىپ خەـ رىس قىلىشىدىن ئۇركۈپ كەتكەن شاش كالا ئارغامچىنى قولىغا مەھكەم يۆگىۋالغان سانىيەنى سۆرىگىنىچە 20 ـــ 30 مېتىر ئارـ لىققىچە ئېلىپ قاچتى . ئالدى تەرەپتىن كىمدۇر بىرسى تۇسۇۋالمىغان بولسا ، ئۇنىڭ ئاقىۋىتى تېخىمۇ يامان بولغان بولاتتى . شۇنداقتىمۇ ھېلىلا ساق ـ سالامەت تۇرغان سانىيەنىڭ

كىيىملىرى تىتىلىپ ، يۈز - كۆزلىرى قانغا بويالدى . ئوڭ پۇتى زەخمىلەنگەندىن باشقا ، بىر قولى جەينىكىدىن سۇنۇپ كەتتى . شۇنىڭ بىلەن تىنچ تۇرغان مەھەللىنى بىردىنلا قىيا - چىيا قاپلاپ ، قولۇم - قوشنىلار ئەتراپقا ئولاشتى ھەمدە ھوشسىز ياتقان سانىيەنى كۆتۈرگىنىچە تېزلىك بىلەن دوختۇرخانىغا چېپىشتى .

بۇ ۋاقىتتا ھەسەنجاننىڭ شاگىرتلىق قىلۋاتقىنىغا يېرىم يىلدىن ئاشقان بولۇپ ، ھۈنەرگە ئوبدانلا كىرىشىپ قالغان ئىدى . ئۇ ، ئۆزىنىڭ زېرەكلىكى ، چاققانلىقى بىلەن ئۇستىسىنى رازى قىلىپلا قالماي ، ئۆيدىكى ئۇششاق - چۈششەك ئىشلارنىمۇ كۆڭۈلدىكىدەك قىلىپ ، بۇ ئۆينىڭ كەم بولسا بولمايدىغان بىر ئەزاسىغا ئايلانغان ئىدى . ئۇ ، ئۇستىسى بىلەن پات - پاتلا يېزا ئارىلاپ ياغاچچىلىق قىلسا ، ئادەتتىكى ۋاقىتلاردا ھەر خىل ئۆي سايمانلىرىنى ياسايتتى . رەندە بىلەن ھەرە ئۇنىڭ مۇسكۇللىرىنى چىڭىتىپ ، مەزمۇت بىر سالاپەت ئاتا قىلغان بولسا ، قويۇق قاشلىرى ئاستىدا چاقناپ تۇرغان چوڭ - چوڭ قارا كۆزلىرى ۋە بۇغداي ئۆڭ چىرايىغا تولىمۇ ماسلاشقان يۇمران بۇرۇتلىرى ئۇنىڭغا يىگىتلىك سۈپەت بەخش ئەتكەن ئىدى . ئۇ ، گاھىدا قىزلارنىمۇ چۈشەپ قالاتتى ... ئاللىقانداق بىر شېرىن لەززەتنىڭ غىدىقلىشى بىلەن كىمدۇر بىرسىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرەتتى - دە ، كۆزىنى يۇمغىنىچە مىيىقىدا تەبەسسۇم قىلىپمۇ قويۇاتتى .

ئۇ ، بۇگۈن بۇ جەھەتتە تېخىمۇ چاندۇرۇپ قويدى : ئۇستىسى بىلەن دوختۇرخانىنىڭ ياغاچچىلىقىنى قىلۋاتقان ھەسەنجان چاسىلانغان ياغاچقا رەندە سالاي دەپ تۇراتتى ، دوختۇرخانا قورۇسىنىڭ ئالدى تەرىپىدىن ۋاراڭ - چۇرۇڭ ئاڭلاندى . ئۇلار ئايلىنىپ ئۆتۈپ كېسەلخانىنىڭ ئالدىدا تۇرغان بىرنەچچە ئادەمدىن باشقا ھېچكىمنى كۆرمىدى . كىمدۇر بىرى

بولغان ئىشنى سۆزلەپ بەرگەندىن كېيىنلا ئۇلار ھەممىنى چۈشەندى. بۇ چاغدا ھەسەنجان بىر نەرسىسىنى يىتتۈرۈپ قويغان ئادەمدەك تىپىرلاپ، لەۋلىرىنى چىشلىگىنىچە ئۇياقتا قارايتتى، ھەتتا تاقەت قىلالماي كېسەلخانا ئىچىگە كىرىپ كۆرۈپ چىقماقچى بولۇۋىدى، لېكىن مامۇت ئۇستام:

— يۇر، ئوغلۇم، دوختۇرلارغا كاشىلا قىلمايلى، ئەتىگىنچە يوقلاپ كىرەرمىز، — دەپ ئۇنى بۇ نىيىتىدىن يېنىشقا مەجبۇر قىلدى، ئاندىن، — ھەي، بىچارە قىزغا راستىنلا كەلگۈلۈك كەپتۇ، بالا كەلسە قوش كەپتۇ دېگەندەك يەنە شۇلارغا كەلگىنىنى قارىمامدىغان، — دېدى ھېسداشلىق قىلىپ.

ھەسەنجان گەپ - سۆز قىلمىدى. ئۇ، چۈشىن يېتىۋالغاندەك، كۆڭلى غەش ھالدا رەندىنى ئالدى - دە، ياغاچنى رەندىلەشكە باشلىدى...

ئۇ، سانىيەنى تولۇقسىز ئوتتۇرىنىڭ 2 - يىللىقىدىن تارتىپلا تونۇيتتى. بۇ چاغدا سانىيە ئەمدىلا 5 - سىنىپقا كۆچكەن بولۇپ، چىرايىدىن ۋە قىلىقلىرىدىن شوخ قىزچاق ئىكەنلىكى چىقىپ تۇراتتى. بىر شەنبە كۈنى چۈشتىن كېيىن مەكتەپ بويىچە تازىلىق ئېلىپ بېرىلىۋاتاتتى. بۇ چاغدا مۇئەللىمدىن رۇخسەت سوراپ، ئالدىراپلا ئۆيىگە ماڭغان ھەسەنجان دوقمۇشتىن قايرىلىشىغا كەينى - كەينىدىن چېچىلىۋاتقان سۇلار ئۈستۈبشىنى ھۆل قىلىۋەتتى. ئۇ، ئۆزىنى قاچۇرۇشقا ئۇلگۈرمەستىن ۋارقىرىدى:

— ھوي قىز، قارايراق چاچمامسىز؟

بۇ چاغدا ئىشتىنىنى تىزغىچە تۇرۇۋېلىپ، ئېرىقتىكى سۇنى چېچىۋاتقان سانىيە بېشىنى كۆتۈرۈپلا ئاچچىقىدا ھومىيىپ تۇرغان ھەسەنجانىنى كۆردى:

ـــ سىزمۇ قاراپراق ماڭسىڭىز بولمامدۇ ؟ قەستەن چاچمىسام ، ـــ دېدى ئۇ كۈلگىنىچە .

ھەسەنجان ئېغىز ئاچقۇچە سانىيەنىڭ ھەمراھلىرى چۈرقۇرشۇپ پۈرسەت بەرمىدى . ئۇ ، ئاچچىقىنى ئىچىگە يۇتۇپ ، تىزلىك بىلەن بۇرۇلدى ۋە بىرنەچچە قەدەم ماڭا ـ ماڭمايلا تېيىلىپ يىقىلىپ كەتتى . قىزلارمۇ كۈلۈشكىنىچە سىنىپقا كىرىپ كېتىشتى . شۇڭدىن كېيىن ھەسەنجان سانىيەنى ئۇچراتسىلا ھېلىقى ئىش يادىغا كېلەتتى ـ دە ، قايتقىنى تۇرگىنىچە ئۆتۈپ كېتەتتى . لېكىن ، غورا ئاچچىق بولغىنى بىلەن ، كېيىنچە تاتلىق تەم كىرگىنىدەك ، ئۇنىڭ ئاچچىقىمۇ نەلەرگىدۇر كېتىپ ، سانىيەگە ھېسداشلىق قىلىدىغان بولۇپ قالدى . ئارىدىن خېلى ۋاقىت ئۆتكەندىن كېيىنكى بىر كۈنى ئۇ سانىيەنى بېلىگە ئاق باغلاپ ، قارىلىق كىيىم كىيگەن ھالەتتە ئۇچراتتى . ئەمدىلا 13 ياشقا كىرگەن بۇ مەسۇمەنىڭ سۈزۈك چىرايى غەمگە تولغان بولۇپ ، يىغىدىن كۆزلىرى قىزىرىپ كەتكەن ئىدى . ئۇ ، ھەسەنجاننىڭ ئالدىدىن بېشىنى تۆۋەن سالغىنىچە مىسكىن قەدەم بىلەن ئۆتۈپ كەتتى ... شۇڭدىن كېيىن ھەسەنجان سانىيەنى مەكتەپتە ئىككىنچىلەپ ئۇچراتمىدى . كېيىنچە ئۇنى بېزىنىڭ تويلىق يوللىرىدا ياكى ئېتىزلىقلىرىدا ئۇكسىنى بېتىلەپ ، بىرەر باغلام تەمەچىنى يۇدۇۋالغان ھالدا ياكى ئەپكەش بىلەن ئېغىر چېلەكنى كۆتۈرۈپ كېتىۋاتقان ھالدا ئۇچرىتىدىغان بولدى . بۇنداق چاغلاردا ھەسەنجان كىچىككىنە تۇرۇپلا بېشىغا ئېغىر كۇنىلەر چۈشكەن سانىيەگە ئىچ ئاغرىتىپ : «ھەي ، بىچارە قىز» دەپ خۇرسىناتتى . ئارىدىن ئۇچ يىل ئۆتۈپ ، ھەسەنجان مامۇت ئۇستامغا شاگىرت بولۇپ كىردى . ئەنە شۇندىن تارتىپ ئۇ سانىيەنى كۆندە دېگۈدەك ئۇچرىتىپ تۇرىدىغان بولدى . بۇ چاغدا سانىيە خېلىلا بويىغا يېتىپ قالغان بولۇپ ، زىلۋا قەددى ـ قامىتى

تىنگە ، سادىلىق بىلەن گۈزەللىكنىڭ نۇرى تېمىپ تۇرغان ئالمىدەك سۈزۈك مەڭزىگە ھەم قايغۇ بىلەن مېھرىبانلىقنىڭ جىلـ ۋىسى يوشۇرۇنغان قاپقارا كۆزلىرىگە يىگىتلەرنى جەلپ قىلغۇچى سېھرى كۈچنى مۇجەسسەملىگەن ئىدى . ھەسەنجان ئۇنى ھەر قېتىم ئۇچراتقاندا ئىلگىرىكى ئىشلار كۆز ئالدىغا كېلەتتى ـ دە ، پۈتۈن ۋۇجۇدىنى ئىللىق سېزىم قاپلايتتى . كېيىنچە ئۇ ئۆزىنىمۇ سەزمەستىن سانىيەنىڭ كۆزىگە تىكىلىپ قارايدىغان ، نېمىشقىدۇر ھودۇقىدىغان بولۇپ قالدى . بۇنداق چاغدا سانىيە يېقىملىق تەبەسسۇم بىلەن ۋىللىدە قىزىرىپ ، بېشىنى تۆۋەن سالغىنىچە ئۆتۈپ كېتەتتى . بۇ يوسۇندىكى ئۇچرىشىشنىڭ تەكرارلىنىۋېرىشىگە ئەگىشىپ ، ھەسەنجان سانىيەنى تېخىمۇ سېغىنىدىغان ، يوشۇرۇن ئازابلىنىدىغان بولۇپ قالدى . ئۇ ، كىچىلەرنى خېلى ئۇزاققىچە خىيال بىلەن ئۆتكۈزەتتى ـ دە ، پۈتكۈل ھايات تەقدىرىنى سانىيە بىلەن چەمبەرچاس باغلاپ ، پەقەت سانىيەنىڭلا ئۆزىگە ئۆمۈرلۈك ھەمراھ بولالايدىغانلىقىغا چىن دىلىدىن ئىشىنەتتى .

* * *

سانىيە قاتتىق ھاياجانلاندى ، ئۇنىڭ بۇنداق ھاياجانلىنىپ باقمىغىنىغا ئۇزاق يىللار بولغان ئىدى . خېلىدىن بېرى دۇچ كېلىۋاتقان ئۆگەي ئانىنىڭ خورلۇقى ۋە ھەر خىل روھىي ئازابلار ئۇنىڭ شوخ ، ئەركىن مىجەزىنى ئۆزگەرتىپ ، ئېغىر تەبىئەتلىك ، جىمغۇر قىزغا ئايلاندۇرۇپ قويغان ئىدى . بۇگۈنچۇ ؟ ئۇ گويا ئۇچۇرما بولغان قۇش بالىسىنىڭ تۇنجى قېتىم خۇشال پەرۋاز قىلغىنىغا ئوخشاش ، ئۆزىنى تولىمۇ يەڭگىل ھېس قىلماقتا ئىدى . ئۇ ، ئاق داكا بىلەن تېڭىلغان قولىنى ئېھتىيات بىلەن يەڭگىل تەۋرىتىپ ، «تېزراق ساقايسا‌ڭچۇ؟» دەپ پىچىرلاپ

قويدى . قولى تەۋرىنىشتىن زىگگىدە ئاغرىغان بولسىمۇ ، لېكىن ئۇ ھېچقانداق ئاغرىق سەزمىدى . شۇ تاپتا ھەممىنى ئۇنتۇغان بولۇپ ، يۈرىكىنى تىترەتكەن ئوتلۇق سېزىمنى قىزىللىق يۈگۈرگەن مەڭزى ۋە بەختىنىك شېرىن نۇرى چاقناپ تۇرغان كۆزلىرى يوشۇرۇپ قالالمىغان ئىدى . ئۇ ، كارىۋاتقا ئاستا يۆلەنگىنىچە، خېلىدىن بېرى قاراشقا رايى بارمىغان ئەينەككە قاراپ قويدى ۋە پىسكگىدە كۈلگىنىچە چىرايلىق قاتلانغان بۇ خەتنى ئىككىنچى قېتىم ئوقۇشقا باشلىدى :

« سانىيە ، ئۇزاقتىن بېرى يوشۇرۇپ كەلگەن قەلب سىرىمنى ئىزھار قىلىشقا مۇيەسسەر بولغانلىقىمدىن ئۆزۈمنى تولىمۇ خۇشال ھېس قىلىمەن . مەن ئالدى بىلەن بۇنداق ياخشى پۇرسەتنى ئاتا قىلغان خۇداغا ، ئاندىن قالسا ماموت ئۇستامغا رەھمەت ئېيتىمەن .

تۇنۇگۈن رەندىنىك تىغىنى بىلەۋاتاتتىم ، ماموت ئۇستام مېنى چاقىرىپ ، پىشۇرۇلغان سېمىزرەك بىر توخۇ ۋە 40 ـــ 50 تۇخۇم تەييارلاپ قويۇشۇمنى ، كەچتە سىزنى يوقلاپ كىرىدىغانلىقىمىزنى ئېيتتى . بىلەمسىز ؟ شۇ چاغدا شۇنداق يايراپ كەتتىمكى ، قولۇمدىكى تىغنى تاشلاپلا پىنھان بىر جايغا بېرىپ ، بۇ خەتنى يېزىشقا باشلىدىم . يېزىۋېتىپ ، ئۇ يەرگە ئۇستام بىلەن بىللە كىرسەم ، خەتنى قانداقمۇ بەرگىلى بولسۇن دېگەنلەرنى ئويلاپ قالدىم . شۇنىڭ بىلەن قېشىگىزغا كىرگەندە ھەرىنى ئالغاچ كىرىپ ، قەستەن ئۇنتۇپ قېلىش باھانىسى بىلەن خەتنى سىزگە بېرىشنى كۆڭلۈمگە پۈكۈپ قويدۇم ... بىلەمسىز ؟ شۇ تاپتا سىزگە دەيدىغان نۇرغۇن گەپلىرىم بار ئىدى . نېمىشقىدۇر يۈزۈم قىزىرىپ ، يۈرىكىم دۈپۈلدەپ ، دەيدىغان گېپىمنى تاپالمايۋاتقانلىقىمەن ...

سانىيە ! مەن ئەزەلدىن شېرىن ـ شېكەر ، يالغان ـ

ياۋىداق سۆزلەرنى قىلىشنى ئۇقمايمەن . ھەرقانداق گەپ بولسا تۇزلا ئېيتىپ ئۆگىنىپ قالغان ئىكەنمەن . راستىنى ئېيتسام ، سىزنى جېنىمدىن ئارتۇق ياخشى كۆرىمەن ، سانىيە ، سىز قوبۇل كۆرەرسىزمۇ ...؟

جاۋابىڭىزغا تەلمۈرۈپ ، ھەسەنجاندىن . »

ھايا جانلانغان سانىيە خەتنى كۆكسىگە مەھكەم باستى . كۆز چاناقلىرىدىن دومىلاپ چۈشكەن ئىككى تامچە ياش قىزىرىپ كەتكەن مەكتۇبنى گۈل بەرگىلىرىگە قونغان شەبنەمدەك ۋە-لىلدايىتتى ...

ئىككى يىل ھەش - پەش دېگۈچە ئۆتۈپ كەتتى ، بۇ ۋاقىتتا ھەسەنجان ھۇنەرنى ئۆگىنىپ بولۇپ ، ئۆز ئۆيىگە قايتىپ كەلگەن ھەم دادىسىنىڭ چىرىغىنى ئۆچۈرۈپ قويماسلىق ئۈچۈن تىرىكچىلىككە كىرىشىپ كەتكەن ئىدى . ئۇ ، كۈندۈزلىرى ئەزالار بىلەن تەڭ ئىشلىسە ، ئاخشاملىرى ھەر خىل ئۆي سايمانلىرىنى ياساپ ئاز - ئازدىن پۇل يىغماقتا ئىدى . ھەر قېتىم ھېرىپ ماغدۇرى قالمىغاندا ، سانىيە كۆز ئالدىغا كېلەتتى - دە ، بىردىنلا ھېرىشىنى ئۇنتۇپ تېخىمۇ غەيرەت بىلەن ئىشلەيتتى . ئۇنىڭ خىيالىدا سانىيە بىلەن تېزراق توي قىلىشتىن باشقا ھېچقانداق نەرسە يوق ئىدى . كېچە - كۈندۈز ئويلايدىغىنى مېھرىبان ئايال ھەم ئوماق پەرزەنتلەر ، بۇ ئارقىلىق جەمجىتلىققا چۆمگەن ئائىلىنى قايتىدىن جانلاندۇرۇش ئىدى . ئۇ ، ھەر قېتىم شۇلارنى ئويلىغىنىدا : « ھەي ، دادام رەھمىتى ھايات بولسىچۇ ، كاشكى » دەيتتى شېرىن خىيالدىن مەست بولۇپ .

*　　*　　*

بۇ تازا قىزىق ئورما مەزگىلى ئىدى . چۈشلۈك تاماقتىن بۇرۇنلا كەلگەن سانىيە ئېتىز بېشىغا كېلىپلا ، بىلەينى ئۇنتۇپ

قالغانلىقىنى بىلدى . بۇ چاغدا قوشنا ئېتىزدىكىلەر تېخى كەلمىگەن بولۇپ ، ئۇلارنىڭكىنى ئارىيەتكە ئېلىشقىمۇ ئىمكان يوق ئىدى . گاللىشىپ قالغان ئورغاقنى تۇتقان سانىيە مەيىن شامالدا ئىغاڭلاپ تۇرغان باشاقلارغا قارىغىنىچە تىت ـ تىت بولۇپ كەتتى . ئۇ ، غەيرەتكە كېلىپ بىرقانچە سول ئورۇپلا ئورغاقنى بىللىمسە بولمايدىغانلىقىنى ھېس قىلدى ـ دە ، يەنە ئۆيگە بېرىشقا مەجبۇر بولدى . ئۇ ، ئىشىك ئالدىغا كېلىپلا ھەيران قالدى . تېخى ھېلىلا ئوچۇق تۇرغان ھويلىنىڭ ئىشكى مەھكەم تاقالغان بولۇپ ، ھويلىمۇ جىمجىتلىققا چۆمگەن ئىدى . ئالدىرىغىنىدىن تىت ـ تىت بولغان سانىيە ئۆيان پىرقىراپ ـ بۇيان پىرقىراپ بىر ئامالار بىلەن ھويلىغا كىردى ـ دە ، داڭ قاتقىنىچە تۇرۇپلاقالدى: ئۆي ئىچىدىن ئالتۇنخانىنىڭ نازلىق ئاۋازى ، بىر ئەرنىڭ ھاسىراشلىرى ئاڭلىنىپ تۇراتتى ... ئىزا ۋە غەزەپتىن ھۆپپىدە قىزىرىپ كەتكەن سانىيە قانداق قىلىشنى بىلمەي تۇرۇپ قالدى . ئۇ ، ئۆيگە باستۇرۇپ كىرىپلا « ھۇ ، شەرمەندە بۇزۇقلار !» دەپ تىللىماقچى بولدىيۇ ، نېمىندۇر ئويلاپ ھويلىدىن ئاستىلا چىقىپ كەتتى . قەدەملىرى ئېغىرلاشقان ، چىۋىن يېۋالغاندەك كۆڭلى غەشلىككە تولغان سانىيە ئېتىزلىقىمۇ بارماستىن ، ئۆستەڭ بويىغا كەلدى ـ دە ، چىملىق ئۈستىدە سۈنايلىنىپ ياتتى . خىيالىغا ئالتۇنخان بىلەن ھېلىقى ئەرنىڭ بۇزۇقچىلىقى كىرىۋالغان ئىدى : « ئىنسىمىش تېخى ، نومۇسسىز ھايۋانلار ! » سانىيە ئۇلارنى شۇنداق دەپ تىللىغىنىنى ئۆزىمۇ سەزمەي قالدى . كۆز ئالدىغا چۈشتىن بۇرۇنقى ئىشلار كېلىشكە باشلىدى :

سانىيە چۈشلۈك تاماققا كەلگەندە ئالتۇنخان چىرايلىق ياسىنىپ ئېچىلىپلا كەتكەن ئىدى . ئۇ ، ئۆيگە كىرىشىگىلا :

ـــ قارا ، سانىيە ، كىم كەلدى ، مېنىڭ ئىنىم ، سېنىڭ ئاكاڭ ... ـــ دەپ ئاغزى ـ ئاغزىغا تەگمەي قالدى .

سانىيە ئەدەپ يۇزىسىدىن سالام بەرگەندە ، ئۇچىسىغا ھەربىيچە سىرىق چاپان ، بېشىغا سىرىق شەپكە كىيىۋالغان ، قارىماقىغا خېلى تۇزۇك كۆرۈنىدىغان 25 ياشلاردىكى سالىم ئۇنىڭدىن بىر ھازا ئەھۋال سوراپ كەتتى . ئالتۇنخان تېخىمۇ ئەدەپ :

ـــ قارا ، سانىيە ، سالىم ئاكاڭ ھازىر سۇرگۈن كەنتىنىڭ شۇجىسى ، نەچچە يىللار ئىلگىرى بېيجىڭغا بېرىپ ماۋجۇشى ئاتىمىزنىمۇ كۆرگەن ، يېقىندا ئۇنى كوممۇناغا ئورۇستۇرىدىكەن دېگەن گەپ بار ، بۇنداق ئىستىقباللىق ئاكاڭنىڭ بولغانلىقىدىن پەخىرلەنسەڭ بولىدۇ ، جۇمۇ ، ـــ دېدى ئىلگىرىمۇ كۆپ ئېيتقان بۇ سۆزلەرنى تەكرارلاپ .

سالىم ئالتۇنخاننىڭ ئىلگىرىكى ئېرىنىڭ تۇغقىنى بولۇپ ، ئۇلار ئۇنى كىچىكىدىلا بېقىۋالغان ، ئۇ ئالتۇنخاننى ئاچا دەپ چوڭ بولغان ئىكەن . ئۇ ، ئىلگىرى بۇ ئۆيگە ئانچە كەلمەيتتى . سانىيەنىڭ دادىسى قازا قىلغاندىن كېيىن نېمىشقىدۇر كۆپ كېلىدىغان بولۇۋالغان ئىدى . سانىيە ئۇنىڭ ئۆزىگە تولا تىكىلىپ قاراپ كېتىشلىرىدىن بەك بىزار ئىدى . شۇڭا ، بايا تاماقتىن كېيىنلا ئوردىغان ئازراق بۇغداينىڭ قالغانلىقىنى ئېيتىپ ئالدىراپلا ئېتىزلىققا كەتكەن ئىدى .

سانىيە شۇلارنى ئويلىدى ـ ده ، ئورنىدىن تۇرۇپ ئېتىزلىق تەرەپكە يۇرۇپ كەتتى . كېلىپلا پاك ـ پاكىز ئورۇپ تۇگىتىلگەن بۇغدايلارنى كۆرۈپ ھەيران قالدى . ئەتراپقا نەزەر سېلىۋىدى ، ھېچكىم كۆرۈنمىدى . ئۇ ، ئېغىر « ئۇھ » تارتقىنىچە ، چىرايلىق تىزىلغان بۇغداي ئەنجىسىنىڭ ئۇستىگە ئۆزىنى تاشلىدى . توساتتىن بۇغداي ئەنجىسى بوش تەۋرەپ ، كىمنىڭ دۇر پىخىلداپ كۈلگەن ئاۋازى ئاڭلاندى . چۆچۈپ كەتكەن سانىيە چاچراپ ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى . شۇ ھامان ئەنجە دۆ-

ۋىسى بۆلۈنۈپ ، ئىچىدىن ئۇستۇبشىنى توپا ۋە بۇغداي قىلتىرىقلىرى قاپلىغان ھەسەنجان چىقتى . سانىيە ئۇنىڭ قىلىقلىرىدىن كۈلۈپ تاشلىغان بولسىمۇ ، چىرايى تېزلا غەمكىن تۈس ئالدى . ئۇ ، بەكلا ساددا ھەم تۇز ئىدى . ھېلى بولغان ئىشلارنى ھەسەنجانغا دەپ بەردىيۇ ، نېمىشقىدۇر ھۆپپىدە قىزىرىپ كەتتى . ھەسەنجان بىر پەس جىمىپ كەتكەندىن كېيىن :

— تېزراق تۇي قىلساق دەيمەن ، سانىيە ، سىزمۇ ئاشۇ خوتۇندىن قۇتۇلۇپ ئازادە ياشىسىڭىز ...

سانىيە بېشىنى تۆۋەن قىلغان ھالدا ئۇندىمىدى . شۇ كۈنى ئۆيگە كەچ قايتتى . ئىشىك ئالدىغا كېلىپلا كۆڭلى غەشلىكە تولدى . ئۆزى تۇغۇلۇپ چوڭ بولغان بۇ ئۆي ئۇنىڭ كۆزىگە چوشقا ئېغىلىدىنمۇ مەينەت ھەم ئىپلاس كۆرۈنمەكتە ئىدى . ئۇ ، ئېغىر قەدەم بىلەن ئۆيگە كىردى . سالىم يالغۇز ئولتۇرۇپ تاماكا چېكىۋاتاتتى . ئۇنىڭ كۆزلىرى خۇمارلاشقان بولۇپ ، ئۆيىنىڭ ئىچىنى بەتبۇي پۇراق قاپلىغان ئىدى . ئۇ ، سانىيەنى كۆرۈپلا ھىجايغىنىچە ئورنىدىن تۇردى :

— كېلىڭ ، سىڭلىم ، ئەجەبمۇ كەچ قالدىڭىزغۇ ؟

سانىيە لام - جىم دېمىدى ، شۇ تاپتا سالىم ئۇنىڭ كۆزىگە چوشقىدىنمۇ بەتتەر كۆرۈنمەكتە ئىدى . سالىم بىر ھازا گەپ ساتقاندىن كېيىن :

— سىلەر بۇ يەردە بەكمۇ جاپا چەككىلى تۇرۇپسىلەر ، مېنىڭ يېنىمغا كەتسەڭلارغۇ ئېتىزنىڭ ئىشىدىنمۇ قۇتۇلاتتىڭلار ، — دېدى مۇغەمبەرلىك بىلەن كۈلۈپ .

غەزەپتىن سانىيەنىڭ ئاغزىغا گەپمۇ كەلمىدى . لېۋىنى چىشلىگىنىچە تەتۇر قارىۋالدى . سالىم بەلكىم سانىيەنى ناز قىلىۋاتىدۇ دەپ ئويلىدى بولغاي ، تېخىمۇ ھەددىدىن ئاشتى :

— سانىيە قىز ، بەكمۇ چىرايلىق چوڭ بولۇپسىز ، بۇنى

كىيىسكىز تېخىمۇ گۈزەللىشىپ كېتىسىز . چۈشتە بېرەي دېسەم ئاچامنىڭ ئىچى تارراق ، شۇڭا ئايرىم بېرەي دەپ ...

سەۋر قاچىسى يېرىلغان سانىيە ئۇ سۇنغان ئەتلەس كۆڭلەكنى كاپلا قىلىپ ئالدى ـدە ، « ھۇ ، ئىپلاس ! » دەپ تىللىغىنىچە ئۇنىڭ بېشىغا ئاتتى ھەم ئىشكنى جاققىدە يېپىپ سىرتقا چىقىپ كەتتى .

3

شۇ ئىشتىن كېيىن ھەسەنجان بىلەن سانىيە تويىنى ناھايىتى تېزلا قىلىۋېتىدىغان بولۇپ كېلىشتى . چۈنكى ، ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ ئىشىغا سوزۇلۇۋاتقان بىر قارا قولنىڭ شەپىسىنى سېزىۋالغان ئىدى . ئالتۇنخانمۇ سانىيەگە چالۋاقاپ :

ـــ خەپ توختاپ تۇر ، جۇۋاينىمەك ! سەن تېخى مېنىڭ ئىنىمنى رەنجىتىشكە جۇرئەت قىلىپسىنا ، ئالدىرىماي تۇر ، ئىشنىڭ سەن ئويلىغاندەك بولغىنىنى بىر كۆرۈپ باقاي ، ـــ دېگەن ئىدى .

شۇنىڭ بىلەن ئىككىسى مەسلىھەتلىشىپ ، توي تەييارلىقىنى يوشۇرۇن قىلىۋېرىدىغان ، ۋاقتى كەلگەندە مامۇت ئۇستامنى ئەلچىلىككە كىرگۈزۈپ بىرلا ھۇجۇم بىلەن ئىشنى پۈتكۈزىدىغان بولۇشقان ئىدى . بىر كۈنى ئۇلار غېپىدە بېرىپ توي خېتى ئالدى . ھەممە ئىشنى ھەسەنجان ئۆزى توغرىلىغان ئىدى . ئۇ ، خەت كېسىدىغان كاتىپ بىلەن ئوبدان چىقىشۋالغاچقا ، ئۇلارنىڭ بۇ ئىشىنى كۆپ ئادەم بىلمەي قالدى . خۇشاللىقتىن بېشى كۆككە يەتكەن ھەسەنجان ئايرىلىدىغان يەرگە كەلگەندە نېمىشقىدۇر سانىيەنىڭ ماڭدۇرمىدى ،

كۆزلىرىده ئادەمنىڭ مەست قىلىدىغان ئاجايىپ بىر سېھىرلىك نۇر چاقنايتتى :

ـــ بىر گېپىم بار ، سانىيە .

ـــ قېنى ئېيتىڭ .

ـــ ياق ، قۇلقىڭىز غا دېمىسەم بولمايدۇ .

ئۇ ، سانىيەنىڭ قۇلقىغا بىر نېمىلەرنى دەپ شۇڭىلىدى . ئاڭلاپلا سانىيە ۋىللىدە قىزىرىپ كەتتى ، شوخلۇق بىلەن يۇلقۇنۇپ ، « ھۇ ، قېلىن » دېگىنىچە ھەسەنجاننى مۇشتلاشقا باشلىدى . ھەسەنجان ھەييارلىق بىلەن پىخ ـ پىخ كۈلەتتى ...

* * *

دۇنيادا بىر ـ بىرى بىلەن مۇھەببەت باغلىمىغان ، بىر ـ بىرىنى سۆيمىگەن ، ۋىسال تەقەززاسى ۋە ئىشق كۆيۈكلىرىنىڭ دەردىده قانچە ـ قانچە ئۇزاق كېچىلەرنى ئۇيقۇسىز ئۆتكۈزمىگەن قىز ـ يىگىتلەرمۇ بارمىدۇ ؟

سانىيە شېرىن خىياللارغا چۆمگەن ئىدى ، ئۇنىڭ تومۇر-لىرى مۇھەببەتنىڭ سېھرىي كۈچىگە ئاجايىپ لەززەتلىك تۇيغۇلىرى بىلەن دولقۇنلىماقتا ئىدى . ئۇ ، ئىچ ـ ئىچىدىن قىزىپ كېتىۋاتقاندەك ، قانداقتۇر بىر ھارارەت ئۇنى تەرلىتىۋاتقاندەك ھېس قىلدى ـ دە ، يوتقانىنى قايرىۋېتىپ يەنە خىيال قاينىمىغا غەرق بولدى . تۇڭلۇكتىن چۈشۈۋاتقان تارام ـ تارام ئاي شو-لىسى ئۇنىڭ بىر نۇقتىغا تىكىلگەن قاپقارا كۆزلىرىگە ۋە ھاياجاندىنمۇ ، ئىشقىلىپ ، بىر پەسىيىپ ، بىر كۆتۈرۈلۈپ تۇرغان بۇدرۇقىنە كۆكسىگە چۈشۈپ ، ئۇنى ئالدىرىتىۋاتقاندەك ، گويا ئۇنىڭغا : « ھەي سانىيە ، يەنە قاچانغىچە يېتىۋېرىسەن ؟ ئاشقىڭ سېنى كۈتۈپ تۇرغىلى نەۋاخ » دېگەندەك قىلاتتى . ئۇ ، سەزگۈر كېيىنىڭ بالىسىدەك ، بېشىنى سەل قىيسايتىپ ، ئىككى يېنىغا

ئىنچىكىلىك بىلەن نەزەر تاشلىدى . ئوڭ تەرىپىدە ئالتۇنخان پۇشۇلدىغىنىچە ئۇخلاۋاتاتتى . سانىيە ئۇنىڭ يېرىم يۇمۇلغان كۆزلىرىگە قارىغىنىچە ئىختىيارسىز شۇركىنىپ كەتتى . ئۇ ، قورقۇنۇچتىن تىترىگىنىچە : « مېنى يالغاندىن ئۇخلاپ كۆزىتىۋاتامدۇ ـ يە » دەپ پىچىرلىدى . ئۇنىڭغا شۇ تاپتا ئور-نىدىن تۇرسىلا : « ھۇ ، جۇۋاينىمەك بۇزۇق ، كېچىدە نەگە ؟ » دەپ ۋارقىرايدىغاندەك تۇيۇلۇپ كەتتى . سول يېنىدا كونا يوتـ قانىنى بېشىغا چۈمكەپ تاتلىق ئۇخلاۋاتقان ئىنىسى ياتاتتى . ئۇ ، سەل ئىككىلەندىيۇ ، كۆڭلىدە : « توي خېتىمۇ ئېلىپ بولدۇق ، بەربىر تويىمىز بولىدىغۇ ؟ يەنە نېمىدىن قورقىمەن » دېگەنلەرنى ئويلىۋالدى ـ دە ، ئاستا ئورنىدىن تۇردى . پۇتىنىڭ ئۇچىدا دەسسەپ سىرتقا قاراپ ماڭدى . ئەتراپ سۈتتەك ئايدىڭ ئىدى . ھويلىدىكى شالاڭ باراڭنىڭ ئاستىغا سېلىنغان كونا كىگىز ئۈستىدە يوغان بىر پاقا دىك ـ دىك سەكرەپ يۈرەتتى . سانىيە ، ئېچىلسىلا غىچىرلاپ ، غەلىتە ئاۋاز چىقىرىدىغان كونا ئىشىك يېنىغا كەلدىيۇ ، نېمىنىدۇر ئويلاپ ، دەرھاللا ئارقىغا ياندى ـ دە ، ئۇدۇللا ئۆيىنىڭ كەينىدىكى كىچىككىنە باغنى قورشاپ تۇرغان سوقما تامنىڭ ئۆرۈلۈپ كەتكەن يېرىدىن ئۆتۈپ ، مەھەللىنىڭ شەرقىدىكى سۆگەت بىلەن قورشالغان ئۆستەڭ بويىغا چاققانلىق بىلەن يۈرۈپ كەتتى .

سانىيە ئۆستەڭ بويىغا كېلىپلا ، قويۇق ئۆسكەن ئوت ـ چۆپلەر ۋە غاردەك قاپقاراڭغۇ سۆگەتلىكلەر ئارىسىغا شۇڭغۇدى . ئۇ ، ھەسەنجانىڭ مۇھەببەت خېتىنى تاپشۇرۇپ ئېلىپ ئۇزاق ئۆتمەي مۇشۇ يەردە تۇنجى قېتىم خۇپيانە ئۇچراشقان ئىدى . كىم بىلىسۇن ؟ كېچىدە سۆگەتنىڭ بادرىلىرىنى ئوغرىلاشقا چىققان بىر ئالقانات ئۇلارنى كۆرۈپ قېلىپ ، ھەر خىل بولمىغۇر

سۆز - چۆچەكلەرنى تارقاتقان ئىدى. شۇڭا ئۇ، بۇ يەرنى ھەرگىزمۇ ئۇنتۇيالمايتتى.

— سانىيە! — تۇيۇقسىز چىققان ھاياجانلىق ئاۋاز ئۇنى چۆچۈتۈۋەتتى. ئۆستەك بويىدىكى قېرى سۆگەتكە يۆلەنگىنىچە خىيال سۈرۈپ تۇرغان ھەسەنجان ئۇنىڭ شەپسىنى سېزىپلا چاقىرغان ئىدى، — خويمۇ ساقلاتتىڭىز ئادەمنى!

— كەلگىنىمگە خۇش بولسىڭىز چۇ، چىقمىسام قانداق قىلاتتىڭىز؟

— ئەتە مۇشۇ كەمگىچە ساقلاۋېرەتتىم.

— ...

ئۇلار ئوتتۇرىسىدىكى سۆھبەت ئەنە شۇنداق ئاخىرلاشتى. گەپ - سۆز قىلىشماستىن بىر - بىرىگە قاراشقىنىچە تۇرۇشتى. پۈتۈن بىلەن يەردىكى ئوت - چۆپلەرنى ئويىنغىنىچە تۇرغان سانىيەنىڭ پۈتىغا توساتتىن يۇمشاق بىر نەرسە ئۇرۇندى. ئۇ، نېمە ئىكەنلىكىنى سەزمەيلا دەسسەپ سالدى - دە، «پاق» قىلغان ئاۋاز بىلەن تەڭ «ئاپەي» دېگىنىچە ئۆزىنى ھەسەنجانغا ئاتتى. ئۇ، يوغان بىر پاقىغا دەسسەپ سالغان ئىدى.

قاتتىق قورقۇپ كەتكەن سانىيە ئېسىگە كېلىپلا ئۆزىنى ھەسەنجانىڭ قۇچىقىدا كۆردى. ئۇنىڭ قۇلقىغا يىگىت يۇرىكىنىڭ سوقۇشى ئاڭلىنىپ تۇراتتى. ئۇ، ئۇيالدى بولغاي، ھەسەنجانىڭ قوينىدىن بوشىنىش ئۈچۈن يەڭگىل يۇلقۇنۇپ كۆردى. لېكىن، قىمىر قىلالمىدى. ئۇنىڭ كۆچلۈك بىر جۈپ قولى سانىيەنى ئۆزىگە مەھكەم چاپلىۋالغان ئىدى.

— سەت بولمىدۇ، مېنى قويۇۋېتىڭ، — دېدى سانىيە ھاسىرىغىنىچە يېلىنىپ.

ھەسەنجان ئاغزىنى ئۇنىڭ قۇلقىغا يېقىن ئەكەلدى:

ـــ نېمىدىن قورقىسىز ، يەنە 10 كۈندىن كېيىن تويىمىز بولىدىغۇ ؟ ـــ دېدى ئاستا پىچىرلاپ .

ئۇنىڭ ئاغزى سانىيەنىڭ مەڭزىگە ، ئاندىن لېۋىگە تەگدى . سانىيە بىردىنلا خۇدىنى يوقاتقان ئىدى ، ھەسەنجاننى قاتتىق قۇچاقلىغانلىقىنى ۋە سۆيگەنلىكىنى ئۆزىمۇ سەزمەي قالدى ...

بىر پەستىن كېيىن ئاجايىپ تاتلىق بىر يىغا ئاۋازى شىر - شىر ئېقىۋاتقان ئۆستەڭ سۈيىگە قوشۇلۇپ كەتتى . ئاي نۇرىدا يالت - يۇلت چاقناپ تۇرغان كۆمۈشتەك سۈپسۈزۈك سۇ مۇنچاق - مۇنچاق مەرۋايىتلارنى ھاسىل قىلىپ ، چىمەنلىك قىرغاق بىلەن سۆيۈشكىنىچە بوستانلىق ئىچىگە توختاۋسىز ئاقماقتا ئىدى ...

4

بۇنداق بولۇشىغا ھېچكىمنىڭ ئىشەنگۈسى كەلمەيتتى ، كوناللارنىڭ « يېتىمنىڭ ئاغزى ئاشقا تەگسە بۇرنى قاناپتۇ » دېگەن ھېكمىتى بىكار بولمىسا كېرەك . ھەسەنجاننىڭ ئۆلۈم خەۋىرى كۆزنى يۇمۇپ - ئاچقۇچە پۈتۈن يېزىغا پۇر كەتتى . ئۇنىڭ تەڭتۇشلىرى بۇنىڭغا ئىشەنمىگەندەك ، بىر - بىرىگە تەئەججۇپ بىلەن تىكىلىشسە ، ئاپئاق ساقاللىق مويسىپىتلەر ياقىلىرىنى تۇتۇشۇپ :

ـــ خۇدايا تۇۋا ، تېخى تۇنۇگۈنلا ساق - سالامەت تۇرغان بالىنىڭ بۇگۈن قازا قىلغىنىنى ، ئۆلۈم دېگەننىڭ كۆزى قارىغۇ ، ياش - قېرى دەپ ئايرىپ ئولتۇرمايدىكەن ، ئۆزۈڭ بار ئۇلۇغ ئىگەم ، ـــ دەپ ھەسرەت چېكىشتى .

سانىيەچۇ ؟ ئۇ ، بۇ شۇم خەۋەرگە دەسلەپتە ئىشەنمىدى ،

پەقەت ھەسەنجاننىڭ مۇردىسى يەرلىككە قويۇلۇپ بولغاندىلا ، ئاندىن ئۇنى ئىككىنچىلەپ كۆرەلمەيدىغانلىقىنى ، ئۆزىنىڭ شېرىن ئارزۇ - ئارمانلىرى ھەم بەختىنىڭمۇ ئۇنىڭ بىلەن بىللىلا دەپنە قىلىنىپ كەتكەنلىكىنى بىلدى . شۇ تاپتا ئۇ ئۆزىنىمۇ ئۆلۈپ كەتكەندەك ھېس قىلماقتا ئىدى .

سانىيەنىڭ ئىچ سىرىنى بىلىدىغان دوستلىرى ئۇنىڭغا نۇرغۇن تەسەللىرنى بەرگەن بولسىمۇ ، ئۇنىڭغا قىلچىلىك كار قىلمىدى . ئۇ ، ئۆزىنى تۇتالماستىن چاچلىرىنى يۇلۇپ ، ئۆزىنى كاچاتلاپ قانغۇچە يىغلىدى ، ھەتتا ئۆلۈۋاتقاندەك بولدى . لېكىن ، شۇ ھامان تېخى نەچچە كۈننىڭ ئالدىدىلا ھەسەنجان بىلەن ئۆتكۈزگەن شېرىن كېچە كۆز ئالدىغا كەلدى - دە ، ئىختىيارسىز قورسقىنى سىلىدى . ئۇ ، ئۆزىنىڭ بويىدا قالغانلىقىنى بىلمىسىمۇ ، شۇنداق بولۇشىنى ئارزۇ قىلغان ئىدى . شۇ تاپتا ئۇنىڭ ئىچىدىن غايىبانە بىر ئاۋاز چىقىپ « ئانا ، ئۆلمىگىن ، ھەرگىز ئۆلۈۋاتقان ، مېنى يورۇقلۇققا چىقار ، دادامنىڭ روھىنى خۇش قىلغىن » دەپ خىتاب قىلغاندەك تۇيۇلۇپ كەتتى . ئۇ ، ئەنە شۇنداق شېرىن خىيال بىلەن ئۆزىنى ئۇمىدلەندۈرەتتى ، ھايات قېلىشقا ئىنتىلەتتى . شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ يەنە جىمغۇر ، كەم سۆز بولۇۋالدى . ھېچكىم بىلەنمۇ ئارىلاشمايتتى . بوش ۋاقتى چىقسىلا ئۆستەڭ بويىغا كېلەتتى - دە ، قۇم ئارىلاش ئېقىۋاتقان لاي سۇغا تىكىلگىنىچە ئولتۇرۇپ كېتەتتى . گاھىدا بولسا ، ئۆزىمۇ سەزمەستىن ھەسەنجاننىڭ قەبرىسى يېنىغا كېلىپ ، ھۆكۈرەپ يىغلىغىنىچە ياش تۆكەتتى . ئاندىن بىرئاز يەڭگىلەپ قالغانىدەك « ئۇھ » تارتاتتى . ھاياتىدىكى بەختسىزلىكلەرنى ۋە ئازاب - ئوقۇبەتلىرىنى بىر - بىرلەپ كۆز ئالدىغا كەلتۈرۈپ ، تەقدىردىن رەنجيەتتى ...

كېچىلىرى خېلى ئۇزاققىچە خىيال سۈرۈپ ، چۈشىدە

هەسەنجان بىلەن ئۇچرىشاتتى ، ئۇنىڭ بىلەن داغدۇغىلىق توي مەرىكىسى ئۆتكۈزەتتى .

توۋا ، بىر قېتىم ئۇ ھەسەنجانىنىڭ بەختسىزلىككە ئۇچراش جەريانىنى چۈشىدە ئەينەن كۆرۈپ قاتتىق ھەيران قالدى . دېمىسىمۇ ، ئۆتكەن ئىشلارنىڭ چۈشىدە ئەينەن تەكرارلىنىشى غەلىتە بىر ئىش ئىدى .

ئۇ ، كۆزىگە ياش ئالغان ھالدا پىچىرلىدى : « ئاھ ، ھەسەنجان ، سىز كىچىكىڭىزدىنلا ئاق كۆڭۈل ، ۋاپادار ، كۆيۈمچان ئىدىڭىز ، يۇرىكىڭىز ياخشىلىقنىڭ مەنبەسى ئىدى . ئاقىۋەتتە باشقىلارغا ياردەم قىلمەن دەپ ھاياتىڭىزدىن ئايرىلدىڭىز . ئېيتىڭە ، نېمىشقا سىزگە ئوخشاش ياخشى ئادەملەر ئاسانلا بەختسىزلىككە ئۇچرايدۇ ؟ قارا نىيەت نائەھلىلەرگە ، ھەر خىل بۇزۇقچىلىقلار بىلەن شۇغۇللىنىدىغان پەسكەش ئادەملەرگە ئەزرائىلنىڭ نەزىرى چۈشمەيدۇ ؟ »

ھەسەنجان سانىيە بىلەن ئۇچراشقان كېچىنىڭ ئەتىسىدىن باشلاپلا توي تەييارلىقىغا جىددىي كىرىشىپ كەتكەن ئىدى . ئۇچىنچى كۈنىلا بىرنەچچە تاغار يېڭى بۇغداينى ھارۋىغا بېسىپ تۇگمەنگە باردى . يېرىم كۈن كۆتۈپ ، نامازشام بولغاندىلا ئاندىن ئۇنىڭغا نۆۋەت تەگدى . ئۇ ، ئۇگۈتنى سۈكەنگە قويۇۋېتىپ يەڭگىل بىر تىندى - دە ، بىرئاز سەگدەش ئۇچۈن تۇگمەن بىلەن يانداش دەريانىڭ قىرغىقىغا كەلدى . بۇ چاغدا مەھەللىنىڭ ئاسمىنى ئوچۇق بولسىمۇ ، يېراقتىن كۆرۈنۈپ تۇرغان تاغ چوققىلىرىنى قاپقارا بۇلۇتلار قاپلىۋالغان ئىدى . بىر قاراپلا تاغدا قاتتىق يامغۇر يېغىۋاتقانلىقىنى جەزم قىلغىلى بولاتتى . دەريادىكى سۈمۈ خېلىلا ئۇلغىيىپ قالغان بولۇپ ، قىرغاقتىن بىر غېرىچ تۆۋەن دېگۈدەك ئېقىۋاتاتتى . ھەسەنجان ئون نەچچە يىلنىڭ ئالدىدىكى بىر قېتىملىق كەلكۈن ئاپىتىنى ئەس-

لـــــدى ـ ده : « خـۇدايـــم ، ئۆزۈڭ ساقـلـــغايـسـەن » دەپ پـىچىرلىغىنىچە تۈگـمەن ئىچىگە قايتىپ كىردى . تۈگمەن ئىچىدە بىر ـ بىرىگە يۆلەنگىنىچە مۈگدەپ ئولتۇرغان بىرنەچچە ئادەمدىن باشقا ، ئۇستۈبشى ۋە ساقال ـ بۇرۇتلىرىنى ئاپئاق ئۇن توزانلىرى قاپـلـــغان تـۈگـمەنچىلا قىزىرىپ كەتكەن كۆزلىرىنى بېسىلىپ قـالـغان ئۇگۈتلەرگە تىككىنىچە ، سۈكەن ئىچىدىكى بۇغدايلارنى قـولـى بـــلەن قوچۇپ تۇراتتى . ھەسەنجان ئۇنىڭغا قاراپ ئىللىق بـــر كۈلدى ـ دە ، بىر بوش ئورۇننى تېپىپ ، كۆزىنى يۇمغىنىچە لـەززەتـلـــىك خـــيـالـغـا چـۆمـدى . تۈگـمەن تېشىنىڭ رېتىملىق ئايـلـــنـــشىدىن چىققان يېقىمسىز ئاۋاز شۇ تاپتا ئۇنىڭغا توي ناغـرىـــســـدەڭ تـۇيـۇلـۇپ ، گـويـا ئۇنـــىڭ بـولـغـۇسـى تـويـــنـى تەبرىكلەۋەتقاندەك بىلىنىپ كەتتى ...

ـــ ھەسەن ، ھوي ھەسەن !

ئۇ ، كـــمـدۇر بـىرسـىنىڭ قاتتىق ۋارقىرىشىدىن چۆچۈپ ئويـغـــنـــىپ كـەتـتى . بۇ ، باش توخۇ چىللىغان ۋاقىت بولۇپ ، ئورۇنـدىـن تـۇرۇشـقـا خـېـللا بالدۇر ئىدى . ھەسەنجان شېرىن چـۈشـــنـى بـۇزۇۋەتكەن تۈگـمەنچىنى نېمىلەرنىدۇر دەپ تىللاپ غودۇڭشىغىنىچە ئورنىدىن تۇردى .

ـــ ئۆلـۈكـتەڭ ئۇخلايدىغان نېمە ئىكەنسەنغۇ ، نەۋاخ مەن سـېـنـى چاقىرغىلى ، ئاڭلىمىدىڭمۇ سۇنىڭ شارقىراشلىرىنى ! ـــ تۈگـمەنچى ۋارقىراپ سۆزلەپلا كەتتى .

ھەسـەنـجان سەگەكلەشتى . ئۇ ، سىرتقا چىقىپلا داڭ قاتـقـىـــنـچـە تـۇرۇپ قـالـدى . قـىـرغـاقـتـــىن تېشىپ كەتكەن سۇ شـارقىرىغىنىچە چوڭ بىر ئېقىن ياساپ ، مەھەللە تەرەپكە شىددەت بـىلەن ئاقماقتا ئىدى . ئۇ ، قىرغاقنى بۇزۇپ تېخىمۇ ئۇلغىيىۋاتقان سـۇغـا قـاراپ ، ئەھۋالـنـــىڭ چـاتاقلىقىنى سەزدى ـ دە ، گەپ ـ

سۆزمۇ قىلماستىن ، تۇغمەنىڭ ئالدىدىكى سۆگەتكە باغلاقلىق ئاتنى يېشىپ ، مەھەللىگە قاراپ ئۇچقاندەك چېپىپ كەتتى .

مەھەللىنىڭ ئىچى بىردىنلا ۋاراڭ - چۇرۇڭ ، قىيا - چىيا بىلەن تولدى . قوي - كالىلارنى ھەيدىشىپ ، ئۆزى مۇھىم دەپ قارىغان نەرسىلەرنى كۆتۈرۈۋېلىشقان ئادەملەر دۆڭ مەھەللىنىڭ كەينىدىكى تۆپىلىككە قاراپ ئاقماقتا ئىدى . چىلىق - چىلىق تەرگە چۆمۈلۈپ كەتكەن ھەسەنجان كىشىلەرگە خەۋەر يەتكۈزۈش بىلەن ئاۋارە ئىدى . بۇ چاغدا كەلكۈن ئوي مەھەللىگە يامراشقا باشلىغان بولۇپ ، كىشىلەرنىڭ ئۆيلىرىنى تېشىپ ئۆتۈپ ، چوڭ يولنى بىر دەريا‌غا ئايلاندۇرغان ئىدى . قولىغا يوغان بىر تاياقنى ئېلىپ ، بېلىگىچە سۇ كېچىپ ، ئۆز ئىشكى ئالدىغا كەلگەن ھەسەنجان تېشىلىپ ، ئۆتمىتۆشۈك بولۇپ كەتكەن تامغا ۋە سۇدا لەيلەپ قالغان نەرسىلەرگە قاراپ ، ئۇلۇغ - كىچىك تىندى - دە ، ئارقىغا بۇرۇلۇپ ، قېرى - چۈرىلەرگە يارەملەشكىنىچە دۆڭ مەھەللە تەرەپكە قاراپ ماڭدى . ئۇلار مەھەللىنىڭ ئوتتۇرىسىغا كەلگەندە ، يان تەرەپتىكى ئۆيدىن بىر ئايالنىڭ بوغۇق ئاۋاز بىلەن يارەم تەلەپ قىلىپ ۋارقىراۋاتقانلىقى ئاڭلاندى . ھەسەنجان بۇنىڭ كېسەلچان بىر تۇل ئايالنىڭ ئۆيى ئىكەنلىكىنى ئوبدان بىلەتتى . ئۇ ، سۇ يۇزىدە لەيلەپ قالغانەكلا تۇرغان كونا تامغا قاراپ سەل ئىككىلەنديۇ ، ھېلىقى مەزلۇمنىڭ نالىسىنى ئاڭلاپ تاقەت قىلالمىدى . داۋالغۇپ تۇرغان سۇدا ئۇزگىنىچە چەبدەسلىك بىلەن ئۆي ئىچىگە كىردى ھەم سۇغا چىلىشىپ قالغان ، كاڭنىڭ ئۈستىدە ئۆمىلىگىنىچە ئىشىك تەرەپكە قاراپ ئىنتىلىۋاتقان كېسەلچان مومانى يەلكىسىگە ئالدى . تۇيۇقسىز يەر تەۋرىگەندەك تام - تورۇسلاردىن توپا توزۇپ ، « گۈلدۈر » قىلغان ئاۋاز بىلەن تەڭ ئۆي ئۆرۈلۈپ چۈشتى ...

5

سۇرگۈندە① ئائىلىلەرنىڭ ئولتۇراقلىشىشى تولىمۇ شالاڭ ئىدى. قوشنىدار چىلىق مۇناسىۋىتىدىكى ئىككى ئائىلىنىڭ ئارىلىقىمۇ كەم دېگەندە بىر-ئىككى چاقىرىم كېلەتتى. ئۆيلەرنىڭ ئەتراپى كەنتنىڭ ئېتىزلىقلىرى بولۇپ، بېرىش - كېلىش قىلىش توغرا كەلسە ئېتىز ياكى ئېرىقنىڭ قىرى بىلەن مېڭىشقا توغرا كېلەتتى. بۇ يەردە خەلىچخان ئىسىملىك بىر مومايلا بار ئىدى. ئەمدىلا 60 ياشتىن ئاشقان بولسىمۇ، بەللىرى مۇكچەيگەن، چاچلىرىغا ئاق كىرگەن بولۇپ، ئۆز يېشىدىن ئون نەچچە ياش چوڭ كۆرۈنەتتى. قارامتۇل چىرايى مودۇر - چوقۇر قورۇقلار بىلەن تولغانىنىڭ ئۈستىگە، گېلىدا ساڭگىلاپ تۇرغان قوش مۇشتەك بىر جۈپ پوقىقى ئۇنى كۆرۈمسىز كۆرسىتەتتى. ئۇنىڭ ئۆيى كەنتنىڭ چېتىدە بولۇپ، ئۆزى يەككە - يىگانە تۇرمۇش كەچۈرەتتى. ئىشكىنىڭ ئالدىدا يوغان ئىككى تۈپ ئۈجمە دەرىخى كۈنلۈكتەك سايە تاشلاپ تۇراتتى. ئۆينىڭ كەينىدە بولسا كىچىككىنە ئۆرۈكلۈك باغ بار ئىدى. يان تەرىپى دۆڭلۇكلەر بىلەن قاپلانغان ئۆيدىن ئۆتسىلا چېكى كۆرۈنمەيدىغان سايلىققا چىقىلى بولاتتى. ئۇ، «بەشتە كاپالەتلىك» ئائىلىنىڭ بىرى بولۇپ، كۈنلىرىنى بىر قوزىلىق قويى ۋە تۆت - بەش توخۇسى بىلەن زېرىكمەي ئۆتكۈزەتتى. گاھى كۈنلىرى ئۇ ئەتىگەنلىك نامىزىنى ئوقۇيتتى - دە، ناشتا قىلىۋېلىپلا مۇكچەيگىنىچە جاڭگاللىقلاردا ياكى سايدا تەمتىرەپ يۈرەتتى. ئاندىن ئېتىكىنى قۇرۇپ كەتكەن كالا تېزىكى ۋە تەمەچ بىلەن تولدۇرۇپ، تەرلەپ - تەپچىرىگىنىچە ئۆيگە قايتىپ كېلەتتى. بۇگۈنمۇ ئۇ

① سۇرگۈن — جاي ئىسمى.

ئەنە شۇنداق مۇكچەيگىنىچە كېلىپلا ئۇجمە تۇۋىدە سايىداپ ئولـ
تۇرغان ئىككى كىشىنى كۆرۈپ :

ـــ ھوي ، مامۇتمۇ سەن ؟ تونۇيالمىغىلى تاسلا قاپتىمەن ، كېچىدىن بىر دەستە نان چۇشەپتىكەنمەن ، قايسى مېھمان كېلەركىن دېسەم ، سەن كەپسەن ـ دە !ـــ دېدى ھەم تېزەكـ
لەرنى ھويلىدىكى ئوچاقنىڭ تۆۋىگە تۆكۈۋېتىپ ، قولىنى چايقىدى . ئاندىن ئۇلار بىلەن سالاملىشىپ ، تىنچلىق ـ ئامانلىق سورىشىپ بولغاندىن كېيىن ، ـــ ماۋۇ قىزىم كىم بولىدۇ ؟ ئاي ـ كۇنى يېقىنلىشىپ قالغانەكلا كۆرۈنىدىغۇ ؟ ـــ دېدى كۆزلىرىنى چىملىدىتىپ .

مامۇت ئۇستامنىڭ يېنىدا تۇرغان قىز خىجىل بولغانەك يەرگە قارىۋالدى .

ـــ نېمىگە ئالدىرايدىغانسەن ، ھامماچا ، ـــ دېدى مامۇت ئۇستام نارازى بولغانەك قىياپەتتە ، ـــ ئاۋۋال ئۇسسۇلۇق بولغۇ ـ دەك نەرسەڭ بولسا ئەكەلمەمسەن، ئاندىن پاراڭلاشمامدۇق...

موماي پاييپاسلىغىنىچە بىر كونا كىگىزنى ئېلىپ چىقىپ سايىغا سالدى . ئاندىن داستىخاننى ئېچىپ قېتىپ قالغان زاغرا بىلەن ئىككى چىنە سوغۇق سۇ كەلتۈردى . مامۇت ئۇستام دۇئادىن كېيىن :

ـــ ھامماچا ، بۇ سىڭلىمنىڭ ئىسمى سانىيە ، مەن پەقەت مۇشۇ بالىنىڭ ئىشىنى دەپ سېنى ئىزدەپ كەلدىم ، ـــ دېدى سىناش نەزىرى بىلەن .

موماي تېگىرقىغانەڭ غەمكىن ئولتۇرغان سانىيەگە ، ئاندىن مامۇت ئۇستامغا كۆز يۈگۈرتۈپ :

ـــ ھوي ، توختاپ قالدىڭغۇ ؟ نېمە ئىش بولسا تېز ئېيتمامسەن ، ـــ دېدى خىرقىراپ .

مامۇت ئۇستام گېلىنى بىر قىرىۋىدى ، سانىيە : « باغنىڭ

ئىچىنى ئايلىنىپ چىقاي » دېگەننى باھانە قىلىپ ، ئۆينىڭ ئارقىسىغا ئۆتۈپ كەتتى .

مامۇت ئۇستام ھەسەنجان بىلەن سانىيەنىڭ كەچۈرمىشلىرىنى بىرمۇ-بىر قۇر سۆزلەپ بولۇپ :

ـــ ئەھۋال مانا مۇشۇنداق ، ھاماماچا ، ئۇلارنىڭ تويى بولىدىغانغا بىرنەچچە كۈنلا قالغاندا رەھىمسىز پەلەك ئۇلارنى ئادا ـ جۇدا قىلدى . لېكىن ، قىزنىڭ بويىدا قاپتۇ . بىراق ، ئۇنىڭدا نېمە گۇناھ ؟ ئۇ چاغدا ئۇلار توي خېتى ئېلىپ بولغان تۇرسا ، لېكىنزە ، « يېغى ياندىن قوپار ، بالا ـ قازا قېرىنداشتىن » دەپ ، ئۆگەي ئانىسى بۇنى بىلگەندىن كېيىن ، پۈتۈن مەھەللىگە يېيىپ ، قىزنى بېشىنى كۆتۈرۈپ يۈرەلمەس قىلىپ قويۇپتۇ . ئۆي ئىچىدە ئۇنى ئۇرۇپ ـ تىللاپ تۇرغۇسىز قىلۋېتىپتۇ . ئويلاپ باقمىنا، ھاماماچا ، ئانا بولۇش ئالدىدا تۇرغان بىر قىز يارەمگە ، كۆيۈنۈشكە قانچىلىك موھتاج ـ ھە ؟ لېكىن ، ھېلىقى بېشىم خوتۇن بار ئىشنى ئۆزى قىلىپ ، ئۇنىڭغا دوزاخنىڭ ئازابىنى ساپتۇ . ئۇ مەينەت ، سانىيەنى ئۆيدىن قوغلاپ چىقىرىپ ، دەخلىسىز ئويناي دېدىمكىن ـ تاڭ ؟ بىچارە قىز سىرتقا چىقسا چوڭ ـ كىچىك ھەممىسىنىڭ كۆزىگە سەت كۆرۈنۈپ ، ئۇيگە كىرسە شۇ خوتۇننىڭ تىل ـ ئاھانىتىنى ئىشىتىپ ، ئامالسىزلىقتىن ئۆلۈۋېلىش نىيىتىگە كەپتۇ . بىراق ، ھەسەنجانغا بولغان ساداقىتى ۋە ئانىلىق مېھرى سەۋەبىدىن قورسىقىدىكى بالىغا چىدىماپتۇ . ئويلاپ باقمىنا، ھاماماچا ، مەن بۇ ئىشلارنى كۆزۈم بىلەن كۆرۈپ ، قۇلىقىم بىلەن ئاڭلاپ تۇرۇپ قانداقمۇ تاقەت قىلىپ تۇرالاي ... ـــ مامۇت ئۇستام سۆزلىگەنسېرى ھاياجانلىنىپ ، ئۆزىنى باسالماي قالغاچقىمۇ ، ئەيتاۋۇر ، كۆز چاناقلىرى غىل ـ غىل ياش تامچىلىرى بىلەن تولغان ئىدى .

ئېگىزلىكىنى تۇتقىنىچە ھەيكەلدەك قېتىپ قالغان مومايمۇ ئۇلۇغ ـ كىچىك تىنغان ھالدا :

ـــ خۇدايا توۋا ، ماۋۇ پاسىق خوتۇنىنىڭ قىلغان ئىشىنى ، بۇ يەردىكى چېغىدا ئوڭلۇقتەك قىلىدىغان ، دېمىسىمۇ ئۇنىڭ سالىم دېگەن نېمىسىمۇ بىر توخۇ پوقى چىقتى ! ـــ دېدى غەزەپ-تىن بوغۇلۇپ .

ماموت ئۇستام كالپۇكىنى يالاپ قويۇپ سۆزىنى يەنە داۋام قىلدى :

ـــ ھەممە ئەھۋالنى ئۇقتۇڭ ، ھامماچا ، ئەمدى ئۇنىڭ بە-لەن كارىمىز بولمىسا خۇدامۇ راۋا كۆرمەيدۇ ، دېمەكچى بولغىنىم ، بۇ يەر چەت ھەم ھاۋالىق بولغاندىكىن ، سانىيە ۋاراڭ ـ چۇرۇكدىن خالىي بولۇپ ، تىنچ ـ ئامان بوشىنىۋالغۇچە مۇشۇ يەردە تۇرۇپ تۇرسا ، كېيىنكى ئىشلارنى ئايرىم مەسلىھەتلەشسەك ...

شۇنداق قىلىپ سانىيە خەلىچخان ئانىغا ھەمراھ بولۇپ بۇ يەردە قالىدىغان بولدى . ماموت ئۇستام ئىككىسىنىڭ ئۇنىمىغىنىغا ئۇنىماي 50 يۈەن پۇلنى داستىخان ئۇستىگە قويۇپ ، پات ـ پات يوقلاپ تۇرىدىغانلىقىنى ئېيتىپ خوشلاشتى .

* * *

سانىيە بۇ خىلۋەت جايدا قالغاندىن كېيىن تېرىلىرى كەڭرىپ ، بىردىنلا ئۆزىنى جەننەتتە ياشاۋاتقاندەكلا ھېس قىلىشقا باشلىدى . ئۇ ، ئۆز مەھەللىسىدە تارتقان بارلىق ئازاب ۋە خورلۇقلارنى ئېسىدىن چىقىرىۋېتەي دېدىمىكىن ـ تاڭ ، ئۆگەي ئانىسى ۋە ھېلىقى سالىم دېگەنلەرنى خىيالىغىمۇ كەلتۈرۈپ قوي-مايدىغان بولدى . بەلكىم ئۇ ، ئۆزىنىڭ دىل يارلىرىنى قايتىدىن تاتىلاپ ، رېتىملىق سوقۇۋاتقان يۈرىكىنى پاراكەندە قىلىشنى خا-

لىمىغاندۇ ياكى پاك مۇھەببەتنىڭ يالدامسى سۈپىتىدە كۆتۈرۈلۈپ تۇرغان قورسىقى ئۇنىڭغا غايىبانە شادلىق ۋە ئۈمىد بېغىشلاپ ، دەرد - ئەلەملىرىنى ئۇنتۇلدۇرۇۋەتكەندۇ ۋە ياكى بولمىسا چىرايى كۆرۈمسىز ، سۆز - ھەرىكىتى قوپال بولسىمۇ ، قەلبى مېھىر - شەپقەتنىڭ قىيامى بىلەن تولغان خەلىچىخان ئانىنىڭ خەير خاھلىقى ئۇنىڭ دىل يارىسىغا مەلھەم بولغاندۇ ؟!

ئۇ ، ھەر كۈنى سەھەر ئورنىدىن تۇراتتى - دە ، خەلىچەخان ئانا نامىزىنى ئوقۇپ بولغۇچە ھويلا - ئارامنى پاكىز سۈپۈرۈپ ، قاچىلاردىندۇر ساقلىنىپ قالغان كونا مىس چۆگۈن بىلەن تەكشى سۇ سېپىپ چىقاتتى . ئاندىن مۇزدەك سوغۇق سۇ بىلەن يۈز - كۆزلىرىنى يۇيۇپ ، غۇر - غۇر سوقۇۋاتقان تالاق شامىلىدا راھەتلەنگىنىچە يېنىك نەپەس ئالاتتى . ئۆينىڭ يېنىدىكى دۆڭلۈككە چىقىپ ، پايانسىز سايلىققا نەزەر سالغىنىچە تۇرۇپ كېتەتتى . شۇنداق ۋاقىتلاردا نېمىشقىدۇر مامۇت ئۇستام ۋە خەلىچەخان ئانا كۆز ئالدىغا كېلەتتى - دە ، ئۇلارغا غايىبانە تەشەككۈر بىلدۈرەتتى . گاھىدا ئىختىيارسىز ھالدا قورسىقىدىكى بالا مىدىرلاۋاتقاندەك ھېس قىلاتتى - دە ، گويا قۇچىقىدىكى بالىنى پەپلەۋاتقاندەك قورسىقىنى سىلىغىنىچە ، نېمىشقىدۇر ھودۇقاتتى ، ھاياجانلىناتتى ، ئاندىن ئىختىيارسىز ھالدا ھەسەنجانىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرەتتى . پەقەت خەلىچەخان ئانا پايپاسلىغىنىچە چىقىپ :

— ھوي ، سانىيە ، بۇ نېمە قىلغىنىڭ قىزىم ، سېنى كىم ھويلا سۈپۈرسۇن دەپتۇ ؟ ئۆزۈڭگە ئىچىڭ ئاغرىمىسمۇ ، قورسىقىدىكى بالىغا ئىچىڭ ئاغرىسۇن ، — دېگەندىلا ئېسىگە كېلەتتى .

مومايى يەنە نېمىلەرنىدۇر دېگىنىچە ئۇنى ئۆيگە ئەكىرەتتى - دە ، ئاللىقاچان تەييارلاپ قويغان توخۇ گۆشى بىلەن

ناشتا قىلدۇراتتى . سانىيە كۆزىگە ياش ئېلىپ بىر نەرسە دېسە ، ئۇ گەپنى چورتلا ئۈزۈپ :

ـــ قوي ئۇنداق گېپىڭنى ، تۇغۇتقىچە كۈچ - قۇۋۋەت كېرەك ، كۈچ - قۇۋۋەت ، توخۇ گۆشى بەدەننى بوشىتىدۇ ، يەپ بەرسەڭ تۇغۇتۇڭ ئاسان بولىدۇ ، ـــ دەيتتى كۆيۈنگەن ھالدا .

ئۇلار ئاندىن گۇگۇر - مۇگۇر مۇگداشقاچ ، ئۆينىڭ ئۇششاق - چۈششەك ئىشلىرىنى قىلاتتى . كۈن سەل قىزىشقا باشلىغاندا سايىغا كېلىپ بىر - بىرىنىڭ بېشىنى باققاچ پاراڭغا چۈشۈپ كېتەتتى . چۈش بولۇش بىلەن تەڭ بۇ ھويلا بازارغا ئايلىناتتى . نەدىندۇر يىغىلىپ كەلگەن باللار ۋاراڭ - چۇرۇڭ قىلىشقىنىچە تۇزۇتمۇ قىلماستىن ئۇجمە دەرىخىگە مايمۇنەك يا-مىشىپ چىقىشاتتى . كىچىك شاخلارغا ئەپچىللىك بىلەن قونۇۋېلىپ ، ھۇزۇر بىلەن ئۇجمە يەيتتى . ئەنسىرەشتىن كۆزلىرى ئالىچەكمەن بولۇپ كەتكەن خەلىچىخان ئانا ئۇلارغا نېمىلەرنىدۇر دەپ ۋارقىرىغىلى تۇرغاندا ، سانىيە ئۆزىنى تۇتالماي كۈلۈپ كېتەتتى . شوخ ، ئوماق باللاردىن زوقلانغىنىچە ئىنسىنى ئەس-لەيتتى . ئۇنىڭ ئىنسى ئالتۇنخانىنىڭ زورلىشى بىلەن ئوقۇشتىن توختاپ ، تېخى يېرىم يىلنىڭ ئالدىدىلا تاغقا مال بېقىشقا ئەۋە-تىلگەن ئىدى . ئۇ ھازىر نېمە كۈنلەرنى كۆرۈۋاتىدىكىن ؟

ـــ ئىگە ، ئىگە ، ئىگە !

ئارىدىن بىرەر ئاي ئۆتكەندىن كېيىنكى مەلۇم جۈمە كۈنى ئەتىگەنلىكى سانىيەنىڭ كۆزى يورۇدى . ئۇ ، قارا كۆزلۈك چىرايلىق بىر ئوغۇل تۇغدى . بىر كېچىلىك ئاچچىق تولغاقتىن ھالى قالمىغان سانىيە « ئۇھ » دېگىنىچە بېشىنى ياستۇققا يەڭگىل قويدى . ئۇنىڭ سۈزۈك پېشانىسىدە تەر تامچىلىرى يالتىرايتتى . ئادەمنى مەھلىيا قىلغۇچى بىر جۈپ كۆزىدىن ھاياجانلانغانلىقى چىقىپ تۇراتتى .

خۇشاللىقىدىن ئولتۇرالماي قالغان خەلىچىخان ئانا خۇداغا يۈز مىڭ شۈكۈرلەرنى ئېيتىپ ، سانىيەنى تەبرىكلىدى . ئەپسلىك قولىي بىلەن بوۋاقنىڭ كىندىكىنى كېسىپ ، بويىنى ئىلمان سۇ بىلەن يۇدى . ئاندىن يۇمشاق يۆگەك بىلەن زاكىداپ ، سانىيەنىڭ يېنىدا ياتقۇزۇپ قويدى . ماغدۇرسىزلانغان سانىيە پۈتۈن كۈچىنى ئىشقا سېلىپ ، بېشىنى سەل كۆتۈرگىنىچە بالىغا مېھرى بىلەن تىكىلدى . ئۇنىڭ سەل ئاقىرىپ قالغان يۈزىدە دەسلەپتە سۈس كۈلكە پەيدا بولدى ، ئاندىن قوشۇمىلىرى تۇرۇلۇپ ، لەۋلىرى ئىختىيارسىز تىترەپ نېمىلەرنىدۇر پىچىرلىدى . ئۇ ، بەلكىم سۆيگۈ كۆچىتىنى تىكىپ ، مېۋىسىنى كۆرەلمەي كېتىپ قالغان بەختسىز ھەسەنجان بىلەن غايىبانە پاراڭلىشۋاتقاندۇ ؟ ئۇنىڭ روھىنى ئۆز ئوغلىنى كۆرۈۋېلىشقا چاقىرىۋاتقاندۇ ؟

*　　*　　*

بۇ ، دەل ئۆرۈك پىشىشقى مەزگىلى ئىدى . خەلىچىخان ئانا بامدات نامىزىنى ئوقۇپ بولۇپلا تەمەچ ۋە قۇرۇق كالا تېزىكى تېرىپ كېلىش ئۈچۈن جاڭگاللىققا كەتتى . سانىيە كونىراپ كەتكەن بۆشۈككە بۆلەنگەن ئوغلىنى تەۋرەتكىنىچە قاچانلاردىدۇر ئۆگىنىۋالغان ئەللەي ناخشىسىنى ئېيتىپ ئولتۇراتتى . ئۇنىڭ قولىي ھەربىكەتتە ، ئاغزى ناخشىدا بولسىمۇ ، توختىماي خىيال سۈرەتتى . خىيال ، خىيال ، يەنە خىيال ! ئۇ خىيال دەرياسىغا شۇنداق چوڭقۇر چۆكۈپ كەتكەن ئىدىكى ، گاھىدا ئوغلىنىڭ يۈز ـ كۆزىگە قونۇۋالغان چۈنلەرنى قانداق قورۇغانلىقىنى ئۆزىمۇ سەزمەي قالاتتى . ئۇنىڭ ئېسىگە بالىلىق دەۋرلىرى كەلگەندە ، ھېلىقى ۋاقىتتا كۆرمەستىنلا ھەسەنجانغا سۇ چېچىۋەتكەنلىكى ، ھەسەنجاننىڭ شۇ ۋاقىتتىكى غەزەپلىك قىياپىتى ۋە تېيىلىپ يىقىلىپ كېتىشلىرى بىر ـ بىرلەپ كۆز ئالدىدا

نامايان بولاتتى ـ ده ، ئۆزىمۇ سەزمەستىن كۈلۈپ كېتەتتى . ئاندىن شۇنىڭدىن كېيىنكى ئىشلارنى ـــ ھەسەنجان بىلەن بولغان مۇھەببەتلىك ھاياتىنى ، ھېلىقى ئۇنتۇلماس شېرىن كېچىنى ئەسلەپ ، لەززەتلىنەتتى . ئارىلىقتىكى بەختسىزلىك ۋە كۆڭۈلسىزلىكلەر ئۇنى ئىختىيارسىز ئۈلۈغ ـ كىچىك تىندۇراتتى . ئويلاپ ـ ئويلاپ ھازىرقى ئەھۋالىغا كەلگەندە : «ئۆمۈر بويى بۇنداق ئۆتۈپ كەتكىلى بولماس ، يەنە تۇرمۇش قۇرۇشقا توغرا كېلەر ؟ » ئۇ ، ھەرقانچە ئويلاپمۇ ئۆزىگە لايىق كەلگۈدەك بىرەر يىگىتنى ئېسىگە كەلتۈرەلمەي : « ھەي ، مۇنۇ خەلىچىخان ئانامنىڭ بىرەر ئوغلى بولۇپ قالسىچۇ كاشكى ! تاز ياكى ئەيىبناق بولسىمۇ مەيلىتىغۇ ، ئىلاھىم » دەيتتى ئۆز ـ ئۆزىگە چاقچاق قىلغىنىچە .

بۆشۈك توختىماي غىچىرلايتتى . بالىنىڭ بېشىغا تۇمارچە لاتىغا ئوراپ ئېسىپ قويۇلغان بۆرە ئوشۇقى بۆشۈك بىلەن تەڭ پۇلاڭلاپ تۇراتتى . سانىيەنىڭ قولى بۆشۈكتە ، مېڭىسى تېگى يوق خىياللار بىلەن تولغان ئىدى . شۇ ئەسنادا ئىشىك تاراققىدە قىلىپ ئېچىلدى . بىر نۇقتىغا تىكىلگىنىچە ھەيكەلدەك قېتىپ قالغان سانىيە چۆچۈپ ئىشىككە قارىدى . دەسلىپىدە سانىيەنىڭ قوشۇمىلىرى تۇرۇلۇپ ، يۈزلىرى غەزەپلىك ئوت ئالدى ، كېيىن بارا ـ بارا ئۆزىنى بېسىۋالدى ھەم بوسۇغىدىلا ھاڭۋاققىنىچە تەكلىپسىز تۇرۇپ قالغان مېھمانغا ئورۇن كۆرسەتتى . قۇلاقلىرىغىچە قىزىرىپ كەتكەن ھېلىقى مېھمانمۇ ئۆزىنى تەمكىن تۇتۇشقا تىرىشىپ ، سۆيىغا كېلىپ ئولتۇردى . گېلىنى بىر قىرىپ قويۇپ چاقىرىۋىدى ، سىرتتىن قولتۇقىغا چوت ۋە قېلىن بىر دەپتەرنى قىستۇرۇۋالغان ۋېجىكرەك كەلگەن بىر ئادەم كىرىپ كەلدى . بىر پەس جىمجىتلىقتىن كېيىن ھېلىقى مېھمان سۆز باشلىدى :

ـــ سانىيە قىز ، تونۇشۇپ قويۇڭ ، بۇياق بىزنىڭ

كەنتنىڭ بوغالتىرى ، كىشىلەر ئۇنى ھاشىم كۆسەي دەپ چاقىرىشىدۇ ، ئۆزى ياۋاش ، ئاق كۆڭۈل ، ئوبدان ئادەم . ھە ، ھاشىم ، سەنمۇ بىلىپ قوي ، بۇياقتىڭ ئىسمى سانىيە ، ھازىرچە سىڭلىم دەپ قويسامۇ بولىدۇ .

ھېلىقى مېھمان بىرەر قۇر تونۇشتۇرۇپ بولغاندىن كېيىن ، سانىيەگە قاراپ سۆزىنى داۋاملاشتۇردى . سانىيە ئۇنىڭغا ئېرەن قىلىمىغان ھالدا : « قېنى ، نېمە دەيسەنكىن » دېگەندەك قاراپ تۇراتتى . ھېلىقى مېھمان سانىيەنىڭ ئۆزىگە قانداق ھېسسىياتتا بولۇۋاتقانلىقىنى بىلمەكچى بولغاندەك ، پات - پاتلا ئۇنىڭ كۆزىگە قاراپ قوياتتى ھەم ئۇلۇغ - كىچىك تىناتتى . ئۇ ، ئاغزى ئاغزىغا تەگمەي بىر ھازا سۆزلىگەندىن كېيىن ، ئاخىرىدا :

— ھەي ، سانىيە قىز ، نېمە دېسەم بولار ، ئاشۇ چاغدا سىز رەنجىپ چىقىپ كەتكەندىن كېيىن شۇنداق بىئارام بولدۇمكى ، نەچچە كۈنگىچە تاماق يېگۈمۇ كەلمىدى ، كېيىن تويى بولدى-كەن دەپ ئاڭلىدىم . ئاندىن ئۇزاق ئۆتمەي كىمدۇر بىرسى : « تويى بولماقچىكەندۇق ، يىگىتى كەلكۈندە قازا تېپىپ كېتىپتۇ-دەك» دېگەن خەۋەرنى يەتكۈزدى . كېيىن ھەرقانچە سۈرۈشتۈرۈپمۇ ، يىراقتىكى بىر تۇغقىنىڭ ئۆيىگە كېتىپتۇ دې-گەندىن باشقا دېرىكىگىزنى ئالالمىدىم . قارىمامسىز ، بۇگۈن بۇ يەردە ئۇچرىشىپ قالغىنىمىزنى ، يېنىمىزغا كېلىۋالسىگىزمۇ كۆر-مەپتۇق ، چىراغ تۇۋۈى قاراڭغۇ دېگەن شۇ - دە ...

ئۇنىڭ ئاغزى بېسىقماي دېمەيتتى ، ھاشىم كۆسەي ئۆز باشلىقىنىڭ بۇنچىۋالا ھاياجانلىنىپ كېتىشىگە ھەيران بولغان ھالدا قولىقىنى دىڭ تۇتقىنىچە قاتۇرۇپ قويغاندەك ئولتۇراتتى . سانىيە ئۇنىڭ گېپىگە پەرۋا قىلمىغان قىياپەتتە ، ئۇلارنى داستە-خانىدىكى ئۆرۈكىكە تەكلىپ قىلدى . دەل شۇ چاغدا بۆشۈكتە ئۇخلاۋاتقان بوۋاق ئويغىنىپ ، قىرقىراپ يىغلاشقا باشلىدى . سا-

نىيە ئاستا ئورنىدىن تۇرۇپ ، بالىسىنى پەپلەپ ، يىغىدىن توختاتتى ھەم سەل ئېگىشىپ تۇرۇپ ئاغزىغا ئەمچەك سالدى . ئۇنىڭ شۇ چاغدىكى ھالىتى شۇنداق تەمكىن ، شۇنداق تەبىئىي ئىدىكى ، كىشىگە ئاجايىپ يېقىملىق تۇيغۇ بېغىشلايتتى . ھېلىقى مېھمانمۇ بالا ئېمىتىۋاتقان سانىيەنىڭ بۇدرۇققىنە كەلگەن ئاپئاق كۆكسىگە ھەۋەس بىلەن قاراپ قالغانلىقىنى سەزمەيلا قالدى . پەقەت كۆزى سانىيەنىڭ كۆزى بىلەن ئۇچرىشىپ قالغاندىلا ھۆپپىدە قىزارغىنىچە باشقا ياققا قارىۋالدى . بىردەمدىن كېيىن ئۇ ، تولىمۇ قولاشمىغان ھالەتتە بىلىكىدىكى سائەتكە بىر قاراپ قويۇپ :

ـــ ۋاقتىمۇ بىر يەرگە بېرىپ قاپتۇ ، سانىيە قىز ، بىز ئەمدى قايتايلى ، يەنە ئايرىم يوقلاپ كېلەرمىز ، ـــ دەپ ئورنىدىن تۇردى .

سانىيە ئۇلارنى ئۇزىتىپ قويۇپلا « ئۇھ » دېگىنىچە ئىشىككە يۆلەندى . ئۇ ، سالىم بىلەن بۇنداق ئۇچرىشىپ قالارمەن دەپ ئويلىمىغان ئىدى . شۇ ھامان ئۇنىڭ كۆز ئالدىغا ھېلىقى ۋاقىتتا كۆپكۆندۈزدىلا يۈز بەرگەن شەرمەندىچىلىك كەلدى ـ دە ، ئىختىيارسىز تەنلىرى شۇرىكىنىپ ، يۈرىكىگە چۈشۈن ئولىشىۋالغاندەك بىئارامىلىق ھېس قىلىشقا باشلىدى . ئۇ ، ئالتۇنـ خان ۋە سالىم دېگەنلەرنى مەڭگۈ كۆرمىسەم دەپ خىيال قىلاتتى . قېرىشقاندەك ، تەقدىر ئۇلارنى يەنە ئۇچراشتۇردى . بۇ ، ئۇنىڭ جاراھەتلەنگەن يۈرىكىگە تۇز سەپمەي قالامدۇ ؟ ئۇ ، كىمگىدۇر قېيىدىغاندەك ، يىغلاۋاتقان بالىسىغا پەرۋامۇ قىلماستىن ، بۆشۈكىنى قوپال تەۋرىتىشكە باشلىدى . ئۇ ، بەلكىم خۇداغا قېيىداۋاتقاندۇ ؟ تەقدىرگە دوق قىلىۋاتقاندۇ ؟

بۆشۈك ئەنسىز غىچىرلايتتى . بالىنىڭ بېشىغا تۇمارچە لاـ تىغا ئوراپ ئېسىپ قويۇلغان بۆرە ئوشۇقى بۆشۈك بىلەن تەڭ

پۇلاڭلايتتى . بوۋاقنىڭ ئاچچىق يىغىسى ئۆي ئىچىنى بىر ئالغان ئىدى . سانىيە ئۇلۇغ ـ كىچىك تىندى . بالىنىڭ يۈزىگە مەڭزىنى ياققىنىچە بۇقۇلداپ يىغلاپ كەتتى .

6

بىرنەچچە كۈندىن بېرى خەلىچىخان ئانا ناھايىتى خۇشال ئىدى . ئۇ ، تۇرۇپ بىرنېمىلەرنى دەپ سانىيەگە چاقچاق قىلسا ، تۇرۇپ ئاللىقانداق كونا ئاھاڭلارغا غىڭشىپ قويساتتى . شۇ تاپتا ئۇ بۇنداق قىلىقلىرى بىلەن يېڭى كېلىنلەرگىلا ئوخشىشىپ قېلىۋاتاتتى . بىراق ، ئۇ ناھايىتى ھوشيار ئىدى . بىردەمدىلا قىلىقلىرىنىڭ سانىيەگە ياقمايۋاتقانلىقىنى سېزىۋالدى . شۇنداقتىمۇ چاندۇرماستىن ، چاقچاقلىرىنىڭ داۋامى سۈپىتىدە ئۇنىڭغا :

ــ ۋاي بىچارە بايقۇش ، ھەسەنجان ئىسىگىگە كېلىپ قاپتۇ ـ دە ، تۇرۇلۇۋالغۇچە تارتىنماي ئېيتىۋەرسەڭ بولماسمىدى ؟ ــ دېدى خىر ـ خىر كۈلۈپ . موماي كۈلگىنىدە گېلىدىكى بىر جۈپ قوش مۇشتەك پوقىقى تەڭ مىدىرلايتتى .

سانىيە ئۇنىڭ گېپىنى ياقتۇرمىغان ھالدا :

ــ تولا چىشىمغا تەگمىسەڭچۇ ؟ ــ دېدى چىرايىنى ئاچماي .

موماي بولسا ئۇنىڭ تۇرۇلۇشىگە پەرۋا قىلمىغان ھالدا چاقچىقىنى داۋاملاشتۇردى :

ــ ۋاي نازۇك چىرايلىقەي ، قويساڭچۇ نازلىرىڭنى ، چوڭ ئاناڭنى باش قاتۇرمىدى دەمسەن ، لېكىن بۇ كىچىككىنە يەردىن ساڭا لايىق كەلگۈدەك يىگىت چىقماي قالارمىكىن دەيمەن ، شۇنداقتىمۇ چوڭ ئاناڭنى سەل چاغلىمىغىن ، گۈل كەلتۇرۇۋېتىمەن ، گۈل ...

ئۇنىڭ گېپى تۇگە ـ تۇگىمەيلا سانىيە ئىشكنى جاققىدە يېپىپ چىقىپ كەتتى . قىزىپ سۆزلەۋاتقان موماي قايناۋاتقان قازانغا سوغۇق سۇ قۇيۇۋەتكەندەك جىم بولۇپ قالدى . ھېلىغىچە سانىيە ئۇنىڭغا مۇنداق قوپاللىق قىلىپ باقمىغان ئىدى .

ـــ جىنى تۇتۇپ قاپتىغۇ بۇنىڭ ! ـــ دەپ غۇدۇڭشىدى موماي كۆزلىرىنى چىملىداتقىنىچە ، ئاندىن پاپىلسلىغىنىچە ئىشىكنىڭ يېپىلىشىدىن ئويغىنىپ كېتىپ يىغلاۋاتقان بوۋاقنىڭ يېنىغا كېلىپ ئۇنىڭ پېشانىسىنى تۇتتى ، ـــ يا رەببىم ، ئوتتەك قىزىپ كېتىپتىغۇ ، قاراڭ ئۇنىڭ خۇيىنى . بالىسى ئاغرىپ قالسا ئاچچىقىنى مەندىن چىقىرىدىكەن تېخى ، ـــ دەپ غۇدۇرىغىنىچە يانچۇقىدىن قېتىپ قالغان ئالقاندەك زاغرىنى ئېلىپ يەتتە پارچە قىلىپ ئوشتۇدى . گەلىمەتەمجۇتنى يەتتە قېتىم ئوقۇپ بالىنى سۇ خلاشقا باشلىدى .

ئۇنىڭ قوشۇملىرى تۇرۇلگەن بولۇپ ، نېمىلەرنىدۇر پىچىرلايتتى . بىراق ، بوۋاق دۇئالىرىنى نەزىرىگە ئىلمىغاندەك تېخىمۇ ئەدەشكە باشلىدى . ئۇنىڭ يىغىسى ئۆينىڭ ئىچىنى بىر ئالغان ئىدى . موماي نېمىلەرنىدۇر دەپ غۇدۇرىغىنىچە سانىيەنى چاقىردى :

ـــ بول ، سانىيە ، بالىنى قارا بېسىپ قالغان ئوخشايدۇ ، ئاغزىنى قوقاق بېسىپ كېتىپتۇ ، تېزراق ئوتلاق سالايلى !

ئۇلار بوۋاقنى بۆشۈك بىلەنلا سىرتقا ئېلىپ چىقتى . خەلىچخان ئانا بىر تۇتام زىغىر پاخلىغا ئوت تۇتاشتۇرۇپ بىر نېمىلەرنى دەپ ئايەت ئوقۇدى . يېلىنجاپ تۇرغان ئوتنى بوۋاقنىڭ ئۈستىدىن ئايلاندۇرۇپ ئوتلاق سېلىشقا باشلىدى .

ئەلياتقۇ مەھەل ، خەلىچخان ئانا ئۇيقۇ دەرياسىغا غەرق بولغان ئىدى . ھويلىدىكى ئۇجمە دەرىخىنىڭ غازاڭلىرى ياز شامىلىنىڭ ئۇرۇشى بىلەن شىلدىر ـ شىلدىر ئاۋاز چىقىرىپ

تۇراتتى . ئۇيقۇسى قاچقان سانىيە تۇڭلۇڭتىن چۇشۇۋاتقان ئاي شولىسىغا تىكىلگەنچە تۇگىمەس خىياللارغا چۆكتى . ئۇنىڭ كۆز ئالدىدىن ھېلىقى شېرىن كېچە زادىلا نېرى كەتمەيتتى . تېخى بىر يىلنىڭ ئالدىدا ئۇ مۇشۇنداق سۈتتەك ئايدىڭ كېچىدە ئۆگەي ئانىسىنى ئۇخلىتىپ قويۇپ ھەسەنجان بىلەن ئۇچراشمىغانمىدى ؟ ئاھ ، ئاشۇ كېچىلەر ، ئاي نۇرىدا يالت ـ يۇلت قىلىپ يالتىرىغان ئېقىۋاتقان زۇمرەتتەك ئۆستەڭ سۇلىرى ... قانماستىن سۆيۈشۈۋاتقان ئوتلۇق لەۋلەر ، گىرەلىشىپ كەتكەن بىر جۇپ تەن .

سانىيەنىڭ ۋۇجۇدىنى شېرىن بىر سېزىم غىدىقلاپ يەڭگىل تولغاندى . ئۇنىڭ ھېسسىيات دولقۇنلىرى ئۆركەشلەمەكتە ئىدى . ئۇ ، ئۇلۇغ ـ كىچىك تىنغىنىچە ھاياجىنىنى بېسىپ ، قويىنىدا تاتلىق ئۇخلاۋاتقان ئوغلىنى مېھرى بىلەن سۆيۈپ قويدى . ئۇ ، ساپ مۇھەببەتنىڭ مېۋىسى ، سانىيە ئۇنى پەرۋىشلەپ قاتارغا قوشۇشى كېرەك . مانا بۇ ، ھەسەنجاننىڭ ئۇلمىدى . سانىيە شۇلارنى ئويلىغىنىدا ھايات ئۇنىڭغا قايتىدىن كۈلۈپ قاراۋاتقاندەك تۇيۇلۇپ كەتتى .

ئۇ ، ئەنە شۇنداق شېرىن ئەسلىمىلەردىن مەست بولغان ھالدا شۇ ھالەتلەرنىڭ چۈشىدە يەنە ئايان بولۇشىنى تەشنالىق بىلەن كۈتەتتى . بىراق ، قېرىنىشقانەدەك ئۇيقۇسى كەلمەيتتى . ھەرقانچە خىيال قىلماي دېسىمۇ ، ئاللىقانداق كۆڭۈلسىز خاتىرىلەر ئۇنىڭ نېرۋىسىنى ئەگىپلا يۈرەتتى . بولۇپمۇ سالىم بىلەن تاسادىپىي ئۇچرىشىپ قېلىش ئۇنىڭ رېتىملىق سوقۇۋاتقان يۈرىكىنى يەنە تەشۋىشكە سېلىپ ، كېيىنكى تەقدىرى ھەققىدە ئويلىنىشقا مەجبۇرلايتتى . سانىيە سالىمنىڭ سۆز ـ ھەرىكەتلىرىدىن ئۆزىگە راستىنلا ئاشىق ـ بىقارار بولغانلىقىنى ھەم قولغا چۈشۈرۈش كويىدا يۈرگەنلىكىنى بايقىغان بولسىمۇ ، ئۆلۈشكە

رازى ئىدىكى ، ئۇنىڭ مۇدىئاسىنى قوبۇل قىلالمايتتى . ھېلىقى ۋاقىتتا يۇز بەرگەن كۆپكۈندۈزدىكى شەرمەندىچىلىكتىن كېيىن ، سانىيە سالىم دېسىلا ھاياسىز بىر ئېشەكنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرەتتى . ئالتۈنخانىمۇ ھەرقانچە ئۆگەي ئانا بولغان بىلەن سانىيىنىڭ ئۆز دادىسىنىڭ ئايالى ـ دە .

ئىشلار سانىيەنىڭ پەرىزىدەك بولۇۋاتاتتى . ھېلىقى ئۇچرىشىشتىن كېيىن بىرنەچچە كۈن ئۆتە ـ ئۆتمەيلا ، ھاشىم كۆسەي بىر پۇت قوي گۆشىنى كۆتۈرۈپ كىرىپ كەلگەن ھەم خەلىچخان ئانىغا :

ـــ بۇنى ئاز بولسىمۇ ئىشلىتىپ تۇرسۇن ، دەپ سالىم شۇجى ئەۋەتتى ، بۇنىڭدىن كېيىن قانداق قىينىچىلىق بولسا تارتىنماي ئېيتىڭلار . ھە راست ، ھېلىقى قەرزلەرنى بىكار قىلىۋەتتۇق . باشقىلارغا يېيىپ يۈرمەڭ ، ـــ دەپ ئالدىراپ خوشلىشىپلا كېتىپ قالغان ئىدى . بۇ كۈتۈلمىگەن ئىلتىپاتتىن ھەيران بولغان خەلىچخان ئانا دەسلەپتە نېمە قىلىشنى بىلمەي تېڭىرقاپ قالغان ، كېيىن سانىيەنىڭ پېشانىسىگە سۆيۈپ تۇرۇپ :

ـــ قىزىم ، سېنىڭ ئايىغىڭ ياراشتىمۇ ـ نېمە ، سەن كېلىشتىن ئىلگىرى ئۇلار قەرز سۈيلەپ ئارام بەرمەيتتى ، مانا ئەمدى ئۇنىڭ ئەكسىچىلا ئىش بولۇۋاتىدىغۇ ، خۇدايىم ئۇلارنىڭ كۆڭلىگە ئىنساپ بېرىۋاتامدىغاندۇ ـ يە ؟ ـــ دېگەن ئىدى كۆزلىرىنى چىمىرلىتىپ .

بۇ ساددا مومای ئۇنىڭ تېگىدە نېمە ئويۇن بارلىقىنى نەدىن بىلسۇن ؟ بىراق ، سانىيەگە شۇ چاغدا ھېلىقى بىر پۇت گۆش ئۆزىنى قارماقتا ئىلىشتىكى يەمچۇكتەك تۇيۇلۇپ كەتكەن ئىدى .

سانىيە ئېغىر تىندى . باش ـ ئايىغى يوق چىگىش خىيالىلار ئۇنى چارچىتىۋەتكەن بولۇپ ، مېڭىسى يېڭە سانجىلـ

غانده‌ك زىگىلداپ ئاغرىيتتى . ئۇ ، ئاخىر چىدىيالماي بىر نېمىلەرنى دەپ پىچىرلاشقا باشلىدى ... كۆزىگە ئاستا ـ ئاستا ئۇيقۇ ئولاشتى .

دەل شۇ چاغدا كىمدۇر بىرسى ئاتقان چالما ئۆگزىگە توكىكىدە چۇشكەندەك بولدى . سانىيە چۆچۈپ كۆزىنى لاپپىدا ئېچىپلا بېشىنى پۇركۈۋالدى . ئۇنىڭغا گويا تۇڭلۇكتىن چۆچەكتەك بىر جۇپ كۆز ئاچكۆزلۈك بىلەن قاراۋاتقاندەك تۇيۇلۇپ كەتتى . ئۇ بىر قولىنى يوتقاندىن ئاستا چىقىرىپ ، بېشىغا قويۇۋالغان قىزىلراقتىك سېپىنى مەھكەم تۇتتى . يۈرىكى بولسا ئۆزىگە ئاڭلانغۇدەك گۈپ ـ گۈپ سوقاتتى . قۇلقىغا گويا سىرتتىن شىپىر ـ شىپىر ئاياغ تىۋىشى كېلىۋاتقاندەك ، كىمدۇر بىرسى ئىشىكنى ئاستا چېكىۋاتقاندەك سېزىلەتتى . بىراق ، بۇ راستتىنلا شۇنداقمۇ ياكى هودۇقۇشتىن كېلىپ چىققان خىيالىي تۇيغۇمۇ ، ئۆزىمۇ ئاڭقىرالماي قالدى . ئۇ ، هەر خىل ئېهتىماللىقلارنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرۈپ باققان بولسىمۇ ، لېكىن كىمدۇر بىرسى ئۆيىنىڭ ئەتراپىنى تىمىسقىلاپ يۈرگەندەكلا بىلىنەتتى .

سانىيە ئۇيان ئويلاپ ـ بۇيان ئويلاپ ئېغىر بىر تىنىدى ـ دە ، ئۇيقۇغا كەتتى . ئۇ ، قاتتىق چارچىغان ئىدى ...

يوغان دەم بىلەن تاقالغان ئىشىك ئۆزلۈكىدىن ئېچىلىپ كەتتى . سانىيە بېشىنى كۆتۈرۈپلا سالىمنىڭ تۇمانغا دەسسىگەندەك يەڭگىل قەدەم بىلەن ئۆزىگە قاراپ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆردى . ئۇنىڭ يۈزى قىپقىزىل بولۇپ ، هېلىلا قان بىلەن بويالغانده‌ك ئىدى . كۆزلىرىدە ئەسەبىي تەقەززالىق نۇرلىرى چاقنايتتى . سانىيە هودۇقۇش ئىچىدە قاتتىق ۋارقىرىدى . بىراق ، كۆچلۈك بىر قول گېلىنى بوغۇۋالغاندەك ئاۋازى چىقمىدى . سالىم ئۇنى ئاستىغا مەھكەم بېسىۋېلىپ ئاچكۆزلۈك بىلەن سۆيۈپ ـ يالاشقا باشلىدى . بەتبۇي پۇراقلاردىن سەسكەنگەن سانىيە ۋار-

قىرىغىنىچە ئورنىدىن دەس تۇرۇپ كەتتى. پەقەت كىمنىڭدۇر قولى بىلىكىنى تۇتۇپ سىلكىگەندىلا ياش يۇقى كۆزلىرىنى ئېچىپ ئەتراپقا نەزەر تاشلىدى. ئۆي ئىچى دەسلەپتە ئۇنىڭغا پىرقىراۋاتقاندەك تۇيۇلۇپ، بارا - بارا ئەسلىگە كېلىشكە باشلىدى. خەلىچىخان ئانىنىڭ قولى ھېلىمۇ ئۇنىڭ بىلىكىنى مەھكەم تۇتۇۋالغان ئىدى. سانىيە شۇ چاغدىلا ئۆزىنىڭ ئۇيقۇدىن ئويغانغانلىقىنى ھېس قىلغان بولسىمۇ، ھېلى كۆرگەنلىرىنىڭ ئوڭى ياكى چۈشى ئىكەنلىكىنى ئاڭقىرالمىدى. چۈشمىكىن دېسە، خۇددى ئەمەلىيەتتە بولغاندەكلا، ئوڭمىكىن دېسە، ئۆيدىكى ھەممە نەرسىلەر بۇرۇنقىدەك جاي - جايىدا تۇراتتى. ئۇنىڭ ئۇستىگە خەلىچىخان ئانا قېشىدا ئىدى. سانىيەنى سەل ۋەھىمە باستى. كۆز ئالدىدىن ھېلى زاھىر بولغان بەتبەشىرە كۆرۈنۈشلەر كەتمەيتتى. خەلىچىخان ئانا ئۇيقۇسىرىغان كۆزلىرىنى سانىيەگە تىككىنىچە:

— شۇنداق سەت چىرقىراپ كەتتىڭ، چۆچۈپ كۆزۈمنى ئاچسام ئورنۇڭدىن تۇرۇپ كېتىپسەن، بۇ كېچىدە نەگە ماڭغاندۇ، دەپ كاپىلا قىلىپ بىلىكىڭنى تۇتۇۋالدىم، — دېدى

سانىيەنى قاتتىق قارا باسقان بولۇپ، يۈرىكى ئەنسىز دۈپۈلدەيتتى. ئۇ، ئۇن - تىنسىز ئولتۇرۇپ، سەل ئېسىگە كېلىۋالغاندىن كېيىن، ھەسرەت بىلەن ئۇلۇغ - كىچىك تىندى ھەم ھېلى كۆرگەنلىرىنى خەلىچىخان ئانىغا سۆزلەپ بەردى. بۇنى ئاڭلاپ، مومايىنىڭ ئۇيقۇ باسقان كۆزلىرى يوغان ئېچىلىپ، سوغۇق سۇ چېچىلغاندەك ئەندىككىنىچە دېدى:

— نېمە دەيدىغانسەن، قىزىم، كۆزۈڭگە بىر نەرسە كۆرۈنگەن ئوخشىمامدۇ؟ ئاللا ئىگەم ئۆز پاناھىدا ساقلىسۇن، جىن - شايتانلارنىڭ كۆزى ساڭا تىكىلىپتۇ - دە! بۇنىڭدىن كېيىن قاتتىق ئېھتىيات قىل، بولسا بېشىڭدىن قايچىنى نېرى

قىلما ، ئەگەر يەنە كۆزۈڭگە كورۈنىدىغان بولسا بىر تۇتام چې-چىنى كېسىۋالساڭلا يەتمىش پۇشتۇڭغىچە چېقىلىشقا جۇرئەت قىلالمايدۇ .

ئۇلار بىر ھازاغچە جىن - شاياتۇنلار ھەققىدىكى خىلمۇ خىل ھېكايىلار — كىمدۇر بىرسىنى جىن ئېلىپ قېچىپ كېتىپ سارايغا قىلىۋەتكەنلىكى ، يەنە كىمدۇر بىرسىنى بولسا باخشى ، موللا تاپاقا قىلىپ قويۇۋەتكەنلىكى توغرىسىدا پاراڭ سېلىشتى . بۇنى ئاڭلىغانسېرى سانىيەنى سۇر بېسىپ ، يۈرىكى دۈپۈلدەشكە باشلىدى . ئۆزىمۇ سەزمەستىن خەلىچخان ئانىغا يېپىشىۋالدى . خەلىچخان ئانا ئۇنى مېھرىبانلىق بىلەن ئۆزىگە تارتىپ ، بېشىنى سىلىغىنىچە دېدى :

— ھاي ، بىچارە بايقۇش ، قورقۇپ يۈرىكىڭ چىقىپ كېتەي دەپتۇ - دە ؟ خاتىرجەم بول ، چوڭ ئاناڭ ئۆزى ياقتۇر-غانلاردىن ھېچنېمىنى ئايىمايدۇ . ئىشەنمىسەڭ قارا ، — موماي جىلىتكىسىنىڭ سول مەيدە تەرىپىنى يىرتىپ ، چىمچىلاق قولى-نىڭ يېرىمىدەك چوڭلۇقتىكى پارقىراق بىر نېمىنى چىقىرىپ سانىيەگە سۇندى . سانىيە « بۇ نېمە » دېگەندەك سوئال نەزىرى بىلەن خەلىچخان ئانىغا تىكىلدى ، موماي ناھايىتى پەخىرلەنگەن ھالدا سۆزىنى داۋاملاشتۇردى :

— قارا ، سېنىڭ دۆتلۈكۈڭنى ، مۇشۇنداق ئېسىل نەر-سىنىمۇ بىلمىدىڭ ، بۇچۇ ، بۇ دېگەن يىلان مۇگگۈزى ، كەم ئۇچرايدىغان ئەگگۈشتەر ، مۇشۇلا يېنىڭدا بولىدىكەن زەھەر يې-سەڭمۇ تەسىر قىلمايدۇ ، ھەرقانداق قەست ئۆتمەيدۇ ، بېشىڭغا بەخت قۇشى قونىدۇ ، قىزىم ...

سانىيە خۇددى چۆچەك ئاڭلاۋاتقان ساددا بالىدەك ھاڭۋاققىنىچە ئۇنىڭ ئاغزىغا قاراپ قالغان ئىدى . خەلىچخان ئانا

بولسا تېخمۇ مەغرۇرلانغان ھالدا ھېلىقى يىلان مۇڭگۈزىنىڭ كېلىش تارىخىنى سۆزلەشكە باشلىدى :

ـــ سەن ئۇقمايسەن قىزىم ، بىزنىڭ ئاتا ـ بوۋىلىرىمىز مۇللىلار ئەۋلادىدىنكەن ، مېنىڭ بوۋامۇ كاتتا موللا بولۇپ ، يېزىمىزدىكى چوڭ مەسچىتنىڭ ئىمامىلىقىنى قىلىدىكەن . ئۇ ، شۇنداق يۇمشاق كۆڭۈل ئادەم ئىكەنكى ، يۇزىگە قونۇۋالسىپ ، قېنىنى شوراۋاتقان پاشىنى ئۆلتۈرۈشكىمۇ كۆزى قىيمايدىكەن ، شۇڭا چوڭ ـ كىچىك ھەممەيلەن ئۇنى ئەۋلىيادەك چوڭ بىلىدىكەن . بىر كۈنى ئۇ خۇپتەن نامىزىنى ئوقۇش ئۈچۈن ئەمدىلا جايىناماز ئۈستىدە ئولتۇرۇشىغا ، يايلىسى بار ، بىلەكتەك چوڭلۇقتىكى ئۇزۇن بىر يىلان « پۇش ـ پۇش » قىلىپ ئاۋاز چىقارغىنىچە بوسۇغىدىن ئارتىلىپ ئۆي ئىچىگە كىرىشكە باشلاپتۇ . بوۋام بولسا كۆزىنى مىتمۇ قىلىپ قويماستىن ، پۈتۈن ئېتىقادى بىلەن نامىزىنى ئوقۇۋېرىپتۇ . ھېلىقى يىلان بوۋامنىڭ ئەتراپىنى بىرنەچچە قېتىم ئايلانغاندىن كېيىن ئاستا ـ ئاستا ئۆيدىن چىقىپتۇ ـ دە ، غايىب بولۇپتۇ . بوۋام شۇ چاغدىلا ئۇنىڭ ئادەتتىكى يىلان بولماستىن ، بەلكى يىلانلار پادىشاھى ئىكەنلىكىنى بايقاپتۇ . چۈنكى ، ئادەتتىكىلەرنىڭ يايلىسى بولماسمىش . ئەتىسى شۇ مەھەلدە ھېلىقى يىلان يەنە كەپتۇ ۋە بوۋام نامىزىنى ئوقۇپ بولغاندىن كېيىن ، جايىناماز ئۈستىگە چىقىپ ئۇخلاپتۇ . بوۋام ئۇنىڭغا ئازراقمۇ كاشىلا قىلماپتۇ . بۇ ئىش بىر مەزگىل شۇنداق داۋام قىلىپتۇ . بىر جۈمە كۈنى خۇپتەن بولغاندا ھېلىقى يىلان يەنە كەپتۇ . بىراق ، ئۇنىڭ روھىي ھالىتى تولىمۇ غەمكىن كۆرۈنەرمىش . ئۇ ، خۇددى ئايرىلىشقا كۆزى قىيمىغاندەك بوۋامغا سۇركىلىپ يېقىنچىلىق قىلغاندىن كېيىن ، بېشىنى تىك كۆتۈرۈپ ، ھۆرمەت بىلەن تازىم قىلىپتۇ . ئاندىن مۇڭگۈ-

زىنى جايىناماز ئۈستىگە تاشلاپ كۆزدىن غايىب بولۇپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن ئىككىنچىلەپ كۆرۈنمەپتۇ.

سانىيە بۇ ھېكايىنى ئاڭلاپ خۇددى ئۆزىدە غايىبانە كۈچ پەيدا بولۇپ قالغاندەك يەڭگىل تىندى. قولىدىكى يىلان مۇڭگۈزىگە قىزىقىش بىلەن تىكىلدى. بۇ چاغدا يىراقلاردىن خورازلارنىڭ چىللىغان ئاۋازلىرى كېلىشكە باشلىغان ئىدى.

7

ئۇنىڭ ئىسمى سىدىق، لەقىمى «مۇدىر» ئىدى. سۇرگۈنلۈكلەرنىڭ ھەممىسى ئۇنى سىدىق «مۇدىر» دەپ چاقىرىشاتتى. ئۇ، تولىمۇ قىزىق بىر بەندە ئىدى. قىلىقلىرى گاھىدا سارالىدەك تۇيۇلۇپ ئىچىگىزنى ئېلىشتۇرسا، گاھىدا يۇمۇرلۇق بىر كومېدىيە ئارتىسىنىڭ نېمىندۇر ھەجۈيى قىلىۋاتقىنىدەك ئاجايىپ كۆڭۈللۈك بىلىنەتتى. ئۇ، ئەتىدىن - كەچكىچە مەھەللە يوللىرىنى، دېھقانلارنىڭ ئېتىز - قىرلىرىنى ئايلىنىپلا يۈرەتتى. قولىدىن ئاچچىق موخۇركا چۈشمەيتتى. ئۇ، گويا راستتىنلا مۇدىردەك دېھقانلارغا ئۆزاقتىن - ئۆزاق «نۇتۇق» سۆزلەپ، سالىم شۇجىنىڭ قانداق ئادەم ئىكەنلىكىنى پاكىتلىرى بىلەن چۈشەندۈرەتتى. گاھىدا غەزەپتىن بوغۇلۇپ، نۇرسىز كۆزلىرىنى چەكچەيتكىنىچە چىشلىرىنى غۇچۇرلىتاتتى. ئۇنىڭ كەچۈرمىشلىرىنى بىلىدىغان كىشىلەرنىڭ ئېيتىشىچە، ئۇ چوڭ بىر مەكتەپتە ئوقۇغانكەنمىش. دادىسى ئاغرىقچان بولغاچقا، يۇرتىغا قايتىپ كېلىپ مۇئەللىم بولغان ئىكەن. ئۆزاق ئۆتمەي ئۇنى پالاكەت بېسىپتۇ. ئۇنىڭ ئاتا - بوۋىسىدىن قالغان ئون نەچچە مو كەلگۈدەك كونا بېغى بار ئىكەن. باغدا ئۆرۈك، ئالما، شاپتۇل قاتارلىق مېۋىلەر بولۇپ، ھەر يىلى كۈز كېلىشى بىلەن

تۆكمه ـ تۆكمه بولۇپ كېتىدىكەن. سىدىق ۋە ئۇنىڭ دادىسى باغدىكى مېۋىلەرنى مۇئەللىملەرگە ۋە باللارغا ئۈلەشتۈرۈپ بېرىدىكەن، ئاشقىنىنى ئانچە ـ مۇنچە قاق سالىدىكەن.

بىر كۈنلەردە، ئېتىزلارنى سالالاشتۇرىدىكەن، باغلارنىڭ ھەممىسى تېرىلغۇ ئېتىزى قىلىنىدىكەن دېگەن خەۋەر تارقىلىپتۇ. بۇنى ئاڭلىغان سىدىق بېشىدا چاقماق چېقىلغاندەك چۆچۈپ كېتىپتۇ. دەرھال كەنت باشلىقلىرىنىڭ ئالدىغا بېرىپ، ھازىر بار بولغان باغلارنىڭ ئومۇمىي كۆلىمى، ئىقتىسادىي قىممىتى، ئېكولوگىيىلىك تەڭپۇڭلۇقتا كۆرسىتىدىغان تەسىرى دەمدۇ، ئىشقىلىپ ئادەم چۈشەنمەيدىغان نۇرغۇن گەپلەر بىلەن ئۇلارنى قايىل قىلماقچى بولۇپتۇ. كەنت باشلىقلىرى ئۇنىڭ «ئەخمىقانە» سۆزلىرىگە ئۇچەيلىرى ئۈزۈلگۈچە كۈلۈشۈپتۇ ھەم ئۇنى «ئالجىپ قاپسەن، ماڭ، ئىشىكنى قىل» دەپ ئىشخانىدىن قوغلاپ چىقىرىپتۇ. سىدىق ئاچچىقىنى ئىچىگە يۇتۇپ، ئۇلۇغ ـ كىچىك تىنىغىنىچە قايتىپ چىقىپتۇ. راست دېگەندەك ئۇزاق ئۆتمەي ئەزالار سەپەرۋەرلىككە كەلتۈرۈلۈپ، سالالاشتۇرۇش ھەرىكىتى باشلىنىپتۇ. سىدىقنىڭ بېغى ھەممىدىن ئاۋۋال ۋەيران قىلىنىپتۇ. سىدىق كېسىلۋاتقان دەرەخلىرىگە قارىغىنىچە لەۋلەرىنى چىشلىگەن، قوشۇمىلىرىنى تۈرگەن ھالدا بىر نېمىلەرنى يېزىپتىمىش. سىدىق بىلەن يېقىن ئۆتىدىغان بىر سىنىڭ دېيىشىچە، ئۇنىڭ خاتىرىسىدە: «سىلەرنىڭ دەل ـ دەرەخلەرنى كېسىپ نابۇت قىلغىنىڭلار ئادەم ئۆلتۈرگەن بىلەن باراۋەر، بۇ جىنايىتىڭلار ئۈچۈن جازايىڭلارنى تارتماي قالمايسىلەر» دېگەن قۇرلارمۇ بار ئىمىش...

بىر مەزگىل ئۆتكەندىن كېيىن سىدىقنىڭ كاللىسىغا نېمە جىن كىرگەن، تۇرۇپلا كېسۈپتىلگەن دەل ـ دەرەخلىرى ئۈچۈن تېگىشلىك تۆلەم بېرىش ھەققىدە ئەرز سۇنۇپتۇ. كۈندە

دېگۈدەك كومموُنا دەرۋازىسىدىن كەتمەيدىغان بولۇۋاپتۇ .

بىر كۈنى ئۇ يەنە كەپتۇ . قولتۇقىدا كەتمەنگە ساپ قىلىش ئۈچۈن ئېلىۋالغان بىر كالتەكمۇ بار ئىكەن . بۇ چاغدا كوممۇنادىكى ئاكتىپلار يىغىنىغا قاتنىشۋاتقان سالىم بۇنى كۆرۈپ قېلىپ :

ـــ سىدىق پارتكومغا كالتەك بىلەن باستۇرۇپ كىرىپ ، كىمنى ئۇرماقچى ، ـــ دەپ داۋراڭ سالىتۇ .

شۇنىڭ بىلەن بۇ ئىش چوڭ بىر سىياسىي مەسىلىگە ئايلىنىپ ، ئۇنىڭ ماتېرىيالى جىددىي هالدا ناهىيىگە يوللىنىپتۇ . ئۇزاق ئۆتمەي ئۇنىڭغا « پارتىيىگە قارشى ئەكسىلئىنقىلابچى » دېگەن جىنايەت ئارتىلىپ ئۇچ يىل قامىلىپتۇ . مۇددىتى توشۇپ قايتىپ چىققاندا دادىسى ئاللىقاچان ئۆلۈپ كەتكەن ئىكەن . ئۇ ، خېلى ۋاقىتلار غىچە هېچ كىشى بىلەن ئارىلاشماستىن ، دادىسىدىن قالغان غېرىبانە كۇلبىدە يەككە ـ يىگانە ياشاۋېرىپتۇ . ئۇزاق ئۆتمەي سىدىق هەققىدە مۇنداق خەۋەر تارقىلىپتۇ :

ئۇ ، ئۆيىنىڭ يېنىدىكى كىچىك ئۆستەڭگە چاقىپلەكتەك بىر نەرسە ئورنىتىپ ، ئۆزىنىڭ ۋە يېقىن ئەتراپتىكى قوشنىلىرىنىڭ ئۆيىنى توك چىراغ بىلەن يورۇتقانمىش .

بۇ خەۋەر ناهايىتى تېزلا پۈتۈن يېزىغا ، ئاندىن ناهىيىگە تارقىلىپتۇ . بەزىلەر سىدىقنىڭ تالانتىغا ئاپىرىن ئوقۇپ ، ئۇنىڭ تېخنىكىسىنى كېڭەيتىش كېرەك دېيىشىپتۇ . بەزىلەر ، ئۇ دېگەن شەيتانلىقى ئىشى دەپ ئەيىبلەپتۇ . يەنە بەزىلىرى بولسا : « ئۇ كاپىتالىزمنىڭ نەرسىسى ، ئۇنى تەكشۈرۈپ بىر تەرەپ قىلىش كېرەك » دەپ جار سالىتۇ . بۇ ، مەدەنىيەت ئىنقىلابىنىڭ ئەڭ جىگە جىقىۋاتقان چاغلىرى بولۇپ ، سالمىنىڭ باش كۆتۈرۈۋاتقان مەزگىللىرى ئىكەن . ئۇ ، يېزىدىكى ياشلاردىن تەشكىللەنگەن بىر توپ قىزىل قوغدىغۇچىلارغا باش بولۇۋېلىپ ، سىنىپىي كۈرەشنى

قانداق قانات يايدۇرۇش ھەققىدە جىددىي ئويلىنىۋاتقان ئىكەن . ئۇ ، ئوتتۇرىغا چىقىرىپ دىكتاتۇرا يۇرگۈزىدىغان ئادەم تاپالماي يۇرگەن كۈنلەرنىڭ بىرىدە ، سىدىق ھەققىدىكى خەۋەر قۇلىقىغا يېتىپتۇ . شۇ ھامان سالمىنىڭ كۆڭلى ۋاللىدە يورۇغاندەك بولۇپ : « توۋا ، ئالدىمدىكى دۇشمەننى كۆرمىگىنىمنى قارىمامدىغان ، ئۆز ۋاقتىدا سالالاشتۇرۇش ھەرىكىتىگە قارشى چىققان ؛ كوممۇناغا باستۇرۇپ كىرىپ ، تۇرمىدە ياتقان نەق ئەكسىلئىنقىلابچىنىڭ ئۆزى شۇ ئەمەسمۇ ! بۇگۈنكى كۈندە ئۇ يەنە قىلمىشىغا توۋا قىلماي ، بۇرژۇئازىيىنىڭ نەرسىسى بىلەن خەلقنى ئالداپ يۈرسە ، شۇنى كۆرەشكە تارتماي كىمنى تارتىمەن » دەپ ئويلاپتۇ . ئەتىسى ئۇ بىر توپ قىزىل قوغدىغۇچىنى باشلاپ سىدىقنىڭ يا-سىغان نەرسىلىرىنى بۇزۇپ تاشلاپتۇ ھەم ئۇنىڭ ئۆيىگە باستۇرۇپ كىرىپ ، ئۆيىنىڭ بۇلۇڭ - پۇچقاقلىرىنمۇ قويماي ئاختۇرۇپتۇ ، ئاندىن بىر تاغار كىتابنى سىدىققا يۈدۈتكىنىچە ئىشخانىغا ئەكىرىپ سوراق قىپتۇ . سىدىق ئۇنىڭ ئەخمىقانە سو-ئاللىرىغا ئۇچەيلىرى ئۈزۈلگۈچە كۈلگەن ئىكەن ، ئاغزى - بۇرنىدىن قان كەتكۈچە تاياق يەپتۇ . ئەتىسىدىن باشلاپ بېشىغا قەغەزدىن ياسالغان ئۈزۈن قالپاقنى كىيدۈرۈپ ، كوچىمۇكوچا ئايلاندۇرۇپ سازايى قىپتۇ . بىر مەزگىل داۋام قىلغان ئەلەم كۈ-رىشىدىن كېيىن بەدىنىنىڭ كۆكەرمىگەن يېرى قالماپتۇ . سارغۇچ يۇزلىرىدىكى شالاڭ بۇرۇتلىرى تىرتىيىپ ، قوۋۇز سۆڭەكلىرى تومپىيىپ چىقىپ قاپتۇ . بىر كۈنى كەچتە ئەلەم كۈرىشىدىن چارچاپ ھالى قالمىغان سىدىق سولاقخانىنىڭ بۇلۇڭىدىكى پاخالغا ئۆزىنى لايەڭ تاشلاپلا ئۇيقۇغا كېتىپتۇ . بىر پەستىن كېيىن ئالا - تاغىل ۋارقىراپ جۆيلۇگىنىچە سالمىنى تىللاشقا باشلاپتۇ . سىرتتا كۆزەتتە تۇرۇۋاتقان بىر قىزىل قوغدىغۇچى بۇنى ئاڭلاپ قېلىپ ، ئېتىلىپ كىرگىنىچە ئۇنىڭ بېشىغا

مىلىتقىنىڭ پاينىكى بىلەن كەلتۈرۈپ بىرنى ساپىتۇ ھەم « تۇر ئورنۇڭدىن !» دەپ ۋارقىراپتۇ . نېمە ئىش بولغانلىقىنى ئاڭقىرالمىغان سىدىق دەسلەپتە يۇزلىرىنى ئاچچىق پۈرۈشتۈرۈپ ، ئىڭىرىغىنىچە دوملاپتۇ . ئاندىن كۆزلىرىنى چەكچەيتكىنىچە ھېلىقى قىزىل قوغدىغۇچىغا قاراپ شۇنداق ھەجىيىپتىكەن ، ئۇ قورقۇنچىدىن ئالمان - تالمان ئىشكىنى يېپىپ چىقىپ كېتىپتۇ . سىدىق بولسا ئەسەبىيلەرچە قاقاقلاپ كۈلۈشكە باشلاپتۇ . ئەتىسى كىشىلەر يۇزلىرى تىرناق ئىزلىرى بىلەن جاراھەتلەنگەن سىدىقنىڭ قېيىالمىگاچ ھالەتتە قۇيۇندەك پىرقىراپ ئۇسسۇل ئويناۋاتقىنىچە كوچىمۇ كوچا ئايلىنىپ يۈرگەنلىكىنى كۆرۈپ ھاڭ - تاڭ قېلىشىپتۇ . قىزىل قوغدىغۇچىلار ئۇنى يەنە تۇتۇپ بىر مەزگىل كۈرەشكە تارتقان بولسىمۇ ، تىل - ھاقارەت ۋە تاياق - دۈمبا ئۆتكۈزەلمەي ئۆز مەيلىگە قويۇۋېتىپتۇ . سىدىق شۇنىڭدىن كېيىن ئۆزى بەگ ، ئۆزى خان ھالدا ئۆزى بىلەن ئۆزى سۆزلىشىپ ، گاھ ئۇ مەھەللىدە ، گاھ بۇ مەھەللىدە يۈرىدىغان بولۇپتۇ . ھەش - پەش دېگۈچە بىرنەچچە يىل ئۆتۈپ كېتىپتۇ . سىدىقمۇ ساقال - بۇرۇتلىرىنى بولۇشىغا قويۇۋېتىپ بەئەينى بىر دەرۋىش قىياپىتىگە كىرىپ قاپتۇ . ئۇ ، قانداقتۇر بىر كۈچ بىلەن تىركىشۋاتقاندەك ، قىش كۈنلىرى يېلىڭ كىيىنىپ ، تۈكلۈك مەيدىسىنى ئېچىۋېتىپ ، ياز كۈنلىرى بولسا ئۆڭ جۇۋىنىغا يۆگەنگىنىچە ياشاۋېرىپتۇ . دەسلەپتە ئۇ ئۆزىنى مازاق قىلغان كىشىلەرنى چوڭ - كىچىك دېمەي قولىغا نېمە چىقسا ئېتىپ - ئۇرۇپ قوغلايدىكەن . ھەتتا بىر قېتىم سالىمغىمۇ تۆمۈر ئارىنى تىقىۋەتكىلى تاس قاپتىكەن . كىشىلەرمۇ « سارىڭغا سوت يوق » دەپ ئۇنى كۆرسىلا ئۆزلىرىنى چەتكە ئېلىشىدىكەن . ۋاقتىنىڭ ئۆتۈشىگە ئەگىشىپ ئۇمۇ بەزى خۇي - مىجەزلىرىنى تاشلاپ ، كىشىلەرنى كۆرسە مۇجمەل ھەجىيىدىغان ، « ھە ، پالاناخۇن ، قانداق ئەھۋالىڭلا ؟ » دەپ ئەھۋال سورايدىغان

بولۇپتۇ . كىشىلەرمۇ ئۇنى ئانچە ـ مۇنچە گەپكە سېلىپ ئىچ پۇ-شۇقىنى چىقىرىدىغان ، سۆزلىرىدىكى بەدەۋى تىللارنىڭ بارا ـ بارا مەنىلىك تۈس ئېلىۋاتقانلىقىغا دىققەت قىلىشىدىغان بولۇپتۇ . ئۇ ، بىرنەچچە ئادەم يىغىلغان جايغا بارسىلا ھېچكىم ئاڭلاپ باقمىغان تارىخىي ۋەقەلەرنى ، بولۇپمۇ بىرىنچى ، ئىككىنچى دۇنيا ئۇرۇشى ھەققىدىكى ھېكايىلارنى ، تۇرۇپلا دارۋېن ، ئېينىشتېيىن دەمدۇ ، ئىشقىلىپ « ياتلا » بىر ئادەملەرنىڭ نەزەرىيىلىرىنى سۆزلەپ ھەممىنى ئاغزىغا قارىتىدىكەن . ئاندىن ماركسنى تىلغا ئېلىپ : « ھەي ، مېنى ھازىر ھېچكىم بىلمەيۋاتىدۇ . مەن دېگەن ماركسنىڭ قىزىنى ئالغان . رەھمەتلىك قېيناتام ھايات بولىدىغان بولسا كۆيئوغلىنى ھەرگىز بۇ ھالغا چۈشۈرۈپ قويمىغان بولاتتى » دەپ باش چايقايدىكەن . ئەتراپىدىكى كىشىلەر «توۋا» دەپ ياقىسىنى تۇتۇپ قولىنى چۈشۈرۈپ بولغۇچە ، ئۇ يەنە : « نېمە توۋىكەن ئۇ ؟ مېنى يۇقىرىدىن ئەۋەتكەن ، مەن ھازىر بۇ يەرنىڭ ھەقىقىي مۇدىرى » دەپ ۋارقىرايدىكەن . شۇ-نىڭدىن كېيىن بۇ يەردىكى كىشىلەر گە بولۇپ بېرىپتۇ . ئۇنى يولدا ئۇچرىتىپلا قالسا « ھوي ، سىدىق مۇدىر » دەپ چاقىرىشىدىكەن . سىدىقمۇ گويا راستىنلا مۇدىردەك گاللىرىنى قىرىپ ، قوللىرىنى كەينىگە تۇتقىنىچە : « ھە ، نېمە گەپ ؟ » دەيدىكەن . گەپ شۇنىڭ بىلەن تېشىلىدىكەن :

ـــ ئۆزلىرىگە ئېيتىدىغان ئازراق ئەرزىمىز بار ئىدى ...

ـــ بۇ دېگەن كوچا !

ـــ ئەمىسە ...

ـــ ئىشخانامغا بېرىڭلار ، ئىشخانامغا !

ـــ ئىشخانىلىرى ... ؟

ـــ ئىشخانام شاڭخەيدىكى 15 قەۋەتتىنىڭ ئۈستىدە .

ـــ ھا ... ھا ... ھا ...

ـــ هى ... هى ... هى ...

ئۇلار ئۇنى ئەنە شۇنداق گەپكە سېلىپ كۈلۈشىدىكەن. سەل چىدىماسلىرى ئۆزىچە غىدىقى كەلگەندەك بولۇپ تىل ياغدۇرىدىكەن. پەقەت ئۇنىڭ رەھمەتلىك دادىسى بىلەن يېقىن ئۆتكەنلەرنىڭ بالا ـ چاقىلىرى ئۇنى ئاقىلغاندەك:

ـــ ھەي، ئۇ سارىڭ ئەمەس، جاھان سارىگى بولۇۋالغان بىچارە، ـــ دەپ باش چايقىشىدىكەن ئۇلار تارتىپ.

* * *

مەھەللىنىڭ دوقمۇشىدا ياغاچلىرى پورلىشىپ كەتكەن بىر كونا كۆۋرۈك بار ئىدى. كۆۋرۈكنىڭ يېنىدا شاخلىرى ئاندا ـ ساندا قۇرۇشقا باشلىغان بىرنەچچە تۈپ قېرى قارا تېرەك بار بولۇپ، ئەتراپقا سايە تاشلاپ تۇراتتى. ئېرىقتا ياز كۈنلىرى توختىماي سۇ ئېقىپ تۇرغاچقىمۇ، سالقىن ھەم ھاۋالىق ئىدى. بۇ يەر مەھەللىدىكى ئىگەمبەردى گاس، تۇراق كاسكى، سېتىۋالدى توكۇر دەپ ئاتالمىش بىرنەچچە بەگگىنىڭ دائىملىق ئارامگاھى ئىدى. ئۇلار ياش جەھەتتە تەڭ دېمەتلىك، ئەمما مىجەزلىرى كېلىشمەيدىغان ئۇلپەتلەردىن ئىدى. ئۇلارنى دوست قىلغىنى بەگگىنىڭ خۇمارى بولسىمۇ، تازا چېكىپ چىلگە بولغاندا نېمىنىدۇر تالىشىپ تىللىشاتتى، بىر ـ بىرىنى يېۋېتىدىغاندەك ئەلپازدا ياقا سقىشاتتى. بىراق، بىردەمدىلا ھەممىنى ئۇنتۇشۇپ ئۇلپەتچىلىكىنى داۋاملاشتۇرۇۋېرەتتى. ئىگەمبەردى گاس دېگىنى جىمغۇر، مۆڭ بولۇپ، ئاسان گەپ قىلمايتتى. ئۇنىڭ ئاغزىدىن بىرەر ئېغىز گەپ ئېلىش ئامبۇر بىلەن مىخ سۇغۇرغاندەك ئىش ئىدى. پىنەكنى بىر يۆگىۋالسا لام ـ جىم دېمەستىن، ھەتتا بىرەر قېتىم ئۆھۇ دەپ يۆتىلىپمۇ قويماستىن ھەممىنى ئىچىگە تارتىپ تۇگىتىپ بولاتتى. ئەگەر بىراۋغا گېپى بولسا جېنىنىڭ بارىچە

ۋارقىراپ سۆزلەيتتى . باشقىلارمۇ ئۇنىڭ قۇلىقىغا يېقىن كېلىپ ، ۋارقىراپ جاۋاب قايتۇرمىسا ، ئاڭلىيالمايتتى . كىشىلەرنىڭ ئېيتقىنىچە ، ئۇ ئۆتمۈشتە كاتتا بىر بايىنىڭ بەگزادىسى ئىكەن . ئازادلىقتىن كېيىن بىرنەچچە قېتىملىق دولقۇندا كۆرەشكە تارتىلىپ تاياق زەربىسىدىن گاس بولۇپ قالغان ئىكەن . سېتىۋالدى توكۇرمۇ قىزىق ئىدى . كۆپ ۋاقىتلاردا يانچۇقىنى ئۇچكىدەك چوڭلۇقتىكى تاشلار بىلەن توشقۇزۇپ ، رەگەتكىسىنى بەتلىگىنىچە دېگگوكشىپ دەرەخ شاخلىرى ئارىسىدىكى قۇشقاچلارنى مارايتتى ياكى بولمىسا سىم تاناپ تۆۋرۈكنىڭ ئۈستىدىكى قۇيما چەينەكلەرنى قارىغا ئېلىپ ئۆزىنىڭ مەرگەنلىكىنى كۆرسىتىشكە تىرىشاتتى . بۇ قىلىقلىرى ئۆزىنىڭ يېشىغا ماس كەلمىسىمۇ ، باشقىلار بىلەن پەرۋايى پەلەك ئىدى . تېخى بىر يىلنىڭ ئالدىدا ئۇ ئاتقان بىر تاش كەنتنىڭ تېمىدىكى ماۋجۇشنىڭ سۈرىتىگە تېگىپ كەتكەنلىكى ئۈچۈن ، كوچىمۇكوچا ئايلاندۇرۇلۇپ ، سازايى قىلىنغان ھەم ئەتىسى ھاسىسى تارتۇۋېلىنىپ يېرىم كۈن بىر پۇتلاپ تۇرغۇزۇلۇپ سوئال - سوراقتا تارتىلغان ئىدى . لېكىن ، شۇنىڭدىن كېيىنمۇ : « بۇرۇنقا سۇ كىرمەي » رەگەتكىسىنى تاشلىمىغان ئىدى . ئەگەر تازا چېكىپ كەيپ بولغاندا بولسا باشقىلا بىر ئادەمگە ئايلىناتتى . كۆزلىرىنى چەكچەيتىپ ، قوللىرىنى پۇلاڭلاتقىنىچە ئۇچرىغانلا ئادەمگە : « ھۇ ، ياپتۇايمات خاۋارىچلار ، ئەمدىزە سېتىۋالدى توكۇر بولۇپ قالدىممۇ ؟ ئىسىت رەھمەتلىك پۇتۇم ، گومىنداڭغا يەم بولۇپ كەتكەن پۇتۇم ! قېنى سەن ياشلىقىم ، قېنى مېنىڭ پىلىمۇتۇم ؟ تا - تا - تات » دەپ ۋارقىرايتتى . ئاندىن يانچۇقىدىن دائىم ئايرىمايدىغان خاتىرىسىنىڭ قېتىدىن بەش يۈلتۇز شەكىلدىكى مېدال بىلەن كونا سۆرەتنى كۆرسىتىپ : « كۆردۇڭلارمۇ ، بۇ مەن پۇتۇمغا تېگىشكەن مېدال ، ماۋۇ

رەسسمدىكى ئاپتومات ئاسقان سېتىۋالدى تو كۇر ، يېنىدىكى مائۇ-
زۇر ئېسىۋالغىنى مېنىڭ پولكوۋنىكىم» دېگىنىچە ياش تۆكەتتى .
تۇرۇپلا يەنە ئەسەبىيلەرچە قاقاقلاپ كۈلەتتى . تۇراق كاسكى
دېگىنى باشقا بىر دۇنيا ئىدى . ئۇ ، ھەمىشە كۆڭرۇك بېشىغا
بىرىنچى بولۇپ كېلەتتى ـ دە ، ئۆتكەن ـ كەچكەنلەرگە مەھەل-
لىدىكى يېگىلىقلارنى ئاغزى ـ ئاغزىغا تەگمەي سۆزلەيتتى .
ئاڭلىغانلار قاقاقلاپ كۈلۈشەتتى . كۈلكىنىڭ قويرۇقى ئۇزۇلۇپ
بولغۇچە ھاياجانلىنىپ كەتكەن تۇراق تېخىمۇ ئەزۈەيلەپ :
ـــ ھېلىقى كادىر سۈپەت پارقىراپ يۈرىدىغان كامالنىڭ
خوتۇنىنىڭ نېمىشقا يامانلاپ كەتكەنلىكىنى بىلەمسىلەر ؟ ئۇ بىر
قېتىم سۆزنەك بولۇپ قاپتۇ . بىر ھارامزادە ئۇنىڭغا « دورا »
ئېيتىپ بېرىمەن دەپ قىزىقچىلىق قىپتۇ . ئايالى بۇ گەپنى ئاڭلاپ
قېلىپ كۈندەشلىكى تۈتۈپ يامانلاپ كېتىپتۇ ، ـــ دەيتتى .
ئۇنىڭ گېپى تۈگەش بىلەن يەنە ئالتاغىل كۈلكە
كۆتۈرۈلەتتى ، بەزىلەر : « ھەي ، زاڭ كاسكىنىڭ ئاغزىنى ، يەنە
شۇ گەپلەركەنغۇ ؟ » دېيىشكىنىچە تارقىلاتتى . ئاخىرىدا
بەڭگىلەر ئېشىپ قېلىپ ھۇنىرىنى باشلايتتى . قالغانلىرى ئەمدىلا
چىلگە بولغاندا ، تۇراق كاسكى غەرق مەست بولۇپ ئولتۇرغان
يېرىدىلا قىڭغىيىپ ، ھېچنېمىنى تۈيماي ئۇيقۇغا كېتەتتى . گاھى
چاغلاردا شۇ ياتقىنىچە داق يەردىلا تاڭنى ئاتقۇزۇۋېتەتتى . يېقىندا
ئۇ يەنە شۇنداق سىرتتا يېتىپ قېلىپ ، ئۇيقۇچىلىقتا ئىشتىنىغا
چىقىرىپ تاشلاپتۇ . تاڭ ئاتقانىدا بىرسى ئۇنى كۆرۈپ قېلىپ :
« قىزىقچىلىق دېگەن مۇنداق بولىدۇ ، كاسكى ! » دېگىنىچە بۇ
سەتچىلىكنى مەھەللىگە يېيىۋېتىپتۇ . شۇنىڭدىن كېيىن بىرنەچچە
ھەپتىدىن بېرى بۇ بەڭگىلەرنىڭ ئارىسىغا سىدىق «مۇدىر»مۇ
قوشۇلغان ئىدى . ئىلگىرى ھەممىسى ئۇنى ساراڭ دەپ قارىغاچقا ،
ئارىغا ئېلىشمايتتى . بىرنەچچە ئايدىن بۇيان ئۇنىڭ راستىنلا

مۇدىرده‌ك سۆزلەپ كىشىلەرنى ئاغزىغا قارىتىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ ، ده‌سلەپتە ئۇنى كولدۇرلىتىپ ئىچ پۇشۇقىنى چىقارماقچى بولۇشتى ، بىرنەچچە كۈن ئۆتە ـ ئۆتمەيلا ئۇزاق يىللىق قەدىناسلارده‌ك بولۇپ كېتىشتى . ئەمما ئۇ نېمىشقىدۇر ، هە دېگەندىلا تۇراق كاسكى بىلەن گەپ تالىشىپ قالاتتى .

بۇگۈنمۇ ئۇلار ئاش ۋاقتى بىلەن تەڭ ئادەتتى بويىچە كۆۋرۈك بويىغا يىغىلىشتى . بىر پەس ئەسىنىشىپ تاغدىن ـ باغدىن پاراڭ قىلىشقاندىن كېيىن ، تۇراق كاسكى بىردىنلا ئالتۇن تېپىۋالغانده‌ك خۇشال بولۇپ گەپ باشلىدى :

ـــ هە راست ، ئاغىنىلەر ، ئاڭلىدىڭلارمۇ ، كەنتىمىزگە بىر بۇزۇق خوتۇن كەپتۇ . ئىسمىنى سانىيە دەمدۇ ، ساينىڭ يېنىدا ئۆيى بار ھېلىقى خەلىچەڭ پوقاقنىڭ ئۆيىده تۇرارمىش .

ـــ چۇشۇڭده كۆرگىنىڭنىمۇ راست دەپ سۆزلەيدىغان كاسكى ـ ده ، سەن ! ـــ دېدى پىنەكنى ھۇزۇر بىلەن شوراۋاتقان سېتىۋالدى توكۇر مەسخىره ئارىلاش كۈلۈپ .

ـــ سەن توكۇر نېمىنى بىلەتتىڭ ، ـــ دېدى تۇراق كاسكى تېخىمۇ ئەزۈمىلەپ ، ـــ ئۇ بۇزۇقنىڭ قورسىقىدا ھارامدىن بولغان بالىسىمۇ بار ئىكەندۇق ، شۇ دەللال پوقاقنىڭ ئۆيىده كۇچۇكلەپتۇ . سالىم شۇجى ھازىر كېچىنى شۇنىڭ يېنىدا ئۆتكۈزىدىكەن ، ھاشىم كۆسەي ھەر ھەپتىده بىر قوينىڭ گۆشىنى ئاپىرىپ تۇرىدىكەن .

نېمىشقىدۇر سىدىق «مۇدىر»نىڭ كۆزلىرى چەكچىيىپ ، بۇرۇتلىرى تىك تۇرۇپ كەتتى :

ـــ راستتىنلا پوق ئىشتانكەنسەن ـ ده ، خوتۇنتالاق گۇي ، ئەمدى تاپمىغان مۇشۇ گېپىڭ قالدىمۇ ؟

ـــ گۇي دېمە ، ھۇ ساراڭ ، خۇددى مۇدىرده‌ك يوغان گەپ قىلسەنغۇ ، سەنمۇ تېتىپ باققانمۇ ـ يا ... ؟

غەزەپتىن بوغۇلغان سندىق «مۇدىر» ئېگىشىپلا قوش مۇشتەك چوگلۇقتىكى بىر تاشنى قولىغا ئالدى، سېتىۋالدى توكۇر ئارىغا چۈشتى. خۇدا بەردى گاس بولسا ھېچ ئىشنى كۆرمىگەندەك بىر قولىدا پىنەكنى شوراپ، بىر قولىدا ئېگىكنى يۆلىگىنىچە بىر نۇقتىغا قاراپ ئولتۇراتتى.

ــ نېمە بولۇشتۇگلار، ھوي بىغەرەزلەر، ــ دېدى سېتىۋالدى توكۇر ھەر ئىككىسگە ھاسىسىنى دېۋەيلەپ، ئاندىن بىردىنلا چىرايىغا كۈلكە يۈگۈرتتى، ــ نېمانچە قىلىپ كېتىلا سىندىق «مۇدىر». مۇشۇنچىلىك ئىشقىمۇ تاش ئالغانلىرى نېمىسى؟ «مۇدىر» دېگەن ئۇنداق ئالدىراڭغۇ بولمايدىغان...

ــ ياق، سەن ئۇقمايسەن ئاداش. بىر بىچارە مەزلۇمنىڭ كەينىدىن پىتنە ـ پاسات تارقىتىۋاتقىنىنى ماۋۇ نامەرد خۇمسىنىڭ، ــ دېدى سندىق «مۇدىر»، ئاندىن تۇراقلا قاراپ ھۆركىرىدى، ــ ھەي پوق ئىشتان، ئاگلاپ تۇر، ئۇ سەن دېگەندەك بۇزۇق خوتۇن ئەمەس، قورسقىدىكى بالا ھالال ئېرىدىن بولغان. ئۇنىڭ ئېرى دادامنىڭ سىگلىسى ئايسىخان ئانامنى قىياندىن قۇتقۇزىمەن دەپ ئۆلۈپ كەتكەن، ئۇقتۇڭمۇ؟

ــ بولدى، تالاشماگلار، ــ دېدى سېتىۋالدى توكۇر ھەجىيىپ، ــ ئەنە، ھاشىم كۆسەيمۇ كېلىپ قالدى، شۇنى گەپكە سالساقلا ھەممە ئىش ئايدىڭلىشىدۇ.

قارامتۇل كەلگەن ھاشىم كۆسەي قولىنى ئارقىسىغا تۇتقىنىچە يېقىنلاپ كېلىۋاتاتتى. بېشىدا ھەللىرى ئۆگۈپ كەتكەن ئىزناك قادالغان كونا ھەم كىرلىشىپ كەتكەن سېرىق شەپكە بار ئىدى.

ــ ھە، ھاشىمكا، كىمنىڭ ئوچقىدىكى ئوتنى كوچىلاپ كەلدىڭ، ــ دەپ چاقچاق قىلدى سېتىۋالدى توكۇر.

ـــ ئاناڭنىڭ ئوچقىدىكى ئوتنى ، توكۇر ، ـــ دەپ گۆ-
لەيدى ھاشىم كۆسەي .

پاراققىدە كۈلكە كۆتۈرۈلدى . سېتىۋالدى توكۇر ھۈپپىدە
قىزارغىنىچە ئۇجۇقۇپلا كەتتى . سەل كەيپ بولۇپ قالغان تۇراق
كاسكىنىڭ جىم تۇرغۇسى كەلمىدى :

ـــ ھېلىقى بۇزۇققا گۆش ئاپارغىلى بارغاندۇ شۇ ...

ـــ نېمە دېدىڭ ، ـــ دېدى سىدىق «مۇدىر» بىلەن ھاشىم
كۆسەي تەڭلا ئۇنىڭغا قاراپ .

شۇ ئەسنادا ھېلىمدىن بېرى ھەيكەلدەك قېتىپ قالغان
خۇدابەردى گاس :

ـــ ۋاي كادىر كەلدى ، تېز قېچىڭلار ، ـــ دەپ جېنىنىڭ
بارىچە ۋارقىرىدى .

بەڭگىلەر چۆچۈگىنىچە يولغا قارىدى . ئۆزلىرى تەرەپكە
قاراپ كېلىۋاتقان بىرنەچچە ئاتلىقنىڭ قارىسىنى كۆرۈپلا غىپپىدە
تىكىۋېتىشتى . پەقەت سىدىق «مۇدىر»لا قولىنى ئارقىسىغا تۇتۇپ ،
تاماكىسىنى پۇرقىتىپ چەككىنىچە ئۇلارنىڭ ئالدىغا ماڭدى .
ھەممىنىڭ ئالدىدا بوز ئاتقا مىنىپ كېلىۋاتقان ئاق كۆڭلەكلىك ،
چىڭ قالپاقلىق ئادەم كوممۇنانىڭ يېڭىدىن كەلگەن كادىرى
ئىدى . پات ـ پاتلا كەنتمۇكەنت ئارىلاپ يۈرىدىغان بۇ ئادەم
كوچىدىكى لاغايلاپ يۈرگەن ئادەملەرنى كۆرسىلا :

ـــ ئۇلار نېمىشقا ئېتىزدا ئىشلىمەي بىكار يۈرىدۇ ، ـــ دەپ
ئاچچىقلاپ كېتەتتى . تېخى يېرىم يىلنىڭ ئالدىدا ئۇ بۇ كەنتكە
كەلگەندە كۆڭۈڭ بېشىدا بەخىرامان ئولتۇرۇپ چېكىشۋاتقان
بەڭگىلەرنى كۆرۈپ قاتتىق خاپا بولغان ، بۇنىڭ بىلەن ئۇلار
باشقا ئەزالار بىلەن تەڭ بىرنەچچە ئاي ئېتىزدا ئىشلەشكە مەجبۇر
بولغان ئىدى . شۇنىڭدىن كېيىن ، بۇ بەڭگىلەر ئۇنىڭ قارىسىنى
كۆرگەن ھامان ئۆزلىرىنى چەتكە ئېلىشاتتى .

8

كېچە ياكى كۈندۈز ئىكەنلىكىنى ئاڭقارغىلى بولمايتتى. ئاسماندا قۇياشمۇ، ئايمۇ كۆرۈنمەيتتى. پۈتۈن كائىنات كۈل رەڭ پەردە بىلەن قاپلاپ قويۇلغاندەك شۇنچە تۇتۇق ۋە غۇۋا كۆرۈنەتتى. پەقەت چەكسىز سامانىڭ زېمىن بىلەن تۇتاشقاندەك بىر يېرىدە تۇرۇم - تۇرۇم ئاپئاق بۇلۇتلار دولقۇنلاپ تۇراتتى. نەدىن كېلىپ، نەگە كېتىۋاتقانلىقى نائېنىق بولغان بىر دەريا پاي-يانسىز جەزىرىلەرنىڭ ئوتتۇرىسىدا سۈس جىمىرلايتتى. يەنە قەيەردىندۇر تاقىرباش تاغلارنىڭ قىزغۇچ كۆلەڭگىسى كۆزگە چېلىقاتتى. توساتتىن ئەتراپنى قىيا - چىيا، ئۇر - چاپ ئاۋازى قاپلىدى. سۈتتەك ئاق كۆڭلەك كىيىپ، ئاق رومال ئارتىۋالغان بىر ئايال ئەمدىلا تەمتىرەپ مېڭىشقا باشلىغان ئوغلىنى يېتىلىگىنىچە جان - جەھلى بىلەن قاچماقتا، ئۇنىڭ ئارقىسىدىن قىلىچ - نەيزە بىلەن قوراللانغان نەچچە مىڭ ئاتلىق لەشكەر توپا - چاڭ توزۇتۇپ، ئۇچقاندەك قوغلاپ كەلمەكتە ئىدى. ئانا بالىسىنىڭ قولىنى مەھكەم تۇتۇپ، ھاسراپ - ھۆمۈدىگىنىچە دەريادىكى كۆۋرۈككە قاراپ ئىنتىلەتتى. بىراق، يول ئۇنى ئار-قىسىغا سۆرەۋاتقاندەك، ھەرقانچە يۈگۈرسىمۇ كۆۋرۈككە يېتەلمەيتتى. ئاتلىقلار بولسا يېقىنلاپلا قالغان ئىدى. يىراقتىن كۆرۈنۈپ تۇرغان ھېلىقى تۇرۇم - تۇرۇم ئاپئاق بۇلۇتلارمۇ دەل مۇشۇ تەرەپكە ئاستا - ئاستا سۈرۈلمەكتە ئىدى. ئۇ، مىڭ بىر جاپادا كۆۋرۈككە ئۇلاشتى. ھەسەن - ھۈسەندەك تار ھەم يايسىمان كۆۋرۈكنىڭ دەل ئوتتۇرىسىغا كەلگەندە ئالدى تەرەپتىن يەنە بىر توپ ئادەم چىقىپ كەلدى - دە، قىلىچ - نەيزىلىرىنى پۇلاڭلاتقان ھالدا قاقاقلاپ كۈلۈشكە باشلىدى. بىچارە ئانا بالىسى

بىلەن قورشاۋدا قالغان ئىدى . « جېنىم بالام ، ئەمدى تۇگىشىدىغان بولدۇق » دېدى ئۇ بالىسىنى مەھكەم باغرىغا بېسىپ ، شۇ ئەسنادا دەھشەتلىك چاقماق چېقىلىپ ، ئەتراپ يالت - يۇلت يورۇپ كەتتى . ئارقىسىدىنلا ئۇستىگە لالەرەڭ شايىدىن بەقەسەم تون كىيىپ ، بېشىغا زەر تاج تاقىغان رۇستەمدەك ساھىبقىران بىر يىگىت سۈتتەك ئاق تۇلپارغا مىنگىنىچە بۇلۇتلار ئارىسىدىن پەرۋاز قىلىپ كۆۋرۈك ئۈستىگە كەلدى - دە ، ئانا - بالىنى لىككىدە كۆتۈرۈپ ئالدىغا ئېلىۋالدى . تۇلپار دەھشەتلىك كىشىنگىنىچە گاھ ئوڭغا ، گاھ سولغا چاپچىپ ، قوغلاپ كەلگەنلەرنى ئېغىر تۈياقلىرى بىلەن چەيلەپ ، يەر بىلەن يەكسان قىلىپ تاشلىدى . ئەتراپنى بىر پەسلىك ئېغىر جىمجىتلىق قاپلىدى . ئارقىدىنلا نەگىدۇر غايىب بولغان قۇياش كائىناتقا يۇز ئېچىپ ، زېمىننى پاللىدە يورۇتۇۋەتتى . يىگىت ئەتراپقا تەبەسسۇم بىلەن نەزەر تاشلاپ ، تۇلپارنى دېۋىتىۋىدى ، كۈن نۇرىدا قىزغۇچ رەڭگە پۈركەنگەن بۇلۇتلارغا قاراپ پەرۋاز قىلدى . بىردىنلا ئەتراپنى يەنە قارا تۈتەك قاپلاپ دەھشەتلىك بوران ئاۋازى ئاڭلاندى . قەيەردىندۇر ئۇچۇپ كەلگەن بىر قارا قول تۇلپارنىڭ تۇيىقىغا قاراپ سوزۇلۇشقا باشلىدى . تۇلپارنىڭ دولقۇنلاپ تۇرغان يايلىدىن تاراۋاتقان سۈت رەڭ نۇر چەكسىز بوشلۇقنىڭ بىر بۇرجىكىدە چاراقلاپ يېنىۋاتقان يۇلتۇزلارغا تۇتىشىپ ، ئۆزگىچە زەڭگەر جۇلا ھاسىل قىلاتتى ، تۇلپار قاتتىق سىلكىندى ، قارا قول ئۇنى ھەپ تۆۋەنگە تارتماقتا ئىدى . توساتتىن ئانىنىڭ بېشى قېيىپ ، كۆزى قاراڭغۇلىشىپ ، قۇچقىدىكى بالا مۇئەللەقتىن پەسكە چۈشۈپ كەتتى . « ئانا ! » دېگەن ۋەھىمىلىك ئاۋاز بورانىنىڭ گۈركىرىشىگە قوشۇلۇپ چەكسىز بوشلۇقتا تاراپ كەتتى ...

سانىيە قاتتىق سىلكىنگىنىچە ئويغاندى . ئۇ ، گويا

راستىنلا مۇئەللەقتىن زېمىنغا قاڭقىپ چۈشكەندەك ئۆزىنى تو-
لىمۇ ئېغىر ھەم ھارغىن ھېس قىلاتتى . ئۇنىڭ يېنىدا ياتقان بالا
دوملاپ سۇيىدىن چۈشۈپ كەتكەن بولۇپ ، تاپسىدا قىزغىراپ
يىغلىغىنىچە ياتاتتى . ئەتىگەندىن بېرى ئاچچىق ھۆۋلاۋاتقان
بوراننىڭ ھويلىدىكى ئۈجمە شاخلىرىغا ئۇرۇلغاندىكى شار - شۇر
ئاۋازى ئۆيگە ئاڭلىنىپ تۇراتتى ، سانىيە چاچراپ ئورنىدىن
تۇردى - دە ، يەردە ياتقان بالىنى قولىغا ئېلىپ ،
ئۇستىدىكى توپا - چاڭنى قاقتى ھەم يۈزىنى يۇزىگە ياق-
قىنچە مەھكەم باغرىغا باستى . كۆزىدىن تارىلاپ تۆكۈلۈۋاتقان
ياش بالىسىنىڭ مەڭزىگە سىرغىپ ، ئۇنىڭ كۆز ياشلىرى بىلەن
قوشۇلۇپ كەتتى ، « جېنىم بالام ، دادىڭ بىزنى سېغىنىپتۇ ، ئۇ
ھېلىلا ئاق تۇلپارغا مىنىپ يېنىمىزغا كەلدى . ئۇنىڭ روھى ساڭا
يار بولغاي » . سانىيە ئويلاپ شۇ يەرگە كەلگەندە ھېلىقى قارا-
قول كۆزئالدىغا كەلدى - دە ، پۈتۈن ۋۇجۇدى شۇرقىنىپ
كەتتى ، شۇ تاپتا بۇ ئۇنىڭغا ئاللىقانداق بىر يامانلىقنىڭ شەپسە-
دەك تۇيۇلاتتى : « خۇدا ، ئالدىڭدا نېمە گۇناھ قىلغان بولغىيتتىم ،
ئادەمنى بۇنداق قىينىغىچە ياراتمايلا قويساڭ بولماسمىدى ؟ » ئۇ
ئېغىر تىندى . ماموت ئۇستامنىڭ يارىدىمى ، خەلىچىخان ئانىنىڭ
خەيرخاھلىقى بىلەن ھەسەنجان قازا قىلغاندىن كېيىن تارتقان
خورلۇقلارنى ، ئىشتىكەن تىل - ھاقارەتلەرنى ئۇنتۇپ ، ئەمدى
بىر خاتىرجەم ياشارمەن دەپ ئويلىغىدى ، تەتۇر پەلەك يەنە سالىم
بىلەن دوقۇرۇشتۇرۇپ قويدى . شۇنىڭدىن بېرى ئۇنىڭ قەلبىنى
يەنە قارا بۇلۇت قاپلاپ ، ئوڭمۇ ، چۈشمۇ دەككە - دۈككە ھەم
ۋەھىمە ئىچىدە ئۆتمەكتە ئىدى . ئۇ ، لېۋىنى چىشلەپ ، بېشىنى
قىيسايتقىنىچە مۇڭلاندى . پېشانىسى كۆكسىنى تەشىلىق بىلەن
شوراۋاتقان ئوغلىنىڭ بېشىغا تېگىشى بىلەن تەڭ ھەسەنجانىنىڭ
ھىدى دىمىغىغا ئۇرۇلغاندەك پۈتۈن ۋۇجۇدى شۇرىدە ئېرىپ

كەتتى : « قانداق قىلساق بولار ، جېنىم بالام ؟ بىراقلا داداڭنىڭ يېنىغا كېتىمىزمۇ ـ يا ؟ ياق ... ياق ! ئەزرائىل نېمىشقا مېنىڭدىن بىسوراق بۇ يەرگە كەلدىڭلار دېسە نېمە دەيمىز ؟ ئۇنداق قىلمايلى ، بالام ، جەننەتتىكى داداڭنى تەڭلىكتە قويغۇدەكمىز » . سانىيەنىڭ كۆزىدىن سىرغىغان ئىككى تامچە ياش مەڭزىدە توختىدى . نەچچە ئايدىن بېرى ئۇ بۇ خىيالنى قانچە قېتىملاپ قىلمىدى دەيسىز ؟ ھەر قېتىم ئەتراپىدىكى رېئاللىق ـــ ئۆزىنى قەدەمۇقەدەم قىستاپ كېلىۋاتقان ، قوبۇل قىلغىلى بولمايدىغان بېسىم كۆز ئالدىغا كېلىشى بىلەن تەڭ رەھمەتلىك ئانىسى ، دادىسى ۋە ھەسەنجان خىيالىغا كېلەتتى ـ دە ، ئۇلارنىڭ قېشىغا بېرىپ ، بىراقلا خاتىرجەم بولغۇسى كېلىپ كېتەتتى . بىراق ، شۇ ھامان ھەسەنجاننىڭ مۇڭلۇق ، خىيالچان بىر جۈپ كۆزى ئۇنىڭغا جىددىي ئۆتۈنۈش بىلەن تىكىلىپ : « ئۇنداق قىلما، سانىيە ، چىداملىق بول ، بالا بىزنىڭ چىرىغىمىز ، ئۇنى ئۆچۈرۈپ قويما ، ئەجىر قىل ، يانسۇن ، ئۇلغايسۇن ، كۈندەك نۇر چاچسۇن » دەپ شۇئىرلايتتى . سانىيەمۇ بىردىنلا ئۇمىدلىنىپ ، غايىبتىن كۈچلىنىپ قالغاندەك ، ئەتراپتىكى ھەممە نەرسە بىر ئۆزىنىڭ رايىغا قاراپ تۇرغاندەك ھېس قىلاتتى ـ دە ، « بۇ يەردىن كېتىشىم كېرەك ، كېتىشىم كېرەك . خەلىچىخان ئانىنىمۇ كۆزۈم كۆرمىسۇن » دەپ پىچىرلايتتى ئىچىدە . بىراق ، ئۇ نەگە بارىدۇ ؟ بالىسىنى كۆتۈرۈپ ئۆز مەھەللىسىگە ـــ ئۆگەي ئانىسىنىڭ يېنىغا بارىسۇنمۇ ؟ ئۇنىڭ پۈتۈن ۋۇجۇدى شۇرۇكىنىپ كەتتى ، ئالتۇنخاننىڭ مۇدھىش چىرايى ، كۈندە نەچچە قېتىم ئاڭلىنىپ تۇرىدىغان : « خەپ جۇۋاينىمەك ، ئۆزۈڭگىنمۇ قىلدىڭ ، ماڭمۇ قىلدىڭ ، ئەمدى قورسقىڭنى پومپايتىپ يۈرگۈچە بوغۇلۇپلا ئۆلۈالساڭچۇ ، نومۇسسىز » دەپ تىللاشلىرى ؛ قورسقىنى ئاران كۆتۈرۈپ ئېغىر قاپاقنى ئۆشنىسىگە ئارتقىنىچە ئۆستەڭگە سۇ

ئەكەلگىلى ماڭغاندا مەھەللىدىكى بىر توپ بەڭۈاش بالىلارنىڭ ئۇنى ئاغزىغا كەلگىنىچە قوشاقتا قېتىپ چۇرقىراشلىرى ؛ ئىلگىرى ئۆزى بىلەن « ۋاي » دەپ ئاپاق ـ چاپاق ئۆتىدىغان قىز ـ چوكانلارنىڭمۇ ئۇنى كۆرسىلا نېمىلەرنىدۇر دەپ كۈسۈلدىشىپ كۈلۈشلىرى ؛ يەنە كىمدۇر بىرلىرىنىڭ ئۇنىڭ سالىمنى ئىلىك ئالماي « تۇڤى » دەپ تۇكۇرگىنىچە تەتۇر قاراپ ئۆتۈپ كېتىش-لىرى قورقۇنچلۇق چۈشتەك كۆز ئالدىدا نامايان بولدى . ئادەم ئۇچۇن ئۆزى تۇغۇلۇپ ئۆسكەن يۇرتىنىڭ ، قوۋم ـ قېرىنداش-لىرىنىڭ لەنىتىگە ئۇچراشتىنمۇ ئارتۇق ئازاب بولامدۇ ؟ سانىيە ئۇچۇن ئۆز يېرىگە قايتىپ ئۇنداق خورلۇق تارتقۇچە ، بالىسىنى قۇچاقلىغان پېتى دەريا غا ئۆزىنى تاشلاپ غەرق بولۇشى كۆڭۈللۈكرەك ئىدى . ئەمسە نېمە بولسا بولمامدۇ دەپلا مۇنۇ سا-لىمغا تېگىپ ، كۇن ئۆتكۇزۇشنىڭ كويىغا چۈشۈنمۇ ؟ بۇ ، ئۇنىڭ ئۇچۇن ئەڭ ئاسان يول ئىدى . ئەگەر ئۇ ماقۇللا دېسە ، تازا دەۋر سۈرۈۋاتقان سالىم شۇجىنىڭ خانىمغا ئايلىنىپ ، راھەت ـ پاراغەتلىك تۇرمۇش كەچۈرەتتى . مۇشۇ ئىشقا ئۇنى ئىزچىل تۇردە زورلاپ ، مەقسىتىگە يېتەلمەي كېلىۋاتقان ئۆگەي ئانىسى ئالتۇنخانىمۇ ئەمىن تاپاتتى . بىچارە خەلىچىخان ئانىمۇ ئاخىرقى ئۆمرۇمدە بىر ساۋابلىق ئىش قىلدىم دەپ ، ئۇ دۇنيالىقىدىن خا-تىرجەم ياشايتتى . سانىيە نەچچە قېتىم شۇنداق قىلاي دەپمۇ ئويلىدىيۇ ، ناھايىتى تېزلا يالتايدى . ئۇ ، پەقەت بېشىغا ئېغىر كۇن كەلگەندە ئاتىدار چىلىق قىلىپ ، ئۆزىگە ئانىسىدەك بولۇپ قالغان خەلىچىخان ئانىنىڭ كۆڭلى ئۇچۇنلا شۇنداق ئويلىغان ئىدى . بىراق ئۇ ، سالىمنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرۈپ ، كۆكسىنى شۇنداق بىر سىلاپ بېقىۋىدى ، يۇرىكى بىر پارچە مۇزغا ئايلىنىپ قالغاندەك تۇيۇلۇپ كەتتى . شۇ چاغدىلا ئۇ ھېلىقى ۋاقىتتىكى كۈيكۇنىدۇزدىلا يۇز بەرگەن شەرمەندىچىلىك پەيدا قىلغان

جاراھەتنى ساقايتىشنىڭ ئۇنچىۋالا ئاسان ئەمەسلىكىنى يەنە بىر قېتىم چوڭقۇر ھېس قىلدى. ئۇنىڭ ئۇستىگە شۇ ئىشلار يۈز بەرگەندىن بۇيان، ھەسەنجان تولا چۈشىگە كىرىپ، ئۇنىڭغا گويا ھاياتتەك، كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئۆزىمۇ ئۇقمايدىغان بىر يەردە تاسادىپىي ئۇچرىشىپ قالىدىغاندەكلا تۇيۇلاتتى. ئۇ، ئۆزىنىڭ نېمىشقا بۇنداق تۇيغۇغا كېلىدىغانلىقىنى چۈشىنەلمىسمۇ، قانداقتۇر بىر غايىب كۈچنىڭ روھىي دۇنياسىنى مەھكەم قاماللاپ، ئۇنى سەۋر - تاقەتكە، چىداملىق ھەم جاسارەتلىك بولۇشقا رىغبەتلەندۈرۈۋاتقانلىقىنى غۇۋا ھېس قىلاتتى. ئۇ، ئاخىر قەتئىي قارارغا كەلدى: «ئۆلۈۋېلىشقا، يىراق جايلارغا قېچىپ كېتىشكە رازىمەنكى، ئۇنىڭ بىلەن ھەرگىز توي قىلمايمەن!» شۇنىڭدىن ئېتىبارەن خەلىچخان ئانا بىلەن سانىيە ئوتتۇرىسىدا ئادەمنى ئەيمەندۈرىدىغان قارا تۇمان پەيدا بولدى.

سالىم سانىيەنى تاسادىپىي ئۇچرىتىپ بىرنەچچە كۈن ئۆتە - ئۆتمەيلا خەلىچخان ئانىنىڭ بېشىغا شاپائەت يامغۇرى يېغىشقا باشلىدى. دەسلىپىدە بىر پۇت قوي گۆشى كىردى، ئارقىدىنلا ئۇنىڭ گەدىنىدىكى كونا - پېچى قەرزلەرنىڭ ھەممىسى خۇپىيانە يوق قىلىۋېتىلدى. سالىم شۇجىمۇ ھەپتىدە بىرنەچچە قېتىم «يوقلاپ» تۇرىدىغان بولۇۋالدى. كەينى - كەينىدىن كېلىۋاتقان بۇ ئىلتىپاتتىن گاڭگىراپ قالغان خەلىچخان ئانا سانىيە تۇغقان بالىنى تولىمۇ ئامەتلىك، پېشانىسى ئوچۇق بولسا كېرەك، دەپ ئويلىدى، كېيىن يەنىمۇ چوڭقۇراق كاللا قاتۇرۇپ بېقىۋىدى، بىر كۈنمۇ قازا قىلماي ئوقۇۋاتقان نامزىنىڭ خاسىيەتىدەك تۇيۇلدى. «نېمە بولسا بولمامدۇ؟ ئىلگىرى ھېچكىم دېققەت قىلمايدىغان خىلۋەتتىكى بىر تۇل موماي ئىدىم، مانا ئەمدى سالىم شۇجى تۆت - بەش قېتىم ئاياغ بېسىپ قويۇۋىدى، ھەممىسى باشقىچە نەزەردە قارايدىغان بولۇشتى. ھېلىقى ھاشىم

كۆسەينى دەيمنا ، نەچچە قېتىم قەرزنى سۈيلەپ قىلمىغان ئاھانىتى قالمىغان ، مانا ئەمدى ... ھىم ! »

خەلىچىخان ئانا ئويلىغانسېرى ئۆزىنى باشقىچە بىر ئادەمگە ئايلىنىپ قالغاندەك ھېس قىلدى . ئاللانىڭ ئۆزىگە سالىمدەك كېلىشكەن ھەم ئامەتلىك ئوغۇل ئاتا قىلمىغىنىغا ئۆكۈندى . نەچچە يىللاردىن بېرى « خەلىچىخان پوقاق » دەپ ئاتىلىپ كەلدى . ئەگەر شۇنداق بولۇپ قالسا ھەممىسى « ۋاي خەلىچىخان ئانا»دەپ 10 مېتىر يەردىن سالام قىلىپ ئۆتسە ... نېمىدېگەن پەيزى ...

ئويلىغانسېرى خەلىچىخان ئانىنىڭ قەلبى شادلىققا تولدى . ئۇ ئۆزىنىڭ شۇ تاپتىكى ھالىتىدىن تولىمۇ مەمنۇن بولغان ئىدى . تۇساتتىن ئۇنىڭ ۋۇجۇدىدا چاقماق چېقىلغاندەك ، ھازىرغىچە ھېس قىلىپ باقمىغان بىر سېزىم يالت قىلىپ خىيالىدىن كەچتى : « ھوي ، مۇنۇ سالىم شۇجى دېگەن كاساپەتنىڭ كۆزى سانىيەگە چۈشتىمۇ - يا ؟ سانىيەغۇ بىر ئوبدان قىز ، ھەي ، بۇ پاسكىنىخانىنىمۇ بىر نەرسە دەپ بولغىلى بولمايدۇ ، توي خېتى ئالغان بولسىمۇ ، نىكاھ قىلماي تۇرۇپلا تۇغۇپ قويغان ئەمەسمۇ ؟ ئەگەر ئىككىسى ئىچىپەش تارتىشىپ قالغان بولسا ؟ » ئۇ ، ئۇلۇغ - كىچىك تىنغان ھالدا بېشىنى چايقىدى ، گېلىدىكى قوش مۇشتەك يوغانلىقتىكى بىر جۈپ پوقىقى بېشى بىلەن تەڭ مىدىرلىماقتا ئىدى ، ئۇ بىردىنلا شەيتانىنىڭ ۋەسۋەسىگە ئالدىنىپ ، باشقىلارغا يامان ئوي - خىيالدا بولغانلىقىغا پۇشايمان قىلدى ھەم ئىچىدە توۋا - ئىستىغپار ئېيتىپ ، ئاللادىن گۇناھىنى مەغپىرەت قىلىشىنى تىلىدى .

كۈنلەر شۇ يوسۇندا ئۆتۈۋەردى . بىر كۈنى ھاشىم كۆسەينىڭ خوتۇنى — ئايال ئاكتىپ ئالمىخان خەلىچىخان ئانىنى ئىزدەپ كەلدى ، بۇ چاغدا سانىيە ئۆيدە يوق ئىدى . ئۇ ، تېخى ھېلىلا ياغقان يامغۇردىن كېيىن مەشرىق ئاسمىنىدا پەيدا بولغان

ھەسەن - ھۈسەننى ئوغلىغا كۆرسەتىش ئۈچۈن ئۆينىڭ يېنىدىكى قىر تاغنىڭ ئۈستىگە چىقىپ كەتكەن ئىدى. ئالمىخان ئۆيگە كىرىپ، بىرەر قۇر تىنچلىق - ئامانلىقتىن كېيىنلا، بىر گەپنى تۇكۇكىدە ئاغزىدىن چىقىرىۋىدى، خەلىچىخان ئانا داڭ قىلىپ تۇرۇپ قالدى ھەم ئۆز قۇلىقىغا ئىشەنمىگەندەك ئۇندىمەستىن سوئال نەزىرى بىلەن ئالمىخاننىڭ ئاغزىغا قاراپ تۇرۇۋەردى. ئالمىخان بولسا گېپىنى بىر قىرىپ قويۇپ، خۇددى يىغىندا سۆزلەۋاتقاندەك سالماق ئاۋازدا:

— نەچچە يىللاردىن بېرى ئىنقىلابىي خىزمەتتىڭ ئالدىراشلىقىدىن سالىم شۇجىنىڭ ئۆز تۇرمۇش ئىشىنى ئويلىشىغا چولىسى تەگمىدى. بۇ قېتىم سىزنىڭ ئۆيىڭىزدە بېشىغا ئېغىر كۈن چۈشكەن بىر يېتىم قىزنىڭ بارلىقىنى ئاڭلاپ، ئىنقىلابىي كادىرلاردا بولۇشقا تېگىشلىك كوممۇنىستنىڭ خىسلەت بىلەن ئۇنىڭ بېشىنى سىلىماقچى بولۇۋاتىدۇ. دېمىسىمۇ سىزگە ئايان، سالىم شۇجى ئىستىقبالى بار ياش رەھبەر، ئەگەر ئۇ ھايتلا دېسە نى - نى قىزلار مانا مەن دەپ تەييار بولىدۇ. بىراق ... — ئالمىخان يەنە نېمىلەرنىدۇر دېمەكچى بولدىيۇ، مۇڭاپىق بىر سۆز تاپالمىدى بولغاي، لېۋىنى بىر يالاپ قويۇپ، غاچچىدە گەپنى ئۈزدى، — سىلەر مۇشۇنداق ئېسىل كادىرنى تەربىيىلىگەن پارتىيەگە رەھمەت دېسەڭلار بولىدۇ.

— ۋاي، شۇنداق بولمامدىغان ئالمىخان كادىر، — خەلىچىخان ئانا ئويلمايلا ئۇنىڭ «كادىر» دېگەن لەقمىنى قوشۇپ دەپ سالغىنىغا ئوڭايسىزلىنىپ تۇرۇپ قالدى ھەم ئالمىخاننىڭ چىرايىدا خاپا بولۇش ئەمەس، بەلكى مەمنۇنىيەت تەبەسسۇمىنىڭ جىلۋىلىنىۋاتقانلىقىنى كۆرگەندىن كېيىن، ئېغىر يۈكتىن خالاس بولغاندەك سۆزىنى داۋاملاشتۇردى، — ئاللا ئىگەم سالىم شۇجىنىڭ ئۆمرىنى ئۇزاق قىلسۇن، بېشىمىزنى سىلاپ

ئاتىدار چىلىق قىلمەن دەۋاتسا ، يەنە نېمە دەيتتۇق ، ــ خەلىچە خان ئانا بۇ ئىشقا بىر ئۆزىنىڭ ئىگىدار چىلىق قىلالايدىغانلىقىنى بىلدۈرۈپ قويماقچى بولغاندەك تەلەپپۇزدا كەسكىن ئىپادە بىلدۈرۈۋەتتى .

ــ ئەمىسە شۇنداق بولسۇن ، ــ دېدى ئالمخان كادىرمۇ ئىرەن قىلمىغاندەك ، ــ ھازىردىن باشلاپ جىددىي تەييارلىققا چۈشىمىز ، بىر ـ ئىككى ھەپتە ئىچىدە ئىشنى پۈتكۈزمىسەك بولمايدۇ .

ئەلچى ئۇزاپ كەتكەندىن كېيىن ، خەلىچخان ئانا بىر پەس گاڭگىراپ تۇرۇپ قالدى . ئۇنىڭ ھېلى بولۇنغان گەپلەرگە يەنىلا ئىشەنگۈسى كەلمەيۋاتاتتى . ئىشەنمەي نېمە ئامال ؟ تېخى ئالمىخان كادىر ئۆز ئاغزى بىلەن : « ئىشنى بىر ـ ئىككى ھەپتە ئىچىدە پۈتكۈزمىسەك بولمايدۇ » دېدىغۇ . ئۇنىڭ كۈلگۈسى كەلدى : « ۋاي سالىم شۇجى ، ۋاي سالىم شۇجى ، ئاللا ئىگەمنىڭ قۇدرىتى شۇنداق چەكسىز ، ئۆزۈڭنى بىر چاغلاپ ، تېرە تاراقشىتىپ ، ھەممىنىڭ كۆزىنى ئالاچەكمەن قىلىپ يۈرەتتىڭ ، مانا ئەمدى تۇغۇپ قويۇپ ، مېنىڭ قوينۇمدا مۆكۈپ ياتقان بىر يېتىمگە باش ئەگدىڭمۇ ؟ » شۇ تاپتا ئۇنىڭ كۆز ئالدىغا سالىمنىڭ ئىلگىرىكى كۆرەڭ ھالىتى بىلەن كېيىنكى يېقىنچىلىقلىرى بىر ـ بىرلەپ كېلىپ ، بىر خىل ھۆزۈرلۇق سېزىم پۈتۈن ۋۇجۇدىنى چۈلغىدى : « شۇنداق قىلىپ ماڭا كۈيئوغۇل بولىدىغان بولدۇڭ ، سالىم شۇجى ، رازى بولغىن ، بۇمۇ ئاللا ئىگەمنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشى » ئۇ ئىچىدە شۇلارنى دەپ ، ئۆزىچە خىرىلداپ كۈلۈپ كەتتى .

ــ نېمىگە شۇنداق خۇشال بولۇپ كەتتىڭىز ؟ ــ ھېلىدىن بېرى ئۇنىڭ ھەرىكىتىنى كۆزىتىپ تۇرغان سانىيە كۈلۈپ تاشلاشتىن ئۆزىنى مەھكەم تۇتۇپ ، سۆزىنى داۋاملاشتۇردى ، ــ

ئىشىكتىن كىرىپلا قارىسام ، ئۆزىگىز بىلەن گەپلىشىپ شۇنداق كۈلۈپ كېتىپسىز ، جىن چاپلىشىپ قالغانمىكىن دەپ قورقۇپ كەتتىم ...

ـــ ۋاي شەقىقە ، قارا گېپىڭنى ، نېمىشقا كۈلەتتىم ، سېنىڭ ئۇچۇن خۇشال بولۇۋاتىمەن ، خۇش خەۋەر ، قېنى ئېيتە ، چوڭ ئاناڭغا بېرىدىغان قانداق سۆيۈنچەڭ بار ؟

ـــ سۆيۈنچە سىزدىن ئايلانسۇن ، ـــ دېدى سانىيەمۇ ئويلانمايلا ، ـــ بوپتۇ ، ئوغلۇم بىلەن ئۆزۈمنى سىزگە ئۆمۈرلۈك تەقدىم قىلاي .

ـــ ماۋۇ گېپىڭ جايىدا ، دېمەك ھازىردىن باشلاپ مەن سېنىڭ ئۆز ئاناڭ ، شۇنداقمۇ ؟ ھىم ، سالىم شۇجىنىڭ مېنى قېينانام دېمىگىنىنى بىر كۆرۈپ باقاي ، ـــ خەلىچىخان ئانا ھەيران يارلىق بىلەن خىر ـ خىر كۈلدى .

سانىيە خىيالەن تۇرغاندا توساتتىن بىر ئىت « ھاۋ » قىلىپ ئېتىلىپ كەلگەندەك قاتتىق چۆچۈپ كەتتى . پۇتۇن ۋۇجۇدىنى سوغۇق بىر ئېقىم قاپلاپ ، تومۇر ـ تومۇرلىرىدىن ئېقىشقا باشلىغان ئاچچىق سېزىم مانا مەن دەپلا چىرايىغا چىقتى . شۇنداقتىمۇ ئۆزىنى چىڭ تۇتۇپ ، چاندۇرماسلىققا تىرىشتى ھەم نەچچە ۋاقىتتىن بېرى خىيالىدىن كەچكەن ئىشنىڭ ئاخىر يۈز بەرگەنلىكى ، ھازىر بولسا ھاڭۋاقتىلىق قىلىپ ، خەلىچىخان ئانىنىڭ قىلىقلىرىغا دىققەت قىلمىغانلىقىنى چۈشىنىپ ئىختىيارسىز ئۆكۈندى . خەلىچىخان ئانىغا ھەممە نەرسە كۈلۈۋاتقاندەك تۇيۇلغاچقا ، ئۇنىڭ چىرايىدىكى ئۆزگىرىشلەرنى سەزمىدى . ئۇ ، ھېلى بولغان گەپلەرنى سانىيەگە بىرەر قۇر بايان قىلغاندىن كېيىن ، سالىمنى بىر پەس ماختاپ ئۇچۇرۇپ ، ئۇلارنىڭ بولغۇسى ئائىلىسى ھەققىدە ئاغزى ئاغزىغا تەگمەي سۆزلىدى ھەم ئىچ ـ

ئىچىدىن ئۇرغۇپ تۇرغان خۇشاللىقىنى باسالماي قالغاندەك ، سانىيەنى بىر نوقۇپ قويۇپ :

ـــ ھە ، جىمپىلا كەتتىڭغۇ ، خۇشاللىق ئېغىر كېلىۋا-تامدۇ ـ نېمە ؟ ھېچ بولمىغاندا چوڭ ئاناڭنى چوككىدە بىرنى سۆيۈپ قويايمۇ دېمەيسەنغۇ ؟ دېمىگەنمىدىم ساڭا ، گۇل كەلتۈ-رۈۋېتىمەن دەپ ...

سانىيە يا ئاق ، يا كۆك دېمىدى . ئۇنىڭ چىرايىدا سوغۇق ھەم ئاچچىق تەبەسسۇم جىلۋە قىلىپ تۇراتتى . ئۇ ، بولۇۋاتقان گەپكە قۇلاق سالمىغاندەك ، پەرۋاسىزلىق بىلەن بالىسىغا بىر پەس تىكىلىپ قارىغاندىن كېيىن ، مېھرى بىلەن يۈزىنى يۇزىگە ياقتى . ئاندىن سۆيىگا كېلىپ ئولتۇرۇپ ، مۇڭلۇق بىر ھالەتتە ئېمتىشكە باشلىدى . قىن ـ قىنىغا پاتماي قېلىۋاتقان خەلىچخان ئانىمۇ ئۇنىڭدىكى ئۆزگىرىشلەرگە ھەيرانلىق بىلەن قارىغىنىچە گاڭ-گىراپ تۇرۇپ قالدى ھەم ئىچى سىقىلغان ھالدا : « تازىمۇ چىگىشلىشىپ كەتكەن بىر كاللەك يېپكەنغۇ بۇ ، يا خۇشال بول-غىنىنى ، يا خاپا بولغىنىنى بىلمىگەن كىشى » دەپ ئويلىدى . ئۆيىنى بىر پەس سۈرلۈك جىمجىتلىق قاپلىدى . سانىيە لەۋلىرىنى چىشلىگىنىچە بالىنىڭ بېشىنى سىلىغان بولۇپ ئولتۇرۇۋەردى . پەقەت خەلىچخان ئانىنىڭ ئېغىر ئۇلۇغ ـ كىچىك تىنىشى قۇلـ-قىغا كىرگەندىلا يۈرىكى شۇرىدە ئېرىگەندەك بولۇپ ، بۇ بىچارە مەزلۇمغا ئىچى ئاغرىپ قالدى ۋە بېشىنى ئاستا كۆتۈرۈپ :

ـــ بىر ئوبدان سۆزلەۋېتىپلا توختاپ قالدىڭىزغۇ ، ئانا ؟ ـــ دېدى چىرايىغا زورمۇزور كۈلكە يۈگۈرتۈپ ، شۇ تاپتا ئۇ ، ئۆزىنىڭ يالغان كۈلگەنلىكىدىن خىجىللىق ھېس قىلدىمـ-كىن ، يۈزلىرى ئىختىيارسىز قىزىرىپ كەتتى .

خەلىچخان ئانىنىڭ بايىقى قىزغىنلىقى نەگىدۇر ئۇچۇپ كەتكەن بولۇپ ، چىرايى سۇلغۇن تۈس ئالغان ئىدى . ئۇ ، يەنە

نېمىندۇر دېمەكچى بولغاندەك لەۋلىرىنى بىر ئۆمەللەپ خۇرسىنغىنچە توختاپ قالدى . ئاندىن مىسكىن ھەم ھارغىن ھالەتتە سانىيەنىڭ يېنىغا كېلىپ ، ئۇنىڭ قۇچقىدىكى بالىنىڭ پېشانىسىگە مېھرى بىلەن سۆيدى ۋە سانىيەنىڭ بېشىنى سىلاپ تۇرۇپ :

ـــ جېنىم قىزىم ، ئاللا ئىگەم ساڭا يېتىملىكنى ئاتا قىلغان بىلەن ، چىراي ، بەخت ـ تەلەينى ئايمىاپتىكەن ، نېمىلا دېگەن بىلەن ئۆز ئاشقىدىن تۆرەلگەن بىر چىرايلىق بالاڭ قۇچقىدا يېتىپتۇ . مانا ئەمدى تەقدىر يەنە ئوڭ كۆزىدە قاراۋاتىدۇ . بىراق ، كۆڭلۈڭنى چۈشۈنۈپ تۇرۇۋاتىمەن ، شۇ گەپ ئېغىزىمدىن چىقىشى بىلەنلا جىمىپ كەتتىڭ ، بالامنى كۆتۈرۈپ قايسى يۈزۈم بىلەن سالىم شۇجىنىڭ ئۆيىدە تۇرىمەن دەۋاتىسەن ھەقىچان ، خاتىرجەم بول ، سېنىڭ يۈزۈڭ تۆۋەن بولمىغان ئىش بولمايدۇ . ئەمچەكتىن ئايرىپلا بالىنى ئۆزۈم بېقىۋېرىمەن ، ئاللا ئىگەم ئاتا ـ بالا ئىككىڭلارنىڭ بەخت ـ ئىقبالىنى ئوڭ قىلغاي ، ـــ دېدى .

خەلىچىخان ئاتا بۇ قېتىم كۆڭلىدىكى گەپلەرنى دەۋاتاتتى ، ئۇ سۆزلەۋاتقاندا ئاۋازى بارا ـ بارا تىترەپ ، كۆزلىرىدىن تۆكۈلۈۋاتقان ياش تامچىلىرى مەڭزىدىكى قورۇقلاردا ئېرىقچىلارنى پەيدا قىلدى . سانىيە بىر قولىدا بالىسىنى باغرىغا مەھكەم باسقىنىچە ، يەنە بىر قولىدا خەلىچىخان ئاتىنىڭ كۆزىدىكى ياشلارنى سۈرتۈپ :

ـــ ئادەمنىڭ كۆڭلىنى بۇزمىسىڭىز چۇ ئاتا ، دېگىنىڭىزدەك بولسۇن ئىلاھىم ، ـــ دېدى لەۋلىرىنى چىشلىگىنىچە ، ئاندىن شۇنداق قاتتىق ئۆكسۈپ يىغلاپ كەتتىكى ، تۆكۈلۈۋاتقان ياشلىرىنىڭ خۇشاللىقتىن ياكى ئاچچىقتىن ئىكەنلىكىنى ئاڭقارغىلى بولمايتتى .

خەلىچىخان ئاتا بولسا « ئاخىر ئېرىتتىمغۇ سېنى » دەپ

ئويلاپ قالدى . ئۇ ، سانيەنىڭ يىغىسىنىڭ مەنىسىنى « ناز» دەپلا چۈشەنگەن ئىدى .

* * *

سانىيە ئاچچىق خۇرسىندى . سىرتتا چىقىۋاتقان بوران گويا ئۇنىڭ قەلبىدە شىددەتلىك قۇتراۋاتقان غەزەپ ـ نەپرەت ، نالە ـ پەريات ۋە هايات بىلەن ماماتنىڭ توقۇنۇشىدىن هاسىل بولغان ئەكس ساداسا تېخىمۇ ئۇلغايىپ كەتكەندەك ، هويلىدىكى ئۇجمە شاخلىرىغا تىنىمسىز ئۇرۇلۇپ شار ـ شۇر ئاۋاز پەيدا قىلاتتى . ئۇنىڭ قوشۇملىرى تۇرۇلگەن ، چىشلىرى كىرىشكەن ، مۇشتلىرى تۇگۇلگەن بولۇپ ، شۇ تاپتا ئۆزىنىڭ تىنچلىقىنى بۇزغان رەقىبىگە ئېتىلىش ئالدىدىكى چىشى بۆرىگىلا ئوخشاپ قالغان ئىدى . كۆز ئالدىدا بولسا هۇجەيرە ـ هۇجەيرىلىرىگىچە ئۆچ بولۇپ كەتكەن سالمىنىڭ بىزارلىق چىرايى ئۆتۈنۈش هەم تەشنالىق بىلەن قاراپ تۇرغاندەك بىلىندى . سانىيە پەقەت كۆكسىنى ئوغلىنىڭ تارتىپ ـ تارتىپ شوراشلىرىدىن هوشىغا كەلگەندەك ، بىر نۇقتىغا تىكىلگىنىچە قېتىپ قالغان كۆزىنى قۇچىقىغا ئاغدۇرۇپ ، ئۇلۇغ ـ كىچىك تىندى . بىر قولىدا لو-قۇلداپ ئاغرىۋاتقان چېكىسىنى تۇتۇپ ،يەنە بىر قولىدا بالىسىنى ئۆزىگە تېخىمۇ تارتىپ : « ئەمگىن ، جېنىم بالام ، قانغۇچە ئې-مىۋال » دەپ شىۋىرلىدى . شۇ تاپتا ئۇ ئاللىقانداق جۇدالىق شەپىسىنىڭ يۇرىكىگە ئۇرۇلۇپ ، پۈتۈن ۋۇجۇدىنىڭ ئاچچىق بوراندا قالغان كەچكۈز ياپرىقىدەك سىلكىنىۋاتقانلىقىنى تېخىمۇ روشەن هېس قىلماقتا ئىدى . شۇنداق ، رەهىمسىز رېئاللىق ئۇنىڭ تەقدىرىنى هاياتنىڭ ئاچا يولىغا ئەكىلىپ توختىتىپ قويدى . ئۇ-نىڭ ئالدىدا ئىككى يول ـــ بىر ـ بىرىگە تۈپتىن قارىمۇقارشى بولغان ئىككى خىل ئاقىۋەت تۇراتتى . بىرى ، قارىماققا شۇنچە

ئازادە ، كەڭرى يول ئىدىكى ، ئۇنىڭ ئاخىرقى مەنزىلى سۈپىتىدە قۇرت - قوڭغۇزلار لۆمشۈپ ، بەتبۇي پۇراقلار دىماغقا ئۇرۇلۇپ تۇرغان بىر سېسسىق ئازگال تۇراتتى . يەنە بىرى ، تېخى ھېچكىم مېڭىپ باقمىغان ، تىكەنلىك چاتقال ۋە شورلۇق بارخانلار بىلەن ئورالغان دەشت - باياۋان بولۇپ ، ئۇنىڭ ئۇ تەرىپىدە سانىيەنىڭ روھى تىنىمسىز ئىنتىلىپ تۇرغان بەختىنىڭ سېھرىلىك ساداسى جاراڭلاپ تۇراتتى . ئۇ ، نەچچە كېچە - كۈندۈز ئويلىنىپ ، ئاخىر ھەرقانچە بەدەل تۆلىسىمۇ كېيىنكى يولدا مېڭىپ بېقىش قارارىغا كەلگەن ئىدى . شۇنىڭدىن بېرى ئۇ ، بالىسىنى قۇچقىغا ئالغان ھامان ئۆزىمۇ سەزمەستىن شۇنداق شۇرلايتتى : « ئەمىگىن ، جېنىم بالام ، قانغۇچە ئېمىۋال !» ئۇ يۈرەك پارىسى — ئوغلىنى تاشلاپ ، بىر ئۆزى ياقا يۇرتلارغا سەرسان - سەرگەردان بولۇپ چىقىپ كېتىشتەك تەۋەككۈلچىلىكىنىڭ ئاقىۋىتىنى تەسەۋۋۇر قىلالمايتتى ، بىراق نېمە ئامال ؟

ھېلىقى كۈنى ئالمىخان كادىر كەتكەندىن كېيىن ، خەلىچىخان ئانا بىلەن سانىيە ئوتتۇرىسىدىكى پىسخىك سۇركىلىش ئەنە شۇنداق ئاخىرلاشقان بولدى . ھېچ ئىشتىن خەۋىرى بولمىغان خەلىچىخان ئانا ، سانىيەنى ئىنەككە كەلتۈردۈم دەپ چۆچۈرىنى خام ساناپ ، ئۆزىنىڭ قولىدىن كېلىدىغان بەزى تەييارلىقلارنى قىلىشقا كىرىشتى ھەم ئانچە - مۇنچە باردى - كەلدى قىلىشىدىغان مەھەللىداشلىرىنىڭ ئۆيلىرىگە بېرىپ ، توي كۈنى ئۇلارنىڭ يېقىن تۇرۇپ بېرىشىنى ئۆتۈندى . ئۇ ، بىردىنلا باشقىچە بىر خەلىچىخانغا ئايلىنىپ قالغاندەك ، ئاللىقانداق پەخىرلىك تۇيغۇلارنىڭ قاينىمىدا ئۇزمەكتە ئىدى .

سانىيە بولسا شۇ كۈندىن باشلاپ ئىككىنچى قېتىم ئازابلىق تاللاشقا دۇچ كەلگەنلىكىنى ھېس قىلدى . بىرىنچى قېتىم ئۇ ، ئۆز ئۆيىي ۋە تۇغۇلۇپ ئۆسكەن مەھەللىسىگە سىغمىغاندىن

كېيىن ، هايات ـ ماماتلىق تاللاشقا دۇچ كەلگەن ھەم قورسىقىدىكى بالىسى بىلەن بىراقلا تۇگەشمەكچى بولغاندا ، ما-مۇت ئۇستامنىڭ ياردىمى بالدۇر كېلىپ قېلىپ ، مەھەللىسىگە ئانچە يىراق بولمىغان بۇ خىلۋەت جايغا يوشۇرۇنچە كېلىپ پا-ناھلانغان ئىدى . مانا ئەمدى بۇ يەردە داۋاملىق تۇرۇش ئىمكانىيىتىمۇ يوققا چىقتى . ئۇنىڭ ئالدىدا ئىككى خىل تاللاش ـــ بىرى ، سالىم بىلەن توي قىلىش ، يەنە بىرى ، ئۆزىمۇ ئۇقمايدىغان يىراقتىكى بىر جايغا كېتىپ ، ئۇن ـ تىنسىز غايىب بولۇش تۇراتتى . ئۇ ، دەماللىققا بىرەر مۇڭاپىق جاينى ئىسىگە ئالالمىدى . بىراق ، شۇنداق بىر جاينى بارەكلا ھېس قىلاتتى . ئۇ يەر زادى نەدۇ ؟ سانىيە تىنىمسىز خىيال سۈرەتتى . گاھىدا تەقدىرنىڭ بۇنداق قىينىشىغا چىدىمىغاندەك ئازابلىق ئىگراپ تاشلىغىنىنى تۇيماي قالاتتى ...

ئادەم چەكسىز قاراڭغۇلۇق ئىچىدە ھاياتلىق ئۈچۈن تىمسىقلاپ يۇرگەنده ، يىراق ـ يىراقلاردىكى يېگانىنىڭ كۆزىدەك يوچۇقتىن چۈشكەن نۇرمۇ ئۈمىد قۇياشىدەك كۆرۈنىدۇ ـ دە ، نىشانىنى ئىختىيارسىز شۇ تەرەپكە بۇرايدۇ ...

تۇن تەڭ بولغان چاغ ئىدى . خەلىچىخان ئانا يېنىك پۇشۇلدىغىنچە ئۇخلاۋاتاتتى . ھېلىغىچە ئۇياققا ئۆرۈلۈپ ـ بۇ-ياقتا ئۆرۈلۈپ ، خىيالار ئىسكەنجىسىدىن قۇتۇلالمايۋاتقان سانىيەنىڭ كۆز ئالدى بىردىنلا پاللىده يورۇغاندەك بولدى . تۇڭلۇكتىن چۈشۈپ تۇرغان سۇرلۇك ، غۇۋا ئاينىڭ شولىسى ئۇنىڭ بالىلىق ئەسلىمىلىرىنى قوزغاپ ، رەھمەتلىك ئانىسىنى ، ئۇنىڭ سېھىرلىك چۆچەك ـ رىۋايەتلىرىنى ئىسىگە سالغان ئىدى . بىر چاغلاردا يازنىڭ تىنچىق كېچىلىرى ئۇلار ئورۇن ـ كۆرپىلىرىنى ئۆگزىگە راسلاپ ، شىمال تەرەپتىكى ئاق باش تەڭرىتاغلىرىدىن كېلىدىغان سالقىن شامالدا راھەتلەنگىنىچە بىر

كۆنلۈك ئەمگەكنىڭ ھاردۇقىنى چىقىراتتى . گاھى كېچىلىرى چەكسىز بوشلۇقتا چاراقلاپ تۇرغان سان - سانىاقسىز يۇلتۇزلار- دىن تۆكۈلۈۋاتقان زەڭگەر شوللىلارغا بۆلەنگىنىچە ئانىسى دائىم ئېيتىپ بېرىدىغان « ئۇچار گىلەم » ، « ئالتۇن كەش » قاتارلىق چۆچەكلەرنى ئويلاپ يېتىپ ، ئاجايىپ شېرىن چۈشلەرنى كۆرەتتى . شۇنداق كېچىلەرنىڭ بىرىدە ئانىسى ئۆتۈكەن - كەچكەن ئىشلارنى سۆزلەپ كېلىپ ، بىر نەۋرە ئىنسانىڭ ئازادلىقنىڭ دەسلىپىدە ئىشچىلىققا تىزىملىنىپ ، شىمالىي شىنجاڭدىكى يىراق بىر جايغا كەتكەنلىكىنى ، كېيىن ئۇرۇمچىدىكى بىر كۆمۈر كانىدا ئىشلەۋاتقانلىقىنى ئاڭلىغان بولسىمۇ ، خەت - ئالاقە قىلىشالمىغانلىقىنى ئېيتىپ بەرگەن ئىدى . ئارىلىقتا ئۇزاق ۋاقىت ئۆتۈپ ، ئۇ ئىشلار بىر مەھەل سانىيەنىڭ ئېسىدىن چىقىپ كەتكەن بولسىمۇ ، بالىلىق يۇرەكنىڭ ئەڭ چوڭقۇر يېرىگە يوشۇرۇنغان ئانىلىق مېھرىنىڭ ھاياتبەخش نۇرى مانا ئەمدى پارلاپ ، ئۇنىڭغا يېڭى ئۈمىد بەخش ئەتمەكتە ئىدى . سانىيەنىڭ ئۈيقۇسىراپ كەتكەن ھارغىن كۆزلىرىدە بىرنەچچە ھەپتىدىن بېرى تۇنجى قېتىم شادلىق ئۇچقۇنلىرى چاقنىدى . شۇ تاپتا ئۇ دەشت - بايا‌ۋاندا بىر مەزگىل ئېزىقىپ ، توساتتىن ئۇچۇپ ئۆتكەن كۆك كەپتەرنىڭ ئويغىتىشى بىلەن ئۆز نىشانىنى تېپىۋالغان يىگانە يولۇچىدەك ھاياجانلانماقتا ئىدى . كۆك كەپتەر ! زەيتۇن شېخىنى چىشلەپ ، توپان سۈيىدە تېنەپ يۇرگەن نۇھ ئەلەيھىسسالامنىڭ كېمىسىگە يول باشلىغان كۆك كەپتەر ! بىر چاغلاردا ئانىسى ئۇنىڭغا شۇنداق بىر ھېكايىنى سۆزلەپ بەرگەنىدەك قىلغان ئىدى . مانا ئەمدى رەھمەتلىك ئانىسىنىڭ روھى گويا كۆك كەپتەردەك ئۇنىڭ يۇرىكىگە يېقىن بىر جايدا پەرۋاز قىلماقتا ...

دۇرۇس ، ئۇ ئۆزىگە يېپىشىپ كېلىۋاتقان دەرد - ئەلەم-

لەردىن ئۇزۇل - كېسەل قۇتۇلۇش ئۈچۈن ، بالىسىنى ئېلىپ تاغىسىنىڭكىگە كېتىدۇ . ئۇ ، ئاۋۋال بىر ئامال قىلىپ ئۇرۇمچىگە بارىدۇ ، ئۇچرىغانلا ئادەمدىن كۆمۈركانىڭ نەدىلىكىنى سوراپ تاپىدۇ . ئۇنىڭدىن كېيىن ئۆز يۇرتلۇقلىرىنى ئېنىقلايدۇ ، ئاندىن تېخىمۇ ئىچكىرىلەپ ، رەھمەتلىك ئانىسىنىڭ ، دادىسىنىڭ ئىسمىنى چىقىرىدۇ ، تاغىسى ئاڭلاپلا يۈگۈرگەن پېتى كېلىپ ئۇنى باغرىغا باسىدۇ ، ياق ، دەسلەپتە ئازراق يېتىرقىشىدۇ ، ھال - ئەھۋال سورىشىپ ، ئۆيگە كىرگەندىن كېيىن ، تاڭ ئاتقۇچە مۇڭدىشىپ ، ئۆتكەن - كەچكەن ئىشلارنى سۆزلىشىپ ، ئاندىن راسا يىغا - زار قىلىشىدۇ . ئەگەر ... ئەگەر تاغىسى كۈتۈلمىگەندە بولماي قالسچۇ ؟

سانىيە چۆچۈپ كەتتى . راست ، تاغىسى بولماي قالسا ، ئۇ بالىسى بىلەن قانداق قىلىدۇ ؟ قارا قىشتا كىمنىڭ ئالدىغا پاناھلىق تىلەپ بارىدۇ ؟ نەشتەردەك ئاچچىق سوغۇقتا بالىغا سوغۇق ئۆتە-كۈزۈپ قويسچۇ ؟ سانىيە تېخىمۇ ئەستايىدىللىق بىلەن ئويلىنىشقا باشلىدى . قېچىشتىكى مەقسىتى زادى نېمە ؟ ئەلۋەتتە سالىم بىلەن ئالتۇنخانىڭ نومۇسسىز ئاسارىتىدىن قۇتۇلۇش ، ئاندىن كېيىنچۇ ؟ بالىنى ئۆزىنىڭ غورۇرى قوبۇل قىلالايدىغان پاك مۇ-ھىتتا بېقىپ چوڭ قىلىش . دېمەك ، ھەممىسى بالىسى ئۈچۈن . سانىيە ۋاقتىنى ھېسابلاپ كۆردى . بۇ ، دەل سېنتەبىرنىڭ ئاخىر-لىرى ئىدى ، يەنە ئىككى - ئۈچ ئايدىن كېيىن قارا قىش دېگەن گەپ ، ئەگەر تاغىسى راستىنلا بولماي قالسا ، بالىنى ئېلىپ كەتكەن تەقدىردىمۇ ، چاپقىنى ئالمەن دەپ كۆزىنى قارىغۇ قىلغاندەك ئىش بولمامدۇ ؟ ئۇنىڭ ئۈستىگە سانىيەنىڭ يېنىدا ھېلىقى چاغدا ماموت ئۈستام قالدۇرۇپ كەتكەن پۇللا بار ئىدى . ئۇنىڭ بىلەن قانچىلىك ۋاقىت كۈن ئۆتكۈزگىلى بولار ؟ ئەگەر بالىنى ۋاقتىنچە قويۇپ كېتىپ تۇرسچۇ ؟ سانىيەنىڭ يۈرىكى

قارتتىده قىلىپ قالدى . بىراق ، رەھىمسىز رېئاللىق ئۇنى قىستاپ ، شۇنداق قىلمىسا بولمايدىغانلىقىنى ھېس قىلدۇرماقتا ئىدى . ئەمىسە ، ئۇنى كىمگە تاپشۇرۇش كېرەك ؟ خەلىچىخان ئانىغىمۇ ؟ ياق - ياق ، ئەگەر ئۇ ئۇن - تىنىسىزلا كېتىدىغان بولسا ، خەلىچىخان ئانا ھەرگىز كەچۈرمەيدۇ ، ھەتتا بالىدىنمۇ نەپرەتلەنمىشى مۇمكىن . سانىيەنىڭ كۆز ئالدىغا ئۆيىنىڭ غەرب تەرىپىگە جايلاشقان تۆت - بەش چاقىرىم يىراقلىقتىكى كونا قەبرىستانلىق بىلەن مەسچىت كەلدى . سانىيە بۇ يەرگە يېڭىدىن كەلگەندىن كېيىنكى بىر جۈمە ئەتىگەنلىكى خەلىچىخان ئانا قۇرۇق كالا تېزىكى تەرگىلى ماڭغاندا ، مەنمۇ بارسام دەپ تۇرۇۋالغان ھەم قەبرىستانلىقتىن ئۆتكۈچە دۇئا - تەكبىر قىلىشقان ئىدى . قەبرىستانلىقنىڭ ئەتراپىنى بۇك - باراقسان يۇلغۇن ۋە ئازغان شاخلىرى قاپلىغان بولۇپ ، مەسچىتنىڭ ئالدىدىكى ئادەمنىڭ قۇچقى يەتمىگۈدەك دەرىجىدە يوغىناپ كەتكەن كونا قارا تېرەك بىلەن قوشۇلۇپ ، كىشىگە سۇرلۇك تۇيغۇ بېرەتتى . خەلىچىخان ئانا بۇ يەرنى : « ئۇلۇغلىرىم ياتقان شېھىتلىك مازار ، بۇ تەرەپكە قاراپ تەرەت قىلسىمۇ يامان بولىدۇ » دەپ چۈشەندۈرگەن ھەم مەسچىتتىن كېچە - كۈندۈز ئايرىلمايدىغان ئىمام - مەزىن تۇغرۇلۇق بىر تالاي گەپ قىلىپ بەرگەن ئىدى . « ئۇنىڭدىن باشقا مۇۋاپىق جاي يوق ، — دەپ ئويلىدى سانىيە ، — مەسچىت ئاللانىڭ ئۆيى ، بالىنى چوقۇم ئۆز پاناھىدا ساقلايدۇ » ، سانىيە ئۆزى بىلەن ئۆزى مەسلىھەتلىشىپ ، ئاخىر شۇ قارارغا كەلدى ھەم ئۆزىنى بىردىنلا يەڭگىللەپ قالغاندەك پەرۋاسىز ، ئەركىن ھېس قىلدى .

ئارىدىن ھەش - پەش دېگۈچە ئۈچ كۈن ئۆتۈپ كەتتى . ئۇياقتىن - بۇياققا پايپاسلاپ بىر ئورنىدا ئولتۇرالمايدىغان بولۇپ قالغان خەلىچىخان ئانا ئەتىگەندىلا چىقىپ كېتىپ ، چۈشكە

يېقىن قالىتىپ كىردى. ئۇنىڭ چىرايىدىن ھارغىنلىقى چىقىپ تۇراتتى. ئۇ، ئىلگىرىكىدەك سانىيەگە گەپ باشلاشتىن بۇرۇن ئۇششاق بالىلاردەك شوخلۇق قىلماستىن، بىر «ئۇھ» تارتىۋېلىپ، ئاندىن سالاملاشتى:

— ئىشلىرىمىز يېقىنلىشىپ قالغان ئوخشايدۇ، قىزىم، ئالتۇنخانىمۇ كەپتۇ، ئۇ خوتۇن كېلىپلا سالىم بىلەن تاڭ ئاتقۇچە مەسلىھەت قىلىشقانمىش، ئەتە ئۆزى باش بولۇپ، سالمىنىڭكىدە مەسلىھەت چېيى قىلىپ، تويىنىڭ ۋاقتىنى بېكىتەرمىش. ئەسلىدىغۇ قائىدە بويىچە ئۆزۈم ئىگە بولۇپ چاينى مۇشۇ ئۆيدە ئۆتكۈزەرمەن دەپ ئويلىغان، — دېدى بىر خىل غەشلىك بىلەن.

سانىيە ئۇنىڭ گېپىگە جاۋاب قايتۇرماستىن سوغۇق كۈلۈپ قويدى. كۆڭلىدە: «كېچىچە مەسلىھەت قىلىشىپتىمىش، نومۇسسىز شەرمەندىلەر» دەپ ئويلىدى. شۇ تاپتا ئۇنىڭ كۆز ئالدىدىن ھېلىقى رەزىل كۈندۈز غىل - پاللا چاقناپ ئۆتكەن ئىدى. خەلىچخان ئانا بولسا بىردىنلا پەسكويغا چۈشۈپ قالغان بولۇپ، بىر نەرسىنى يىتىۋېلىپ قويغاندەك سۈلغۇن كۆرۈنەتتى.

— ئەجەبمۇ نىيىتى يامان خوتۇنكىنا، — دېدى ئۇ سۆزىنى داۋاملاشتۇرۇپ، — سالىمغۇ، ساڭىمۇ ئىگە بولماقچى، ئۇنى كۈيئوغۇل، سېنى كېلىن قىلسا دۇنيادا مۇشۇنداقمۇ ئىش بولامدۇ - ھە؟ خۇدايا توۋا دېمىسە...

خەلىچخان ئانا بىر خىل ئۆكۈنۈش بىلەن ياقىسىنى تۇتۇپ بېشىنى چايقىدى. چىرايلىرى پۈرۈشۈپ، گېلىدىكى بىر جۈپ پوقىقى تېخىمۇ بەكرەك تەۋرىنىپ كەتتى. راستىنى ئېيتقاندا، ئۇ قولىدىن كېتىش ئالدىدا تۇرغان قېينانىلىق ھوقۇقىغا چىدىمايۋاتاتتى. ئۇنىڭچە بولغاندا، ئالتۇنخان سالىمنىڭ بېقۋالىغان ئانىسى بولۇش سۈپىتى بىلەن ئۇنىڭغا قۇدا بولۇشى كېرەك،

گەرچە سانىيە ئالتۇنخاننىڭ ئۆگەي قىزى بولسىمۇ ، ئۇنى نېمىشقا ئېغىر ئاياغ ھالەتتە ئۆيدىن قوغلاپ چىقىرىدۇ ؟ سانىيەنىڭ بېشىغا شۇنداق ئېغىر قىسمەت كەلگەندە خەلىچىخان ئانا ئۇنىڭغا كەڭ قۇچاق ئېچىپ ، ئانىلىق مېھرىنى يەتكۈزدىغۇ ، تىنچ ـ ئامان كۆزىنى يورۇتۇپ ، بالىسىنى تەڭ بېقىشتىغۇ ؟ نەچچە ئايدىن بېرى ئۇلار ئانا ـ بالىدەكلا بولۇپ قالغان تۇرسا ؟ خەلىچىخان ئانا ئويلىغانسىرى بېشىنى چايقايتتى .

سانىيە خەلىچىخان ئاننىڭ كۆڭلىدىكىنى چۈشەنگەن بولسىمۇ ، نېمىشقىدۇر ئۇ ئۇنىڭغا ئۆزگىرىپ كېتىۋاتقاندەك تۇيۇلدى : « ھەي ، بىچارە موماي ، سالمىنى كۆيئوغۇل قىلغۇڭ بار ئىكەن ـ دە ، بولمىسا شۇنچە قىلىپ كېتەمتىڭ » دەپ ئويلىدى سانىيە ھەم ئۆزىنىڭ بۇ يەردىن ئۇن ـ تىنسىزلا كېتىدىغانلىقىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرۈپ ، بولۇۋاتقان ئىشلارغا كۈلگۈسى كەلدى :

ـــ خاتىرجەم بولۇڭ ، جېنىم ئانا ، ـــ دېدى ئۇ بىر خىل ئەركىن ھالەتتە ، ـــ ئەگەر سالىم سىزنى قېينانام دېمەيدىغان بولسا ، ئۇنىڭ ئۆيىدە بىر كۈنمۇ تۇرمايمەن .

ئۇنىڭ سۆزىگە تەسەللى بىلەن ئاچچىق تەنە ئارىلىشىپ كەتكەن ئىدى . بىراق ، خەلىچىخان ئانا ئۇنى تۇزلا چۈشەندى ھەم چىرايىغا كۈلكە يۈگۈرتۈپ :

ـــ دېمىسىمۇ شۇنداق ئەمەسمۇ ، قىزىم ، ساڭا سالغان جاپاسى ئازمۇ ئۇنىڭ ، مانا ئەمدى تەييارغا ھەييار بولىمەن دېسە قانداق قىزارمايدىغان يۈزكەن ئۇ ؟ ـــ دېدى بىردىنلا جانلىنىپ ، ـــ ھېلىغىچە سېنى يوقلاپ كېلىپ قالىدۇ ھەقاچان ، ھەرقانچە ئۆچ بولۇپ كەتسەڭمۇ چاندۇرۇپ يۈرمىگىن، قىزىم ، ئىشىمىزنى پۈتكۈزۈپ بولغاندىن كېيىن « ئات ئايلىخانغا ، يول ساربىخانغا » دەپتىكەن ، قانداق دېدىم ؟

ئۇ ، سانىيەگە سوئال نەزىرى بىلەن قاراپ ، ھەييارلىق

بىلەن كۆزنى قىسىپ كۈلدى. سانىيەمۇ جاۋابەن بېشىنى لىڭشىتىپ چىرايىغا كۈلكە يۈگۈرتتى، بىراق ئۇلارنىڭ كۈلكە سىدە روبىرو تۇرغان ئىككى خىل مەنە چاقناپ تۇراتتى.

* * *

يەنە شۇ گۈر - گۈر بوران...

كائىنات ئاجايىپ سۇرلۇك تۈس ئالغان بولۇپ، سۇزۇك ئاسماننىڭ ئۇ يەر - بۇ يەرلىرىدە گاھىلىرى قانىتىدەك، گاھىلىرى تۇرخۇندىن سوزۇلۇپ چىقىۋاتقان قارا تۈتۈندەك، گاھىلىرى مىڭ بىر كېچە ھېكايىلىرىدىكى قورقۇنچلۇق دۈدەك قارا بۇلۇت پارچىلىرى ساڭگىلاپ تۇراتتى. مەشرىق ئاسمىنىدىن ئەمدىلا كۆتۈرۈلۈشكە باشلىغان ئاي گاھ زېمىننى سۈتتەك يورۇتسا، گاھ بۇلۇت پارچىلىرى ئارىسىدا غايىب بولۇپ، مۆكۈشمەك ئوينايتتى. چەكسىز بوشلۇقتىكى يۇلتۇزلار شۇ تاپتا زېمىندا بولۇۋاتقان ئىشلارغا ھەيرانلىق ھەم ئېچىنىش بىلەن قاراۋاتقان سان - ساناقسىز كۆزلەردەك مۇڭلۇق جىمىرلايتتى.

سانىيە چىڭ ھەم قېلىن زاكىدالغان بالىسىنى كۆتۈرۈپ شېھىرلىك مازارنىڭ يېنىدىكى مەسچىتكە قاراپ كېتىۋاتاتتى، جەينىكىگە ئۆتكۈزۈۋالغان كىچىككىنە بوغچىسى ئۇنىڭ ئېرىقنىڭ قىرىدىلا ھاسىل بولغان تار ھەم ئېگىز - پەس يولدىكى رىتىمسىز قەدىمگە ماس ھالدا پۇلاڭلايتتى. ئەگەر سەللا بىخەستىلىك قىلسا شىرىلداپ سۇ ئېقىۋاتقان ئېرىق ئىچىگە مۇدۇرۇپ، يىقىلىش ئېھتىمالى بار ئىدى. «خۇدا، ئۆزۈڭ ساقلىغايسەن!» ئۇ ھەربىر مۇدۇرگەندە شۇنداق پىچىرلايتتى، بىر كۈچىيىپ، بىر پەسىيىپ چىقىۋاتقان بوراندا قەيەردىندۇر ئىتنىڭ ھاۋشىشى، كالىنىڭ مۆرىگەن ئاۋازى غۇۋا ئاڭلىنىپ قالاتتى. سانىيە بىرسى قوغلاپ كېلىپ، «كاپلا» قىلىپ ئېسىلۋالىدىغاندەك پات - پاتلا

ئەندىكىش بىلەن كەينىگە قاراپ قويماتتى. ئادەم كۆرۈنمىگەندىن كېيىن خاتىرجەم بولۇپ، قەدىمىنى تېخىمۇ تېزلىتىشكە تىرىشاتتى. ئۇنىڭ شۇ تاپتىكى ھالىتى شۇنچە جىددىي كۆرۈنمىسىمۇ، چىرايىدا ئۇزاق مۇددەت جاھانكەشتىلىك قىلغان سەييياھنىڭكىدەك پەرۋاسىزلىق ھۆكۈم سۈرەتتى. كۈشەندىلىرى كۆز ئالدىغا كېلىشى بىلەنلا تاغىسىنى تېپىش ئىستىكى تېخىمۇ كۈچىيەتتى ـ دە، بۇ يەردىن تېزراق ئايرىلىشقا ئالدىرايتتى.

تۇنۇگۈن چىگىقى چۈش بىلەن ئالتۇنخان راستىنلا كەلدى. ئوغلىنىڭ بېشىنى سىلىغىنىچە ئېمىتىپ ئولتۇرغان سانىيە ئۇنىڭ ھويلىدا خەلىچىخان ئانا بىلەن تىنچلىق ـ ئامانلىق سوراشقان ھەم نېمىلەرنىدۇر دەپ كۈلگەن ئاۋازىدىنلا تونۇدى. «تۇفى، شەرمەندە بۇزۇق!» سانىيە غەزەپ بىلەن تۇكۇرۈپ تاشلىغىنىنى، يەنە نېمىلەرنى دەپ تىللاپ غۇدۇڭشىغىنىنى ئۆزىمۇ سەزمەي قالدى.

ـــ ھويت خېنىم، باشلىرىنى كۆتۈرۈپ قويايمۇ دېمەيلىغۇ، ئالا كۈچۈك كەتمىگەن بولسا سۈپكۆچ ئوقۇيمىزمۇ ـ يا، ـــ چىرايىدا كۈلكە ئۇيناپ تۇرغان ئالتۇنخان ئىشىكتىن كىرىپلا ھېچنېمىنى سەزمىگەن بولۇپ ئولتۇرۇۋالغان سانىيەگە قاراپ شۇنداق دېدى. ئۇ، چىرايلىق ياسىنىۋالغان بولۇپ، قولىدا كىچىك بىر سومكا بار ئىدى.

سانىيە شۇنىدىلا بېشىنى كۆتۈرۈپ، ئاستا ئورنىدىن تۇردى. چاندۇرماسلىققا تىرىشقان بولسىمۇ، ئىچىدىكى تاراپ كەتمىگەن ئاچچىق مانا مەن دەپلا چىرايىغا تەپكەن ئىدى. ئالتۇنخان ئۇنىڭ ئاچچىقىنى چۈشىنىپ تۇرسىمۇ، ھېچ ئىش بولمىغاندەك، سومكىسىنى قويۇپلا سانىيەنىڭ قۇچىقىدىكى بالىغا ئېسىلدى ھەم ئەركىلىتىپ قىلمىغان قىلىقلىرى قالمىدى. ئاللىقانداق سەسكىنىش تۇيغۇسى ئىچىدە بەدەنلىرى تىكەنلىشىپ

كەتكەن سانىيەنىڭ تاقەت قاچسى يېرىلغان ئىدى : « پەسكەش ، نومۇسسىز ، مەينەت قوللىرىڭ بىلەن بالامنى بۇلغاي دەمسەن ئەمدى ! » ئۇ شۇلارنى ئويلاپ قوپاللىق بىلەن بالىنى يۇلۇپ ئالماقچى بولدىيۇ ، ئۆزىنى زورىغا بېسۇۋالدى :

ــ ئەكىلىڭ ، مەن ئالاي ، سىيۇەتمىسۇن يەنە ، ــ دېدى بىر خىل تەئەددى بىلەن . ئۇنىڭ ئاۋازى شۇنداق قوپال چىقتىكى ، « سىيۇەتمىسۇن » دېگەن سۆز ئالتۇنخاننىڭ قۇلىقىغا گويا « بالامۇ سەندىن سەسكىنىدۇ » دېگەندەكلا ئاڭلىنىپ كەتتى .

ئالتۇنخان ئۆڭگىنىچە تۇرۇپ قالدى . دەل شۇ چاغدا چاي ۋە داستىخان كۆتۈرۈپ كىرىپ كەلگەن خەلىچىخان ئانا ئاردىكى ئوڭايسىزلىقنى تۇغەتكەن بولدى . بىرەر پىيالە چاي ئىچىلىپ بولغاندىن كېيىن ، ئالتۇنخان بىر كۆڭلەكلىك دۇخاۋا بىلەن بالىغا ئاتاپ تىكىلگەن يۇگەكنى سانىيەنىڭ ئالدىغا قويۇپ :

ــ قۇرۇقلا كېلىپ قالدىم ، قىزىم ، ئاز بولسىمۇ كۆڭلەڭىزگە ياخشى ، ئالدىمىزدىكى ئىش ئۆتۈپ كەتكەندىن كېيىن ئويلىغىنىمدەك قىلىۋالارمەن ، ــ دېدى يەنە ھېچ ئىش بولمىغاندەك .

سانىيە ئۇندىمىدى ، پەقەت : « ئەجەب ﴿سىز﴾دەيدىغان بولۇپ قاپتىغۇ ئەمدى » دېگەندەك يالتىتىدە قاراپ قويدى .

خەلىچىخان ئانا ئالتۇنخان قويغان نەرسىلەرنى ئىككى قوللاپ ئېلىپ :

ــ كۆپ كايىپ كېتىپلا ئالتۇنخان ، شۇنداقلا كېلىۋەرسىلىمۇ بولاتتىغۇ ، ــ دېدى ئۇنىڭغا جاۋابەن .

ئارىنى يەنە بىر پەس جىمجىتلىق قاپلىدى . ئالتۇنخان بىر ئۇلۇغ ـ كىچىك تىنىۋېتىپ چىرايىغا قايتىدىن كۈلكە يۈگۈرتتى :

ــ مېنىڭدىن قانچىلىك خاپا ئىكەنلىكىڭنى بىلگەن

يەردىمەن ، قىزىم . نېمىلا بولمىسۇن ، ئۆگەي بولساقمۇ شۇنچە يىللارنى ئانا - بالا بولۇپ ئۆتكۈزگەنمىز . ئۆي دېگەندە ئۇرۇش - تالاش بولمايدۇ دەپ كىم ئېيتالايدۇ ؟ سىز ئۇن - تىنسىزلا كېتىپ قالغاندىن كېيىن چەكمەن قايغۇ - ھەسرەتلىرىمنى ، غەم - ئەندىشىلىرىمنى بىر ئۆزۈم بىلىمەن . مانا ئەمدى بىر چىرايلىق كۆرۈشۈپ ئولتۇرۇپتىمىز . ئۇنىڭ ئۇستىگە خۇدانىڭ قۇدرىتى بىلەن سالىم ئىككىگلار ئاخىر قوشۇلدىغان بولدۇڭلار . بۇنداق قوش خۇشاللىق ئالدىدا مېنىڭدەك بىر تۇل ئايال خۇش بولماي كىم خۇش بولىدۇ دەيسىز ؟ — ئالتۇنخان ھاياجانلانغاندەك بىردىنلا مىشىلداپ كۆز يېشى قىلدى ھەم كۆڭلىنىڭ ئېتىكى بىلەن يېشىنى سۈرتۈۋېتىپ ، سۆزىنى داۋاملاشتۇردى ، — ئىلگىرى تۇغماس بولۇپ قالغانلىقىمدىن ھەسرەتلىنىپ يىغلايتتىم ، خۇدا تىلىكىمنى ئىجابەت قىلغاندەك سالىمنى ئەۋەتتى ، بېقىپ چوڭ قىلدىم . كېيىن دادىڭىز بىلەن توي قىلىپ سىزدەك بىر قىزغىمۇ ئىگە بولدۇم . دادىڭىز رەھمەتلىك ھايات بولغان بولسىمغۇ ھېلىقىدەك كۆڭۈلسىزلىك يۈز بەرمەستى . خەيرىيەت ، ئاخىر بىرىڭلار كۆيئوغۇل ، بىرىڭلار كېلىن بولىدىغان بولدۇڭلار ، ئىگەم شۇنداق ئورۇنلاشتۇرمىسا بەندىنىڭ قولىدىن كېلەمتى بۇ ئىشلار .

ئالتۇنخان راستىنلا گەپدان ئايال ئىدى . ئۇنىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلاپ خەلىچىخان ئانىمۇ كۆز يېشى قىلدى . ھېلىدىن بېرى پەرۋاسىز ئولتۇرغان سانىيەنىڭمۇ دادىسى تىلغا ئېلىنىشى بىلەن ئىسسىق بىر ئېقىم ۋۇجۇدىغا تاراپ ، كۆڭلى بۇزۇلغاندەك بولدىيۇ ، ھېلىقى رەزىل كۆندۈز كۆز ئالدىغا كېلىشى بىلەن تەڭ ئۆزىنى تۇتۇۋالدى : « سۆزلە ، سىپسىق جادى ، ياغلىما گەپلىرىڭگە ئالدىناتتىممۇ مەن !» ئۇ ئىچىدە شۇنداق پىچىرلىدى .

ئالتۇنخان يەنە بىر تالاي گەپلەرنى قىلىپ ، كۈن

ئولتۇرغان مەھەل بىلەن قايتتى. ئەتىسى مەسلىھەت چېيى سالىم-نىڭكىدە ــ ئالتۇنخانىنىڭ ئىلگىرىكى كونا ئۆيىدە ئۆتكۈزۈلدى. سورۇنغا خەلىچخان ئانا، ھاشىم كۆسەي ئەر - خوتۇن ۋە سا-لىمنىڭ باشقا يېقىنلىرىدىن 15 ــ 20 ئادەم يىغىلغان بولۇپ، ئالتۇنخان ھەم ئوغۇل ئىگىسى، ھەم قىز ئىگىسى سۈپىتىدە مېھ-مانلارنى كۈتۈۋالدى.

بۇ، ئېيتىلماقتا مەسلىھەت چېيى بولسىمۇ، ئەمەلىيەتتە مېھماندار چىلىق ئىدى.

سالىم ھەممە نەرسىلەرنى تەق قىلىپ بېرىپ، ئەتىگەندىلا چىقىپ كەتكەن ئىدى. ئۇ، تويى بولىدىغان يىگىت بولۇش سۈپىتى بىلەن بۇ كۈننى ئۆزىنىڭ بولغۇسى ئايالى سانىيەگە ھەمراھ بولۇپ ئۆتكۈزۈشى كېرەك ئىدى. ئۇ، كۈتكەن كۈنلىرىنىڭ ئاخىر يېتىپ كەلگەنلىكىنى ئويلىغىنىدا كۆزلىرىدە ئەسەبىي تەشنالىق نۇرلىرى چاقناپ، يۈرىكىنى بەختىنىڭ شېرىن سېزىمى چۆلغۇۋالدى. نەچچە يىللاردىن بېرى ئۇ سانىيە ئۈچۈن ئاز ھەسرەت چەكتىمۇ؟ ئۇ، كىشىلەرنىڭ ئالدىدا شۇجىلىقنى پەش قىلىپ مەغرۇر يۈرگەن بىلەن، ھەسەنجاندەك بىر سولتەك ياغاچچىلىكمۇ بولالمىدى. شۇنداقتىمۇ سانىيەگە بولغان ئاشىقلىق يۈرىكىنى ھازىرغىچە قۇرتتەك غاجاپ كەلدى. ئۇ، ئۆ-زىنىڭ نېمىشقا شۇنداق ھالغا چۈشۈپ قالغانلىقىنىڭ تېگىگە يېتەلمەيتتى. سانىيەگە بولغان ئىنتىلىشى قانچە كۈچەيگەنسېرى، ئۇنىڭ ئۆزىگە شۇنچە سوغۇق قارايدىغانلىقىنىڭ سەۋەبىنى تېخىمۇ چۈشەنمەيتتى. ھەسەنجاندىن بولغان بالا يۈرىكىنى ئاچچىق غەشلىك بىلەن تولدۇرسىمۇ، سانىيە كۆز ئالدىغا كېلىشى بىلەن ھەممىنى ئۇنتۇيتتى. ئېھتىمال، مۇھەببەتنىڭ كۆزى قارىغۇ دېگەن شۇ ئوخشايدۇ.

گۈركىرەپ چىقۋاتقان بورانغا پەرۋامۇ قىلماستىن خىيال

بىلەن كېتىۋاتقان سالىم ئىختىيارسىز ئۇلۇغ - كىچىك تىندى ھەم سائىتىگە بىر قاراپ قويۇپ قەدىمىنى تېخىمۇ تېزلەتتى. خەلىچىخان ئانىنىڭ ئۆيىگە بۇرۇلىدىغان يەرگە كەلگەندە، كەينى تەرەپتىن بىر سىنىڭ ئۆزىنى چاقىرغان ئاۋازى ئاڭلاندى. ئۇ، كەينىگە بۇرۇلۇپ قارىۋىدى، كەنتنىڭ خەۋەرچىسى ئىكەن.

— كومىۋنادا جىددىي يىغىن بار ئوخشايدۇ، سىزنى تېز كەلسۇن دەپ ئۇقتۇرۇش ئەۋەتىپتۇ، — دېدى خەۋەرچى ھاسىرىغىنىچە. قارىغاندا ئۇ يۈگۈرۈپ كەلگەندەك قىلاتتى.

سالىم تۇرۇپلا قالدى. چىرايى ئۆڭۈپ، ئەرۋاھىنىڭ ئۇچۇۋاتقانلىقى بىلىنىپ تۇرسىمۇ غىڭ قىلالمىدى. خىزمەت دېگەن خىزمەت - تە! ئۇ يىراقتىن كۆرۈنۈپ تۇرغان خەلىچىخان ئانىنىڭ ئۆيىگە بىر قاراپ قويۇپ، ئۇتتۇرلا كەنت تەرەپكە يول ئالدى ھەم ئالتۇنخانىنى خەۋەرلەندۈرۈپ قويۇشنىمۇ ئۇنتۇپ، ئېتىنى توقۇتتى - دە، كومىۋناغا قاراپ يۈرۈپ كەتتى...

مەسلىھەت چېيى پىشىن بىلەن ئاخىرلاشتى. سالىمنى ھېلىمۇ سانىيەنىڭ يېنىدا دەپ ئويلاپ قالغان ئالتۇنخان باشقىلارنى ئۇزىتىۋېتىپ، خەلىچىخان ئانىنى بىر چەتكە تارتتى ھەم ئەتراپقا بىر قارىۋەتكەندىن كېيىن پەس ئاۋازدا:

— سىلى ماڭا ھەمراھ بولۇپ، مۇشۇ يەردە قونۇپ قالسىلا، ئىككىسى ئوبدانراق مۇڭدىشىۋالسۇن، ياش ئەمەسمۇ؟ — دېدى ھەييارلىق بىلەن كۈلۈپ.

خەلىچىخان ئانا گاڭگىراپ قالغان ئىدى. كۆڭلى پەرىشانلىق بىلەن تولۇپ، ئالتۇنخانغا ئۆچلۇكى كېلىپ تۇرسىمۇ، ياق دېيىشكە جۈرئەت قىلالمىدى.

* * *

بۇران بىر خىل رېتىمدا گۈركىرەپ چىقىۋاتاتتى. ئۇن -

تىنسىز كېتىپ بارغان سانىيەنىڭ قەلبىدە شىددەتلىك بىر دولقۇن مەۋج ئۇراتتى . بىرنەچچە سائەت ئىلگىرى كۆرگەن ھېلىقى چۈش ئۇنى ئاجايىپ سېھىرلىك تۇيغۇلارغا غەرق قىلغان ئىدى : « ئاق تۇلپار ، ھەسەنجان ! ... » ئۇ ئويلىغانسېرى ھاياجانلىناتتى . بىر چاغلاردا رەھمەتلىك ئانىسى ئۇنىڭغا چۈشىنىڭ ئالدىن بىشارەت بېرەلەيدىغانلىقىنى ئېيتىپ بەرگەن ئىدى . دېمەك ، ھەسەنجاننىڭ ئاق تۇلپار بىلەن كېلىپ ئۇنى قورشاۋدىن قۇتقۇزغانلىقى سەپىرىنىڭ ئوڭۇشلۇق بولىدىغانلىقىنىڭ ، بالىسىنىڭ قۇچىقىدىن چۈشۈپ كەتكەنلىكى بولسا ئۇنىڭ مۇشۇ يەردە قېلىپ قالىدىغانلىقىنىڭ بىشارىتى ئەمەسمۇ ؟ سانىيە تېخىمۇ روھلاندى ھەم يىراقتىن غۇۋا كۆرۈنۈپ تۇرغان مەسچىتنىڭ يېنىدىكى يوغان قارا تېرەككە قاراپ قەدىمىنى تېزلەتتى . بىراق ، ئىشكتىن چىقىش ئالدىدا يۈز بەرگەن كىچىككىنە بىر ئىش پات - پاتلا خىيالىغا كىرىۋېلىپ ئۇنى ئويغا سالاتتى .

ئۇ ، ھېلىقى سىرلىق چۈشتىن كېيىنكى ئۇزاققا سوزۇلغان گادىرماش خىياللاردىن بېشىنى كۆتۈرگەندە ، كۈن ئاللىقاچان ئولتۇرغان ئىدى . بىراق ، ئەتىگەندىلا مەسلىھەت چېيىغا قاتناشقىش ئۈچۈن چىقىپ كەتكەن خەلىچىخان ئانا تېخىچە كەلمەيۋاتاتتى . نېمە ئىش بولغاندۇ ؟ سانىيە ئويلىنىپ قالدى ھەم كۆڭلى نېمىنىدۇر تۇيغاندەك سەگەكلەشتى . ئەسلىدە ئۇ ھەممىنى تەق قىلىپ قويۇپ ، خەلىچىخان ئانا ئۇخلاپ قالغاندا غىپىدە كېتىپ قېلىشنى كۆڭلىگە پۈككەن ئىدى . « چاي ھېلىغىچە داۋام قىلىۋاتقانمىدۇ - يە ؟ » كۆڭلىدە ھەر خىل پەرەزلەرنى قىلىۋاتقان سانىيە ئولتۇرۇۋەرسە بولمايدىغانلىقىنى ھېس قىلىپ ، چاچراپ ئورنىدىن تۇردى - دە ، ئۆزىگە زۆرۈر بولغان نەرسىلەرنى بىر بوغچا قىلىپ تېڭىپ ، كۆز چىلقمايدىغان يەرگە قويۇپ قويدى ھەم بالىسىنى زاكىداشقا كىرىشتى . دەل شۇ چاغدا

بىر سىنىڭ ئاياق تەۋشى ، ئاندىن ئىشكىنىڭ چېكىلگەن ئاۋازى ئاڭلاندى . سانىيە ھەيران قالدى . بۇ يەردە ئىشىك چېكىدىغان ئادەت يوق ئىدى ، كىشىلەر بىر - بىرىنىڭ ئۆيىگە ئۇسسۇپلا كىرىۋېرەتتى ، « كىمدۇ ؟ سالممىدۇ - يە ؟ » سانىيەنىڭ تېنى شۇركىنىپ كەتتى : « نومۇسسىزلار، نېمىشقا تېخىچە كەلمەيدىكىن دېسەم ، ئىش ئەسلىدە مۇنداق ئىكەن - دە ؟ » سانىيەنىڭ يۈزلىرى غەزەپتىن شەلپەردەك قىزىرىپ كەتتى . ئۇ ، ئاچچىقىدا بىر پەس تېڭىرقاپ تۇرۇپ قالغاندىن كېيىن ، ئىشكىنى ئېچىپ تاقۇۋلىش ئۈچۈن دەمىنى قولىغا ئالدى . شۇ چاغدا سىرتتىن يەنە :

— ئۆيدە ئادەم بارمۇ ؟ — دېگەن ئاۋاز ئاڭلاندى . سانىيە چۆچۈگەن ھەم تەئەججۈپلەنگەن ھالدا توختاپ قالدى . ئۇنىڭ ئاڭلىغىنى سالمىنىڭ ئەمەس ، بەلكى ئۆزىمۇ ئەزەلدىن ئاڭلاپ باقمىغان ناتونۇش بىر ئاۋاز ئىدى .

— كىرىڭ .

سانىيەنىڭ ئىجازىتىدىن كېيىن ئىشىك ئېچىلىپ ، ئوتتۇرا بوي ، چىرايى تاتىراڭغۇ كەلگەن بىر ئادەم كىرىپ كەلدى . ئۇ ، قويۇق ساقال - بۇرۇتلىرىنى تېخى نەچچە كۈننىڭ ئالدىدا ئېلىۋەتكەن بولسا كېرەك ، يۈز ۋە زاڭاقلىرى كۆكۈش كۆرۈنەتتى . ئىككى قوۋۇزى بۆرتۈپ چىققان بولۇپ ، كۆزلىرى ئولتۇرۇشاڭغۇ ئىدى . ئۇ ، كىرىپلا تەمتىرەپ قالغاندەك ، ئۆي ئىچىگە قارىغىنىچە تۇرۇپ قالدى ھەم : « ھوي ، كىچىك بالا بارىكەن ئەمەسمۇ ؟ » دېگىنىچە يوغان يۆگەلگەن تاماكىسىنىڭ چوغىنى ئۆچۈردى ، ئاندىن ئۆزىگە ھەيرانلىق بىلەن قاراپ قالغان سانىيەگە :

— سىگىلىم ، سىز سانىيە قىز بولسىزغۇ دەيمەن ؟ — دەپ سورىدى .

ـــ هەئە ، ـــ دېدى سانىيە تېخىمۇ ھەيران بولۇپ ، ئۇ :
« كىچىك بالا باريەردە تاماكا چەكسە بولمايدىغانلىقىنى پەقەتلا ئاڭلاپ باقماپتىكەنمەن » دەپ ئويلاپ قالغان ئىدى .
ھېلىقى ناتونۇش ئادەم بولسا بىر ئۇلۇغ - كىچىك تىنىۋېتىپ :
ـــ سىڭلىم ، سىز بەلكىم مېنىڭدەك بىر ناتونۇش ئادەمنىڭ ئىزدەپ كەلگەنلىكىدىن تاسادىپىيلىق ھېس قىلۋاتقانسىز . ئۇزاقتىن بېرى ھەسەنجانغا بولغان چوڭقۇر قايغۇ ۋە ھۆرمەت ھېسسىياتىم سىز بىلەن كۆرۈشۈش ئىستىكىنى قوزغاتقان بولسىمۇ ، تا ھازىرغىچە كېلىپ بولالمىدىم ، ـــ دېدى بىر خىل سەمىمىي تەلەپپۇزدا ، ـــ بۇگۈن نېمىشقىدۇر چوقۇم كەلمىسەم بولمايدىغاندەكلا تۇيغۇ بىلەن ئىزدەپ كېلىشىم ...
سانىيە ھاڭۋاققىنىچە ئۇنىڭ ئاغزىغا قاراپ تۇراتتى . ئۇ :
« سىز كىم بولسىز ؟ » دېمەكچى بولۇپ ئاغزىنى ئۆمەللىشىگە ، ھېلىقى ئادەم بىلگەندەكلا سۆزىنى داۋاملاشتۇرۇپ :
ـــ ئىسمىم سىدىق ، بۇ يەردىكى كىشىلەر مېنى سىدىق «مۇدىر» دەپ چاقىرىشىدۇ ، ـــ دېدى بىر خىل يۇمۇرلۇق تۇيغۇ بىلەن كۈلۈپ .
سانىيە چۆچۈپ كەتتى . ئۇنىڭ چىرايى بىردىنلا ئەندىشىلىك تۈس ئالغان ئىدى . ئۇ ، خەلىچىخان ئانىدىن «ئېلىشىپ قالغان» بۇ ئادەم توغرۇلۇق خېلى كۆپ گەپلەرنى ئاڭلىغان ئىدى .
ـــ قورقماڭ ، سىڭلىم ، مەن سارىڭ ئەمەس ، ھازىر بولۇۋاتقان ئىشلارنى كېيىن چۈشىنىپ قالسىز ، ـــ دېدى ئۇ سانىيەنىڭ نېمە ئويلاۋاتقانلىقىنى بىلىۋالغاندەكلا . ئاندىن چىرايىغا جىددىيلىك تۈسى بېرىپ ئېيتتى ، ـــ بەلكىم سىز خىيالىڭىزغىمۇ كەلتۈرۈپ باقمىغان ئىشتۇ ، ھەسەنجان مېنىڭ ھامامنى

قۇتقۇزمەن دەپ ياشلىقىنى، بەختىنى قۇربان قىلدى. ھەر قېتىم مۇشۇلارنى ئويلىسام، ئۆزۈمنى سىلەرنىڭ ئالدىڭلاردا قەرزدارەكلا ھېس قىلىمەن. ئۆزىنى ھەقىقىي بىر ۋىجدان ئەگىسى دەپ سانايدىغان ئادەم ئۇچۇن بۇنىڭدىن ئارتۇق ئازابلىق يۇك بولامدۇ؟ دۇنيادا بىر ياخشىلىق ئۇنتۇلماس، بىر يامانلىق دەيدىغان گەپ بار، سىڭلىم، گەرچە ھازىر قولۇمدىن چوڭ ئىش كەلمىسىمۇ، كۇتۇلمىگەندە سىزنىڭ بىرەر ھاجىتىڭىزدىن چىقىش يۇرسىتىگە ئېرىشەلىگەن بولسام، ئۆزۈمنى چەكسىز بەختلىك ھېس قىلغان بولاتتىم.

سانىيە نەچچە ۋاقىتتىن بېرى «سارا» دەپ چۇشىنىدىغان بۇ ئادەمنىڭ تاسادىپىيلا كۆز ئالدىدا پەيدا بولۇپ قىلغان گەپلىرىنى ئاڭلاپ، دەماللىقتا مۇڭاپىق جاۋاب قايتۇرالماي تۇرۇپ قالدى. لېكىن، ۋۇجۇدى ئېرىگەندەك بولۇپ كۆزلىرىدىن ئىسسىق ياشلار تارامالاپ تۆكۈلۈشكە باشلىدى. ئۇ، بىر پەستىن كېيىن ياشلىرىنى سۈرتۇپ تۇرۇپ:

— ياخشى كۆڭلىڭىزگە مىڭ رەھمەت، ئاكا، — دېيە-لىدى ئېسەدىگەن ھالدا.

سىدىق «مۇدىر» ئۇنىڭغا جاۋابەن غەمكىن كۈلۈپ باش لىڭشىتقىنىچە، بىر نېمىلەرنى دەپ گۇڭراپ ياتقان بالىنى قۇچە-قىغا ئېلىپ پېشانىسىگە مېھرى بىلەن سۆيدى:

— بۇ بالا ھەسەنجانىڭ چىرىغى، ئۇنى ھەرگىزمۇ ئۆچۈرۈپ قويماسلىقىمىز كېرەك، — دېدى ئۇ سانىيەگە قاراپ. ئاندىن بىر ئۇلۇغ - كىچىك تىنىۋېتىپ، كەسكىن تۇرده ئېيتتى، — ئەمدى قايتمىسام بولمايدۇ، سىڭلىم، ئاڭلىسام، سالىم بىلەن توي قىلىدىكەنسىز، بۇنىڭغا مەن بىر نېمە دېيەلمەيمەن. بىراق، ئېسىڭىزدە بولسۇنكى، ئەگەر مېنى ئاكىڭىز ئورنىدا

كۆرسەتمەك ، دېگەنلىرىمنى ئۇنتۇپ قالماسلىقىڭىزنى ئۈمىد قىلىمەن .

ئۇ شۇلارنى دەپ خوشلىشىپ ماڭدى . ئىشىككىچە ئۇزىتىپ چىققان سانىيە ئۇنىڭ سەل - پەل ئېگىلگەن گەۋدىسى گۇگۈم قوينىدا كۆزدىن يىتكۈچە قاراپ تۇرۇپ قالدى ...

سانىيە شېھىتلىك مازارغا يېتىپ كەلگەندە خۇپتەنگە ئاز قالغان ئىدى . ئەتراپ سۈرلۈك تۈس ئالغان بولۇپ ، بوران ھەربىر ئۇرۇلغاندا قەبرىستانلىقنىڭ ئەتراپىدىكى يۇلغۇن ۋە ئازغان شاخ-لىرىدىن شار - شۇر ئاۋاز كېلەتتى . مەسچىتنىڭ يېنىدىكى قەبرى قارا تېرەكنىڭ پۇلاڭلاپ تۇرغان شاخلىرىدىن تۆكۈلۈۋاتقان غازاڭلار لەپىلدەپ يېغىۋاتقان قارنى ئەسلىتەتتى . سانىيەنى سەل سۈر باسقان بولسىمۇ ، دەرھال ئۆزىنى ئوڭشۇۋلىپ ، مەسچىتنىڭ ئىشىكىگە يېقىنلاشتى ھەم ئىچىدىكى شەپىگە قۇلاق سالدى . بىراقتىن كېلىۋاتقاندەك مۇڭلۇق قىرائەت ئاۋازى ئاڭلىنىشى بىلەن خاتىرجەم بولۇپ بىر تىنىۋالدى . ئاندىن بوران تەگمەيدىغان دالدىراق جايغا كېلىپ ئولتۇرۇپ ، بالىنى ئاستا تەۋرەتكەچ ئېمىتىشكە باشلىدى : « ئېمىۋال ، جېنىم بالام ، ئېمىۋال ! » يىغا يامىشىۋاتقان سانىيە ئاۋازى تىترىگەن ھالدا شۇنداق پىچىرلىدى . ئۇن چىقارماسلىق ئۈچۈن لېۋىنى مەھكەم چىشلىۋالغان بولسىمۇ ، مۇنچاقتەك تۆكۈلۈۋاتقان كۆز ياشلىرىنى توختىتىۋالالمىدى . ئالاھازەل چارەك سائەت ۋاقىتتىن كېيىن ئۇ تاتلىق ئۇيقۇغا كەتكەن ئوغلىنى ئاستا كۆتۈرۈپ ، مەسچىتنىڭ ئىشكى ئالدىغا يەنە كەلدى ھەم ئىشكىنىڭ بىر قانىتىنى پەم بىلەن ئاچتى . مەسچىتنىڭ ئىچىدە جىنچىراغ غۇۋا يېنىپ تۇراتتى . قىبلىگە قارىغىنىچە دۇنيانى ئۇنتۇغان بىر گەۋدە پۈتۈن ئېتىقادى بىلەن خۇپتەن نامىزىنى ئادا قىلىۋاتاتتى . سانىيە ئوغلىنى مەسچىتنىڭ ئىچى تەرىپىگە پەم بىلەن قويۇپ ، ئاستا - ئاستا كەينىگە داجىدى .

تاراملاپ ياشۇ تۆكۈلۈۋاتقان كۆزلىرىنى مەھكەم يۇمۇپ ، يۇرىكىنى سۇغۇرۇۋالغاندەك تولغانغان ھالدا : « ئۇلۇغ ئاللا ئىگەم ، بالىنى بىر ئۆزۈگگە تاپشۇردۇم ، قولۇمغا ئالغۇچە پاناھىگدا ساقلىغايسەن » دەپ ئۇنسىز خىتاب قىلدى . ئاندىن كەينىگە شارتتىدە بۇرۇلۇپ ، 30 — 40 چاقىرىم يىراقتىكى ناھىيە بازىرىغا تۇتىشىدىغان چوڭ يولغا قاراپ يۇرۇپ كەتتى . بوران ھۇشقۇيۇتقىنىچە بىر خىل رىتمدا چىقۇاتاتتى . يۇلتۇزلۇق ئاسمانىڭ ئۇ يەر — بۇ يەرلىرىدە ئادەمنى ۋەھىمگە سالىدىغان قاپقارا بۇلۇت پارچىلىرى ساڭگىلاپ تۇراتتى . زېمىننى سۇتتەك يورۇتۇپ ، تىنىمسىز شۇڭغۇۋاتقان ئاي بىردىنلا بۇلۇتلار ئارىسىغا كىرىپ كەتتى . ئەتراپىنى مۇدھىش قاراڭغۇلۇق قاپلىدى . سانىيەنىڭ بارا — بارا كىچىكلەۋاتقان گەۋدىسىمۇ كۆرۈنمەي قالدى ...

9

... ئۆيىنىڭ ئىچى قازان كۆمتۇرۇپ قويغاندەك قاپقاراڭغۇ ئىدى . پەقەت تامنىڭ ئۇ يەر — بۇ يەرلىرىدىن ئىتنىڭ ، مۇشۇكنىڭ كۆزىدەك سۇرلۇك بىر ئۇچقۇن يالت — يۇلت چاقناپ قالاتتى . يىراق — يىراقلاردا جەننەتتىكى ھۆر — پەرىزاتلاردەك بىر قىز تۇمانغا دەسسىگەندەك يەڭگىل قەدەم بىلەن لەرزان كېتىپ باراتتى . سالىم ھەرقانچە تىركەشسىمۇ پۇت — قوللىرىنى چۇشەپ قويغاندەك ئورنىدىن تۇرالمايتتى . تۇپراقنىڭ چوڭقۇر يەرلىرىدىن بىر بوۋاقنىڭ ئاچچىق يىغىسى ياڭرايتتى . باشلىرى غوڭۇلداپ ، كۆز ئالدى پىرقىراۋاتقان سالىم مىڭ تەسلىكتە دەلدەڭشىگەن ھالدا ئورنىدىن تۇردى ھەم يىراقتا كېتىۋاتقان ھېلىقى قىزغا قاراپ : « سانىيە !» دەپ جېنىنىڭ بارىچە

ۋارقىرىدىيۇ ، كۆچلۈك بىر قول گېلىنى سقىۋالغاندەك ، ئۇنى بوغۇزىدا توختاپ قالدى . ئۇ ھېلىقى قىزنى قوغلاپ يېتىشكە شۇنچە ئۇرۇنسىمۇ ، ئۆينىڭ ئىشىكىنى تاپالماي ، تۆت تام بىلەن تەڭ چۆگىلەيتتى . توساتتىن ئۆينىڭ ئىچى رەڭگارەڭ نۇرلار بىلەن يورۇپ ، كۆزلىرى خۇمارلاشقان ، يۈزلىرى ئانارداەك قىزارغان ئالتۇنخان ھىجايغىنىچە سالىمنىڭ ئالدىدا پەيدا بولدى ـ دە ، « ئاھ !» دېگىنىچە ئۇنىڭ قۇچىقىغا ئۆزىنى ئاتتى . سالىم ئۇنى كۆتۈرۈپ كارىۋاتقا ياتقۇزدى ھەم چاچلىرىنى سىلاپ ، سۆيۈش ئۈچۈن ئاغزىنى ئاستا ئاپاردى ، شۇ ھامان ئالتۇنخاننىڭ كۆزلىرى لاپىلدىدە ئېچىلىپ يورۇشقا باشلىدى ۋە بارا ـ بارا يوغىناپ ، پاگىگدە ئېتىلىپ كەتتى ...

ـــ ۋايجان ! ـــ قارا تەرگە چۆمۈلگەن سالىم ۋارقىرىغىنىچە ئويغاندى . بۇ ، تۇن تەڭ بولغان چاغ بولۇپ ، ئۆي ئىچىنى گۈرىستان قاراڭغۇلۇقى قاپلىغان ئىدى . ئۇ ، ھودۇققىنىدىن يۇرىكى گۈپ ـ گۈپ سوققان ھالدا ئۆي ئىچىگە بىر قارىۋېتىپ ، يوتقانىنى بېشىغا پۈركۈۋالدى . « ئاھ ، خۇدا ، نېمە كارامەت بۇ ؟ كۆزۈمگە بىر نەرسە كۆرۈندىمۇ ـ يا ؟ » قورقىنىدىن تېخىچىلا تىنچلىنالمايۋاتقان سالىم ئىختىيارسىز شۇنداق ئويلاپ قالدى . بىراق ، بۇ خىيال ئۇنىڭ ۋۇجۇدىدىكى قورقۇنچنى تېخىمۇ كۈچەيتىۋەتتى . ئىلگىرى ئۇ بۇنداق خىيالنى زادىلا قىلىپ باقمىغان ، ھەتتا دىن ، خۇدا دېگەنىنىڭ ئادەمنى ئالدايدىغان يالغان نەرسىلەر ئىكەنلىكى توغرىسىدا تالاي سۆزلەپ ، ئۆزىنىڭ قېپقېزىل بىر ئىنقىلابچى ئىكەنلىكىنى كۆرسەتكەن ئىدى . ئەجەبا ، خۇدا ئۇنىڭ شۇ گەپلىرى ئۈچۈن كۆرگۈلۈكىنى كۆرسەتمەكچىمۇ ـ يا ؟

سالىم دىر ـ دىر تىترەيتتى . خىيالىغا ھېلىقى كۆرۈنۈشلەر ، بولۇپمۇ ئالتۇنخاننىڭ بارا ـ بارا يوغىناپ ئېتىلىپ

كەتكەن قورقۇنچلۇق كۆزى كېلىش بىلەن پۈتۈن بەدىنى شۇركىنىپ كېتەتتى. كۆزلىرىنى مەھكەم يۇمۇپ، ھېچنېمىنى ئويلىماي دېسىمۇ قۇلاقلىرى غوڭۇلداپ. ئاللىقانداق ۋەھىمىلىك تۇيغۇلار نېرۋىسىنى قوچۇيتتى. ئۇ، ئاخىر چىدىيالمىدى. يوتقانىنى زەرب بىلەن چۆرۈپ تاشلاپ، بېشىغا يېقىن جايغا قويۇلغان شامنى يېقىتى. ئاندىن كېچىلىرى ياستۇقىنىڭ يېنىدىن ئايرىمايدىغان موخۇركا بىلەن نەشىنى ئارىلاشتۇرۇپ ئوراشقا باشلىدى: «خەپ، سانىيە!» ئۇ چىشلىرىنى غۇچۇرلاتقان ھالدا شۇنداق پىچىرلىدى. ئاچچىق ھەم غەزەپتىن كۆزلىرى چەكچىيىپ، يۈزىنىڭ تېرىلىرى تارتىشىپ كەتكەن بولسىمۇ، ئۆزىنىڭ نېمىشقا بۇنداق بىچارە ئەھۋالغا چۈشۈپ قالغانلىقىنىڭ تېگىگە يېتەلمىدى. «ئۇنى كولىدۇرلىتىۋاتقان زادى كىم؟ راستىنلا ئالتۇنخان ئەمەسمىدۇ؟ ياق - ياق! ئۇ، ئۇنچۇالا دۆت خوتۇن ئەمەس، ئەگەر شۇنداق قىلىدىغان بولسا، ئۆزىنىڭمۇ خەلقئالەم ئالدىدا رەسۋا بولىدىغانلىقىنى ئوبدان بىلىدۇ. ئەمىسە، سانىيە نېمىشقا ئۇنىڭغا ئۆلگۈدەك ئۆچ بولۇپ كېتىدۇ؟» ئويلىغانسېرى سالىمنىڭ خىيالى گادىرماچلىشىپ كەتتى، مۇھەببەت، نەپرەت ھەم پۇشايمان ئارىلىشىپ كەتكەن ئاچچىق بىر سېزىم ۋۇجۇدىنى چۈلغۇالىدى: «خەپ!— ئۇ ئۆز - ئۆزىگە پىچىرلىدى، — نېمىشقا ئۇنىڭ ئالدىدا توخۇ يۈرەك لامزەللىگە ئايلىنىپ قالدىم، ئالقىنىمدىكىلا بىر قۇشقاچ ئىدىغۇ؟ نېمىشقا قانات - پەيلىرىنى چەيلەپ ئۇچالماس قىلىۋەتمىدىم؟» ئۇ، شۇ تاپتا قاتتىق پۇشايمان قىلماقتا ئىدى، نەشە ئارىلاشتۇرۇلغان موخۇركىنى ئاچچىق - ئاچچىق شورايتتى. ئاغزىدىن، بۇرنىدىن پۇرقىراپ چىقىۋاتقان كۆكۈش ئىس بىر پەستىلا شامنىڭ يورۇقىدا غۇۋا يورۇپ تۇرغان ئۆي ئىچىنى بىر ئالدى...

سالىم مەسلىھەت چىبىي بولغان كۈنى كومموندىكى

جەددىي يەغىنغا قاتنىشىش ئۈچۈن كېتىپ، ئىككى كۈندىن كېيىن قايتىپ كەلدى. چىرايىنىڭ ئۆڭسۈلى قالمىغان ئالتۇنخان بولغان ئىشلارنى سۆزلەپ بەرگەندە ئۇنىڭ ئىشەنگۈسى كەلمىدى. ئىشەنگەندە بولسا جاھان ئاستىن - ئۈستۈن بولۇپ كەتكەندەك كۆزىگە قاراڭغۇلۇق تىقىلدى. ئۆتكەن ئىشلار كۆڭلىدىن غىل - پال كېچىپ، ئالتۇنخانغا گۇمان بىلەن تىكىلدى:

— راستىڭنى ئېيت، ئالتۇنخان، كۈندەشلىكىڭ قوزغىلىپ، ئۇنى سەن ھەيدىۋەتتىڭ، شۇنداقمۇ؟

— جۆيلۈمسەڭچۇ، سالىم، بۇ ئىش ئۈچۈن مەن ئاز شاپاشلىغانمۇ؟ نەدىن بىلەي، ھېلىقى كۈنى سېنى شۇنداق يېنىدا دەپ بىلىپ، خەلىچخاننى تۈتۈپ قاپتىمەن. كاللىسىنىڭ تورمۇزى تۇتايدىغان ئۇ سارىڭ، بالىسىنى مەسچىتنىڭ ئىچىگە تاشلاپ قويۇپ قېچىپتۇ. ئىككى كۈندىن بېرى ئىزدىمىگەن يېرىمىز قالمىدى، ئاقتىمۇ يوق، كۆكتىمۇ يوق.

— ھە، يەنىچۇ؟ — سالىمنىڭ قوشۇمىلىرى تېخىمۇ تۇرۇلۇپ، چىرايى ھازىرلا مۆلدۈر تۆكىدىغان قارا بۇلۇتتەك دەھشەتلىك تۈس ئېلىشقا باشلىدى.

ئالتۇنخان بولسا ھېچ ئىش بولمىغاندەك، ئېرەنسىزلىك بىلەن سۆزىنى داۋاملاشتۇردى:

— يەنە نېمە ئىش بولاتتى، ئۆلۈۋالدىمكىن دەپ، كۆل - ئۆستەڭ بويلىرىنمۇ ئالا قويماي ئاختۇردۇق، ئۇنداق قىلمايدۇ دېگىلى بولامدۇ ئۇ تەلۇنى...

ئالتۇنخان سۆزىنى تۈگىتىپلا ھەيكەلدەك قېتىپ قالغان سالىمنىڭ يانچۇقىنى ئاختۇرۇپ، تاماكا قۇتىسىنى ئالدى ھەم ئازراق نەشە ئارىلاشتۇرۇلغان موخۇركىنى ئوراپ، ئوت تۇتاشتۇردى. ئاندىن ئەركىلىگەندەك قىلىپ بىرنى شوراپ قو-

يۇپ ، سالمىنىڭ ئاغزىغا قىستۇردى ۋە ئۇنىڭ يۇز - پاتاڭلىرىنى سىلاپ تۇرۇپ ، نازلىق تۇيغۇدا :

— نېمانچە قىلىپ كېتىسەن ، سالىم ، قىز ئازمىدى ساڭا ، — دېدى خىر - خىر كۈلۈپ .

ئاچچىقتىن تومۇرلىرى كۆپۈپ ، قانلىرى قايناپ ، ئالەمنى مالەم قىلىۋەتكۈسى كېلىپ تۇرغان سالىم ئۇنى قانداقلارچە قوپاللىق بىلەن ئىتتىرىپ « چاڭ - چۇڭ » ئىككى تەستەك سېلىۋەتكەنلىكىنى ئۆزىمۇ سەزمەي قالدى . تۇيۇقسىز تەگكەن شاپىلاقتىن تېڭىرقىغان ئالتۇنخان يۈزلىرىنى تۇتقىنىچە بىر پەس تۇرۇپ قېلىپ ، ئاندىن ئەسەبىيلەشكەن ھالدا سالمىنىڭ ياقىسىغا ئېسىلىپ چۇقان كۆتۈردى :

— ئۇرە ، ماز پاينەك ، نېمەگگە يوغانلىق قىلىسەن ؟ شۇجىلىقىنى ئاغا ، گۆردىكى داداڭ بىلەن ئاناڭغا ئايرىپ بەر ! «ئىشەككە كۇچۇڭ يەتمىسە ئۇر تۇقۇمىنى» دېگەندەك ، سانىيەدىن ئالالمىغان ئاچچىقىڭنى مەندىن ئالامسەن ؟ بېقىپ چوڭ قىلىپ ، كۆزۈڭنى ئېچىپ قويغىنىمغا بەرگەن جاۋابىڭ مۇشۇمۇ، تۇزكور !

قۇلاقلىرى غوگۈلداپ كۆزىگە ھېچنېمە كۆرۈنمەي قالغان سالىم ئالتۇنخاننىڭ قوللىرىنى يۇلقۇشلاپ ئاجرىتىپ ، ئۇتتۇر كەلگەن يېرىگە ئۇرۇپ - دەسسەپ چەيلەشكە باشلىدى . ئالتۇنخان ئاغرىق ئازابىغا چىدىيالماي تولغىناتتى ، ئاچچىق ناله - پەريات كۆتۈرەتتى . ئۇلار شۇنداق رەسۋالىشۋاتقاندا ، سالمىنىڭ يىغىندىن قايتىپ كەلگەنلىكىنى ئاڭلاپ كۆرۈشۈش ئۈچۈن كەلگەن ھاشىم كۆسەي جېدەلنىڭ ئۈستىدىنلا چۈشتى . ئۇ « ھۇ » تارتىپ يىغلىنىغىچە پۈكلىنىپ ياتقان ئالتۇنخاننى ھەم ئۇنى قوناق سوققاندەك ئۇرۇپ ، دۈمبالاۋاتقان سالمىنى كۆرۈپ ، قورقۇنچ ئىچىدە ئاجرىتىشقا كىرىشتى :

— بولدى قىلسىلا ، سالىم شۇجى ، ئانىسىنىمۇ ئۇرغان بارمۇ كىشى ...

ئۆيگە بىر سىنىڭ كىرگەنلىكىنى بىلگەن ئالتۇنخانىنىڭ يۇرىكى قارتتىدە قىلىپ قالغان بولسىمۇ ، ئاغرىق ئازابىدىن دەل-دەگىشىپ ئورنىدىن تۇرغان ھالدا تېخىمۇ بەك يىغلاشقا ھەم قارغاشقا باشلىدى :

— خەپ سالىم ، ئالدىرىماي تۇر ، مېنى تەپكەن پۇتلىرىڭ ، ئۇرغان قوللىرىڭ قۇرۇپ كېتەر ئىلاھىم . « ئادەم بالىسىنى باقساڭ ئېغىز - بۇرنۇڭنى قان ئېتەر ، ھايۋان بالىسىنى باقساڭ ئېغىز - بۇرنۇڭنى ياغ ئېتەر » دەپ بىكار ئېيتماپتىكەن ، ئەمدى بىلدىم ، خەپ ، ئالدىرىماي تۇرغىن ، مۇشۇ قىلغانلىرىڭنىڭ جازاسىنى تارتىسەن تېخى ...

سالىم چىرايى پۇرۇشكەن ، چىشلىرىنى غۇچۇرلاتقان ھالدا ۋارقىرىدى :

— تولا كارىكىرىماي كۆزۈمدىن يوقال ! سەنمۇ چىق ھاشىم ، ئىككىلەڭ كۆزۈمدىن يوقلىش !

سالىمنىڭ بۇنداق ۋارقىراشلىرىغا كۆنۈپ كەتكەن ھاشىم كۆسەي « غىڭ » قىلماستىن ئالتۇنخانىنى ئاستا يۆلەپ ئىشىك تەرەپكە جۆنىدى ...

ئاچچىقتىن بوغۇلۇپ ھاسىراپ كەتكەن سالىم « ئۇھ » دەپ بىر تىنىۋالدى ، ئاندىن لوقۇلداپ ئاغرىۋاتقان چېكىسىنى ئۇۋۇلىغىنىچە كارىۋىتىغا يانپاشلىدى . ئۇ ، ئويلىغانسېرى ئىچى تىتىلداپ ، ئۆزىنى تولىمۇ غېرىب ھەم بىچارە ھېس قىلماقتا ئىدى ، كۆز ئالدىدىن سانىيە نېرى كەتمەيتتى : « نېمە قىلغىنىڭ بۇ ، سانىيە ، ساڭا نېمە يامانلىق قىلغان بولغىيدىم ؟ » سالىمنىڭ ئىچ - ئىچىدىن يىغا ئېتىلىپ چىقتى . ئۇ ، ئۆزاق يىللاردىن بېرى يىغلاشنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى ئۇنتۇپ كەتكەن ئىدى ، ئەجەبا ،

بۇگۈن ؟ ئۇ ئۇن سېلىپ يىغلاپ تاشلىماسلىق ئۈچۈن ئۆمچىيىپ كېتىۋاتقان لەۋلىرىنى مەھكەم چىشلىدى . ئۇنىڭ نەزىرىدە يىغلاش ئوغۇل بالىنىڭ ئىشى ئەمەس ئىدى . ئۇ ، قويۇق نەشە ئارىلاش موخۇركىنى ئوراپ ئاچچىق - ئاچچىق شوراشقا باشلىدى . بىردىنلا سانىيەگە ئۆچمەنلىكى قوزغىلىپ ، كۆزىدە غەزەپ ئۇچقۇنلىرى چاقنىدى . شۇنىڭ سەۋەبىدىن ، ئالتۇنخاننى قاتتىق ئۇرۇپ سالغىنىغا پۇشايمان قىلدى . بىر چاغلاردا ئەسنەك تۈتۈپ ، كۆزى ئاستا - ئاستا ئۇيقۇغا كەتتى ...

سالىم ئويلاپ شۇ يەرگە كەلگەندە ئىككىنچى تال تاماكىنى چېكىپ بولاي دېگەن ئىدى . ئۇ ، نەشىنىڭ كەيپىدىن روھى كۆتۈرۈلۈپ ، ئاللىقانداق شېرىن بىر قايغام ئىچىگە غەرق بولغان ئىدى . ھېلى كۆرگەن قورقۇنچلۇق چۈشىنىڭ ۋەسۋەسىسىمۇ تۈمانەكلا تاراپ كەتكەن ئىدى . ئۇ ، خۇمارلىشىپ كەتكەن كۆزلىرىنى « پىل - پىل » يېنىپ تۇرغان شامنىڭ يورۇقىغا تىككىنىچە ۋۇجۇدىنىڭ چوڭقۇر يېرىدىن قۇرتتەك مىدىرلاۋاتقان لەززەتلىك بىر سېزىمنىڭ تۇرتكىسىدە تولغاندى ، كۆز ئالدىغا سانىيە ، ئاندىن ئالتۇنخان كەلدى . لەۋلىرى تامشىپ ، ھاشىم كۆسەينىڭ ئۆيىدىن ئۇنى چاقىرىپ چىقماقچى بولدىيۇ ، قاتتىق ئۇرۇۋەتكەنلىكى ئېسىگە كېلىشى بىلەن ئىختىيارسىز يالىتايدى . خىيالىدىن يىراق باللىق چاغلىرى ، نەشىنى بولۇشىغا چېكىپ ، بېقۋالغان ئانىسى ئالتۇنخان بىلەن تۇنجى قېتىم بىللە ياتقىنى ، ئۇنىڭدىن كېيىن ئامىتى ئوڭدىن كېلىپ باش كۆتۈرگەنلىكى ، سانىيەگە كۆيۈپ قېلىپ تارتقان دەرد - ئەلەملىرى بىر - بىرلەپ ئۆتۈشكە باشلىدى . ئەسلىمىلىرى سانىيەنىڭ قېچىپ كەتكەنلىكى بىلەن تۇنۇگۈن يۈز بەرگەن كۆڭۈلسىزلىككە ئۇلاپ ئاندا بىردىنلا غەزىپى ئۆرلەپ ، ۋارقىرىۋەتكىلى تاس قالدى . تۇيۇقسىز كەلگەن ئاچچىق ئەسلىمىلىرىنى

تەتۇرىگە ياندۇرۇپ ، ئۇ ئەمدىلا سەككىز ياشقا كىرگەن يىلى يۈز بەرگەن قورقۇنچلۇق ۋەقەنى يادىغا سالغاندا بولسا ، داڭ قاتقىنچە تۇرۇپ قالدى . ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا ئەمدى كىيىملىرى قانغا مىلەنگەن ، بوغان بىر خەنجەرنى مەھكەم تۇتۇۋالغان دادىسىنىڭ قاقاقلاپ كۈلۈشلىرى بىلەن ئانىسىنىڭ كۆزلىرى ئوچۇق ھالدا قېتىپ قالغان قورقۇنچلۇق جەسىتى نامايان بولماقتا ئىدى ...

*　　*　　*

تۆت ئەتراپى تاغ بىلەن ئورالغان بۇ چەت ناھىيە بازىرىدا ئەمەت ھاجى ھەم سەمەت ھاجى ئىسىملىك ئاكا ـ ئىنى بار ئىدى . ئۇلار ئاتا ـ بوۋىسىدىن قالغان قاسساپلىق ھۈنىرىگە تايىنىپ جاھاندارچىلىق قىلىپ كېلىۋاتاتتى . ئۇلارنىڭ دادىسى سادىر ھاجى ياش چاغلىرىدا كارۋانلار بىلەن قوشۇلۇپ ، دۇنيانىڭ كۆپ جايلىرىنى ئايلانغان ھەم ئۆمرىدە ئىككى قېتىم مەككە ـ مەدىنىنى تاۋاپ قىلىپ ھاجى بولغان ئىدى . كېيىنكى مەزگىلدە ئۇ تىنچ تۇرمۇشقا ئىنتىلىپ ، ھاۋاسى ساپ ، سۈيى مول ، تۈپرىقى مۇنبەت بۇ تاغلىق رايونغا كېلىپ ماكانلىشىپ ، ئۆيلۈك ـ ئوچاقلىق بولغان ئىدى . ئۇ ، نامازنى قازا قىلمىغاندەك ، قىمار ھەم چېكىملىك سورۇنلىرىنىمۇ قولدىن بەرمەيتتى . شۇنداق بولۇشىغا قارىماي ، رەستىنىڭ ئاۋات يېرىدىكى قاسساپلىق دۇكىنىدىن كېلىدىغان كىرىمى خېلى كۆپ بولغاچقا ، ھال ـ كۈنى ياخشى ئىدى . ئۇنىڭ ئوغۇللىرى گەرچە ھەج قىلمىغان بولسىمۇ ، خۇددى دادىسىنىڭ ھاجىلىقىنى پەش قىلماقچى بولغاندەك ، ئىسىملىرىنىڭ ئاخىرىغا ھاجى دېگەن سۆزنى قوشۇۋېلىشقان ئىدى . كىشىلەرمۇ ئۇلارنى شۇنداق ئاتاپ ئادەتلەنگەن ئىدى . كىشىلەرنىڭ نەزىرىدە تولىمۇ ئامەتلىك قارىلىدىغان بۇ ئاكا ـ ئىنى نېمە بولۇشتىكىن ـ تاڭ ، سادىر ھاجى قازا قىلىشى بىلەن تەڭ قاتتىق ئۆچەكىشىپ

قېلىشتى . يامان يېرى ، دادىسىنىڭ يەتتە نەزىرسىنى بەرگەن كۈنى جامائەت ئالدىدىلا قىلچە يۇز - خاتىر قىلىشماستىن تىللىشىپ سەتلەشتى . ھاڭ - تاڭ قېلىشقان كىشىلەر « توۋا » دېيىشكىنىچە ياقىسىنى تۈتۈپ قېلىشتى ، ئارقىدىنلا ئۇلار توغرۇلۇق خىلمۇخىل پەرەز ۋە سۆز - چۆچەكلەر تارقىلىشقا باشلىدى . بەزىلەر : « دادىسى مىراسىنى ئايرىشقا ئۇلگۈرمەيلا كۆز يۇمغان ئىكەن ، ئاكا - ئىنى ئىككىيلەن بۆلۈشەلمەي ئارازلىشىپ قاپتۇ » دېسە ، يەنە بەزىلەر : « سادىر ھاجىنىڭ تىقىپ قويغان ئالتۇنلىرى بار ئىكەن ، ئەمەت ھاجى خۇپيانە ھالدا ھەممىنى ئېلىۋاپتىمىش ، سەمەت ھاجى بۇنىڭغا چىدىماي جېدەل چىقىرىپتۇ » دېيىشەتتى . ۋاقتىنىڭ ئۆتۈشىگە ئەگىشىپ كىشىلەرنىڭ ئاغزى بېسىققان بولسىمۇ ، بۇ ئاكا - ئىنى ھاجىلار ئوتتۇرىسىدىكى يېرىق تېخىمۇ كېڭىيىپ ھاڭغا ئايلانغان ئىدى . سەمەت ھاجى بالىنىڭ كىچىكى بولغاچقا ، تەبىئىي ھالدا دادىسىدىن قالغان زىمىن ۋە دۇكانغا ئىگىدار چىلىق قىلدى ، ئەمەت ھاجىمۇ ئوقەتنى ئايرىپ ، ئىنىسى بىلەن بەسلەشكەندەكلا بىر قاسساپلىق دۇكىنى ئاچتى . ئۇلارنىڭ ئارىلىقى ئانچە يىراق ئەمەس ئىدى ، مانا ئەمدى بۇ ئاكا - ئىنى ھاجىلار بازار ھەم خېرىدار تالىشىپ ، بىر - بىرىگە خىرىس قىلىشقا باشلىدى . ئۇچرىشىپ قالسا سالام - سەھەت قىلىشماسلىقتىن ، بارا - بارا ھومىيىشىدىغان ، تۇكۇرۇشىدىغان ، ھەتتا بىر - بىرىنىڭ خېرىدارلىرىغىمۇ دۇشمەنلىك نەزەر بىلەن قارىشىدىغان دەرىجىگە يەتتى . قايسىبىر بازار كۈنى تېخى ئۇلار قوللىرىغا خەنجەر ئېلىشىپ ، چۈجە خورازلاردەك بىر - بىرىگە ئېتىلىشتى . كىشىلەر ئاجرىتىۋالمىغان بولسا ئەجىلى توشقاندىن بىرسى ئۆلگەنمۇ بولاتتى . پەقەت ئەمەت ھاجى ئەل - جامائەتنىڭ سۈلھى - سالاسى بىلەن دۇكىنىنى يىراقراق جايغا يۆتكەپ كەتكەندىلا ،

ئايىغى چىقمايدىغان بۇ جەدەل سەل بېسىققاندەك بولدى. ئاكسىنى قوغلۇۋەتكەندىن كېيىن، سەمەت ھاجى ئۆزىنى تېخىمۇ غالىبلاردىن سانىشا باشلىدى. ئىلگىرى ئۇ قاسساپلىق ھۈنىرىنىڭ ئۇستۇنلۇكىدىن ماختىنىپ: «بىر مىنۇتنىڭ ئىچىدە بىر قويىنىڭ گۆشىنى ئۇياقتا، تېرە، ئىچ باغرىنى بۇياقتا قىلۋېتەلەيمەن» دەپ يۇرگەن بولسا، مانا ئەمدى ئۇ چىرىغانلا ئادەمگە ئاكىسىنى تىللاپ: «يەنە كۆزۈمگە كۆرۈنگۈچى بولمىدىكەن ئۇ بەچچىغەر، قويىنى بوغۇزلىغاندەك بوغۇزلاپ تاشلايمەن» دەپ يۇرىدىغان بولدى. كىم ئۇنىڭ گېپىگە «ھە» دەپ بەرسە، پۇلىنى سامانىدەك خەجلەپ مېھمان قىلىپ، ئىچىشەتتى، چېكىشەتتى. قورسىقى تازا كۆپكەن ئەمەت ھاجىمۇ جىم ياتمايتتى. ئىنىسىنى قانداق بابلاشنىڭ پىلانى ئۈستىدە كاللا قاتۇرۇپ، ھەر خىل چوتلارنى سوقاتتى، ئۇ ئاخىر بىر ئامال تاپتى، ئەقىلسىزنىڭ قالتىس ئىشلەپ كەتكەنلىكىدىن خۇشال بولدى. بىر كۈنى ئۇ نەچچە پاقلاننىڭ بېشىنى ئۆزۈپ، يۇرتتىكى داڭدار بەڭگى، قىمارۋازلارنى مېھمان قىلدى. سورۇن تازا ئەۋجىگە چىققاندا ئۇ بىردىنلا كۆڭلى يېرىم بولغاندەك غەمكىنلىك بىلەن:

— ئىنىم بىلەن ئوتتۇرىمىزدا بولغان ئىشنى سىلەرمۇ بىلىسىلەر. قان ـ قېرىنداش تۇرۇپ، بۇنداق كېتىۋەرسەك ئەل ـ جامائەتنىڭ ئالدىدا سەت بولغۇدەك، رەھمەتلىك ھاجى دادامنىڭ روھىنىمۇ قورۇندۇرۇپ قويغۇدەكمىز، — دېدى قىرائەت قىلىۋاتقاندەك تەسىرلىك تەلەپپۇزدا.

— خوش، ھاجىم، سۆزلەۋەرسىلە، قۇلىقىمىز سىزدە، — دېيىشتى بەڭگىلەرمۇ بىر ئېغىزدىن.

ئەمەت ھاجى گېپىنى بىر قېرىپ قويۇپ، سۆزىنى داۋاملاشتۇردى:

— سىلەرگىمۇ ئايان، ئىنىم ئىچىملىك بىلەن چېكىم-

لىككە ئامراق ، مىجەزى ھەرقايسىگلار بىلەن تازا خوپ كېلىدۇ . بولسا ئۇنىڭ بىلەن قويۇقراق ئۇلپەتلىشىپ ئىككىمىزنى ياراشتۇرۇپ قويۇشقا كۈچ چىقارغان بولساڭلار ، ئوبدان رازى قىلار ئىدىم .

ـــ بەلەن گەپكەن ، ـــ دېدى بەگگىلەردىن بىرسى كۆزلىرىنى خۇمارلاشتۇرۇپ ، ـــ مۇسۇلماندارچىلىقتا بۇنىڭدىنمۇ ئۇلۇغ ئىش بولامدۇ ؟ خاتىرجەم بولسىلا ھاجىم ، بىز ئۇنى بىرەمدىلا ئېرىتىپ ، ئالدىلىرىغا : « خوش ئاكا » دېگۈزۈپ ئەكەلمىسەك ھېساب ئەمەس !

قالغان بەگگىلەرمۇ تۇشمۇتۇشتىن تەستىقلاشتى . ئەمەت ھاجى مەمنۇنىيەت بىلەن باش لىڭشىتىپ كۈلدى . ئۇ ، كىم بىر قېتىم ئوبدان ئىچۈرۈپ ـ چەكتۈرۈپ قويسا شۇنىڭغا « خوش » دەيدىغان بۇ بەگگىلەرنى ئوبدان بىلەتتى . ئەگەر ئىنىسى ئۇلارنىڭ توپىغا قوشۇلسا ، چېكىدىغان نەشىنىڭ قانچىلىك كۆپىيىدىغانلىقىنى ، مۇشۇ يوسۇندا كېتىۋەرسە ئاخىر قانداق ھالغا چۈشۈپ قالىدىغانلىقىنى ئويلاپ يېتىپ بولغان ئىدى ...

شۇ كەملەردە سەمەت ھاجى ناھايىتى خۇشال ئىدى . بىرنەچچە يىلدىن بېرى كۆڭلىنى ئورىۋالغان غەشلىك بۇلۇتلىرى بىردىنلا تاراپ ، كۆز ئالدى پاللىدە يورۇغاندەك ، ئۆزىنى تولىمۇ يەڭگىللەپ قالغاندەك ھېس قىلماقتا ئىدى . چۈنكى ، ئۇنىڭ ئۇچىنچى بالىسى دۇنياغا تىنچ ـ ئامان كۆز ئاچقان ـــ ئايالى ئۇنىڭغا بىر ئوغۇل تۇغۇپ بەرگەن ئىدى . « خۇداغا شۈكۈر ، ـــ دەيتتى ئۇ يەلكىسىدىن ئېغىر بىر يۈكنى ئېلىۋەتكەندەك ، ـــ خوتۇن ئېلىپ پەرزەنتلىك بولالماسلىقتىن قاتتىق ئىش بولامدۇ ئوغۇل بالىغا ... » ئۇنىڭ ۋارقىرىغۇسى ، بالىسىنى كۆتۈرۈپ ھەممە ئادەمگە كۆرسەتكۈسى كېلەتتى . راست ئەمەسمۇ ؟ ئۇ ، دادىسى قازا قىلىشتىن بىرنەچچە يىل ئىلگىرى ئۆيلۈك ـ ئوچاقلىق بولغان

بولسمۇ ، بىرىنچى بالىسى ئۆلۈك تۇغۇلغان ، ئىككىنچى بالىسى ئۈچ ئايلىق بولار - بولمايلا بويىدىن ئاجراپ كەتكەن ئىدى . ئۇ ، بۇ شۇم قىسمەتنى ئايالىدىن كۆرۈپ ، نەچچە قېتىم ئۇرۇپ - دۇمبالاپ ، تالاق قىلىۋەتمەكچىمۇ بولغانىدۇ : « خەيرىيەت ، ئوغۇل بالىدار چىلىقتا مەرتەم - مەرتەم ئۈچ مەرتەم دەپتىكەن » دەپ ئويلاپ ، ئۇچىنچى بالىسىنىڭ تۇغۇلۇشىنى كۈتۈپ كەلگەن ئىدى . مانا ئەمدى ئارزۇسى رېئاللىققا ئايلانغاندا خۇشال بولماي تۇرالايتتىمۇ ؟ ئۇ ، تۇنجى پەرزەنتىنىڭ شان - شەرىپى ئۈچۈن كاتتا بۆشۈك تويى ئۆتكۈزدى ھەم ئۆزۈمگە يېقىن بولسۇن دەپ « سالىم » دېگەن ئىسمىنى قويدى . شۇنىڭدىن كېيىن ئۇنىڭ كۆڭلى كۆتۈرۈلۈپ تىرىكچىلىكىنى خاتىرجەم قىلىۋەردى . ئاكىسىغا بولغان ئۆچمەنلىكىمۇ نەگدۇر غايىب بولغاندەك كۆرۈ- نەتتى . خۇشاللىقىنى ئىپادىلەش ئۈچۈن ئۈلپەتلىرى بىلەن پات - پات جەم بولۇپ قانغۇچە ئىچىشەتتى ، چېكىشەتتى ھەم ئوغلى توغرۇلۇق زوق - شوخ بىلەن سۆزلەيتتى :

— ئاجايىپ بالا بولدى - دە ، بۇ كاساپەت ، — دەيتتى ئۇ ئاغزىدىن ، بۇرنىدىن چىقىۋاتقان قويۇق كۆكۈش ئىس ئىچىدە كۆزلىرىنى خۇمارلاشتۇرۇپ ، — تۇن تەڭ بىلەن قىرقىراپ يىغلاشقا باشلايدۇ ، ئانىسى ئەمچەك سالسىمۇ ئۇنمايدۇ ، ئاچچى- قىمدا پۇرقىرىتىپ تازا چېكىشكە باشلايمەن ، شۇندىلا ئۇنىڭ زۇۋانى بېسىقىدۇ ، نېمە پۇرايدىكىن ئۇنىڭ پۇرىقى بۇرنىغا ...

— ۋاھ ، يارايدۇ ، ئوغۇل بالا ، دادىسىنى دورىغان ئەزى- مەت ، — دەپ ۋارقىرايتتى بەگگىلەردىن بىرسى شالىنى چېچىپ .

— تازا چېكىپ تۇرۇپ تاپىقان دېسىلە ، ھاجىم ، — دەيتتى يەنە بىرى كۆزىنى قىسىپ .

شۇنىڭ بىلەن كۈلكە كۆتۈرۈلەتتى . بۇ پاراڭلاردىن دىلى سۆيۈنگەن سەمەت ھاجى ھەممىدىن بەك كۈلەتتى ، تېلىقاتتى .

كۇنلەر شۇ يوسۇندا ئۆتۈۋەردى . ھەش - پەش دېگۈچە سالىممۇ تۆت - بەش ياشقا كىرىپ قالدى . ئوغلىنىڭ سوزغاندەكلا چوڭ بولۇپ قالغانلىقىغا مەستلىكى كەلگەن سەمەت ھاجى ئۇنى تېخىممۇ ئەتىۋارلايدىغان ، نەگە بارسا يېنىدىن ئايرىمايدىغان بولدى . سالىممۇ ئادەمنىڭ ئىچىنى كۆيدۈرگۈدەك چىرايلىق ھەم ئوماق ئىدى . دائىم ئۇنى - بۇنى سوراپ ئاغزى بېسىقمايتتى ، گاھىدا خەقسىلىكى تۇتۇپ قالسا ئۆزىنى ئېتىپ يىغلاپ ، دېگىنىنى قىلىپ بەرمىگۈچە بولدى قىلمايتتى ، شۇنداق چاغلاردا سەمەت ھاجى : « تولا خەقسىلىك قىلىپ بېشىمنى ئاغرىتمىسىڭچۇ » دەپ ۋارقىراپ قويغان بىلەن يۈرىكىدە چىدىمايتتى ، يەنىلا ئۇنىڭ رايىغا باقاتتى . دۇكانغا خېرىدارلار كۆپەرەك كەلگەن ۋاقىتلاردا بولسا ئۇنىڭغا بىر تۇتام پۇلنى تۇتقۇزۇپ : « يۇگۇر ، ئاۋۇ كاۋاپچى ئاكاڭنىڭ يېنىغا بېرىپ ، تۆت زىخ سىيرىۋېتىپ كېلە، ئوغلۇم » دەپ جىملەيتتى . ئۇلپەتلىرى بىلەن يىغلىپ ئىچىشۋازلىق قىلغاندىمۇ سالىمنى بىللە ئېلىپ بېرىپ يېنىدا ئولتۇرغۇزاتتى ھەم داستىخانغا ھېچكىم قول تەگكۈزمەستە گۆشنىڭ تازا يۇمشاق پىشقان يېرىدىن بىر پارچە تۇتقۇزۇپ : « يە ، بالام ، كىم دېسە سەمەت ھاجىنىڭ ئوغلى دېگۈدەك ئادەم بول ! » دەيتتى . قالغان بەگلەرمۇ ئەگىشىپلا ئۇنى ئەركىلىتىشكە،ئۇنى - بۇنى دېگۈزۈپ ماختاشقا باشلايتتى . سالىممۇ يېتىرقىمايتتى . باللارچە شوخلۇق بىلەن ئۇلارنى كۈلدۈرەتتى . بىر چاغلاردا تۇرۇپلا خۇيى تۇتۇپ ، يوق نەرسىنىڭ جېدىلىنى قىلىپ سورۇننى بېشىغا كىيەتتى . سەمەت ھاجىغا ئۇنىڭ ئاۋازى ناخشىدەك ، قىلىقلىرى ئۇسسۇلدەك تۇيۇلۇپ ، تېخىمۇ مەستلىكى كېلەتتى ھەم ئۇلپەتلىرىگە پەخىرلەنگەندەك بىر قاراپ قويۇپ : « خۇمارى تۇتتى بولغاي بۇ گۈينىڭ » دەپ ئاغزىدىكى ئىسنى ئۇنىڭ يۈزىگە پۈۋلەيتتى . ئاندىن ئۆز ئىشىدىن

مەمنۇن بولغاندەك ئۇنى چوككىدە بىرنى سۆيۈپ قويۇپ : « بىرنى تارتىپ قويامسەن - يە ، قوزام ، تاتلىق نەرسە بۇ » دەپ چىلىمنى ئاغزىغا تىقاتتى ، سالىم قېقىلىپ يۆتىلىشكە باشلىغاندا بەكگىلەر : « يارايدۇ ، ئوغۇل بالا !» دەپ چۇقان كۆتۈرۈشۈپ كۈلۈشەتتى . سالىمۇ نەشىنىك تەسىرى بىلەن بىر پەستىلا ئۇخلاپ جىمىپ قالاتتى .

ھەش - پەش دېگۈچە يەنە ئىككى - ئۈچ يىل ئۆتۈپ كەتتى . سەمەت ھاجىنىك ئىش - ئوقىتى يۇرۇشۇپ ، يانچۇقى تومپايغانسېرى ئۇلپەتلىرى تېخىمۇ كۆپىيىشكە ، ھەتتا قوشنا نا-ھىيىلەردىن ئىزدەپ كېلىپ ، دوست تارتىشىدىغانلارنىك سانى ئاۋۇشقا باشلىدى . سالىمۇ بوي تارتىپ ، كۆزگە كۆرۈنۈپ قال-غان ، دادىسى يوق چاغلاردا دۇكانغا كۆز - قۇلاق بولغۇدەك بولغان ئىدى . بۇنىڭدىن سۆيۈنگەن سەمەت ھاجى تېخىمۇ خا-تىرجەم بولۇپ ، كۈنلىرىنى ئويۇن - تاماشا بىلەن كۈلۈپ - يايراپ ئۆتكۈزىدىغان ھەم پات - پاتلا يۇرت ئاتلاپ مېھماندارچى-لىق قىلىشىدىغان بولۇپ كەتكەن ئىدى . شۇنداق كۈنلەرنىك بىرىدە كۈتۈلمىگەن بىر پاجىئە يۈز بەردىكى ، خلۇەتتىكى بۇ چەت ناھىيە بازىرى زىلزىلىگە كەلدى . كىشىلەر ھاڭ - تاڭلىق ئىلكىدە بىر - بىرىگە قاراپ قېلىشتى . بەزىلىرى ئېچىنىش بىلەن خۇرسىنىشسا ، يەنە بەزىلىرى : « بەكلا ئېشىپ كەتكەن ئىدى ، خۇدا كۆرسىتىپ قويدى » دېيىشىپ يۈردى . ماينىك ئىچىدىكى بۆرەكتەك راھەت - پاراغەتتە يېتىلىۋاتقان سالىمۇ بىردىنلا يېتىمەكىكە ئايلىنىپ ، ھېچكىم ئويلاپ باقمىغان ئىككىنچى بىر خىل تەقدىرگە دۇچ كەلدى ...

بۇ ، ئۆلكە ئازاد بولغىنىغا بىرنەچچە يىل بولغان چاغلار بولۇپ ، جەمئىيەتتە ئۆزگىرىش ھەم يېڭىلىقلار كۆپ ئىدى . بىراق ، سەمەت ھاجىنىك بۇ ئىشلارغا پەرۋايى پەلەك ئىدى .

كۆنىلىرى بىر خىللا ئىچىش - چېكىش بىلەن ئۆتۈۋاتاتتى. ئۇ- نىڭ نەزىرىدە دۇنيا دېگەن شۇ ئىدى. ئۇچ ۋاخ تامىقى گۆش - مايىدىن ئايرىلمىغان بىلەن، كەيپ قىلغان ۋاقتى ئۇزارغانسېرى كۆزلىرىنىڭ نۇرى ئۆچۈپ، چىرايى خۇنۇكلىشىپ، پارقىراپ تۇرىدىغان قاپقارا بۇرۇتلىرىمۇ سارغىيىشقا باشلىغان ئىدى. ئۇ، ئون نەچچە كۈن ئۇدا بېسىپ ئىچىپ - چېكىپ، ئەمدى بىر «ئۇھ» دەپ تۇرغان بىر كۈنى قوشنا ناھىيىدىن نىياز قوشقار ئىسىملىك ئاغىنىسى ئىزدەپ كېلىپ قالدى. ئۇ، دىققات، قارامتۇل كەلگەن ئادەم بولۇپ، بۇرنىنىڭ كۆمۈرچىكى سەل ئولتۇرۇشۇپ كەتكەن، قاڭشىرىنىڭ ئورنىدا ئۈچ بۇرجەك تاتۇق بار ئىدى. نەچچە مېتىر يەردىن سەكرەپ چىقىپ كاللا ئاتالايدىغان ھۈنىرى بولغاچقا، كىشىلەر ئۇنىڭغا «قوشقار» دەپ لەقەم قويۇشقان ئىدى. ئېتىغا بىر مىنۈالسا يۈرتمۇيۇرت كېزىپ قىمار ئويناپ جا- ھانكەشتىلىك قىلىدىغان يۈرت نوچىلىرىدىن ئىدى. ئۇنىڭ چاقچاقلىرىمۇ خېلى ئېچى بار بولۇپ، سورۇنلاردا مەن - مەن دې- گەنلەرنى بىرەمدىلا كەلتۈرۈۋېتەلەيتتى. سەمەت ھاجى نېمىشقىكىن ئۇنىڭ ئاشۇ ئۈچار كاللىسى بىلەن چاقماقتەك ئېغىز- زىدىن ئەيمىنەتتى ھەم ئۇنىڭ ئالدىدا پەسكويغا چۈشۈپ قېلىشنى خالىمايتتى. شۇڭا، ئۇ تاۋۇنىڭ يوقلۇقىغا قارىماي نىياز قوشقارنى قىزغىن كۈتۈۋالدى. ئوڭايسىز ئەھۋالغا چۈشۈپ قېلىشتىن ساقلىنىش ئۈچۈن ئۇلپەتلىرى ئىچىدىن تاللاپ تازا گەپدان، ناخشا - سازغا ماھىرلىرىدىن بىرنەچچىنىلا چاقىردى. شۇ كۈنى سەمەت ھاجىنىڭ بازارنىڭ دوقمۇشىدىكى قورۇسىنىڭ ۋاساجۇپ قىلىپ يېپىلغان ئازادە مېھمانخانىسىدا كاتتا زىياپەت ئۆتكۈزۈلدى، نىياز قوشقار تۆردىن ئورۇن ئالغان بولۇپ، قالغانلىرى ئۇنىڭ ئىككى تەرىپىدە چۆرىدەپ ئولتۇرۇشاتتى. سەمەت ھاجى بولسا مېھمانلىرىنى مەزەگە تەكلىپ قىلغاچ، ئايالىغا ئۇنى - بۇنى

بۇيرۇش بىلەن ئاۋارە ئىدى . كىچىككىنە سالىمنۇ بىر پارچە گۆشنى يېگەچ كىرىپ - چىقىپ يۈرەتتى . مېھمانلار بىرەر قاچىدىن ھاردۇق ئېشى ئىچىپ بولغاندىن كېيىن ، داستىخان پۈتۈن پىشۇرۇلغان تونۇر كاۋىپى ، توخۇ ، كەپتەر گۆشى ۋە ھەر خىل مېۋە - چېۋىلەر بىلەن لىق تولدى . ئارقىدىنلا شارابنىڭ ئاغزى ئېچىلىپ ، قەدەھ توشقۇزۇلۇپ ، ئىچىشۋازلىق باشلاندى . بىر پەستىلا ھەممىنىڭ يۈزلىرى ھۇپپىدە قىزىرىپ ، كەيپىيات جانلىنىپ ، تەمبۇرنىڭ جاراڭلىق ئاۋازى ئۆي ئىچىنى بىر ئالدى .

ئولتۇرغانلارنىڭ ھەممىسى تەمبۇرنىڭ تارلىرىدىن تاراۋاتقان مۇڭلۇق كۈيگە جور بولۇپ ناخشا ئېيتىشقا باشلىدى، پەقەت سەمەت ھاجىلا دەمدەك ئورالغان موخۇركىنى قېنىپ - قېنىپ شوراپ ، كۆكۈش ئىس ئىچىدە ئېڭىكىنى تۇتقىنىچە جىمجىت ئولتۇراتتى . شۇ تاپتا ئۇ ناخشا ئېيتالمايدىغان بولۇپ يارىلىپ قالغىنىغا ئۆكۈنۈۋاتقاندەك ، بېشى تېخىمۇ گاراڭلىشىپ ، ئۆزىنى تەنھا ھەم غېرىب ھېس قىلماقتا ئىدى .

— ھوي ، سەمەت ھاجى ئاداش ، بۇ يۇرتتا نېمىمىز بارتى ، سىلىدەك جان - جىگىرىمىز بار دېسەم ، كۈمازدىكى قېتىقىنىڭ ئۈيۈپلا كەتتىڭلىغۇ ؟ — نىياز قوشقارنىڭ ناخشىسىنىڭ ئاخىرىغا ئۈلاپلا قىلغان چاقچىقى ئۇنى چۆچۈتۈۋەتتى . قالغانلىرى بولسا پاراققىدە كۈلۈشمەكتە ئىدى . سەمەت ھاجى ئالاق - جالاق بولغاندەك بىر تىنۇبلىپراق :

— ياق - ياق ، ئاغىنە ، سىلىنى چىڭقىلىپ توۋلاپ تېخىمۇ كۆپسە قانچىلىك گۆش چىقاركىن دەپ پىچىقمىنى بىلەپ ئولتۇرۇپتىمەن ، — دېدى ھەم ئۇنىڭ چاقچىقىغا جاۋاب قايتۇرغانلىقىدىن شادلانغاندەك ئەتراپىغا قاراپ قويدى .

— ئۆزۈم قوشقار بولغان بىلەن پاتىگىم ئىسمائىل ئەلەيھىسسالامنىڭكىدىن قاتتىق جۇمۇ ، كېسىمەن دەپ پىچىقىڭلا-

نـــڭ بىسى قايرىلىپ كەتمىسۇن ، ئاداش ، ـــ دېدى نىياز قوشقار ئۇنىڭ گېپىگە ئۇلاپلا .

يەنە كۈلكە كۆتۈرۈلدى .

سـەمـەت هاجـى يـۈزى چۈشۈپ كەتكەندەك بىر ئۆكۈپ ، چـىرايـىـغا دەرھاللا كـۈلـكـە يـۈگـۈرتـتـى ، كۆكلىدە بولسا ئۆز ھەمراھلىرىنى : « ئاناڭنى ، ھارام تاماقلار ، يېيىشنى ، ئىچىشنىلا بـىـلـمـىـسـەن ، ھەرقايسىڭنى ئۇنىڭ گېپىگە كۈلۈشۈپ بەرسۇن دەپ چاقىرغانمىدىم . بىر ياقا يۇرتلۇقنىڭ پوردىقىنى كۆتۈرگۈچە ئۆلۈۋېلىشساڭچۇ ، تۇزكورلار !» دەپ تىللىدى ھەم ئوڭايسىز ئەھۋالدا قالغانلىقىنى چاندۇرمىغاندەك گېپىنى قىرىپ ، شالاقىدە بىرنى تۇكۇرۈۋېتىپ :

ـــ ھە ، نـىـياز ئاغـىنە ، گەپ قىلىڭلا دېسىغۇ ھاپ بىلەن قـاپـىـنـى سوقىدىكەنسىلە ، ھاراقنىمۇ كورکىرىتىپ تازا ئىچىدىكەنـسـىلە ، قېنى ئەمدى بىر تارتىشىپ باقمايلىمۇ ، يارامسىلەنكىن ، ـــ دېدى قەددىنى رۇسلاپ ، ئاۋازىنى سەل كۆتۈرۈپ .

ـــ « مـەسـت جـىـلـە بـولسا دەسمال يەيدۇ ، بەڭگى جىلە بـولسا ناسۋال » دەپتىكەن ، ئاداش ، بەڭگىلىكىڭلا تۇتقان بولسا ، تـارتىشساق تارتىشتۇق ، ـــ دېدى نىياز قوشقارمۇ بېشىنى سىلىغـىـنىچە مىيقىدا كۈلۈپ .

غـۇڑۇڑىدە كەلگەن ئاچچىقتىن مېڭىسى ئۆرتىنىپ كەتكەن سـەمـەت هاجـى ئۇنـىـڭ گېپىگە لايىق بىرەر ئېغىز سۆز قىلالماي تـۇرۇپ قـالـدى . پـەقـەت : « قـېـنـى كـۆرىـمـىزغۇ » دېگەندەك ، سورۇندىكىلەرگە تەكشى بىر قارىۋەتكەندىن كېيىن :

ـــ ھوي ، ئايـىـمخان ، چىلىمنى ئەپچىقىڭلا ، خوتۇن ! ـــ دەپ ۋارقىرىدى .

مـانـا ئەمدى سورۇننىڭ پەدىسى ئۆزگىرىپ چېكىشۋازلىق بـاشلانـدى . بـىـر ھازا سۈلھى ـ سالا قىلىشقاندىن كېيىن ، ئالدى

بىلەن سەمەت ھاجى ، ئاندىن نىياز قوشقار نۆۋەت بىلەن تارتىشىپ بەسلەشتى . چىلىم ھەربىر شورالغاندا « خور - خور » قىلغان ئاۋاز ئاڭلىناتتى . ئۆينىڭ ئىچىمۇ بىر پەستىلا كۆكۈش ئىس بىلەن لىق تولدى . « نوچىلىق تالىشىش » خېلى ئۇزاق داۋام قىلغاندىن كېيىن ، ئۆي پىرقىراشقا باشلىدى . نىياز قوشقارمۇ تامغا يۆلەنگىنىچە پەرۋاز قىلماقتا ئىدى . سەمەت ھاجى بولسا بېشىنى بىر سىلكىپ ، قىزارغان كۆزلىرىنى چەكچەيتكىنىچە ھاۋاغا دەسسەپ كېتىۋاتقاندەك سىرتقا ماڭدى . قالغانلىرىنىڭ قولى تەڭلا چىلىمغا سوزۇلۇپ ژارقىراشلار ، تىللىشىشلار ئۆي ئىچىنى بىر ئالدى ...

ئايدىڭ كېچە ، يۇلتۇزلار ئويچانلىق بىلەن جىمىرلايتتى . تولۇن ئاي غەمكىن ھالدا بۇلۇتلار ئارىسىغا شۇڭغۇيتتى . سەمەت ھاجى ھويلىنىڭ سول تەرىپىدىكى قوي بوردايدىغان قوتانىنىڭ يېنىدا ئەۋرەتلىرى ئوچۇق ھالدا ئۆز تەرىتى ئۈستىدە ئۇيقۇغا كەتكەن ئىدى . شۇ تاپتا ئۇ چۈش كۆرۈۋاتاتتى : « مانا ، ئۇ ئۆتكۈر قاسساپلىق پىچىقىنى ئوينىتىپ ، بىر دەمدىلا نەچچە ئون قوينى سويۇۋەتتى . ئەتراپىدا قاراپ تۇرغانلار ئۇنىڭغا ئاپىرىن - بارەكاللىلار ئېيتىشتى . سەمەت ھاجى ئۇلارغا مەنسىتمىگەندەك قاراپ قويۇپ ، لەۋلىرىنى يالىدى - دە ، قاتتىق ئۈسساپ كەتكەنلىكىنى ھېس قىلدى ھەم يوغان داستا داۋالغۇپ تۇرغان قانىنى شالاپشىتىپ ئىچىشكە باشلىدى . شۇ ھامان سېسىق بىر پۇراقتىن كۆڭلى ئېلىشىپ ، بېشى قېيىپ قان ئىچىگىلا گۈپپىدە يىقىلدى . » ئۇ چۆچۈگىنىچە كۆزىنى ئاچتى . بېشى « لوق - لوق » ئاغرىيتتى . ئۇ ، ئۆزىنىڭ قوي سويۇۋاتقاندا قانداقلارچە بۇ يەردە يېتىپ قالغانلىقىنى ئاڭقىرالمىدى . توساتتىن تېخى ھېلىلا بىر دەريادىن ئۆتەلمەي قىينالغانلىقى ئېسىگە كېلىپ ، سەگەك - لەشتى - دە ، بېشىنى كۆتۈرۈپ ئىككى يېنىغا قارىدى . ئاي نۇرى

ئۇنىڭ بۇلغانغان كىيىملىرىنى ۋە يەرگە تېخى سىڭىپ بولمىغان سۈيدۇكىنى يورۇتۇپ تۇراتتى. ئۇ، نومۇس كۆچىدە چاچراپ ئورنىدىن تۇرۇپ ماڭماقچى بولدىيۇ، نېمىشقىدۇر قەدىمنى ئالالماي سەنتۈرۈلگىنىچە قوتانىنىڭ شادىسىغا يۆلىنىپ قالدى. «قاراس - قۇرۇس» قىلغان ئاۋاز بىلەن قوتاندىكى قويلار پەتىراپ، مەرەشكە باشلىدى. ئۇ، بىردىنلا ھاياجانلىنىپ، روھلاندى - دە، پەسكە سىيرىلىپ قالغان ئىشتىنىنى كۆتۈرۈپ، بېغىنى چىڭ ئەتتى. ھېلىراقتا سويۇۋاتقان قويلىرى ئېسىگە كېلىش بىلەن قانلىرى قىزىپ، قوللىرى قىچىشىشقا باشلىدى. شۇ تاپتا ئۇنىڭ كۆزىگە ئەتراپىدىكى ھەممە نەرسە قويدەك كۆرۈنۈپ، مېڭە - قۇلاقلىرىنى قوچۇۋاتقان ئاللىقانداق «غۇڭ - غۇڭ» ئاۋاز بارا - بارا قوينىڭ مەرىشىگە ئايلاندى، ھەتتا ئاسماندىكى يۇلتۇزلارمۇ ئۇنىڭغا تەلمۈرۈپ، مەرەۋاتقان قوي - ئۆچكىلەرنىڭ كۆزىدەك تۇيۇلۇپ كەتتى. توساتتىن ئۆي ئىچىدىنمۇ مەرىگەن ئاۋاز كەلگەندەك بولدى. ئۇ، بېشىنى بىر سىلكىۋېتىپ، يېنىدىن دائىم ئايرىمايدىغان ئۇستىرىدەك ئىتتىك قاسساپلىق پىچىقىنى غىلاپتىن سۇغۇرۇپ ئالدى ھەم نېمىلەرنىدۇر دەپ غودۇڭشىغىنىچە ئۆي تەرەپكە ماڭدى. بۇ چاغدا ئايىمخان تۇن تەڭ بولغىنىغا قارىماي ئۇنىڭ تاپشۇرۇقى بويىچە ئاشخانا ئۆيىدە پولۇ دۇملەۋاتاتتى. كىچىككىنە سالىم ئىچكىرىدىكى ھوجرىدا شېرىن ئۇيقۇغا كەتكەن ئىدى. مېھمانخانىنى بۇلۇتتەك قويۇق ئىس - تۈتەك قاپلىغان بولۇپ، ھاراقنىڭ قاڭسىق بۇسى بىلەن كەندىر پۇرىقى ئۆي ئىچىنى بىر ئالغان ئىدى. قىرغىز شىردىقى سېلىنغان سۇپىنىڭ ئۈستىدە كاللەك - كاللەك بولۇپ يېتىشقان ئۇچ - تۆت گەۋدە بەس - بەستە خورەككە چۈشكەن ئىدى. پەقەت ۋىجىكرەك كەلگەن ھېلىقى تەمبۇرچىلا ئۆزىچە بىر نېمىلەرنى دەپ كۈلۈپ، يېنىدا ياتقان بىرسىنى قوچاقلىغىنىچە

سۆيۈۋاتاتتى . توساتتىن بىر قول ئۇنىڭ چاچلىرىنى قامالاپ تۇتقىنىچە كەينىگە قايرىدى . ئۇ ، نېمە ئىش بولغىنىنى ئاڭقىرىپ بولغۇچە ئۆتكۈر خەنجەر كېكىردىكىگە سۈرۈلۈپ ، قانلار فونتانـ دەك ئېتىلدى ، ئارقىدىنلا شېرىن چۈش كۆرۈۋاتقان نىياز قوشقار ، ئاندىن قالغانلىرىمۇ بىر - بىرلەپ بوغۇزلاندى . ئېقىۋاتـ قان قانىنىڭ شىرىلداشلىرى بىلەن « خارت - خۇرت ، شالاپ - شۇلۇپ » قىلغان ئاۋازلار بىر پەس ئاڭلانغاندىن كېيىن ، ئۆي ئىچىنى ئېغىر تىمتاسلىق قاپلىدى . سەمەت ھاجى خەنجىرىدىكى قانىنى ھۆزۈر بىلەن سۈرتۈپ كۈلدى . شۇ ئەسنادا ئايىمخان مېھـ مانلارنىڭ قولىغا سۇ بەرگىلى كىرىپ كەلگەن ئىدى . ئۇ ، بۇ دەھشەتلىك مەنزىرىنى كۆرۈپ داڭ قاتقىنىچە تۇرۇپ قالدى . قوـ لىدىكى ئاپتۇۋا بىلەن چىلاپچا « تاراڭشىدە » يەرگە چۈشۈپ ، ئۆزىمۇ چىرقىرىغىنىچە ھوشىدىن كېتىپ يىقىلدى . سەمەت ھاـ جىنىڭ قۇلىقىغا ئەمدى ئۆچكىنىڭ ئاچچىق مەرىگەن ئاۋازى ئاڭلاندى . ئۇ ، بۇرۇلۇپ كەينىگە قاراپ : « ۋاھ ، ئۆچكىدىن بىرسى بارىكەن تېخى » دەپ ئويلىدى ھەم سۈپىدىن ئاستا چۈشۈپ ئۇنىڭغا يېقىنلاشتى . پىچاق بوغۇزىغا تەگكەندە ئايىمخان قاتتىق بىر سىلكىنىپ ئىڭرىدى ھەم بىر پەس تىپىرلاپ جىمىپ قالدى . ئۆيىنىڭ ئىچى بەئەينى بىر قۇشخانىغا ئوخشاپ قالغان ئىدى . تېخى ئۇيۇپ بولمىغان ، سۇيىغا ، تاپسىغا يېيىلغان قان لۆمشىپ تۇراتتى ، سەمەت ھاجى نېمىشقىدۇر كۈلەتتى . تېخى خۇماردىن چىقىپ بولمىغانىدەك ئەتراپىغا قاراپ قوياتتى . نەدىندۇر كېلىۋاتقان ، ئەيتاۋۇر ، يەردىن ، ئاسماندىن ھەم ئۆزىنىڭ ئىچـ دىن چىقىۋاتقانىدەك قوينىڭ مەرىگەن ئاۋازى قۇلاق تۈۋىدە يالىراپ ، ئۇنى تېخىمۇ تەقەززا قىلاتتى . ئۇ ، ئۆي ئىچىنى كۆزـ تىپ ، بىر ئايلانغاندىن كېيىن غايىبتىن بىرسى يېتىلەۋاتقانىدەك بىر بېسىپ ، ئىككى بېسىپ سىرتقا قاراپ ماڭدى ...

سۇبھى مەھەل ، مەشرىق ئاسمىنى قىزغۇچ رەڭگە كىر-گەن ، تۇرخۇنلاردىن كۆتۈرۈلۈۋاتقان ئىس - تۈتەكلەر پەسكە چۈشۈپ كېتىدىغاندەك ساڭگىلاپ تۇرغان كۈل رەڭ بۇلۇت پار-چىلىرىغا تۇتىشىپ كەتكەن ئىدى . تۆت ئەتراپى ئېگىز تاغ بىلەن ئورالغان بۇ كىچىككىنە ناھىيە بازىرىنىڭ ئۇچەيدەك تار ھەم ئۇزۇن يولىدا بامدات نامىزىدىن يانغان كىشىلەر ئۇچ - تۆتتىن بولۇشۇپ كېلىۋاتاتتى . ئالدىدىراق ماڭغان بىرسى توساتتىن ۋارقىرىۋەتتى :

ـــ ھوي ، جامائەت ، قاراڭلار ، بىرسى ئۆلۈپتۇ !

كىشىلەر يولنىڭ چېتىدىكى ئازگالدا ئۇستۈاشلىرى قېپ-قىزىل قان بىلەن بويىلىپ ، تونۇغسىز بولۇپ كەتكەن بىر سىنىڭ ياتقانلىقىنى كۆرۈشتى . ئۇنىڭ يېنىدا قان داغلىرى ئۇيۇپ قالغان قاسساپلىق پىچىقىمۇ بار ئىدى . ھاڭ - تاڭ قالغان جامائەت ئالاق - جالاق بولغان ھالدا بىر - بىرىگە قاراشتى . ئارقىدىنلا ھەر خىل پەرەز - گۇمانلار يېغىشقا باشلىدى :

ـــ پەرۋەردىگار ، قايسى ئىمانسىز قارا كۆڭۈلنىڭ قىلغان ئىشىدۇ بۇ ؟

ـــ خۇدادىن قورقمىغانمىدۇ ئۇ قاتىل ؟

ـــ ھوي ، ئۆزىنى ئۆلتۈرۈۋالغانىكەمۇ قىلامدۇ نېمە ؟ پىچاقمۇ بار ئىكەن تېخى !

ـــ ئەلھەمدۇلىللا ، توۋا دەيلى ، مۇسۇلمانلار .

ـــ توۋا دەيلى .

ـــ جامائەت ، قاراپ تۇرۇۋېرمەيلى ، ئامانلىق ساقچىلىرىغا مەلۇم قىلايلى .

ـــ شۇنداق قىلايلى .

توپ ئىچىدىن بىر يىگىت ئۇچقانداك يۈرۈپ كەتتى ،

قورقۇمسىزراق يەنە بىر سى ھېلىقى « جەسەت » نىڭ بۇرنى ۋە كۆكسىگە قولىنى تەگكۈزۈپ بېقىپ :

ـــ تىرىككەن ، ئۆلمەپتۇ ، تىنىۋاتىدۇ ! ـــ دەپ چۇقان سالدى ۋە بەلۋېغىنى يېشىپ يول بويىدىكى ئېرىقتا ئېقىۋاتقان مۇزدەك سۇغا چىلىدى ھەم چاققانلىق بىلەن كېلىپ ئۇنىڭ يۈزلىرىدىكى پاتلىشىپ ئۆيۈپ قالغان قانىنى سۈرتۈشكە باشلىدى . ئارقىدىنلا : « ھوي ، بۇ سەمەت ھاجىكەنغۇ !» دەپ ۋارقىرىۋەتتى . قالغان جامائەتمۇ كۆزلىرىنى چەكچەيتىشكىنىچە بىر ـ بىرىگە قاراپ قېلىشتى .

مۇزدەك سوغۇق سۇنىڭ سەگىتىشى بىلەن سەمەت ھاجى ئەندىككەن ھالدا ئويغاندى . ئۇنىڭ قاپاقلىرى ئىششىپ ، كۆزلىرى قۇم تىققاندەك قىزىرىپ كەتكەن ئىدى . كاللىسى گاراڭلىشىپ ، يەر ـ جاھان پىرقىراۋاتقاندەك تۇيۇلاتتى .

ـــ ساقال تىزغا يەتكەندە نېمە ئىش بولۇپ كەتتى بۇ ؟ ـــ دېدى مويسىپىتتىن بىرى بېشىنى چايقاپ .

ـــ ئى بارا ، توۋا قىلدىم خۇدايىم ! ـــ دېيىشتى جامائەت .

سەمەت ھاجى بىر ئەتراپىنى ئوراپ تۇرغان جامائەتكە ، بىر قان بىلەن بۇلغانغان ئۇستۇبشىغا قارىغىنىچە ئىختىيارسىز خۇدۇكسىرىدى . يەلكىسىنى تاغ بېسىۋالغاندەك ، يۇرەكلىرى سىقىلىپ ، قورقۇنچ ئىچىدە تىترىدى :

ـــ ئا ... ئاخشام ، ـــ دېدى ئۇ دۇدۇقلاپ ، ـــ بى ... بىر ـ نەچچە قويىنى سويغاندەك قىلىۋىدىم ، قانداقلار چە ... ـــ ئۇ كۆزىنى يۇمۇپ ، كاللىسىنى قاتتىق بىر سىلكىپ ، ھەيرانلىق بىلەن ئەتراپىغا قارىدى . ئاندىن قان يۇقى پىچقىنى غلىپىغا سېلىپ ، چۇشىنىكسىز ھىجايغىنىچە بىر نېمىلەرنى دەپ غودۇڭشىپ ، دەلدەڭشىگەن ھالدا ئۆي تەرەپكە ماڭدى .

ئۆي ئىچىدە ئاخشامقى دەھشەتلىك مەنزىرە ـــ نىياز

قوشقارنىڭ چەكچەيگىنىچە قېتىپ قالغان كۆزى ، ئۈيۈپ قالغان قانلار ... تاپسىدا كىچىككىنە سالىم ئانىسىنىڭ جەستى يېنىدا قىرقىراپ يىغلاپ ئولتۇراتتى . سەمەت ھاجى ئىشكتىن كىرىپلا بېشىغا بىر قاپاق سوغۇق سۇ قۇيۇۋەتكەندەك شۇر كىنىپ كەتتى . پۈتلىرى تىترەپ ، كۆزىگە قاراڭغۇلۇق تىقىلىپ ، لەسسىدە تىزلىنىپ قالدى ھەم بېشىنى قامالاپ تۇتقىنىچە ناله قىلدى : « ئاھ خۇدا ، نېمە كۆرگۈلۈك بۇ ؟ بەندەڭنى شۇنداقمۇ كولدۇرلىتامسەن ؟ ھەممىسى مېنىڭ جان - جىگەرلىرىمتىغۇ ؟ ئاھ ، مەن زادى نېمە قىلىپ قويدۇم - ھە ؟ » ئۇ چاچلىرىنى يۇلۇپ ، يەرگە ئۇسسۇغىنىچە ھۆركىرەپ يىغلايتتى . دادىسىنىڭ بۇ بەتبەشىرە ھالىتىدىن قورقۇپ كەتكەن سالىم چىرقىرىغىنىچە ئۆزىنى تالاغا ئاتتى . سەمەت ھاجىنىڭ يۈرىكى جىغىدە قىلىپ ، جۆيلۇۋاتقاندەك توۋلاشقا باشلىدى :

ـــ ئوغلۇم ، ئوغلۇم ، مېنىڭ ئوغلۇم ! ...

شۇ ئەسنادا بىرنەچچە ئامانلىق ساقچىسى كىرىپ كەلدى ھەم نەق مەيدانىنى تەپسىلىي تەكشۈرگەندىن كېيىن ، سەمەت ھاجىنى تۇتۇپ ئېلىپ ماڭدى .

* * *

سالىمنىڭ قېتىپ قالغان كۆزلىرى چانىقىدىن چىقىپ كېتەي دەپ قالغان ئىدى . ئۇ پەقەت تاماكا بارماقلىرىنى كۆيدۈرگەندىلا ئېسىگە كەلگەندەك ئۇلۇغ - كىچىك تىنىدى ھەم قايتىدىن موخۇركا ئوراپ ئاچچىق - ئاچچىق شوراشقا باشلىدى ...

پاجىئە يۇز بېرىپ ئۇزاق ئۆتمەي سەمەت ھاجى ئۆلۈم جازاسىغا ھۆكۈم قىلىنىپ مىلتىق بىلەن ئېتىلدى . تىكەندەك يالغۇز قالغان كىچىككىنە سالىمنى تاغىسى ئەمەت ھاجى ئۆز

ئۆيـگه ئەكىلىۋالدى . دەسلىپىدە بىرەر يېرىم يىلدەك ئاتا ـ ئانـ سـنـڭ يوقلۇقى بىلىنمەي ئۆتتى . بارا ـ بارا « تېرىق تۇلۇمدا ، يـېـتـم بۇلۇڭدا » دېگەندەكلا بولۇشقا باشلىدى . تاغىسى ئانچە ـ مـۇنـچـه كـۆيۈنگەندەك قىلسىمۇ ، هاممىسىنڭ ئۆگەيلىكى قاتتىق ئايـال ئىـدى . نـەۋرە ئاكا ـ ئىنىلىرىمۇ ئۇنىڭغا ئۆچمەنلىك بىلەن قارايتتى :

ـــ نـەدە بـىـكـار غـا ئاش ـ نـان بـار كـەن ، ماڭ ، قوي ـ كـالـلار غـا هەلەپ بەر ، يېتىم ئوغلاق ! ـــ دەپ ۋارقىرايتتى نەۋرە ئاكىسى .

ـــ هوي سـالـىـم ، يـاغـاچ قۇلاق ، بولە ئوچاقنىڭ كۈلىنى ئېلىپ ئوت ياق ! ـــ دەپ چالۋاقايتتى هاممىسى .

ئىـشـقـىـلـىـپ ، ئۆيدىكى ئۇششاق ـ چۇششەك ئىشلارنىڭ هەمـمـىـسـى كـىـچىككىنە سالمىنىڭ زىممىسىگە يۈكلىنىپ قالغان ئىـدى . گـاهـىـدا ئۇنـى بىرنەچچىسى تەڭلا ئىشقا بۇيرۇيتتى . ئۇ ، قـايـسـىسىنىڭ بۇيرۇقىنى ئورۇنداشنى بىلەلمەي تېڭىرقاپ قالغاندا تـەرەپ ـ تـەرەپـتـىن تىل ـ ئاهانەت ياغاتتى ، ئەگەر « غىڭ » لا قـىـلـىـپ قـويـسـا تـايـاق يـەيـدىغانلىقى ئېنىق ئىدى . ئۇ ، ئاخىر چـىـدىيالمىدى . بىر كۈنى هاممىسىنىڭ كۆزىنى غەلەت قىلىپ قېـچـىـپ چـىـقـتـى هەم ئۆز ئۆيـىـنـىـڭ دەرۋازىسى ئـالـدىـغـا كـېـلـىـپ : « دادا ، ئانـا » دەپ يـىـغلاشقا باشلىدى . بىر چاغدا ناتونۇش بىر ئادەم ئىشكىنى ئېچىپ چىقىپ :

ـــ بالام ، كىمنى ئىزدەيسەن ؟ ـــ دەپ سورىدى .

سالىم گەپ ـ سۆز قىلماستىن يىغلاۋەردى . هېلىقى ئادەم بولسا ئىچ ئاغرىتقاندەك :

ـــ ئېزىـپ قـاپـسـەن ـ دە ، بىچارە بالا ، داداڭنىڭ ئىسمى نېمىتى ؟ ـــ دېدى ئۇنىڭ بېشىنى سىلاپ تۇرۇپ .

ـــ سـەمـەت هاجـى ، ـــ دەپ جـاۋاب بـەردى سـالـم ئېسەدىگەن ھالدا .

ھېلىقى ئادەم چۆچۈگەندەك ئۇنىڭغا بىر قاراپ قويۇپ ، بېشىنى چايقىغىنچە كىرىپ كەتتى ، كىچىككىنە سالىم ئۆز ئۆيىنىڭ تاغىسى تەرىپىدىن سېتىۋېتىلگەنلىكىنى نەدىن بىلسۇن ؟ شۇنىڭ بىلەن ئۇ بىرنەچچە كۈن ئۇ يەر - بۇ يەردە دوقمۇشۇپ يۈردى . ھېچكىمنىڭ ئۇنى ئىزدەپ كەلمىدى . ئاخىر ئاچلىق ۋە سوغۇق ئازابىغا چىدىيالماي ، ئانىسىنىڭ ھايات ۋاقتىدا دائىم باردى - كەلدى قىلىشىدىغان بىر دوستىنىڭ ئىشكى ئالدىغا بېرىپ قالدى . بۇ ئايالمۇ خۇددى ئانىسىغا ئوخشاش كۆڭلى يۇمشاق ، مېھرى ئىسسىق چوكان ئىدى . سالىم ئۇنى كۆرۈپلا چوڭ ئادەملەردەك ئۆزىنى تۇتالماي يىغلاپ كەتتى . ئۇ چوكانمۇ سالىمنى باغرىغا بېسىپ : « ئاتا - ئاناڭدىن ئايرىلىپ مۇشۇ كۈنگە قالدىڭمۇ ، جېنىم بالام ؟» دەپ كۆز يېشى قىلدى ھەم غىزالاندۇرۇپ ، ئۇستۈېشىنى يۇيۇپ - تاراپ ، بىرنەچچە كۈن تۇرغۇزغاندىن كېيىن :

ـــ ئەمەت هاجى دېگەن ئىمانسىز زېمىنىڭلىنى سېتىپ يوق قىلدى ، ئەمدى بۇ يەرگە سىغمىقلىق تەس ، ئوغلۇم ، رەھمەتلىك ئاناڭنىڭ سۆرگۈن دېگەن يەردە بىر تۇغقىنى بولمىدىغان ، ئىسمى نېمىتى خۇدايىم ، ھە توغرا ، نۇراخۇن ، شۇ يەرگە بار ، بالام ، خۇدا رىزقىڭنى بېرەر ، ـــ دېدى ھەم سالىمنىڭ قولىغا ئازراق پۇل ، ئوزۇق - تۈلۈكنى تۇتقۇزۇپ ، سۆرگۈندىن كەلگەن بازارچىلاردىن بىرسىنىڭ ھارۋىسىغا سېلىپ قويدى .

سۆرگۈن ـــ مایاقلىق يېزىسىنىڭ غەربىي شىمال تەرىپىگىرەك توغرا كېلىدىغان كەنت بولۇپ ، ناھىيە بازىرى بىلەن بولغان ئارىلىقى ئالاھازەل 80 ـــ 90 چاقىرىمچە كېلەتتى . شىمال تەرىپىدە قىش - ياز ئاق قار بىلەن قاپلىنىپ تۇرىدىغان

تەڭرىتاغلىرى يېقىنلا يەردىكىدەك كۆرۈنەتتى، تاغ بىلەن كەنتنىڭ ئارىلىقىدا بىپايان سايلىق سوزۇلۇپ ياتاتتى. تاغ تەرەپتىن كېلىدىغان چوڭ بىر دەريا كەنتنى يايسىمان يۆگەپ، بارا-بارا شەرقىي جەنۇب تەرەپكە بۇرۇلاتتى. سالىم چىقىۋالغان ھارۋا كۈن ئولتۇرۇش بىلەن تەڭ كەنتكە يېتىپ كەلدى.

نۇراخۇنۇڭ ئۆيى كەنتنىڭ دوقمۇشىدىن جەنۇب تەرەپكە قېيىپ بىرەر چاقىرىم ماڭغاندا يېتىپ بارغىلى بولىدىغان ئېتىزلىقنىڭ بويىدا بولۇپ، ئىشىكىنىڭ ئالدىدا بىرنەچچە تۈپ ئۆرۈك دەرىخى بار ئىدى. سوقما قىلىپ سېلىنغان تامنىڭ ئالدىدا شاخ-شۇمبىلاردىن ياسالغان بىر چەللە، ئۇنىڭ ئاستىدا ياز كۈنلىرى ئىشلىتىلىدىغان ئوچاق ھەم سۇپا بار ئىدى. ھارۋىكەش بوۋاي سالمىنى نۇراخۇنۇڭ قولىغا تاپشۇرۇپ بېرىپ قايتىپ كەتتى. دەسلەپىدە تېڭىرقاپ تۇرۇپ قالغان نۇراخۇن ئەھۋالنى چۈشەنگەندىن كېيىن ئېچىلىپ كۈلۈپ:

— كېلىپ ئوبدان قىلىپسەن، بالام، — دېدى.

كىچىككىنە سالىم بولسا كۆزلىرىنى مۆلدۈرلەتكىنىچە ئۆي ئىچىگە ھەيرانلىق بىلەن قاراپ قالغان ئىدى. ئۆينىڭ تورۇسلىرى كىرسىن چىراغنىڭ ئىسى بىلەن قارىداپ كەتكەن، كېسەكتىن ياسالغان سۇپىنىڭ ئىچكىرى تەرىپىدە بىر ئوچاق بار ئىدى. تاپسا تەرەپتىكى تامغا قاچا - قۇچا قويغۇدەك ئويۇق ئويۇلغاندىن باشقا، ھېچقايسى تامغا دېرىزە قويۇلمىغان ئىدى. پەقەت ئۆگزىنىڭ دەل ئوتتۇرىسىدىن بىر تۈگۈك ئېچىلغان ئىدى. ئۆي ئىچى ئاددىي بولسىمۇ، پۈرۈچلاردىن قۇرالغان ئالىچىپار زەدىۋال، رەتلىك تىزىلغان يوتقان - كۆرپىلەر بىلەن خېلى ئازادە كۆرۈنەتتى.

— شەھەرنىڭ ئۆيلىرىگە ئوخشاشمامدىكەن، يىگىت، — دەپ كۈلۈپ كەتتى نۇراخۇنۇڭ ئايالى.

ئۇ، چىرايلىق ھەم ئوچۇق چوكان ئىدى. نۇراخۇندىن

خېلىلا ياش كۆرۈنەتتى . نۇراخۇنمۇ كۆلدى . ئۇ ، 35 لەردىن ھالقىغان بۇغداي ئۆڭلۈك ، توم بۇرۇت قويۇۋالغان ئادەم ئىدى . بوي - تۇرقى سەل دىققاق بولسىمۇ ، كۆچتۇڭگۇرلۇكى ، چاقچاقلىقى چىقىپ تۇراتتى . بۇ يەردىكى كىشىلەر ئۇنى « نۇر پالۋان » دەپ ئاتىشاتتى . كىچىكىدىنلا دادىسىغا ئەگىشىپ تاغ - جىرالارنى كېزىپ ئۇۋچىلىق قىلىپ ، ئۆزىمۇ يېتىلگەن بىر ئۇۋچى بولۇپ قالغان ئىدى . ئۆيىدە قارا مىلتىق ، قاپقان ، تور قاتارلىق ئۇۋ قوراللىرىنىڭ ھەممىسى بار ئىدى . تومۇز ئايلىرى كېلىش بىلەن ئېتىنى توقۇپ ، قارچىغىسىنى قولىغا قوندۇرۇپ ، بىرنەچچە ھەمراھلىرى بىلەن « سايامەت قىلىمىز » دەپ تەگىر-تاغلىرىنىڭ ئىچىگە كىرىپ كېتەتتى . 10 ــ 15 كۈندىن كېيىن خۇرجۇنلىرىنى كىيىك ، ئۇلا ، قىرغاۋۇل گۆشلىرى بىلەن تولدۇرۇپ قايتىپ كېلىشەتتى . ئامىتى كېلىپ تورغا قارچىغا ، ئىتالغۇ دېگەندەك قۇشلار چۈشۈپ قالسا بازارغا ئاپىرىپ ساتاتتى . ئۇ ، سالمىنىڭ ئانىسى بىلەن نەۋرە كېلىدىغان بولسىمۇ ، ئىزدەشمىگىلى ئۇزاق يىللار بولۇپ كەتكەن ئىدى . بازارغا بېرىپ قالسىمۇ ، سەمەت ھاجىنىڭ ئوقۇرى ئېگىز دەپ ئويلامدىكىن ، كىرمەيلا قايتىپ كېلەتتى . سالىمۇ ئۇنى بىر قېتىملا كۆرگەن بولۇپ ، چۈشىدىكىدەك ئەسلەپ بېرەلەيتتى . ئۇ ، تولىمۇ جىمغۇر ، ئويچان بولۇپ ، كىشىلەر بىلەن كۆپ ئارىلىشىپ كەتمەيتتى . بۇ بەلكىم ئۇنىڭ ئۆزىنى بەختسىز دەپ قارىغانلىقىدىن بولسا كېرەك . ئۇ دەسلەپتە ئىككى قېتىم ئۆيلۈك - ئوچاقلىق بولغان بولسىمۇ پەرزەنت كۆرمىگەن ، ئىككىلا ئايالىنى تۇغماس دەپ ئىلگىرى - ئاخىر بولۇپ قويۇۋەتكەن ئىدى . كىم بىلسۇن ؟ ھېلىقى ئاياللار باشقا ئەرگە تەگكەندىن كېيىن تۇغقان ، بۇنىڭ بىلەن بىرمۇنچە سۆز - چۆچەكلەر بولۇپ ، نۇراخۇنىڭ دېمى ئىچىگە چۈشۈپ كەتكەن ئىدى . شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ تەقدىرگە تەن بېرىپ ،

ئوۋچىلىق بىلەن تېخىمۇ كۆپرەك ھەپىلىشىدىغان بولۇپ قالغان ئىدى. بىراق، ئۆمۈر بويى بويتاق ئۆتكىلى بولمايدۇ ـ دە! ئۇ-نىڭ تازا كۆڭلى يېرىم بولۇپ يۈرگەن كۈنلىرىنىڭ بىرىدە تەڭرىنىڭ رەھمى كەلدىمۇ، ھازىرقى ئايالى ئالتۇنخان بىلەن ئۇچراشتۇردى. بۇ ئايالمۇ ئىككى قېتىم توي قىلغان بولسىمۇ، ئەرلىرى تۇغماس دەپ قويۇۋەتكەن ئىدى. شۇنىڭ بىلەن بۇ ئىككى تۇغماسنىڭ گېپى بىر يەردىن چىقىپ قېلىپ، ئەر ـ خوتۇن بولۇپ ياشاۋاتقىنىغا بىرنەچچە يىل بولغان ئىدى. كۆ-ڭۈللىرىدە بولسا، ئېپىنىراق كەلتۈرۈپ بىرەر بالا بېقىۋېلىشنى ئويلاپ يۈرۈشەتتى. سالىمدەك چوپچوڭلا بولۇپ قالغان بىر چىرايلىق ئوغۇلنىڭ ئاسماندىن چۈشكەندەكلا ئالدىدا پەيدا بولۇشى ئۇلارنى قەۋەتلا خۇش قىلىۋەتتى. ئالتۇنخان ئورنىدا ئولتۇرالماي سالىم ئۇچۇنلا تاماققا تۇتۇندى، ھاياجانلىنىپ كەتكەن نۇراخۇن بولسا: «بۇنىڭدىن كېيىن بىزنى 〈نۇر ئاتا، ئالتۇنخان ئانا〉دەپ چاقىرغىن» دېدى سالىمنىڭ بېشىنى سىلاپ تۇرۇپ.

شۇنىڭ بىلەن سالىم ئۇلارغا بالا بولۇپ تۇرۇپ قالدى. بىر مەزگىلگىچە ئۆزى تۇغۇلۇپ چوڭ بولغان ئاۋات بازار، ئىلگىرىكى قوۋناق تۇرمۇشى كۆزىگە ئوت بولۇپ كۆرۈنۈپ، ئىچ ـ ئىچىدىن يىغا يامىشىپ ئۇمچىيىپ يۈردى. بىراق، نۇراخۇن بىلەن ئالتۇنخاننىڭ خۇشخۇي مۇئاملىسى، بولۇپمۇ كۈندۈزلىرى ۋەللەي، قاچما توپ قاتارلىق ھەرخىل ئويۇنلار بىلەن چۈقان ـ سۈرەن سېلىشسا، كەچ كىرىشى بىلەن:

ئاق تاش، كۆك تاش،

... ...

دەپ ۋارقىراشقىنىچە يىغلىپ مۆكىمۈكىلەك ئويىنىشىپ، سەھرا-

نىڭ جەمجەت كېچىلىرىنى جانلاندۇرۇۋېتىدىغان دېھقان بالىلىرىنىڭ توپىغا قوشۇلۇشى بىلەن بارا - بارا ھەممىنى ئۇنتۇپ كەتتى. كېيىنكى يىلى نۇر دادىسى ئۇنى كەنتتىكى باشلانغۇچ مەكتەپكە ئاپىرىپ بەردى. مۇئەللىمنىڭ شەھەردىن كەلگىنىگە ئانچە ئۇزاق بولمىغان بۇ پاكىز، چىرايلىق بالىغا ئامراقلىقى كېلىپ قالدى بولغاي، سىنىپ باشلىقى قىلىپ قويدى. ئۇ، سىنىپتىكى بالىلارنىڭ كىچىكى بولسىمۇ، گەپتان ھەم ئوماق ئىدى، خەتنىمۇ ھەممىدىن چىرايلىق يازاتتى.

بىر كۈنى ئۇ چۈشلۈك تامىقىنى يەپ بولۇپلا مەكتىپىگە ماڭدى. ھاۋا بەك ئىسسىپ كەتكەن بولۇپ، داڭ ئۇرۇلىدىغانغا بىرەر سائەتتەك ۋاقىت بار ئىدى، ئۇ، كەنتنىڭ دوقمۇشىدىكى كونا كۆۋرۈكنىڭ يېنىغا كېلىپ، تەللىسىنى تاش ئۈستىگە قويدى ھەم يۈز - كۆزلىرىنى يۇيۇپ، پۈتىنى ئېرىقتىكى سۇغا چىلاپ راھەتلىنىپ ئولتۇردى. توساتتىن بىر قول ئۇنىڭ كۆزىنى ئەتتى. سالىم بىرنەچچە ساۋاقدىشىنىڭ ئىسمىنى چاقىرغان بولسىمۇ قويۇۋەتمىدى، ئەكسىچە تېخىمۇ چىڭ سىقىشقا باشلىدى. ئاغرىقچا چىدىيالماي قالغان سالىم تازا بىر چىمدىۋىدى قويۇپ بەردى. ئۇ، كەينىگە بۇرۇلۇپ قاراپلا غەزەپ بىلەن ھويماپدى. ئالدىدا توقاچ ئىسىملىك ساۋاقدىشى تۇراتتى.

ـــ ئەجەبمۇ قاتتىق چىمدىدىغا، سالىمجان؟ ـــ دېدى توقاچ چىرايىنى پۈرۈشتۈرۈپ. ئۇ ئېگىز، ئورۇق كەلگەن بالا بولۇپ، چېكسىدىن گەدىنىگىچە قوماق بېسىپ كەتكەن ئىدى. بالىلار ئۇنى توقاچ تاز دەپ تېرىكتۈرەتتى. سالىمدىن ئۇچ - تۆت ياش چوڭ بولغىنىغا قارىماي، ئېلىپبەنىمۇ تۈزۈكرەك ئۆگىنىپ بولالمىغان ئىدى. ھەركۈنى چۈشتىن كېيىن مەكتەپنىڭ كىچىككىنە مەيدانىدا بالىلار قاتار ئولتۇرۇشۇپ، بارمىقى بىلەن يەرگە ھەربىر ھەرپنى 10 قېتىمدىن يېزىپ مەشق قىلغاندىمۇ، ئۇ

ھەممىنىڭ كەينىدە قالاتتى . دەرس ۋە مۇزاكىرە ۋاقىتلىرىدىمۇ پەقەت جىم ئولتۇرالماي ، بىردەم يېنىدىكى ساۋاقدىشى بىلەن بېقىندىشىپ ئۇرۇشسا ، بىردەم ئالدىدا ئولتۇرغان قىز ساۋاقدىشىنىڭ چېچىنى تارتىپ ئىنتىزامنى بۇزاتتى . سىنىپ باشلىقى سالىمغىمۇ تازا بويسۇنمايتتى ، بىر كۈنى ئۇلار ئۇرۇشۇپ قالدى . توقاچ تاز چوڭ بولغاچقا سالىمنى بىر ئىنتىرىۋىدى ، ئۇ پالاققىدە يىقىلىپ چۈشتى ، سالىم يىغلىغىنىچە مۇئەللىمگە چېقىۋىدى ، توقاچنى ساق بىر سائەت تۇرغۇزۇپ قويۇپ ، قۇلىقىنى سوزۇپ تۇرۇپ :

ـــ ھوي ، گەپ ئاڭلىمايدىغان ياغاچ قۇلاق تاز ، داداڭ تۇراق كاسكىغا ئوخشاش لەھ‌ۆلەپ يۇرىدىغان بىكار تەلەپ بولاي دەمسەن ؟ تۆگىدەك بويۇڭ بىلەن نومۇس قىلمامسەن ؟ يەنە ياخشى ئوقۇماي ئىنتىزامنى بۇزىدىغان بولساڭ ، ئېتىزغا بېرىپ كەتمەن چاپ ، ئۇقتۇڭمۇ ؟ ـــ دەپ تازا سوتلىدى .

شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ سالىمدىن قورقىدىغان بولۇپ قالغان ئىدى . سالىممۇ خۇشال بولۇپ ، كىم بويسۇنمىسا چاقىدىغان ئادەتنى يېتىلدۈرۈۋالدى . بۇگۈن ئۇنىڭ توساتتىن قىلغان قوپال چاقچىقى سالىمنىڭ ئاچچىقىنى كەلتۈرگەن بولسىمۇ ، ئۆزىنى « سالىمجان » دەپ ئاتىغانلىقىدىن سۆيۈندى . شۇڭا ، ئۇنىڭ گېپىگە جاۋابەن :

ـــ سەنمۇ كۆزۈمنى بەك ئاغرىتىۋەتتىڭ ، ـــ دېدى سۈس كۈلۈمسىرەپ .

ـــ ئانچىكىم ئويىنىشىپ قويغان ئىدىم ، ـــ دېدى توقاچ تاز ، ـــ قارا ، بۇنى ساڭا بېرەي ، ئويىنامسەن ؟ ـــ ئۇ يانچۇقىدىن سىرىق رېزىنكىدە چىرايلىق ياسالغان رەگەتكىنى چىقاردى .

سالىمنىڭ خۇشاللىقتىن كۆزلىرى چاقناپ كەتتى . ئۇ ، ئۆزىنىڭ بىر رەگەتكىسى بولۇشىنى بەك ئارزۇ قىلاتتى .

ـــ راستىنلا ماڭا بېرەمسەن ؟ ـــ دېدى سالىم ئىشەنمىگەندەك .

ـــ ساڭا بېرىمەن دەپ ئەكەلگەن شۇ ، بىز دوست بولۇپ قالايلى ، ـــ دېدى توقاچ تاز ھەجىيىپ .

ـــ بولىدۇ ، دوست بولۇپ قالايلى ، ـــ دېدى سالىمۇ كۈلۈپ ، ـــ ئەكەل قولۇڭنى مۆلدۈشەيلى !

ئۇلار چىمچىلاق بارمىقىنىڭ ئۇچىنى تىلغا تەگكۈزۈپ ، ھۆلدىگەندىن كېيىن بىر ـ بىرىگە ئۆتكۈزۈپ مۆلدەشتى :

ـــ ئەنە ئاق تاغ .

ـــ ئەنە قارا تاغ .

شۇنىڭدىن كېيىن بۇ ئىككىسى يېقىن دوستلاردىن بولۇپ قېلىشتى . توقاچ تاز تولىمۇ بەكۈاش ئىدى ، دەرستىن چۈشكەن چاغلاردا سالىمنى ئەگەشتۈرۈپ ، گاھ ئېگىز دەرەخلەرگە مايمۇنەك يامىشىپ چىقىپ قۇش بالىلىرىنى تۇتسا ، گاھىدا كونا تاملاردىكى تۆشۈكلەردىن قۇش تۇخۇملىرىنى ئېلىپ سوقۇشتۇرۇپ ئويناپتتى ياكى بولمىسا يانچۇقلىرىنى ئۇچكىدەك تاشلار بىلەن تولدۇرۇپ ، دەرەخمۇ دەرەخ قوغلاپ رەگەتكە بىلەن قۇشلارنى سوقاتتى ، كېچىلىرى تۇن تەگگىچە قوغلىشىپ مۆكسۈكلەك ئويناپتتى . باشقا بالىلارمۇ ئۇلار نېمە قىلمىز دېسە تەك ئەگىشەتتى . بىر ئايدىك ئاخشىمى ئۇلار خېلى ئۇزاققىچە قىقاس ـ سۈرەن سېلىشىپ ، قوغلىشىپ ئويىنىدى . بىر چاغلاردا ھېرىپ ھالىدىن كېتەي دەپ قالغان سالىم بىلەن توقاچ تاز كەنتنىڭ دوقمۇشىدىن ئېقىپ ئۆتىدىغان ئېرىقنىڭ بويىغا كېلىپ دۈم يېتىپ سۇنى تازا ئىچىشتى ، ئاندىن « ئۇھ » دېيىشكىنىچە قاشتا ئولتۇردى . توقاچ تاز قىچىشۇاتقان گەجگىسىنى « كارت ـ كۇرت » قىلىپ بىرنەچچىنى تاتلىۋەتكەندىن كېيىن ، يانچۇقىنى ئاختۇرۇپ بىر ۋاراق قەغەزنى ئېلىپ يىرتتى ھەم يانچۇقىنى

ئۆرۈپ قېقىپ ، قوناق نېنىنىڭ ئۈۋىقى بىلەن ئارىلىشىپ كەتكەن بىر ئورام تاماكىنى قۇيۇپ تۇرۇپ :

ـــ سەن تاماكا چېكىپ باققانمۇ ؟ ـــ دەپ سورىدى سالىمغا قاراپ مەغرۇرلانغاندەك .

ـــ سەنچۇ ؟ ـــ دېدى سالىمۇ ئەجەبلىنىپ .

ـــ دادامنىڭ ئىشى بولمامدۇ ، ـــ دېدى توقاچ تاز تەلەپپۇزىنى دادىسىنىڭكىگە ئوخشاش چىقىرىشقا تىرىشىپ ، ـــ ئۇ دائىم تازا هارغاندا ئاچچىق - ئاچچىق ئىككى شورىۋالسا ئادەم يەڭگىللەپ قالىدۇ دەيدۇ . ئۆزىغۇ چوڭنى چېكىدۇ . تازا مەست بولغاندا مېنى يۆگىگىلى سالىدۇ ، ئاندىن « چېكە ، گۈي ، مەيدىسىنىڭ كۈچى بار ئوغۇل بالا چېكىدىغان نەرسە بۇ » دەيدۇ ، شۇنىڭ بىلەن مېنىڭمۇ چەككۈم كېلىدىغان بولۇپ قالدى .

ـــ چوڭى دېگەن نېمە ئۇ ؟ ـــ دېدى سالىم كۆزىنى چەمىرلىتىپ .

ـــ نەشە ، كەندىردە ياسايدۇ ، تازا چېكىپ مەست بولىدىغان بولسا ئېشەك سۈيدۇكىمۇ دەريا كۆرۈنىدۇ ، ـــ دېدى توقاچ تاز تېخىمۇ ئەدەپ چۈشەندۈرۈپ .

سالىمنىڭ كۆز ئالدىغا بىردىنلا دادىسى كېلىپ قالدى ، ئۇمۇ دائىم ئۇنى ئەركىلىتىپ ، يۇزىگە ئىس پۈركۈيتتى . سالىم شۇ تۇغرۇلۇق سۆزلىمەكچى بولدىيۇ ، بوغۇزىغا بىر نەرسە كەپلىشىپ قالغاندەك لام - جىم دېيەلمەي توختاپ قالدى هەم توقاچ تاز سۆنگەن تاماكىنى تازا بىر شوراپ ئىچىگە تارتىۋىدى ، قېقىلىپ يۆتىلىپ ، كۆزلىرىدىن ياش قۇيۇلۇپ كەتتى .

سالىمنىڭ بالىلىق چاغلىرى ئاسمىنى كەڭرى سەهرادا ئەنە شۇنداق غەمسىز ئۆتمەكتە ئىدى . نۇر دادىسىمۇ ئۇنىڭغا قەۋەتلا ئامراق ئىدى . ئالتۇنخان ئانىسى بەزىدە چالۋاقاپ قويغان بىلەن ، هالىدىن ئوبدان خەۋەر ئالاتتى . ئارىلىقتا ئىككى يىل

ئۆتكەندىن كېيىن كۈتۈلمىگەن بىر ۋەقە يۈز بەردى. بۇ تازا ئۆكتەبىرنىڭ ئوتتۇرىلىرى ئىدى، شىمال تەرەپتىن سۇرۇلۇپ كەلگەن قاپقارا بۇلۇتلار سۇرگۈن ئاسمىنىدا توختاپ، ئاۋۋال يامغۇر، ئاندىن مۆلدۈر ئارىلاش قار يېغىشقا باشلىدى. ئىككى كېچە ـ كۈندۈز داۋام قىلغان بۇ ئاپەت يوپۇرماقلىرى ئەمدىلا سارغىيىشقا باشلىغان دەل ـ دەرەخلەرنى، تېخى يىغۋېلىشقا ئۈلگۈرمىگەن قوناق شادىلىرىنى يەكسان قىلۋەتتى. بەزى دېھقانلارنىڭ ئۆيلىرى ئۆرۈلۈپ چۈشتى، نۇرغۇنلىغان چارۋىچىلار تالاپەت يەتتى. بىراق، كىشىلەرنى ھەممىدىن بەك ئەندىشىگە سالغىنى ساياھەت قىلىمىز دەپ تاغ ئىچىگە كىرىپ كەتكىلى ھەپتىدىن ئاشقان نۇراخۇن قاتارلىق بىرنەچچە كىشى ئىدى. ئاز كۆرۈلىدىغان بۇنداق جۇدۇندا تاغ ئىچىدە قېلىش ئۆلۈم بىلەن باراۋەر ئىش ئىدى. ئالتۇنخان بىلەن سالىمۇ ۋەھىمە ئىچىدە قالغان ئىدى. ئۇلار كۈن بويى تاغ يولىغا قاراپ، كۆزلىرى تېشىلگۈدەك بولدى. چىرايلىرى سوغۇقتىن كۆكىرىپ، تۇگۈلۈپ قالغان نۇراخۇننىڭ «ئۇھ» دېگىنىچە قايتىپ كېلىشىنى خۇدادىن تىلەپ، ئوچاقتىكى ئوتنىمۇ ئۆچۈرۈشمىگەن ئىدى. بىراق، تاغدىن ھېچقانداق بىر خەۋەر كەلمىدى، پەقەت ھاۋا ئېچىلىغاندىلا بىر گۇرۇپپا ئادەم ئۇلارنى ئىزدىگىلى تاغ ئىچىگە كىرىپ، ئۇچ ـ تۆت كۈندىن كېيىن ئاللىقاچان توڭلاپ مۇزغا ئايلىنىپ قالغان بىرنەچچە جەسەتنى كۆتۈرۈپ قايتىپ كېلىشتى. شۇ ھامان كەنتنى قېيا ـ چېيا، يىغا ـ زار قاپلىدى. بىراق، نېمە ئامال؟ كەلگۈلۈك كېلىپ بولغان ئىدى. ئۇلار يىغلاپ ـ قاقشاپ، قازا قىلغانلارنىڭ نامىزىنى چۈشۈرۈپ، يەرلىكىگە قويدى. خېلى ئۇزاقىچە قارىلىق تۈتۈپ، يەتتە نەزىرنى، قىرىق نەزىرنى، ئاندىن يىل نەزىرنى بەردى. بارا ـ بارا ھەممە ئىش بۇرۇنقىدەكلا ئۆز ئىزىغا چۈشتى. مانا ئەمدى ئالتۇنخان بىلەن سالىم يالغۇز قالـ

غان ئىدى . بىراق ، نېمىشقىكىن ئۇلار پېتىشالمايدىغان بولۇپ قېلىشقان ئىدى . ئالتۇنخاننىڭ مىجەزى كۈندىن - كۈنگە قاتىراڭغۇلىشىپ ، ئورۇنسىزلا ئاچچىقلىنىدىغان ، ژارقىرايدىغان بولۇپ قالغان ئىدى . سالممۇ 15 — 16 ياشلارغا كىرىپ قالغان ، بوي تارتىپ ، يىگىتلىككە قاراپ يېتىلىۋاتاتتى . ئەمدى بىراۋنىڭ ئۆزىنى تىللىشىنى ، باشقۇرۇشىنى كۆتۈرەلمەيتتى . بىر كۈنى ئۇلار ئورۇنسىزلا بىر ئىش سەۋەبىدىن ئۇرۇشۇپ قالدى . ئالتۇنخاننىڭ تىل - ئاھانەتلىرىگە چىدىيالماي قالغان سالىم : « سەن مېنىڭ ئاناممنىڭ ، بالىدىن بىرنى تۇغۇپ ، چوڭ قىلىپ شۇنى تىللا» دەپ گۆلەيدى . ئالتۇنخان تېخىمۇ چىچاڭشىپ : «ھۇ ، ياخشىلىقنى بىلمەيدىغان يېتىم ئوغلاق ، چىق ئۆيدىن ، كۆزۈمدىن يوقال» دەپ ژارقىرىدى . سالممۇ بوش كەلمەي : «بۇ يالغۇز سېنىڭ ئۆيۈڭمىدى ، سەن چىق» دېدى غەزەپلىنىپ . شۇنىڭ بىلەن ئالتۇنخان قولىدىكى نوغۇچنى ئاتتى ، سالىم چاقماقنىڭ بىلەن ئۆزىنى قاچۇرۇۋالغاچقا تەگمەي قالدى . ئۇ ، ئاچچىقتىن كۆزلىرىنى چەكچەيتكەن ھالدا : « ئاتقان دېگەن ماۋۇ » دەپ يانداۋۇپ بىر ئېتىۋىدى ، ئالتۇنخان ئوشۇقىنى قۇشلىغىنىچە : « ۋاي ئاللا ، نېمە كۈن بۇ ماڭا » دەپ يىغلاپ ئولتۇرۇپ قالدى . قورقۇپ كەتكەن سالىم پەرتىندە سىرتقا قاچتى ھەم بىرنەچچە كۈنگىچە ئۇنىڭ - بۇنىڭ ئۆيىدە لەلەڭشىپ يۈردى . ئاخىر قورسىقى ئېچىپ چىدىيالماي ئۆز ئۆيىنىڭ ئىشكى ئالدىغا كەلدى . بۇ چاغدا خېلى كەچ كىرىپ قالغان بولۇپ ، ئىشىك ئىچىدىن مەھكەم تاقالغان ئىدى . ئۇ ، ئىشكىنى ئۇرماقچى بولۇپ قولىنى كۆتۈرۈۋىدى ، ئۆي ئىچىدىن بىر ئەر كىشىنىڭ گۇدۇڭ - گۇدۇڭ ئاۋازى كەلگەندەك بولدى . ئۇ قۇلىقىنى يېقىن ئەكىلىپ ئاڭلاپلا ، ئۆزلىرىگە تەنتەربىيە دەرسى بېرىدىغان مەخمۇت مۇئەللىم ئىكەنلىكىنى تونۇدى . « ئاناڭنى ... » دەپ تىل-

لىدى سالىم ئىچىدە . شۇ تاپتا ئۇنىڭ ۋۇجۇدىنى ئاچچىق ئەلەم ھەم خورلۇق تۇيغۇسى چىرمىۋالغان ئىدى . ئۇ ، ئىشكنى جان - جەھلى بىلەن تەپمەكچى بولدىيۇ ، نېمىشقىدۇر ئۆزىنى تۇتۇۋېلىپ ، ئىختىيارسىزلا توقاچ تازنىڭ ئۆيى تەرەپكە كېتىپ قالدى ...

تازا تومۇز ئايلىرى ئىدى . تىنچىق ھاۋا ئادەمنىڭ ئىچىنى سىقاتتى ، تەرلەپ - تەپچىرەپ ، لەۋلىرى قۇرۇپ كەتكەن سالىم بىلەن توقاچ تاز كەنتىنىڭ جەنۇبىدىكى دەريا بويىغا يېتىپ كېلىشتى . دەريا سۈيى كۈن نۇرىدا يالت - يۇلت چاقنايتتى . قىرغاقتىن كەنتنىڭ ئېتىزىغىچە بولغان ئارىلىق ياپيېشىل ئوتلاق بولۇپ ، دېھقانلارنىڭ مال - چارۋىلىرى ئاندا - ساندا ئوتلاپ يۈرەتتى . كالىنىڭ مۆرەشلىرى ، ئېشەكنىڭ ھاڭراشلىرى پات - پاتلا ئاڭلىنىپ قالاتتى . بۇ يەردىكى نەمخۇش ، سالقىن ھاۋا جاندىن راھىتى ئىدى . سالىم بىلەن توقاچ تاز تۇغما ھالەتتە دەريادا ئۆزلىرىنى ئېتىپ ، بىر پەس ھۇزۇرلىنىپ سۇ ئۈزۈشتى . ئاندىن « ئۇھ » دېيىشكىنىچە دەريا گىرۋىكىدىكى قىزىق قۇمدا يېتىپ ئاپتاپقا قاقلاندى . توقاچ تاز چوپچوڭلا بىر يىگىتكە ئايلانغان بولۇپ ، مودۇر - چوقۇر يۈزلىرىدىن ساقال - بۇرۇتلار بۆرتۈپ چىقىقان ئىدى . ئۇ ئەمدى ھە دېگەندە قىز ، خوتۇن ، توي كېچىسى ھەققىدە سۆزلەيدىغان بولۇپ قالغان ئىدى . بۇ گۈنمۇ ئۆزى كەنتتە ئەڭ چىرايلىق دەپ قارايدىغان بىر قىز توغرۇلۇق بىر ھازا گەپ ساتقاندىن كېيىن : « ھەي كاساپەت ، يېنىمدا بولۇپ قالمامدۇ ، قۇمغا پاتۇرۇۋېتىتتىم - دە ! » دېدى سالىمغا قاراپ ھەيىرانلىق بىلەن ھەجىيىپ . ئۇنىڭ تۇمارچە كۆزلىرى خۇمارلىشىپ ، لەۋلىرى تامشىپ كەتكەن ئىدى . سالىم ئۇندىمىدىيۇ ، كۆز ئالدىغا مەخمۇت مۇئەللىم بىلەن ئالتۇنخان كېلىپ بىر قىسىملا بولۇپ قالدى . پۈتۈن ۋۇجۇدى شۇرۇرىدە ئېرىپ ، لەز-

زەتلىك بىر تۈيغۇ ئىچىدە يەڭگىل تولغاندى . توقاچ تاز بولسا نەشىنى بولۇشىغا ئارىلاشتۇرۇپ ئورنىغان مۇخۇر كىنى ھۇزۇر بەلەن شوراۋاتاتتى . سالىمۇ ئۇنى دوراپ بىرنەچچىنى تارتتى . بارا - بارا توقاچ تاز ئولتۇرالماي قالدى ، ئۇنىڭ كۆزلىرىدە بىر ئەسەبىي تەقەززالىق چاقنايتتى . بېشى ئاپتاپتا قىزىپ كېتىۋاتقان سىمۇ ، يېنىدىكى دەريا خىيالىغا كىرىپ چىقمايتتى . ئۇ ، ئەتراپىنى تەكشى بىر كۆزەتكەندىن كېيىن بىردىنلا خۇشال بولۇپ :

— قارا ، سالىم ، ئاۋۇ يەرگە ! — دېدى قۇرۇپ كەتكەن لەۋلىرىنى بىر يالاپ قويۇپ .

— بولسا نېمە بوپتۇ ؟ — دېدى بېشى ئايلىنىۋاتقان سالىم نېمىشقىدۇر ئىچى پۇشقاندەك بىر ئوچۇم قۇمنى سىقىمداپ تۇرۇپ .

— ھەي ، تېخى كىچىكسەن - دە ، ئوغۇل بالا دېگەن شۇنىڭدا كۆزىنى ئاچىدۇ . بولمىسا توي كېچىسى كارغا كەلمەيدۇ .

توقاچ تاز شۇنى دەپلا سالىمغا قاراپ بىر ھىجىيىپ قويۇپ ئورنىدىن تۇردى ... سالىم ئۇنىڭ قىلىقلىرىغا ھەيرانلىق بىلەن قاراپ قالدى . بىراق ، ئاللىقانداق بىر سېزىمنىڭ تۇرتكىسىدە يۇرىكى دۈپۈلدەپ سوقۇپ ، پۈت - قوللىرىغا تىترەك ئولاشتى . ئىختىيارسىز ئورنىدىن تۇرۇپ ، توقاچ تازنىڭ يېنىغا بېرىپ باقىۋىسى كەلدى . شۇ ئەسنادا ئۆزلىرى تەرەپكە كېلىۋاتقان بىر ئادەمنىڭ قارىسى كۆرۈندى . ھودۇقۇپ كەتكەن سالىم ئالمان - تالمان كىيىملىرىنى كىيگەچ ، توقاچ تازغا : « تېز بول ، ئادەم كېلىۋاتىدۇ » دەپ ۋارقىرىدى ...

شۇ ئىشتىن كېيىن سالىمنىڭ ۋۇجۇدىنى ئۆزى ئەزەلدىن ھېس قىلىپ باقمىغان غەيرىي بىر سېزىم چۈلغىۋالدى ، يات جىنىستىكىلەر ئۈچراپ قالسا ئۆزىمۇ سەزمەستىن تىكىلىپ قاراپ

قالاتتى . كىچىلىرىمۇ خېلى ئۇزاققىچە ئۇخلىيالماي ئۇياقتىن ـ بۇياققا ئۆرۈلۈپ ، شېرىن خىيالىلارنى سۈرەتتى . گاھىدا ئاللىقاچان ئۇيقۇغا كەتكەن ئالتۇنخانغا تەلمۈرگىنىچە مەخمۇت مۇئەللىمنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرۈپ : « بەربىر ئانام ئەمەسقۇ مېنىڭ » دەپ پىچىرلىغىنىچە يېقىنلاشماقچى بولاتتىيۇ ، پۈتۈن بەدىنلىرى جالاقلاپ تىترەپ ، يۈرىكى دۈپۈلدەپ ، يوتقانىنى قۇچاقلىغىنىچە تۇگۈلۈپ قالاتتى . ئاربدىن يەنە بىر مەزگىل ئۆتۈپ كەتتى . ئالتۇنخان بىلەن سالمىنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى ئانا ـ بالىلىق مېھىر ـ مۇھەببەت تېخىمۇ سۇسلاشماقتا ئىدى . سالىمۇ ئۆيگە ئانچە كىرمەيدىغان ، داپ تاراڭلىغان ، ئېشەك ھاڭرىغان يەردە لەلەڭشىپ يۈرىدىغان بولۇۋالغان ئىدى .

بىر ئايدىڭ ئاخشىمى ئۇ توقاچ تاز بىلەن ئېرىق بويىدا ئولتۇرۇپ پاراڭلاشقاچ تازا چېكىشتى . سالمىنىڭ بېشى قېيىپ كۆز ئالدى پىرقىراشقا باشلىدى . ئىچ ـ ئىچىدىن قۇتراۋاتقان دەھشەت تاتلىق بىر تۇيغۇ قايىنىمى ئۇنى يالماپ يۇتۇۋېتەي دەپ قالغان ئىدى . ئۇ ، چېكسىنى تۇتۇپ ، مەستخۇش ھالەتتە كۆـ زىنى يۇمۇپ ، قايسىدۇر بىر قىزنى ، يەنە كىملەرنىدۇر خىيالىغا كەلتۈردى . ئاندىن چىدىيالمىغاندەك ئورنىدىن تۇرۇپ : « ئۇيقۇم كېلىۋاتىدۇ ، مەن قايتاي » دەپ غۇدۇڭشىغىنىچە توقاچ تازدىن ئايرىلدى . بۇ چاغدا ۋاقىت بىر يەرگە بېرىپ قالغان بولۇپ ، ئالـ تۇنخان ئاللىقاچان ئۇيقۇغا كەتكەن ئىدى . تۇڭلۇكتىن چۈشۈۋاتقان ئاينىڭ شولىسى ئۆڭ ئىچىنى غۇۋا يورۇتۇپ تۇراتتى . سالىم ئۆيگە كىرىپلا ئالتۇنخانغا قاراپ بىر پەس تۇرۇپ كەتتى ھەم ئۇنىڭ چېچىنى يەڭگىل سىلاپ ، پېشانىسىگە ، لېۋىگە سۆيدى . ئاندىن ئىختىيارسىز يوتقانىنى قايرىۋەتتى . ئالتۇنخانىنىڭ تولغان كۆكسى ، ئاپئاق بەدىنى كۆرۈنگەندە بولسا ، ئېچىرقاپ كەتكەن كۆزلىرىدىن تەسۈرلىگۈسىز ئەسەبىي نۇر چاقنىدى .

ئۇ ، بوغۇزىغا يىغىلىپ قالغان تۆكۈرۈكىنى غۇرتتىدە يۇتۇۋېتىپ ، بىر ئۇلۇغ - كىچىك تىنىۋەتكەندىن كېيىن ، ئالتۇنخاننىڭ ئۈستىگە تاشلىنىپ ، كاندەك چاپلاشتى . چۆچۈپ ئويغىنىپ كەتكەن ئالتۇنخان « ئاپەي » دېگىنىچە كۆزىنى ئاچتى ھەم چىرايلىرى ئۆگۈپ ، كۆزلىرى ھەيرانلىقتىن چەكچەيگەن ھالدا :

— ھوي ھايۋان ، نېمىش قىلىۋاتسەن ، مەن دېگەن سېنىڭ ئاناڭ ! — دەپ ۋارقىرىدى .

— سەن مېنىڭ ئانام ئەمەس ، — دەپ شۇرلىدى سالىم يېلىنغاندەك . ئۇ ، ئالتۇنخانغا تېخىمۇ چىڭ چىرماشماقتا ئىدى .

— ھوي تۇزكور ، ئىمانسىز ، رەھمەتلىك نۇر داداڭنىڭ يۈزىنىمۇ قىلمامسەن ؟ — دەپ يۇلقۇشلاپ تۇرۇپ ۋارقىرىدى ئالتۇنخان يەنە .

— خۇش بولۇپ كېتەي ، مۇشۇ بىر قېتىم ، مەخمۇت مۇئەللىمگىمۇ ياق دېمەپسەنغۇ ؟ — دېدى سالىم يىغلامسىرىغاندەك تىترەك ئاۋازدا .

ئۇ ، ئالتۇنخاننى مەھكەم قۇچاقلىۋالغان بولۇپ ، ئۇنىڭ يۈزلىرىنى ، بويۇنلىرىنى ئەسەبىيلەرچە سۆيۈپ ، يالايتتى . ئالتۇنخان ئۇنىڭدىن ئاجرىلىش ئۈچۈن ھەرقانچە تىرىكشىپ كۆرسىمۇ ، نېمىشقىكىن مادارى يەتمىدى . بارا - بارا بەدەنلىرى بوشىشىپ ، قارشىلىق كۆرسىتىۋاتقان قوللىرى لەسسىدە چۈشۈپ كەتتى .

ئىش شۇنداق باشلاندى . ئەتىسى ئۇلار بىر - بىرىنىڭ يۈزىگە قارىيالماي ئوڭايسىزلىنىشقان بولسىمۇ ، ۋاقتىنىڭ ئۆتۈشىگە ئەگىشىپ ، بارا - بارا كۆنۈپ قېلىشتى ... ئارىدىن يەنە بىر مەزگىل ئۆتكەندىن كېيىن ، ئۇلارنىڭ بۇ خىل تۇرمۇشى بۇرۇلۇشقا دۇچ كەلدى . سالىمنىڭ خەتنى چىرايلىق يازالايدىغان ئالاھىدىلىكى ئۇنىڭغا ئامەتنىڭ شەپسىنى ئېلىپ كەلمەكتە ئىدى .

دى . شۇ كەملەردە كەنتىنىڭ ، مەكتەپنىڭ ئىشخانىلىرى ، ئىشقىلىپ ، ئادەمنىڭ كۆزىگە چېلىققۇدەكلا يەردىكى تاملارغا ماۋجۇشى سۆزلىرىدىن ئۇزۇندىنى يازىدىغان ئىش چىققان ئىدى . كەنتىنىڭ رەھبەرلىرى قايتا ـ قايتا تاللاش ئارقىلىق بۇ ئىشقا سالمنى بەلگىلىدى . سالم دەسلەپتە ئارىسالدى بولغان بولسىمۇ ، بىر يېرىپ بېقىۋىدى ، هەممىگە ياراپ كەتتى . شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئىشنى غەلىبىلىك تاماملاپ ، بىردىنلا كۆزگە كۆرۈندى هەم ئۇزاق ئۆتمەي كىچىك ئەترەت باشلىقى بولدى . كېيىن ماۋجۇشى سۆزلىرىدىن ئۇزۇندىنى يادقا ئوقۇش دولقۇنى كۆتۈرۈلگەندىمۇ ، ئۇ ئىنتايىن زور سىياسىي قىزغىنلىقنى ئىپادىلىدى . بىر قېتىملىق مۇسابىقىدە بىرىنچى بولۇپ ، ناھىيىدىكى ئاكتىپلار يىغىنىغا قاتناشتى هەم هاياجاندىن قانلىرى دولقۇنلاپ ، روهى ئۇرغۇپ ، نېمىشقىدۇر ئۆزىنى قويىدىغان يەر تاپالماي قالدى . پارتىيىگىمۇ كىردى ، ئۇزاق ئۆتمەي كەنتىنىڭ شۇجىلىقىغا تەيىنلىنىپ ، داۋالغۇش ئالدىدا تۇرغان سىياسىي قاينام ئىچىگە تېخىمۇ شۇڭغۇدى . ئارىلىقتا مایاقلىقتىكى غۇلام ئىسىملىك ئايالى ئۆلۈپ كەتكەن بىر كىشى ئالتۇنخانىغا ئەلچى ئەۋەتتى . ئۇ ، دەل سانىيەنىڭ دادىسى ئىدى ، ئالتۇنخان دەسلىپىدە سالمدىن مېھرىبانى ئۇزەلمەي رەت قىلدى . كېيىن ئالدىراش بولۇپ كەتكەن سالمنىڭ ئۆزى بىلەن ئانچە كارى بولمايۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ ، ئۆمۇر بويى بۇنداق يۇرەلمەيدىغانلىقىغا ، سالمنىڭمۇ بەربىر ئۆيلەنمىسە بولمايدىغانلىقىغا كۆزى يېتىپ ، ماقۇللۇق بىلدۈردى هەم ئۇزاق ئۆتمەي غۇلام بىلەن توي قىلدى . بۇ ئۆيدە يالغۇز قالغان سالمنىڭ بىر مەزگىلگىچە كۆڭلى يېرىم بولغان بولسىمۇ ، ئىشلارنىڭ ئالدىراشچىلىقى بىلەن تېزلا هەممىنى ئۇنتۇپ كەتتى . شۇنداقتىمۇ ، ئەل ـ جامائەتنىڭ ئالدىدا « ئانىسى » نى يوقلاپ تۇردى . كېيىن غۇلاممۇ بەختسىزلىككە ئۇچراپ قازا قىلغاندىن

كېيىن ، ئالتۇنخاننى تېخىمۇ كۆپ ئىزدەيدىغان بولۇپ قالدى . بىر چاغلاردا كىچىككىنە سانىيەنىڭ بىر دىنلا گۈلدەك ئېچىلىپ ، كۆز ئالدىدا پەيدا بولۇشى ئۇنىڭ ئەقلىنى لال قىلىپ ، ئاشىق ـ بىقارار قىلدى . سانىيە ئۇ ئۆمرىدە ھەقىقىي ياخشى كۆرۈپ قالغان بىرىنچى قېتىز ئىدى . شۇنىڭدىن باشلاپ سالىم مۇھەببەتنىڭ ، كۆيۈك ئوتىنىڭ نېمىلىكىنى تۇنجى قېتىم ھېس قىلدى . ئالتۇنخان بۇ ئىشنى سېزىپ قالغاندىن كېيىن ئىچى ئۆرتىنىپ ، سانىيەگە چىش ـ تىرنىقىنچە ئۆچ بولۇپ كەتكەن بولسىمۇ ، « غىڭ » قىلالمىدى . شۇ كەملەردە ئۇ سالىمدىن تولىمۇ ھېيىقاتتى ھەم قورقۇيتتى . سالىم بولسا : « ئاشۇ قىزنى ئالمىسام بۇ دۇنيا ماڭا ھارام » دەپ ئۇنى سانىيەنى تېزراق ئىندەككە كەلتۈرۈشكە قىستىماقتا ئىدى . ئامالسىز قالغان ئالتۇنخان ئۇنىڭ ئۆزىنى بىراقلا تاشلىۋەتمەسلىكىنى شەرت قىلىپ ، ماقۇل بولدى . ئەگەر ئۇنداق قىلمىسا ، بولغان ئىشلارنىڭ ھەممىسىنى خەلقئالەمگە يېيىپ ، ئۆزىنىمۇ ، سالىمنىمۇ رەسۋايئالەم قىلىپ ، يۈرتنى تاشلاپ چىقىپ كېتىدىغانلىقىنى ئېيتتى . سالىم بولسا مىيىقىدا كۈلۈپ قويۇپ : « چاتاق يوق ! ...» دېدى .

ئويلاپ شۇ يەرگە كەلگەندە سالىم چىدىيالمىدى ، قولىدىكى تاماكىنى غەزەپ بىلەن چۆرۈپ تاشلاپ ، كارىۋاتنى جەھلى بىلەن مۇشتلىدى . ئاندىن لەۋلىرىنى چىشلەپ ، يوتقانىنى قۇچاقلىغىنىچە تۆگۈلۈپ قالدى ھەم دومىلىغىنىچە يەرگە چۈشۈپ ، بۇقۇلداپ يىغلاپ كەتتى . ئەتىسىدىن باشلاپ ئۇ خېلى بىر مەزگىلگىچە « ئاغرىپ قالدىم » دەپ ، تالا ـ تۈزگە چىقمىدى . ئۇزاق ئۆتمەي تۇراق كاسكىنلىك ئاغزىدىن كىشىلەر ئارىسىغا ئۇ توغرۇلۇق مۇنداق مىش ـ مىش خەۋەر تارالدى :

ـــ سالىم شۇجى ئەسلىدە ئىككى قولى بىگۇناھ پۇقرالارنىڭ قېنى بىلەن بويالغان بىر باينىڭ يالغۇز ئوغلىمىش ،

ئۇ ، بۇ يەرگە قېچىپ كېلىپ ئۆز تارىخىنى يوشۇرۇپ ، ئىنقىلابىي قوشۇنغا كۆز بويامچىلىق بىلەن كىرىشالغانمىش ، يېقىندا ئۇ قاتتىق تەكشۈرۈلۈپ ، كۈرەشكە تارتىلغاندىن كېيىن تۇرمىگە تاشلىنارمىش .

يەنە بىر چاغدا بۇ خەۋەرنىڭ ئارقىسىغا مۇنداق سۆز - چۆچەك قوشۇلدى :

— سالىم بىلەن ئالتۇنخان بىر كېچىدىلا غايىب بولغانمىش ، ئۇلارنىڭ نەگە قېچىپ كەتكەنلىكىنى ھېچكىم بىلمەمىش . ھۆكۈمەت ھازىر ئۇلارنى تۇتۇش توغرۇلۇق ھەرقايسى جايلارغا ئۇقتۇرۇش تارقاتقانمىش .

10

— نەگە بارىسىز ، قىزچاق ؟ — تاماكىنى قىڭغىر چىشلىگىنىچە ماشىنىنى سۈرتۈۋاتقان ياش شوپۇر بوغچىسىنى كۆتۈرگىنىچە ماشىنىنىڭ ئەتراپىنى ئايلىنىپ يۈرگەن قىزدىن سورىدى .

قىز ئۆزىدىن گەپ سوراۋاتقان شوپۇرغا يەر تېگىدىن قاراپ قويدى - دە ، پەس ئاۋازدا :

— ئۇرۇمچىگە باراتتىم ... — دېدى ئېغىر تىنىپ .

— ۋاھ ، تەلىيىڭىز بار ئىكەن ، كورلىغىچە ھەمراھ بولغۇدەكمىز ، قېنى ئەمىسە ماشىنىغا چىقىڭ ، — دېدى شوپۇر كۆزلىرىنى ئوينىتىپ .

قىز سەل ئىككىلەنديۇ ، ئامالسىزلىقتىن يۈك بېسىلغان كوزۇپقا ئېسىلدى .

— ماۋۇ يەرگە چىقىڭ ، — دېدى شوپۇر كابىنكىنى كۆرسىتىپ .

ماشىنا قوزغالدى . شوپۇر سىگنالنى بولۇشىغا بېرىپ ، تا-
ماكىسىنى پۇرقىراتقىنىچە تېز سۈرئەتتە ھەيدىمەكتە ئىدى .
ماشىنا ناھايىتى تېزلا كۆجۈم - كۆجۈم مەھەللىلەرنى كەينىدە
قالدۇرۇپ ، پايانسىز كەڭ سايلىققا يۈزلەندى . شوپۇر قىزغا پات -
پاتلا قاراپ قويىاتتى . نېمىلەرنىدۇر دەپ كۈلدۇرۇشكە ، بەزىدە
ھەر خىل مەنىلىك گەپلەر بىلەن ئۇنى چېكىپ بېقىشقا ئۇرۇناتـ
تى . قىز بولسا ئۇنىڭدىن بىزار بولغاندەك ، گاھ قىسقا سۆزلەر
بىلەن جاۋاب قايتۇرسا ، گاھىدا سۈس كۈلۈمسىرەپ قويىاتتى . بۇ ،
تولىمۇ قايغۇلۇق كۈلكە بولۇپ ، خۇددى مۇز ئۈستىدىكى خىرە
ئاي شولىسىغا ئوخشايىتتى . ئۇ ، ئېڭىكىنى تۇتۇپ ، خىيال
سۈرگىنچە دېرىزىدىن سىرتقا قاراپ ئولتۇراتتى . ئۇنىڭ غەمكىن
كۆزلىرى يۇلغۇن ۋە ئاق تىكەن باسقان قۇم بارخانلىرىنى ، ئاشۇ
چۆللۈكتە توساتتىن پۈررىدە توپا توزۇتۇپ ، غىل - پاللا كۆزگە
چېلىقىپ قالىدىغان بوز تورغايىنى تاماشا قىلىۋاتامدىكىن ؟ قىزنىڭ
بۇ ھالىتىدىن شوپۇرنىڭ جۇدۇنى تۇتتى بولغاي ، تاماكىنى
ئۈزمەي چەكىنىچە ماشىنىنى تېخىمۇ تېزلىتىۋەتتى . ئۇنىڭ نې-
مىگىدۇر ئىنتىلىپ تۇرغان كۆزلىرىدىن ئادەمنى ۋەھىمگە
سالىدىغان غەلىتە نۇر چاقناپ تۇراتتى .

ماشىنا تېز سۈرئەتتە ئىلگىرىلىمەكتە ئىدى . ئۇلار شۇ
يوسۇندا ئالتە - يەتتە سائەت ماڭغاندىن كېيىن ، بىر ناھىيە
بازىرىغا كەلدى ھەم قورساقلىرىنى تويغۇزۇشتى . بۇ ، يول بويـ
دىكى ئاساسلىق قونالغۇ بولۇپ ، شوپۇرلارنىڭ كۆپىنچىسى مۇشۇ
يەردە قونىاتتى . بۇ چاغدا ئاللىقاچان گۈگۈم چۈشۈشكە باشلىغان
بولسىمۇ ، نېمىشقىكىن ھېلىقى شوپۇر يەنە ماشىنىنى ئوت
ئالدۇردى . قىز يالت قىلىپ شوپۇرغا قاراپ قويدى - دە ، تە-
ئەججۇپلەنگەندەك :

— ئۇستام ، بۇ يەردە قونمايمىزمۇ ؟ — دېدى .

شوپۇر قىزنىڭ كۆزىگە ۋە كۆتۈرۈلۈپ تۇرغان كۆكسىگە ئاچ كۆزلۈك بىلەن تىكىلگىنىچە :

ـــ قونالغۇ ئالدىمىزدا ، ـــ دېدى مۇجمەل قىلىپ .

ئۇلار يەنە بىر ـ ئىككى سائەت ماڭغاندىن كېيىن ، ماشىنا ئادەمزاتسىز چۆلدە ئىختىيارسىز توختىدى . شوپۇر تەمكىنلىك بىلەن ماتورنى ئۆچۈردى ـ دە ، مايلىشىپ كەتكەن پەلىينى قولىدىن ئېلىۋەتتى . ئاندىن قىزنىڭ كۆزىگە مىختەك تىكىلىپ :

ـــ بۇگۈن كېچىنى مۇشۇ يەردە ئۆتكۈزىمىز ، قانداق ؟ ـــ دېدى بىر خىل تەھدىتلىك تەلەپپۇزدا .

قىز شوپۇرنىڭ نىيىتىنى ئاللىقاچان بىلىپ بولغان ئىدى . شۇڭا ، سالماق ھالدا :

ـــ ئۇستام ، ئۆتۈنۈپ قالاي ، ئۇنداق قىلمىسىڭىز ؟ ـــ دېدى يېلىنىپ ، نېمىشقىدۇر ئۇنىڭ ئاۋازى تىترەپ كەتتى .

شوپۇر دەسلىپىدە مەسخىرىلىك كۈلۈپ قويدى ، ئاندىن بىردىنلا تەرىنى تۇردى ـ دە ، گەپ ـ سۆز قىلماستىن كاپىلا قىلىپ قىزغا ئېسىلدى ھەم ئۇنى قۇچاقلىغىنىچە ئاچ كۆزلۈك بەلەن سۆيۈشكە باشلىدى . بىچارە قىزنىڭ ئۇنىڭغا قانداقمۇ كۈچى يەتسۇن ؟ ئۇ ، سارىنىڭ چاڭگىلىغا چۈشكەن چۈجدەك تەپىرلايتتى ، بوغۇلغان ھەم ئەسەبىيلەشكەن ھالدا ۋارقىرايتتى :

ـــ ھۇ ، ھايۋان ، قويۇۋەت ، قويۇۋەت مېنى ، نومۇسسىز !

تۇساتتىن شوپۇر چۆچۈگىنىچە كەينىگە داجىپ كەتتى ، ئۇنىڭ كالپۇك ۋە زاڭقى بىردىنلا قىزىل قانغا بويالغان ئىدى . قىزنىڭ بايىقى غەمكىن ۋە مىسكىن ھالىتىدىن ئەسەرمۇ قالمىغان بولۇپ ، ياشقا تولغان كۆزلىرىدىن غەزەپ ئوتى چاقنايتتى . ئۇ ، جىددىي نەپەس ئالغان ھالدا شوپۇرغا تىكىلدى ھەم كونىراپ كەتكەن 10 يۆەنلىك پۇلنى چىقىرىپ : « ھۇ ، ھايۋان ، مانا ماشىنىڭنىڭ كىرا ھەققى !» دەپ تىللىغىنىچە پۇلنى ئۇنىڭ بېشىغا

ئاتتى ـ ده ، نېمىشقىدۇر ئۆزىنى تۇتالماستىن يىغلىغىنىچە ماشىنىدىن چۈشۈپ كەتتى . شوپۇر دەسلەپتە بۇ غەلىتە مىجەزلىك قىزغا قارىغىنىچە ھاڭۇبقىپ تۇرۇپ قالدى . كېيىن قاتتىق چىشلەشتىن لوقۇلداپ ئاغرىۋاتقان كالپۇكى ئۇنى ئېسىگە كەلتۈردى بولغاي ، ئىختىيارسىز چىشلىرىنى غۇچۇرلىتىپ : « ھۇ ، ياخشىلىقىنى بىلمەيدىغان ، سەھرالىق ، خەپ توختاپ تۇر !» دەپ تىللىدى . ئاندىن سىرتقى كىيىملىرىنى سېلىۋېتىپلا ماشىنىدىن چۈشتى ـ دە ، چوڭ يولنى بويلاپ ئالدى تەرەپكە كېتىۋاتقان قىزغا قاراپ ئېتىلدى . قىز قارشىلىق كۆرسىتىشكە ئۇلگۈرمەيلا يەنە شوپۇرنىڭ قۇچىقىغا كىرىپ قالدى . ۋەھشىيلەشكەن شوپۇر ئۇنى قۇچاقلىغىنىچە يول بويىدىكى قۇم دۆۋىسىنىڭ ئارقىسىغا سۆرىدى ھەم زورلۇق بىلەن ئۇنىڭ تۇگمىلىرىنى ئۈزۈپ ، كىيىملىرىنى سالدۇرۇشقا ئۇرۇندى . ئىزاغا چىدىمىغان قىز بۆرىنىڭ چاڭگىلىدىكى قوزىدەك ئەلەمىلىك ۋارقىرايتتى ، تېپىچەكلەيتتى ، بار ئامالىلار بىلەن ئۆزىنىڭ غۇرۇرىنى قوغداپ قېلىشقا ئۇرۇناتتى . نەپسىنى باسالماي قالغان شوپۇر ئاخىر قىزنى ئاستىغا باستى ... قاتتىق تىركىشىشتىن ھالى قالمىغان قىز ئاللىبۇرۇن تەييارلاپ قويغان يىگىننى پەم بىلەن ئالدى ـ دە ، شوپۇرنىڭ يوتىسىغا بار كۈچى بىلەن سانجىدى . ئاغرىنقا چىدىمىغان شوپۇر « ۋايجان !» دەپ ۋارقىرىغىنىچە ئورنىدىن تىك تۇرۇپ كەتتى . قىزنىڭ ئەلەمدىن چوغدەك قىزىرىپ كەتكەن يۈزىدە سۈس كۈلكە جىلۋە قىلدى . بۇ ، ئۇنىڭ ۋىجدانىدىن ئۇرغۇپ چىققان غەلىبە شادلىقى ئىدى . ئۇ ، چۈۋۈلۈپ كەتكەن چاچلىرىنى ۋە كىيىم ـ كېچەكلىرىنى تۈزەشتۈرگىنىچە ، تارامىلاپ تۆكۈلۈۋاتقان يېشىنىمۇ سۈرتمەستىن شوپۇرغا نەپرەت بىلەن تىكىلمەكتە ئىدى . ئەرۋاھى قىرىق گەز ئۈچۈپ ، ئاغرىقتىن چىشلىرى كىرىشىپ كەتكەن شوپۇر قىزنى ئوبدان ئەدەپلەپ

قويۇش ئۇچۇن دېۋىلەپ كەلدى . دەل شۇ چاغدا يالت ـ يۇلت قىلىپ چاقنىغان چىراغ نۇرلىرى ئەترايىنى يورۇتۇپ ، سىگنال بەرگىنىچە كېلىۋاتقان ماشىنىنىڭ قارىسى كۆرۈندى . بۇنىڭدىن قاتتىق ئالاقزادە بولغان شوپۇر ئىختىيارسىز توختاپ قالدى ھەم قىزنى نېمىلەرنىدۇر دەپ تىللىغىنىچە ماشىنىسى تەرەپكە يۈگۈردى ، ئاندىن ئالمان ـ تالمان ئوت ئالدۇرۇپلا ئوۋچىدىن ئۇركۈگەن تۈلكىدەك بەدەر تىكىۋەتتى . ھالسىزلانغان ، كىيىملىرى يىرتىلىپ قۇم ـ توپىلارغا مىلەنگەن قىز دەلدەڭشىگىنىچە چوڭ يولغا چىققاندا ، كەينى تەرەپتىن كېلىۋاتقان ماشىنىمۇ يېتىپ كەلدى ـ دە ، قىزنىڭ يېنىدا چىپىدە توختىدى . كابىنكىنىڭ ئىشكى ئېچىلىپ ، بېشىغا كەپكە كىيىۋالغان ئوتتۇرا ياشلاردىكى بىر شوپۇر چۈشۈپ كەلدى . ئۇ ، قىزنىڭ تۇرقىغا قاراپ : « سىڭلىم ، سىز... » دېدى تەئەججۈپلىنىپ .

قىز نېمىمۇ دېيەلىسۇن؟ ئۇ، يۈزىنى تۇتقىنىچە ئۆكسۈپ ـ ئۆكسۈپ يىغلاپ كەتتى . شوپۇر تېخى نەچچە مىنۇتنىڭ ئالدىدىلا قوزغىلىپ كەتكەن ماشىنىغا قارىلا ئەھۋالنى چۈشەنگەندەك : « ئۇ ئەبلەخ سىزنى بوزەك قىلىپ ، ئاخىر بۇ يەرگە تاشلاپ قېچىپتۇ ـ دە ، ـــ دېدى غەزەپلىنىپ ، ئاندىن ھېسداشلىق قىلغان ھالدا ، ـــ بولدى قىلىڭ ، سىڭلىم ، يىغلىماڭ ، ماشىنىغا چىقىڭ ، ئەمدى سىزنى ھېچكىم بوزەك قىلالمايدۇ » دېدى تەسەللى بېرىپ .

قىز كۈتۈلمىگەندە كۆكتىن چۈشكەندەكلا ئۆزىنىڭ قۇتۇلۇپ قېلىشىغا سەۋەبچى بولغان بۇ ئاق كۆڭۈل شوپۇرغا تەشەككۈر كۆزلىرى بىلەن باقتى ھەم گەپ ـ سۆز قىلماستىن كۆزىدىكى ياشنى سۈرتكىنىچە ماشىنىغا چىقتى . كابىنكىنىڭ ئىچىدە يېشى 45 لەردىن ھالقىغان بىر ئايال مۈگدىگىنىچە ئولتۇراتتى . ئۇ بەلكىم قارىلىق بولغان بولسا كېرەك ، بېشىغا ئاق

ياغلىق چىگىپ ، بېلىگە ئاق باغلىۋالغان ئىدى . ئۇلار ئەھۋال سورىشىپ بولغۇچە ماشىنىمۇ قوزغالدى . ئۇ ئايال راستىنلا ئوچۇق ۋە قىزغىن ئىدى . يول بويى زېرىكىپ قالغان بولسا كېرەك ، قىزنى كۆرۈپلا ئېچىلىپ كەتتى . ئۇنى - بۇنى سوراپ قىزنىڭ كۆڭلىنى كۆتۈرۈۋەتتى . قىز دەسلەپتە ئېھتىيات قىلىپ سىر ساقلىغان بولسىمۇ ، ئۇلارنىڭ ياخشى ئادەملەردىن ئىكەنلىكىنى جەزملەشتۈرگەندىن كېيىن ، بەزى ئەھۋاللارنى ھەم ئۆزىنىڭ تاغىسىنى ئىزدەپ چىققانلىقىنى سۆزلەپ بەردى . خېلى ۋاقىت ئۆتكەندە ھېلىقى ئايال قاقاقلاپ كۈلگىنىچە : « ماۋۇ سارىڭلىقمىنى قارىمامدىغان ، شۇنچە مۇڭدىشىپمۇ ئىسمىگىزنى سورىماپتىمەن ، جېنىم قىزىم » دېدى قىزنىڭ چاچلىرىنى سىلىغىنىچە .

« قىزىم » دېگەن سۆز قىزنى تەسىرلەندۈردى بولغاي ، پىسكىگىدە كۈلگىنىچە :

ـــ ئىسمىم سانىيە ، ـــ دېدى يېنىك تىنىپ .

ئۇلار خېلىغىچە پاراڭلاشقاندىن كېيىن جىمىپ قېلىشتى . ماشىنا ئىككى يېنى پايانسىز قوم - شېغىللار بىلەن قاپلانغان تاشيولدا بىر خىل كېتىۋاتاتتى . سانىيە دېرىزىگە يۆلىنىپ ، چەكسىز بوشلۇقتا سۈس جىمىرلاپ تۇرغان يۇلتۇزلارغا ، ئاپئاق بولۇت پارچىلىرى ئارىسىدا گاھ يوقاپ ، گاھ كۆرۈنۈپ ئۇزۇپ يۈرگەن تولۇن ئايغا قارىغىنىچە خىيالغا چۆككەن ئىدى . شۇ تاپتا ئۇنىڭ قەلبىنى ئاچچىق ئەسلىمە ھەم كېيىنكى تەقدىرى ھەققىدىكى خىياللار چۇلغۇۋالغان ئىدى .

11

ـــ ئانام كۆزىنى ئاچتى ! ئانا ... ـــ ئوغۇللىرىمنىڭ تەڭلا

ۋارقىرىشى مېنى ئېغىر خىياللار ئىسكەنجىسىدىن ئويغاتتى . خېلى ۋاقىت ئۆتكەن بولسا كېرەك ، سانىيەنىڭ پۈت ـ قوللىرىنى تۇتقىنىچە مۇگدەپ قالغان ئاناممۇ چۆچۈپ كەتتىمۇ ، چىرايىغا ناھايىتى تېزلا شادلىق يامرىدى . ئۇ ، سانىيەنىڭ هوشىغا كەلگەنلىكىدىن بەك خۇشال بولغان ئىدى . بىراق ، سانىيە قاتتىق ئىچىگە تارتىپ ، ئىڭرىغىنىچە يەنە كۆزىنى يۇمدى . كۆز چاناقلىرىدىن ياشلار دومىلايتتى .

ـــ سانىيە ، قىزىم ، كۆزىڭىزنى ئاچسىڭىزچۇ ؟ ـــ ئانام يەنە جىددىيلىشىشكە باشلىدى .

ـــ ئانا ! ئانا ! ـــ دېيىشكىنىچە چۆرگىلەشتى بالىلار .

مەن ئۇلارنى ئەسىرىمەي بىردەم تىنچ تۇرۇشقا دەۋەت قىلدىم . بىر پەستىن كېيىن سانىيە يەنە ئىچىگە تارتىپ ، شۇنداق ئېغىر ئۇلۇغ ـ كىچىك تىنىدىكى ، ئۇنىڭ ۋۇجۇدىدىن ، نەپەسلىرىدىن يامراۋاتقان ئاچچىق تىترەك بارا ـ بارا ئېچىنىشلىق يىغا ئاۋازىغا ئايلاندى . قىزىرىپ كەتكەن هەسرەتلىك كۆزلىرىدىن ياشلار تارامىلاپ تۆكۈلەتتى . كۆكىلى يۇمشاق ئاناممۇ چىدىيالماي قالغاندەك ئۇنىڭغا جور بولۇپ كۆز يېشى قىلىشقا باشلىدى . بالىلارمۇ يىغا ـ زار قىلغىلى تۇردى . مەن بۇ هالەتكە تاقەت قىلالماي كۆزۈمنى بىر پەس يۇمۇۋالدىم ، شۇ تاپتا ئاسمانىنى قارا بۇلۇت قاپلاپ ، هاۋا گۈلدۈرلەۋاتقاندەك ، چاقماق دەهشەت بىلەن چېقىلىپ ، يامغۇر چېلەكلەپ قۇيۇلۇۋاتقاندەك بىر سېزىم پۈتۈن ۋۇجۇدۇمنى ئىگىلەۋالغان ئىدى . راست گەپنى قىلسام ، بۇنداق ئاسانلا تۆكۈلۈۋېرىدىغان كۆز يېشىدىن بەكلا بىزار بولۇپ كەتكەن ئىدىم .

ـــ بولدى قىلىڭلار ، بىر كىم ئۆلگىنى يوق ! ـــ دەپ ۋارقىراپ تاشلىدىممەن ئانام بىلەن بالىلارغا قاراپ ، ئاندىن ئاشۇرۇۋەتكەنلىكىمنى هېس قىلىپ ، ـــ ئۇنى بىردەم ئۆز مەيلىگە

قويايلى ، ـــ دېدىم ئەپۇ سورىغاندەك پەسكويغا چۈشۈپ .

ئانام كۆڭلۈمنى چۈشەندى بولغاي ، باللارنى ئېلىپ ئىچكىرىكى ئۆيگە كىرىپ كەتتى .

مەن سانىيەنىڭ كۆز ياشلىرىنى سۈرتۈپ تەسەللى بەردىم ، بېشىنى قۇچىقىمغا ئېلىپ ، چاچلىرىنى سىلاشقا باشلىدىم . ئۇنىڭ ئويچان ، مىسكىن كۆزلىرى ، جۈدەڭگۈ چىرايىغا قارىسامىلا ئىچىم سىيرىلىپ كېتەتتى . شۇ هامان هېلى بازاردا ئۇچراتقان بالا كۆز ئالدىمغا كەلدى . ئۇنىڭ هالىتى شۇنداق قورقۇنچلۇق هەم يىرگىنىشلىك ئىدى . بىراق ، سانىيەنى بۇ ئەهۋالغا چۈشۈرۈپ قويغىنىمۇ دەل شۇ بالا ئىدى . 10 يىلدىن بېرى شۇنداق بولۇپ كەلدىغۇ ؟ ئاھ ، ئانىلىق يۈرەك ... !

ئىختىيارسىز سانىيەگە مېھىر ـ مۇھەببىتىم قايناپ تاشتى . ئۇنى قۇچاقلىغىنىمچە لەۋلىرىگە سۆيىمەكچى بولدۇم . بىراق ، ئۇ مېنى يەڭگىل ئىتتەرگىنىچە تەتۈر قارىۋالدى . ئۇ ، خىلىلا ئەسلىگە كېلىپ ، تىنچلىنىپ قالغاندەك كۆرۈنەتتى . نېمىندۇر دېمەكچى بولغاندەك قىلاتتىيۇ ، ئۇلۇغ ـ كىچىك تىنىپلا توختاپ قالاتتى .

ـــ ئاشۇ بالا راستتىنلا شۇمۇ ، سانىيە ، ـــ دېدىمەن ئاخىر ئاۋۇال ئېغىز ئېچىپ .

ئۇ ، ماڭا لاپىيده بىر قاراپ قويۇپ ، باش لىڭشىتتى . ئاندىن خودىدى ئۆزىگە سۆزلەۋاتقاندەكلا :

ـــ دەل ئۆزى شۇ ، هېلىقى بوۋاي مەن سىزگە گېپىنى قىلىپ بەرگەن سىدىق «مۇدىر» دېگەن ئادەم شۇ ، بەكلا قېرىپ كېتىپتۇ بىچارە ، ـــ دېدى ئويچان قىياپەتتە .

مەن دەماللىققا ئۇندىمىدىم ، ئارىمىزنى بىر پەس جىمجىتلىق قاپلىدى . ۋاقتىمۇ خېلى بىر يەرگە بېرىپ قالغان بولۇپ ، ئاللىقاچان قاراڭغۇ چۈشكەن ئىدى .

ـــ ئەمەسە ، ئۇنى دەرھال يېنىمىزغا ئەكىلىۋالايلى ، سانىيە ، ـــ دېدىممەن ئۇنىڭغا مۇھەببەت بىلەن تىكىلىپ .

ئۇ ، چاچراپ ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى ، مېنى تۇنجى قېتىم كۆرۈۋاتقاندەك باش ـ ئايىغىمغا قارىغىنىچە قېتىپ قالغان ئىدى . شۇ چاغدىلا مەن ئۇنىڭ ھېلىدىن بېرى مېنىڭ بۇ ئىشقا قانداق قارايدىغانلىقىمنى بىلەلمەي گاڭگىراپ قالغانلىقىنى چۈشەندىم .

ـــ نېمە ، ئىشەنمەيۋاتامسىز ؟ ـــ دېدىممەن يەنە ئۇنىڭغا سوئال نەزىرىم بىلەن .

ئۇ ، ئاستا باش چايقىدى ، ئاندىن قۇچقىمغا ئۆزىنى تاشلاپلا بۇقۇلداپ يىغلاپ كەتتى . ئۇنىڭ يىغىسى ماڭا شۇنداق تاتلىق تۇيۇلۇپ كەتتىكى ، تويمىز بولغان مىنۇتلارنى ئەسلەپ قالدىم . دېمىسىمۇ ئۇ خۇشاللىقىنى يىغا ئارقىلىق ئىپادىلەۋاتاتتى . ئۇنىڭدا ماڭا بولغان قايىللىق ، تەسىرلىنىش ، مۇھەببەت ، يەنە نۇرغۇن نەرسىلەر بار ئىدى . چۈنكى ، ئۇ ئەتە ئۆزىنىڭ ، ياق، مېنىڭ ، ھەممىمىزنىڭ ئوغلى بىلەن مانا مۇشۇنداق قۇچاقلىشىپ كۆرۈشىدۇ . ئۇ ، 10 يىلدىن بېرى بۇ كۈنگە نەقەدەر تەشنا بولغان ـ ھە ؟ مەن ئۇنىدىمىدىم . پەقەت چاچلىرىنى سىلاپ ، كۆز ياشلىرىنى سۈرتۈپ ، ھېسداشلىقىمنى ئىپادىلىدىم . كۆڭلۈمدە : « قانغۇچە يىغلاپ ئىچ ـ قارنىنى بوشىتۋالسۇن » دەپ ئويلايتتىم . ئۇنىڭ يەنە داۋاملىق غەمكىن ھالەتتە يۈرۈشىگە چىدىمايتتىم . چۈنكى ، مەن ئۇنى جېنىمدىن ئەزىز كۆرەتتىم .

شۇ ئاخشىمى بىز تۇن تەڭگىچە مۇڭداشتۇق . قىلىشمىغان گەپلىرىمىز ئاز قالدى . ئون نەچچە يىلدىن بېرى بېشىمىزدىن ئۆتكەن ئاچچىق ـ تاتلىق ئىشلار ـــ مايا قىلىقتا بولۇپ ئۆتكەن ۋەقەلەر ، مېنىڭ ئۇنىڭ بىلەن بولغان سىرلىق روھىي مۇناسىۋىتىم ، ئىككىمىزنىڭ ئۇچرىشىپ توي قىلىشىمىز ۋە ئۇنىڭدىن كېيىن بولۇپ ئۆتكەن ئىشلارنى كەڭ ـ كۇشادە

ئەسلەشتۇق . گەپ بۇگۈن يۇز بەرگەن ئىشقا كەلگەندە ، تاڭ ئېتىشى بىلەن بالىنى ۋە سىدىق «مۇدىر»نى ئۆيگە ئەكېلىدىغان ، ئاندىن بالىنى قايسى دوختۇرخانىدا داۋالىتىپ ساقايتىشنى مەسلىھەتلىشىدىغان بولۇپ كېلىشتۇق .

ئەتىسى سەھەر ئورنىمىزدىن تۇرۇپ ، بىز ئۇچراشقان جايغا ــ ئۇرۇمچىدىكى ئاۋات دۆڭكۆۋرۈك بازىرىغا كېلىپ ، سىدىق «مۇدىر» بىلەن بالىنى ساقلاشقا كىرىشتۇق . كۆزىمىز تۆت ئەتراپىتا توختىماي ئەگىيتتى . سىدىق «مۇدىر» بالىنى ھاپاش قىلغىنىچە لوڭكىدە كۆز ئالدىمىزدا پەيدا بولىدىغاندەك تۇيۇلاتتى . بىراق ، شۇنچە ساقلىساقمۇ ئۇنىڭ قارىسى كۆرۈنمەيتتى . كوچىدىمۇ ئادەم كۆپىيىپ ، يەنە قايتىم ــ تاشقىنلىق ھالەتكە يەتمەكتە ئىدى . بىز ئاخىر بۇ يەردىن ئۈمىدنى ئۈزدۇق . بەلكىم ئۇلار بۇگۈن باشقا كوچىدا بولسا كېرەك ، دەپ ئويلىدۇق ھەم ئاساسلىق كوچا ــ بازارلارنى ، دوقمۇش ، بېكەتلەرنى بىرمۇبىر ئايلىنىپ چىقتۇق . ئۇلار سۇغا چۈشكەن تاشتەكلا ئۇن ــ تىنسىز غايىب بولغان ئىدى ... بىز كۇن ئولتۇرغان مەھەلدە ھارغىن ھەم سۇلغۇن ھالدا ئۆيگە قايتىپ كەلدۇق . بىر چاغدا خېلىدىن بېرى ئۇندىمەي ئولتۇرغان سانىيە ئېغىز ئاچتى :

ــ ئۇلار كېتىپتۇ ، بۇگۈن ئەتىگەندىلا ، ــ دېدى ئۇ قانداقتۇر بىر ئىشنىڭ تېگىگە يەتكەندەك ئۇلۇغ ــ كىچىك تىنىپ .

ــ نەگە ؟ ــ دېدىممەن ھەيرانلىق بىلەن .

ــ مايا‌قلىققا ، ــ دېدى سانىيە نېمىشقىدۇر ئۆكۈنۈپ ، ــ سىدىق ئاكام غۇرۇرى ناھايىتى كۈچلۈك ئادەم ، قارىغاندا تۇنۇگۈن ئۇمۇ مېنى تونۇغان . بەلكىم مېنى بالىسىنى تاشلۇۋەتكەن ئايال دەپ بىلسە كېرەك ، شۇڭا ، ئاخىرقى پەيتتىمۇ مېنىڭ ئانىلىق ۋىجدانىمنى سىناۋاتامدىكىن دەيمەن .

كۆز ئالدىم پاللىدە يورۇدى ، دەرۋەقە سانىيەنىڭ ئويلىغانلىرى ئورۇنلۇق ئىدى . ئەمدى قانداق قىلىش كېرەك ؟ مەن يەنە تەشەببۇسكار بولدۇم :

ـــ بىزمۇ كېتەيلى ، ـــ دېدىم يۇمۇرلۇق قىلىپ .

ـــ نەگە ؟ ـــ دېدى بۇ قېتىم سانىيە ئاڭقىرالماي .

ـــ مايا قىلىققىچۇ ؟

مەن كۈلدۈم . سانىيە گېپىمنىڭ مەنىسىنى چۈشىنىپلا ئىچ ـ ئىچىدىن ۋىلقىلاپ كۈلۈپ كەتتى .

* * *

ھاۋا ئوچۇق ...

مەشرىق ئاسمىنى قىزىرىشقا باشلىغان ئىدى . بىراقتىن كۆرۈنۈپ تۇرغان ئاق باش تاغ چوققىلىرى زەڭگەر بوشلۇق بىلەن تاڭ شەپەقىنىڭ قوشۇلۇشىدىن ھاسىل بولغان رەڭلەر جۇلاسى ئىچىدە تېخىمۇ يارقىن ، تېخىمۇ ھەيۋەتلىك كۆرۈنەتتى . قۇياش بارا ـ بارا تاغدىن ھالقىشقا باشلىدى . ئۇ خۇددى ۋالىلداپ تۇرغان ئالتۇن لېگەنگىلا ئوخشايتتى . ئۇنىڭ نۇرلىرى يەر ـ جاھانىنى تېخىمۇ يورۇتۇپ ، ئاجايىپ راھەتبەخش تۇسكە كىرگۈزگەن ئىدى .

بىز چىققان ئاپتوبۇس جەنۇبقا ـــ مايا قىلىق تەرەپكە قاراپ كېتىۋاتاتتى . سانىيە ماڭا يۆلەنگىنىچە خىيالغا چۆككەن ئىدى . كۆزلىرىدە ھاياجان ، شادلىق بەرق ئۇراتتى . مەنمۇ بىراقتىكى ئاشۇ مەنزىرىلەرگە تىكىلگىنىمچە دولقۇنلۇق ھېسلار قاينىمىغا غەرق بولماقتا ئىدىم . 10 يىل ئىلگىرى بىز توي قىلىپلا مۇشۇنداق قىيا پەتتە مايا قىلىققا بالىنى ئەكەلگىلى بارماقچى بولغان ئىدۇق ، ئەپسۇس ...

مەن ئاچچىق خۇرسىندىم . بىر پەستىلا نۇرغۇن ئىشلار

خىيالىمدىن كەچتى . بىراق ، ماڭا ھەممىدىن تەسىر قىلغىنى يەنىلا مايماقلىق بىلەن ئاشۇ بەختسىز بالىمزنىڭ ئېچىنىشلىق ھالى ئىدى . مەن خۇددى تەڭرى بىلەن سۆزلىشۋاتقاندەك كەيپىياتتا پىچىرلىدىم : « مايماقلىق ، مېنىڭ كىندىك قېنىم تۆكۈلگەن ماكان ! بىر چاغلاردا چۈش ـ خىياللىرىمدىن چىقماي مېنى سارىڭ قىلىۋەتكىلى تاس قالغان سېھىرلىك يەر ... ئاشۇ يەردە كېسەللىككە چىرمالغان ئوغلىمىز بىزنى كۈتمەكتە . ئۇنىڭ ھالى تولىمۇ خەتەرلىك ـــ بەئەينى پۈلسىرات كۆۋرۈكىگە ئىلىنىپ قالغاندەك ، كېچىكسەك ، دەرھال قۇتقۇزمىساق ، ئۇنى ئۆلۈم ـــ دوزاخ يۇتۇۋېتىدۇ . ئۇنىڭغا يېگى جان ، يېگى قان ، جەننەت ئانا قىلغايسەن ، ئىلاھىم ! »

1985 ـ يىل ، ئۈرۈمچى
1994 ـ يىل ، ئاقسۇ

تالانت، عادەم، كىلەچەك

مۇقەددىمە

يېتىلگەن قىران بۇركۇتنىڭ بۇلۇتلارنى پەستە قالدۇ-رۇپ ، كۆك قەھرىدە پەرۋاز قىلىشى ھەيران قالارلىق ئىش ئەمەس . ۋەھالەنكى ، ئەمدىلا ئۇچۇرما بولۇش ئالدىدا تۇرغان كىچىككىنە قۇش بالىسىنىڭ يۇمران پەر - قاناتلىرىنى ئەركىن قاققىنىچە قۇياش نۇرى پارلاپ تۇرغان زەڭگەر بوشلۇقتا لەرزان ئۇچالىشى ئاسان ئىش ئەمەس . شۇنداق ، ئادەملەر ئارىسىدىمۇ شۇنىڭغا ئوخشىشپ كېتىدىغان ئىشلار ناگان - ناگاندا كۆزگە چېلىقىپ قالىدۇ . گەرچە ئۇلارنىڭ ھەممىسى سۆزلىيەلەيدىغان ، تەپەككۇر قىلالايدىغان ئاڭلىق مەخلۇقلار بولسىمۇ ، ياشاش مۇد-دىئاسى ۋە ئاڭ قۇرۇلمىسىدىكى ئوخشاشماسلىقلار تۈپەيلىدىن ، ئۇلارنىڭ ئادەملىك سۈپىتىدىمۇ پەرقلەر بولىدۇ . بەزىلەر ئۆ-مۈرۋايەت ئۆزىنىڭ ئادەملىك قەدىر - قىممىتىنى بىلەلمەي ئىز - دېرەكسىز غايىب بولىدۇ ، يەنە بەزىلەر بولسا ئۆز ئىقتىدارىنى ئەق-لىي تەرەققىياتىنىڭ قەدەم باسقۇچلىرىغا ماس ھالدا يېتىلدۈرىدۇ . لېكىن ، شۇنداقمۇ ئادەملەر ئۇچرايدۇكى ، ئۇلار ئۆز يېشىدىن نەچچە ھەسسە ھالقىپ كەتكەن پەۋقۇلئاددە تالانتى بىلەن كە-چىك چېغىدىلا ئادەمنىڭ ئەقلىنى لال قىلىدىغان ئاجايىپ

ئۇتۇقلارنى قازىنىپ ، ئۆز قىممىتىنى نامايان قىلىدۇ .

مانا بۇ قىزىنىڭ ئىسمى گۈلزار ، بۇ يىل ئارانلا توققۇز ياشقا كىرگەن ، باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ 4 - يىللىقىدا ئوقۇيدۇ . ئۇچ ياش ۋاقتىدىلا سەھنە ۋە ئېكرانلاردا كۆزگە چېلىقىشقا باشلاپ ، ئۆتكەن يىلى مەملىكەت بويىچە ئۆتكۈزۈلگەن ئۆسمۈرلەرنىڭ ناخشا مۇسابىقىسىدە 1 - دەرىجىلىك مۇكاپاتقا ئېرىشىپ ، مۇتەخەسسىسلەرنىڭ « پەۋقۇلئاددە ئۆسمۈر چولپان » دەپ باھا- لىشىغا سازاۋەر بولغان . ئادەمنىڭ مەستلىكىنى كەلتۈرىدىغان بۇ كىچىك تالانت ئىگىسى كومپىراجۇادەك دۇنياغا مەشھۇر ئالىملارنى ئۆز قويىنىدا چوڭ قىلغان ؛ ئىنسانىيەت پەيدا بولغاندىن بۇيانقى بەش مەدەنىيەت قاتلىمىنىڭ بىرىگە ۋەكىللىك قىلىدىغان كۈسەن مەدەنىيىتىنى بەرپا قىلغان ؛ جاھان مەدەنىيەت خەزىنىسىدە پەخىرلىنەرلىك ئورۇنغا ئىگە بولغان قىزىل مىڭئۆي جاۋاھىرلە- رىدىن قۇمتۇرا ، سىم - سىم ، قىزىل قاغا مىڭئۆيلىرىنى ئۆز باغرىدا ساقلاپ كېلىۋاتقان سۆيۈملۈك يۇرت — كۈچا دىيارىدا ئۆسۈپ يېتىلگەن .

« مەنمۇ يۇلتۇز بولىمەن »

ئادەمنىڭ ھاياتىدا ئۆمۈر بويى ئەستىن چىقمايدىغان ئاجايىپ قىممەتلىك مىنۇتلار بولىدۇ . ئۇ ، ھاياتىڭنىڭ ئاخىرقى مىنۇتلىرىدىمۇ ساڭا ھاياجان ، خۇشاللىق بەخش ئېتىدۇ . 1989 - يىل 30 - دېكابىر ئەخمەت تۆمۈر ئائىلىسى ئۈچۈن خاتىرىلەشكە ئەرزىيدىغان خۇشاللىق كۈن بولۇپ قالدى . تېخى يېقىندىلا ناھىيىلىك سەنئەت ئۆمىكىدىن مەدەنىيەت يۇرتىغا يۆتكىلىپ چىققان ئەخمەت ئاكا تۈيۈقسىزلا بىر پارچە خەت تاپشۇرۇۋالدى . خەتنى ئاپتونوم رايونلۇق مەدەنىيەت نازارىتىدىكى خۇاڭ دېجۇڭ

خانىم ئەۋەتكەن بولۇپ ، ئۇنىڭدا گۈلزارنىڭ مەملىكەت بويىچە ئۆتكۈزۈلگەن ئۆسمۈرلەرنىڭ ناخشا مۇسابىقىسىدە 1 ـ دەرىجىلىك مۇكاپاتقا ئېرىشكەنلىكى يېزىلغان ئىدى . قىزى ھەققىدىكى بۇ خۇش خەۋەر ئەخمەت ئاكىنى قاتتىق ھاياجانلاندۇردى ، ئۇنىڭ كۆزلىرىدە ئۆز ئەجرى بىلەن ئۆستۈرگەن كۆچەتنىڭ تۇنجى مېۋىسىنى تېتىغان باغۋەننىڭ خۇشاللىقى چاقناپ تۇراتتى . ئۇ ، نەرسە ـ كېرەكلەرنى ئالمان ـ تالمان يىغىشتۇردى ـ دە ، ئۆيگە قاراپ چاپتى . ئۇ ، ئۆيگە كىرگەندە گۈلزار پۈتۈن دىققىتى بىلەن « 365 كېچە » دېگەن كىتابنى ئوقۇپ ئولتۇراتتى . ئۇ ، ئۆزى ئوقۇۋاتقان ھېكايىنىڭ ئىچىگە قوشۇلۇپ كەتكەندەك ، دادىسىنىڭ كىرگىنىنمۇ تۇيماي قالدى . ئەخمەت ئاكا ھاياجان ياشلىرى لىغىرلاپ تۇرغان كۆزلىرى بىلەن قىزىغا بىر پەس قاراپ تۇرۇپ قالدى ـ دە ، خۇشاللىقىنى بىراقلا ئېيتىۋەتكۈسى كەلمىگەندەك :

ـ قىزىم ، بىر خۇش خەۋەر ئېيتاي ، سۆيۈنچىگە نېمە بېرىسىز ؟ ـ دېدى .

گۈلزار بېشىنى كۆتۈرۈپ پىسكىكىدە كۈلۈپ قويۇپ :

ـ خۇش خەۋەرمىش ، ئاخشام مەن دېگەن تېپىشماقنىڭ جاۋابىنى تاپقانسىز ، شۇ ؟ ـ دېدى ئەركىلىگىنىچە بېشىنى قىيسايتىپ .

ـ ياق ، قىزىم ، ـ دېدى ئەخمەت ئاكا ئەستايىدىللىق بىلەن ، ـ ئاۋۋال سۆيۈنچىنى بېرىڭ ، ئاندىن دەپ بېرەي .

گۈلزار لىككىدە ئورنىدىن تۇرۇپ دادىسىنىڭ ئالدىغا كەلدى ـ دە ، ئۇنىڭ بوينىغا گىرە سېلىپ ، مەكىزىگە قانغۇچە سۆيدى :

ـ ئەمدىغۇ دەپ بېرەرسىز ؟

دەل شۇ چاغدا ئىشىك ئېچىلىپ ، ئىشتىن چۈشكەن دە-
لەيسەم ئاچا ئۆيگە كىرىپ كەلدى . بىر ئائىلە كىشىلىرى بۇ
ئالەمچە خۇشاللىقتىن قىنىغا سىغماي قالدى . قەلبى مېھىر - مۇ-
ھەببەتنىڭ قىيامى بىلەن تولغان بۇ گەۋدىلەر مەھكەم
قۇچاقلاشتى ، ياشلىرى بىر - بىرى بىلەن قوشۇلۇپ كەتتى .
ئەخمەت ئاكا خىيالغا چۆككەن ئىدى . شۇ تاپتا ئۇنىڭ
كۆز ئالدىدىن قىزى مۇسابىقىگە قاتنىشىشتىن ئىلگىرىكى
كۆڭۈللۈك ھەم جاپالىق مۇساپىلەر بىر - بىرلەپ ئۆتمەكتە ئى-
دى . شۇنداق ، تاغقا چىقىش ماھىرلىرىمۇ كۆزلىگەن ئاخىرقى
چوققىغا غەلىبىلىك چىققاندا ، ئۆرىرى بېسىپ ئۆتكەن ئەگرى -
توقاي يوللارغا ئەنە شۇ نەزەر بىلەن قارايدۇ .

* * *

1989 - يىل 2 - ئاينىڭ 4 - كۈنى . بۇ دەل باھار
بايرىمىنىڭ ھارپىسى بولۇپ ، ھاۋا تولىمۇ سوغۇق ئىدى . غۇر -
غۇر سوقۇپ تۇرغان فېۋرال شامىلى يۈزلەرگە نەشتەردەك
سانجىلاتتى . دەل شۇ كۈنى ئەخمەت تۆمۈر ئاقسۇ ۋىلايەتلىك
مەدەنىيەت باشقارمىسى تەرىپىدىن ئەۋەتىلگەن ئاپتونوم رايونلۇق
مەدەنىيەت نازارىتىنىڭ ئۇقتۇرۇشنى تاپشۇرۇۋالدى . ئۇقتۇرۇشتا
1989 - يىلى بېيجىڭدا مەملىكەت بويىچە ئۆسمۈرلەرنىڭ
سىنئالغۇلۇق سەنئەت مۇسابىقىسى ئۆتكۈزۈلىدىغانلىقى ، شۇڭا
ئۇلارنىڭ گۈلزارنى ئېلىپ تېزدىن ئۇرۇمچىگە كېلىشى
كېرەكلىكى ئۇقتۇرۇلغان ئىدى . ئەخمەت ئاكا ئۇقتۇرۇشنى تۇت-
قىنىچە بىر پەس تۇرۇپ قالدى . شۇ تاپتا ئۇنىڭ قەلبىنى
خۇشاللىق بىلەن ئەندىشە ئارىلىشىپ كەتكەن مۇرەككەپ بىر
تۇيغۇ چۈلغىۋالغان ئىدى . ئۇ ، بىر تەرەپتىن پارتىيە ۋە
ھۆكۈمەتنىڭ شۇنچە يىراق بىر ناھىيىدىكى كىچىككىنە بىر قىزنى

ئۇنتۇپ قالماي ، ئۇنىڭغا كۆڭۈل بۆلۈۋاتقانلىقىدىن خۇشال بولسا ، يەنە بىر تەرەپتىن ئەمدىلا توققۇز ياشقا كىرگەن قىزنىڭ كۆتكەن ئۈمىدىگە تۇشلۇق نەتىجىگە ئېرىشەلمەي قېلىشىدىن ئەنسىرەيتتى . دېمىسىمۇ بۇ ئادەتتىكى مۇسابىقىلەرگە ئوخشىمايتتى ، ئۇنىڭغا پۈتۈن مەملىكەتتىكى ھەرقايسى ئۆلكە ، شەھەرلەردىن يىغىلغان كۈچلۈك رىقابەتچىلەر قاتنىشاتتى . ئۇ ، قىزنىڭ سىناپ باقماقچى بولدى .

ـــ قىزىم ، بۇنداق چوڭ مۇسابىقىگە قاتنىشىشتىن قورقمامسىز ؟

ـــ سىز يېنىمدا بولسىڭىزلا ھەرگىز قورقمايمەن ، دادا !

8 ـ فېۋرال . ئاقسۇ ـ ئۈرۈمچى تاشيولىدا ئاپتوبۇس گويا يەر ئانا تەۋرەتكەن بۆشۈككە ئوخشاش يەگىگىل تەۋرەنگىنىچە مەنزىلگە قاراپ چاپماقتا . سەپەر ھاردۇقى يەتكەن يولۇچىلارنىڭ بەزىلىرى مۈگدەشكە ، بەزىلىرى خىيال سۈرۈشكە باشلىغان ئىدى . ئانىدا ـ سانىدا ئاڭلىنىپ قالىدىغان ۋاراڭ ـ چۈرۈگىنى ھېسابقا ئالمىغاندا ، ئاپتوبۇس ئىچىنى زېرىكىشلىك كەيپىيات قاپلىغان ئىدى . ئوتتۇرا رەتتىكى ئىككى كىشىلىك ئورۇندۇقتا ئەخمەت ئاكا قۇچىقىدىكى قىزنىڭ يۈمران چېچىنى بۇزمىگە تەگكۈزگىنىچە جىمجىت ئولتۇراتتى . ئۇلارنىڭ چىرايىدا بىر خىل جىددىيلىك ۋە تەقەززالىق ئەكس ئېتىپ تۇراتتى .

توساتتىن يۈرەكنى تىترىتىدىغان يېقىملىق ناخشا ئاۋازى ئاڭلاندى . ئاپتوبۇس ئىچىنى بىردىنلا تىمتاسلىق قاپلىدى ، يولۇچىلارنىڭ دىققىتى ناخشىغا مەركەزلەشكەن ئىدى . ئۇلار بۇ-يۇنلىرىنى سوزۇشۇپ ، ناخشا چىقۇاتقان تەرەپكە قاراشتى . بىراق ، گۈلزارنىڭ كىچىككىنە گەۋدىسىنى ئورۇندۇقلار توسۇۋالغان ئىدى . ناخشا تۇگەش بىلەن ئاپتوبۇس ئىچىنى قىزغىن ئالقىش ساداسى قاپلىدى . يولۇچىلار ئۆزلىرىنىڭ زېرىكىشى ۋە

هاردۇقىنى بىر ناخشا بىلەنلا تۇگىتىۋەتكەن بۇ قىزغا تەشەككۈرى ۋە رازىمەنلىكىنى ئىپادىلەشتى . گۈلزار ئارقا - ئارقىدىن بىرقانچە ناخشا ئېيتتى ، ئۇ خەنزۇچە ناخشا ئېيتقاندا ، ئاپتوبۇستىكى خەنزۇ يولۇچىلار ھەيرانلىق ۋە زوقمەنلىك بىلەن قاراپ قېلىشتى . يولۇچىلار بۇ زېرىكىشلىك ئۇزۇن يولنى خۇددى ئويۇن زالىدا ئولتۇرغاندەك كۆڭۈللۈك ئاخىرلاشتۇردى . مەنزىلگە يېتىپ بارغاندا ، ئۇلار ئايرىلىشقا كۆزى قىيمىغان ھالدا ئۇنىڭغا ياخشى تىلەكلىرىنى ئىزھار قىلىشىپ خوشلاشتى . شۇ تاپتا گۈلزار سەپەرداشلىرىنىڭ مۇھەببەتلىك قەلبىدىن قانچىلىك ئورۇن ئالغانلىقىنى سەزدىمىكىن ؟!

18 - فېۋرال ، ئۈرۈمچى .

ئۇلارنىڭ ئۈرۈمچىگە يېتىپ كەلگىنىگە 10 كۈن بولۇپ قالدى . بۇ 10 كۈن جىددىي تەييارلىق ۋە جاپالىق مەشقلەر بىلەن 10 مىنۇتتەكلا تېز ئۆتۈپ كەتتى . 13 - چېسلا ناخشا تەقسىماتى ئېلان قىلىنىپ ، شىنجاڭ خەلق رادىئو ئىستانسىسىنىڭ مۇزىكا مۇھەررىرى خەيرىنسانىڭ گۈلزارنىڭ مۇزىكا يېتەكچىسى بولىدىغانلىقى بەلگىلەندى . ئۇزاق مۇددەت سەنئەت ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللىنىپ كېلىۋاتقان بۇ ئايال گۈلزارنى كۆرۈپلا سەل ئەنسىرەپ قالدى : «بالا بەكلا كىچىك تۇرىدۇ ، تەييارلىق مۇسابىقىسىگە پەقەت بەش كۈنلا ۋاقىت قالدى ، بۇنداق قىسقا ۋاقىتتا ئۆگەتكەنلىرىمنى ئۆزلەشتۈرۈپ ، تەلەپكە لايىق ئورۇندىيالارمۇ؟» خەيرىنسا ئاچىنىڭ ئەندىشىسى ئورۇنسىز ئەمەس ئىدى . گۈلزار ناخشىنى ھەرقانچە ياخشى ئېيتقان بىلەن ، مۇسابىقىدە ئورۇندايدىغىنى ئۇنىڭغا پۈتۈنلەي يات بولغان يېڭى ناخشىلار ئىدى . ئەقىللىق گۈلزار بىر قاراپلا خەيرىنسا ئاچىنىڭ ئۆزىگە گۇمان بىلەن قاراۋاتقانلىقىنى سېزىۋالدى .

— خەيرىنسا ئاچا ، ئالدى بىلەن ناخشىلارنىڭ تېكىستىنى

ئېيتىپ بەرسىلە ، يېزىۋالاي ، ـــ دېدى ئۇ دادىللىق بىلەن تەلەپ قىلىپ .

شۇنىڭ بىلەن مەشق باشلاندى . ئەمەلىيەت خەيرىنسا ئاچىنىڭ ئەندىشىسىنى بىراقلا يوققا چىقىرىۋەتتى . گۈلزار ئۆزىنىڭ سەنئەتتىكى تالانتى ۋە تۇتۇۋېلىش قابىلىيىتىنىڭ يۇقىرىلىقى بىلەن ئۇنى قايىل قىلىۋەتكەن ئىدى . خەيرىنسا ئاچا ئادەمنىڭ مەسلىكىنى كەلتۈرىدىغان بۇ ئەقىللىق ، ئوماق قىزنى چىن قەلبىدىن ياخشى كۆرۈپ قالدى . بەش كۈن ھەش ـ پەش دېگۈچە ئۆتۈپ كەتتى . بۇ جەريانداا ئۇلارنىڭ قانچىلىك ئەجىر ۋە ماھىلاي تەرلىرىنى سەرپ قىلغانلىقىنى ئەمەلىيەت ئۆزى ئىسپاتلىسۇن !

شۇ كۈنى چۈشتىن كېيىن ئاپتونوم رايونلۇق ئوپېرا ئۆمىكىنىڭ رەپتىس زالى سۈرلۈك تۈسكە كىرگەن ئىدى . بۇ يەرگە ئاپتونوم رايونلۇق مەدەنىيەت نازارىتى ، رادىئو ـ تېلېۋىزىيە نازارىتى ، ئاپتونوم رايونلۇق مائارىپ كومىتېتى ، باللار خىزمىتىگە يېتەكچىلىك قىلىش كومىتېتى ۋە ئۇرۇمچى شەھەرلىك ئۆسمۈرلەر سارىيىدىن ئىبارەت بەش ئورۇننىڭ رەھبەرلىرى ھەم مۇتەخەسسىسلەر يىغىلغان بولۇپ ، ئۇلار بۇ قېتىم شىنجاڭدىن مەملىكەتلىك كۆرەككە قاتنىشىدىغان ئۆسمۈر سەنئەتچىلەرنى كۆزدىن كەچۈرۈش ھەم تاللاپ بېكىتىش ئۈچۈن كەلگەن ئىدى . بۇ ، مەملىكەتلىك مۇسابىقىگە قاتنىشىش باكى قاتنىشالماسلىقنى بەلگىلەيدىغان ھەل قىلغۇچ پەيت بولۇپ ، ئۇسسۇل ، مۇزىكا ، ناخشىدىن ئىبارەت ئۈچ تۈر بويىچە ئىلىپ بېرىلاتتى .

مۇسابىقە باشلاندى . قانچىلىغان تەقەززالىق كۆزلەر سەھنىگە تىكىلگەن ئىدى . ئۇسسۇل ، مۇزىكا تۈرلىرى تۈگىگەندىن كېيىن ، ناخشا گۈرۈپپىسى بويىچە نۆۋەت ئالدى بىلەن

گۈلزارغا كەلدى . ئۇ ، بۇ قېتىمقى مۇسابىقىدە ناخشا ئېيتىدىغان بەش ئۆسمۈر ئىچىدە يېشى ئەڭ كىچىك ناخشىچى ئىدى . سەھنىنى يەنە بىر قېتىم جىمجىتلىق قاپلىدى . ھاياجانلانغان ، تەقەززا بولغان ئەخمەت ئاكا قىزنىڭ كىيىمىنى تۈتقىنىچە سەھنىنىڭ يېنىدا ئۆرە تۇراتتى . شۇ تاپتا ئۇ قىلنىڭ ئۈستىدە تۇرۇۋاتقاندەك ، بىرپەستىن كېيىن ھايات ـ ماماتلىق تەقدىرى بەلگىلىنىدىغاندەك جىددىي كەيپىياتتا ئىدى .

پەردە ئېچىلدى . سەھنىدە گۈلزار پەيدا بولدى ، ئۇ ئالا ـ يېشىل چىراغلارنىڭ نۇرىدا ئولتۇرغانلارنىڭ كۆزىگە خۇددى چىمەنلىكتە چاقناپ تۇرغان كىچىككىنە قىزىلگۈل غۇنچىسىدەك كۆرۈنەتتى . دەل شۇ چاغدا كۈتۈلمىگەن پىشكەللىك يۈز بەردى : توكتىن چاناق چىقىپ ، تەڭكەش قىلغۇچىنىڭ مۇزىكا ئاۋازى سەھنىگە ئاڭلانماي قالدى . بىراق ، گۈلزار ئادەمنى ھەيران قالدۇرىدىغان تەمكىنلىك ۋە دادىللىق بىلەن مىكروفوننىڭ تۈتقۇچىنى سۇغۇرۇپ ئالدى . ئۇنىڭ يېقىملىق ، ھېسسىياتقا باي شوخ ناخشىسى سەھنىدە ياڭراشقا باشلىدى :

ئاسماندىكى يۇلتۇزنىڭ
سانلىرىنىڭ چېكى يوق .
ئاداش بولاي دېسەممەن ،
كۆز قىسىدۇ ، گېپى يوق .

ئېيتىڭلار چۇ ، يۇلتۇزلار ،
مەن دوستلۇققا يارامدىم .
ھەممىڭلارنىڭ قېشىغا
مېھمان بولۇپ بارامدىم .

سەھنىدە ھېسسىيات بىلەن ھەرىكەتنى بىرلەشتۈرۈپ ئوبراز يارىتىش ھەممىلا ناخشىچىنىڭ قولىدىن كېلىۋېرىدىغان

ئاسان ئىش ئەمەس . ئاۋازى خېلى ياخشى ناخشىچىلارمۇ دەل مۇشۇ نۇقتىدىن كەتكۈزۈپ قويۇپ ، تاماشىبىنلارنىڭ ئالقىشىغا ئېرىشەلمەي قالىدىغان ئەھۋاللار بولۇپ تۇرىدۇ . بىراق ، توققۇز ياشلىق گۈلزار بۇ تەلەپنى شۇنداق ۋايىغا يەتكۈزۈپ ئورۇندىدىكى ، ئۇنىڭ ھەربىر ھەرىكىتى ۋە چىرايىدىكى ئىپادىسى ئېيتىۋاتقان ناخشىنىڭ تېكستى بىلەن يۇغۇرۇلۇپ كەتتى . باھالىغۇچىلار سەھنىدە گويا ئاسماندىكى سانسىزلىغان يۇلتۇزلارنى قىزىقىش ۋە ھەۋەس بىلەن ساناۋاتقان ھەمدە ئۇنىڭ بىلەن ئۆز تىلىدا نېمىلەرنىدۇر پىچىرلىشىۋاتقان خىيالچان بىر سەبىي بالىنىڭ يارقىن ئوبرازىنى كۆردى . ئۇ ، بەشىنچى ناخشىنى ئېيتىپ بولار - بولماي ، زال ئىچىنى ئۇزاققا سوزۇلغان قىزغىن ئالقىش ساداسى قاپلىدى . دەل شۇ چاغدا ھاياجىنىنى باسالماي قالغان ئاپتونوم رايونلۇق مەدەنىيەت سارىيىنىڭ باشلىقى سەھنىگە چىقىپ ، گۈلزارنى دەس كۆتۈرۈپ ، ئۇنىڭ پېشانىسىگە مېھرى بىلەن سۆيدى ھەم « كىچىك پاشا ، كۇچا بۇلبۇلى » دەپ ئۇنى ماختاپ كەتتى . سەھنىنى يەنە بىر قېتىم قىزغىن ئالقىش ساداسى قاپلىدى . تاللاش مۇسابىقىسى ئاخىرلاشقاندىن كېيىن ، مەيدانىمىزدىكى ئۆزىدىلا ئۇنىڭغا مەملىكەتلىك كۆرەكتە ئىككى ناخشا ئېيتىش تاپشۇرۇلدى . ئەسلىدە بەلگىلىمە بويىچە بىر ناخشا ئېيتىسىمۇ بولاتتى .

ھۆرمەتلىك ئوقۇرمەن ، سىز گۈلزارنىڭ تېخىمۇ زور ماھارەت ۋە رىقابەت روھى تەلەپ قىلىدىغان مەملىكەتلىك مۇسابىقىدە قانداق نەتىجىگە ئېرىشكەنلىكىدىن خەۋەر تاپتىڭىز . بۇ جەريانىدىكى ھالال تەر ، كۆز يېشى ۋە ھاياجانلىق كۆرۈنۈشلەرنى تەسەۋۋۇر كۆزىڭىزگە قالدۇردۇق . ئىشىنىمەنكى ، توققۇز يىللىق مۇساپىنىڭ بېرىنچى قەدىمى سىزنى چوقۇم قىزىقتۇرىدۇ .

سەنئەتكارلار ئائىلىسى

كۆز يېشى ـــ ئىنسان روھىدىكى پاكلىق ، ئالىيجانابلىق-نىڭ جىلۋىسى ، قاشتېشىدەك سۈزۈك قەلبلەردىن مۇھەببەتلىك تۇيغۇلار ھارارىتىدە چاقنىغان شەبنەم ، ھەربىر تامچە ياشقا خۇشاللىق بىلەن ئازاب يوشۇرۇنغان . مەن ئۇنىڭ كۆزىدىن ئەنە شۇنداق مەنىلەر ئۇچقۇنى چاقناپ تۇرغان ياش تامچىلىرىنى كۆردۈم .

ئەخمەت ئاكىنىڭ دادىسى 40 ـ يىللاردا ئاقسۇ دارىلمۇئەللىمىنى پۈتكۈزۈپ ، پۈتۈن ھاياتىنى ئاقارتىش ئىشلىرىغا بېغىشلىغان پىشقەدەم مائارىپچى ئىدى . بۇ مەرىپەتپەرۋەر كىشى ئۆز پەرزەنتلىرىنى قانداق تەربىيىلەش مەسىلىسىگە ئەزەلدىن سەل قارىغان ئەمەس ئىدى . بىراق ، 60 ـ يىللارنىڭ ئوتتۇرىلىرىدا كۆتۈرۈلگەن « مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى » دىن ئىبارەت تەتۈر قۇيۇن مىڭلىغان ـ ئونمىڭلىغان جۇڭگو زىيالىيلىرىغا ئوخشاش ئۇنىڭ بېشىغمۇ ئېغىر كۈلپەتلەرنى سالدى .

1969 ـ يىلى ئۇنىڭ دادىسى دەھشەتلىك زەربىلەر ۋە زىيانكەشلىك تۈپەيلىدىن ئېچىنىشلىق ھالدا ئۆلۈپ كەتتى .

ئەخمەت تۆمۈر ئەگرى ـ توقاي ھايات يولىدا ھارماي ماڭدى ، بۇ يول ئۇنى سەھنىگە چىقاردى .

1979 ـ يىلى ئۇ خەلق سازەندىسى ئائىلىسىدىن كېلىپ چىققان ماھىر راۋابچىنىڭ قىزى دىلەيسەم بىلەن توي قىلدى . سەنئەت ئۇچۇن سوقۇپ تۇرغان بۇ بىر جۈپ يۈرەكنىڭ قوشۇلۇشى يېڭى ھايات مۇساپىسىدىن ، يېڭى ئۈمىدتىن دېرەك بېرەتتى . كېيىنكى يىلى ئۇلارنىڭ تۇنجى پەرزەنتى گۈلزار دۇنياغا

كەلدى . ياخشى كۈنلەرنىڭ كېلىشىگە ئەگىشىپ قىزنىڭ دۈنياغا كېلىشى بۇ ياش ئاتا ـ ئانىنى چەكسىز خۇشال قىلدى . گۈلزار دۈنياغا كۆز ئېچىپلا ئانىسىنىڭ يېقىملىق ئەللەي ناخشىسىنى ئاڭلىدى . ئۇ ، مەيلى ئۆيدە ياكى ئۆمەكنىڭ رەپتىس زالىدا بولسۇن ، خىلمۇخىل ئۇسسۇل ھەرىكەتلىرى ۋە سەنئەت توغرىسىدىكى تۈگىمەس مۇنازىرىلەر ئارىسىدا چوڭ بولدى . بۇخىل مۇھىت ئۇنىڭ ھەربىر ھۈجەيرىلىرىگىچە سىڭىپ ، يۈمراق قەلبىدە سەنئەتكە بولغان ئوتلۇق تۇيغۇلارنى يېتىلدۈردى ، ئۇنىڭ ئەمدىلا چىقىشقا باشلىغان چۈچۈك تىللىرى بەئەينى مېغىز تۈتۈپ ئالا ـ سىرىق بولۇشقا باشلىغان كۆچا كىشمىش ئۆرۈكىنىڭ تاتلىقلىقىنى ئەسلەتسە ، ئېيتىۋاتقان ناخشىغا قاراپ ئارانلا دەم ـ دەم تۇرۇپ قوللىرىنى ئۇسسۇلغا كەلتۈرۈشى كىشىنىڭ ئاجايىپ مەسلىكىنى كەلتۈرەتتى . ئۇنىڭ باللىقىدىكى ئەڭ روشەن ئالاھىدىلىكى شۇ ئىدىكى ، ئۇ ئاسانلىقچە يىغلىمايتتى ، يات كىشىلەرنى كۆرگەندە ئۇنچىۋالا يېتىرقاپ كەتمەيتتى ، تولىمۇ شوخ ھەم كۈلگۈنچەك ئىدى . ئۇ ، ئۇچ ياشقا كىرىپلا ناخشا ئۆگىنىشكە باشلىدى . ئۇنىڭ ئاتا ـ ئانىسى ئۇنىڭغا ھەربىر ناخشىنى ئۆگەتكەندە بۇ ئەقىللىق قىز بىرنەچچە قېتىمدىلا ناخشىنى تولۇق تۇتۇۋالاتتى .

1983 ـ يىلى ئەخمەت ئاكا ۋە ئايالى دىلەيسەم تەڭرىتاغ كىنو ستۇدىيىسى تەرىپىدىن سۈرەتكە ئېلىنىۋاتقان « يۈرتقا مۇھەببەت » ناملىق كىنودا قوشۇمچە رول ئېلىۋاتاتتى ، قارايدىغان باشقا ئادەم بولمىغانلىقتىن ، ئۇلار ئۇچ ياشلىق قىزى گۈلزارنى بىللە ئېلىۋالغان ئىدى . گۈلزار رول ئېلىۋاتقان ئاتا ـ ئانىسىنىڭ ھەرىكىتىنى دوراپ ، ئۆگىنىۋالغان ناخشىلارنى ئېيتىپ ئويناۋاتاتتى . ئۇنىڭ ئومۇق ھەرىكەتلىرى ، شوخ ، يېقىملىق ناخشا

ئاۋازى رېژىسسورنىڭ دىققىتىنى ئۆزىگە تارتتى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ تۇنجى قېتىم كىنو ئېكرانىغا چىقىپ، زىيانكەشلىككە ئۇچرىغان دېھقان قىزى گۈلنارنىڭ ئوبرازىنى جانلىق، تەسىرلىك يارىتىپ، رېژىسسورنىڭ ماختىشىغا ئېرىشتى. ئەمدىلا ئۈچ ياشقا كىرگەن بۇ ئۇيغۇر قىزىنىڭ ئېكراندىكى قىياپىتى ــ ئۇنىڭ ئاچلىقتىن ناله قىلىشلىرى، ئاخىر دادىسىنىڭ قۇچىقىدا دوختۇرخانىغا كېتىۋېتىپ جان ئۈزۈشى كىنو كۆرۈۋاتقان ھەربىر تاماشىبىنىغا « تۆت كىشىلىك گۇرۇھ » نىڭ دەھشەتلىك زىيانكەشلىكلىرىنى ئەسلىتىپ، كىشىلەردە ئۇنتۇلغۇسىز تەسىرات قالدۇردى. بۇ ھەقتە « ئاقسۇ گېزىتى »، « تەڭرىتاغ ئېكرانى » ئارقا ـ ئارقىدىن ماقالە ئېلان قىلىپ گۈلزارنى تونۇشتۇردى.

1984 ـ يىلى كۇچا ناھىيىلىك سەنئەت ئۆمىكى ئىلى، قارامايى قاتارلىق شەھەر، ۋىلايەتلەرنىڭ ھەرقايسى جايلىرىدا ئويۇن قويدى. تۆت ياشلىق گۈلزار ئاشۇ قېتىم تۆت پەردە، ئىككى كۆرۈنۈشلۈك دراما « ئاقىۋەت » تە خارلانغان يېزا ئايالى زۆرەمنىڭ قىزى زۇلپىيە رولىنى ئىنتايىن مۇۋەپپەقىيەتلىك ئېلىپ چىقتى. ئۇنىڭ ھەربىر ھەرىكىتى، ھەربىر ناخشىسى، ھەربىر سۆزى تاماشىبىنلارنىڭ قەلبىدە زىلزىلە پەيدا قىلدى:

ئاھ ئاپا، جېنىم ئاپا،
كىم سېنى قىلدى خاپا.
مەن يىغلايمەن ئاھ ئۇرۇپ،
دادامدىن كەلمىگەچ ۋاپا...

ئۇنىڭ كىشى قەلبىنى تىترىتىدىغان بۇ تەسىرلىك ناخشىسى سانسىز كىشىلەرگە: ئېھ، ئاتا ـ ئانىلار، سىلەر ھاياتلا بولساڭلار باللىرىڭلارنى ماڭا ئوخشاش يېتىم قىلماڭلار، ئۇلارمۇ

چوڭ بولۇپ ، ۋەتەنىڭ ئىگىسىگە ئايلانسۇن ، ئاتا ـ ئانىلىق مېھرىگە قانسۇن ، دېگەن يۇرەك سۆزىنى خىتاب قىلدى .

1985 ـ يىل 9 ـ ئايدا ئاپتونوم رايون قۇرۇلغانلىقىنىڭ 30 يىللىقى مۇناسىۋىتى بىلەن ئۇرۇمچىدە سەنئەت كۆرىكى ئۆتكۈزۈلدى . ئەمدىلا بەش ياشقا كىرگەن گۈلزار ئاپتونوم را- يونلۇق مەدەنىيەت نازارىتىنىڭ بېكىتىشى بىلەن بۇ كۆرەككە قاتناشتى ھەمدە بىرلا ۋاقىتتا توققۇز ناخشا ئورۇندىدى ، تاماشە- بىنلارنىڭ قىزغىن ئالقىشىغا سازاۋەر بولدى . ئۇ ، شۇ قېتىم باھالىغۇچىلار تەرىپىدىن « ئالاھىدە مۇكاپات » قا ئېرىشتى .

1986 ـ يىلى كۆچا ناھىيىلىك سەنئەت ئۆمىكى يەنە جە- نۇبىي شىنجاڭدا سەييارە ئويۇن قويۇش سەپىرىنى باشلىدى . بۇ قېتىمقى گۈلزار ئۆمەككە قوشۇلۇپ ، ئاقسۇ ، قەشقەر قاتارلىق جايلاردا 34 مەيدان ئويۇن قويۇشقا قاتنىشىپ ، تاماشىبىنلارنىڭ يۇقىرى باھاسىغا ئېرىشتى . بولۇپمۇ قەشقەر ۋىلايەتلىك « ماي تېياتىرى » دا ئويۇن قويغاندا ، كەيپىيات تېخىمۇ تەسىرلىك بولدى . تاماشىبىنلار كۆلۈبقا پاتماي قالغان ئىدى . گۈلزارنىڭ ناخشىسى تۇگەش بىلەن تەڭ تۇركىيىدىن سايامەتكە كەلگەن ئالتە نەپەر دوست سەھنىگە چىقىپ گۈلزارغا بىر دەستە ئەتىرگۈل سۇۋغا قىلدى . كۆلۈبتا ئۇزاققا سوزۇلغان قىقاس ـ چۇقانلار ۋە ئالقىش ساداسى يانگىرىدى . ئۆمەكتىكى بارلىق ئارتىسلارمۇ تاماشىبىنلار قاتارىدا تەنتەنە قىلىشتى .

دوستلۇق ئەلچىسى

ھەربىر گۈل ـ گىياھىدىن ، ئۇچار قۇشلىرىدىن سەنئەت پۇراپ تۇرىدىغان كۆچا دىيارىدا ئۆسۈپ يېتىلگەن گۈلزارنىڭ قويۇق مىللىي ئۇسلۇبقا ئىگە نەپىس ئۇسسۇلى ۋە يېقىملىق ناخ-

شىسى بىلەن قانچىلىغان چەت ئەللىك دوستلارنىڭ قەلبىدە ئۆچمەس تەسىراتلارنى قالدۇرغانلىقىنى خېلى كۆپ كىشىلەر بىلمىسە كېرەك .

1987 - يىل 6 - ئايدا كۇچا ناھىيىلىك سەنئەت ئۆمىكى يۇقىرىنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشى بىلەن چەت ئەللىك مېھمانلارغا ئۇيغۇر قويۇپ بەردى . گۈلزارمۇ بۇ پائالىيەتكە قاتنىشىپ ، چەت ئەللىك دوستلارنى ھەيران قالدۇردى . ئىتالىيەدىن كەلگەن سەنئەت مۇتەخەسسىسلىرى گۈلزارنىڭ ناخشىسىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن : « بۇ قىزدا تالانت بار ، يېتەرلىك تەربىيىلەنسە سەنئەتتىكى ئىستىقبالىدىن ئۈمىد چوڭ » دەپ باھا بەردى ھەمدە ئۆزلىرى ئاڭلاش ئۈچۈن ئىلىپ كەلگەن بىتخوۋېننىڭ يۇرۇشلەشكەن مۇزىكا لېنتىلىرىنى ئۇنىڭغا تەقدىم قىلدى . ياپونىيەنىڭ نارا شەھرىدىن كەلگەن ئايال يازغۇچى شى لۇمۇ چىيەنفېزى خانىم ئۆزىنىڭ ياخشى كۆرىدىغان قەلەمدىشى ئۇنىڭغا يادىكار قىلدى .

1988 - يىل 4 - ئاينىڭ 30 - كۈنى ياپونىيەلىك سايياھەتچى بېيسۇن يېگزى خانىم يەتتە ياشلاردىكى قىزى بىلەن كۇچاغا كەلدى . شۇ كۈنى كەچتە ئۇلار 30 غا يېقىن چەت ئەللىك دوست بىلەن بىر قاتاردا ناھىيىلىك سەنئەت ئۆمىكىنىڭ ئويۇنىنى كۆردى . بۇ سورۇندىمۇ گۈلزار شوخ ئۇسسۇلى ۋە يېقىملىق ناخشىسى بىلەن چەت ئەللىك دوستلارنى قاتتىق ھاياجانغا سالدى . ئويۇن ئوتتۇرىسىدا ئۇ سورۇننىڭ كەيپىياتىغا ماس ھالدا ھېلىقى ياپونىيەلىك قىزچاقنى ئەدەپلىك ئۇسسۇل ھەرىكەتلىرى بىلەن ئۇسسۇلغا تارتتى ھەمدە پائالىيەتنىڭ ئاخىرىدا بوينىدىكى مارجانىنى ئۇنىڭغا تەقدىم قىلدى .

شۇ يىلى 5 - ئايدا يەنە ياپونىيەدىن كەلگەن مېيىپلار سايياھەت ئۆمىكى كۇچا ناھىيىسىنىڭ ياقا يېزىسىدىكى دالىغا چىقىپ تىكىپ قىسقا مۇددەت دەم ئېلىۋاتاتتى . ناھىيىلىك پارتكوم

ئۇلارنىڭ تەلىپىگە ئاساسەن كۇچا ناھىيىلىك سەنئەت ئۆمىكىنى ھال سوراش مۇناسىۋىتى بىلەن بۇ يېزىغا ئويۇن قويۇشقا ئەۋەتتى. بۇ چاغدا كىچىككىنە گۇلزارمۇ ئۆمەككە قوشۇلۇپ، ئۇلارغا ئۇيغۇرچە ۋە خەنزۇچە ناخشىلارنى ئېيتىپ بەردى ھەمدە كۇچانىڭ يەرلىك ئۇسسۇلى بولغان كۇچا سەنىمنى كۆركەم، نەپىس ھەرىكەتلىرى بىلەن ئورۇنداپ، ئۇلارنىڭ قىزغىن ئالقىشىغا ئېرىشتى.

كىم ئويلىغان دەيسىز؟ سەنئەت ۋە دوستلۇقنى قەدىرلەيدىغان بۇ كىشىلەرنىڭ قەلبىدىن گۇلزار يۇرەكلەرگە دوستلۇق ئۇرۇقىنى چاچقۇچى سۆيۈملۈك ئوبراز سۈپىتىدە چوڭقۇر ئورۇن ئالغان ئىدى.

1988 ـ يىل 8 ـ ئايدا كۇچا ناھىيىلىك سەنئەت ئۆمكى مەدەنىيەت مىنىستىرلىقىنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشى ھەمدە ياپونىيە يېپەك يولى جەمئىيىتىنىڭ تەكلىپىگە بىنائەن، ياپونىيىنىڭ نارا شەھىرىگە ئويۇن قويۇش ئۈچۈن باردى. 6 ـ كۈنى ئۇلار ئىككىنچى قېتىملىق ئويۇنىنى ئاخىرلاشتۇرۇپ تۇرۇشىغا، بىر جۈپ ئەر ـ ئايال بىر قىزچاقنى يېتىلگىنىچە سەھنىگە چىقىپ كەلدى. بۇ، دەل شۇ يىلى 4 ـ ئايدا كۇچاغا سايادەتكە كەلگەن بېيسۇن يېگىزى خانىمنىڭ ئائىلىسىدىكىلەر ئىدى. ئۇلار گۇلزارنىڭ ئانىسى دىلەيسەم بىلەن قۇچاقلىشىپ كۆرۈشكەندىن كېيىن، گۇلزارنىڭ كەلمىگەنلىكىدىن قاتتىق ئەپسۇسلانغانلىقىنى بىلدۈرۈشتى ھەمدە گۇلزارغا يازغان بىر پارچە خەت بىلەن ئۇنىڭغا ئاتاپ تىكىلگەن ياپونچە بىر قۇر كېيىم ـ كېچەكنى گۇلزارغا ئالغاچ كېتىشنى ئۆتۈندى. خەتتە مۇنۇلار يېزىلغان:

« قىزىم گۇلزار، ياخشى تۇردىڭمۇ؟ سىزنىڭ كېلىشىڭىزنى ئىنتىزارلىق بىلەن كۈتكەن ئىدۇق، ياپون خەلقى سىزنىڭ كېلىشىڭىزنى ئۈمىد قىلغان ئىدى. ئەپسۇسكى، كېلەل-

مەپسىز . سىز قىزىمغا سوۋغا قىلغان ھېلىقى مارجان ئائىلىمىزنىڭ قىممەتلىك تەۋەررۈكى بولۇپ قالدى . كەلگۈسىدە ئىمكانىيەت يار بەرسە توكيوغا چوقۇم كېلىڭ . مەن سىزنى قىزىمدەك كۆرۈپ ، بۇ كىيىم - كېچەكلەرنى ئۆز قولۇم بىلەن تىكىپ ئەۋەتتىم ، قوبۇل قىلغايسىز . »

ياپونىيىلىك بۇ ئاق كۆڭۈل ئانا يولدىشى ۋە قىزىنى ئېلىپ توكيودىن 800 كىلومېتر يول بېسىپ نارا‌غا كەلگەن ئىدى .

شۇ مەزگىللەردە يەنە شەھەرلىك كۆرگەزمىخانىنىڭ كۈچا بۆلۈمىدە قەدىمكى كۈسەن مەدەنىيىتىگە ئالاھىدە قىزىقىدىغان يازغۇچى شى لۈمۇ چېھرىنى خانىم بارلىق ئارتىسلارغا خاتىرە بۈيۇمى تەقدىم قىلدى . گۈلزارغىمۇ بىرەك رەختىن تىكىلگەن ياپونچە ئېسىل كىيىم - كېچەك ، سومكا ، ئەينەك قاتارلىقلارنى تەقدىم قىلدى ھەمدە كۈچا ناھىيىلىك خەلق ھۆكۈمىتىگە يېزىلىغان بىر پارچە خەتنى تاپشۇردى . خەتكە تۇتاشتۇرۇلغان ئىككى پارە كىنىك رەسمى سىزىلغان بولۇپ ، بىرسىگە نارا ، يەنە بىرسىگە كۈچا دەپ يېزىلغان ئىدى . خەتتە : « سىلەرنىڭ گۈلزارىدەك كىچىك تالانت ئىگىسىنىڭ يېتىشىپ چىقىشىغا كۆڭۈل بۆلگەنلىكىڭلارغا چىن قەلبىمىزدىن ئاپىرىن ئوقۇيمىز . كىچىك ناخشىچى گۈلزار نارا بىلەن كۈچانىڭ دوستلۇق قەلبىنى تۇتاشتۇرغۇچى ئەلچى بولۇپ قالدى ... » دېيىلگەن .

ئۆمەك ئويۇنىنى غەلىبىلىك ئاخىرلاشتۇرۇپ ۋەتەنگە قايتىدىغان چاغدا ، نۇرغۇنلىغان ياپونىيىلىك دوستلار يېغىۋاتقان يامغۇرغا قارىماي ، كۆزلىرىدىن تارام - تارام ياش تۆككەن ھالدا ئۇلارنى ئۇزاتقىلى چىقتى . ئۇلارنىڭ ئارىسىدا كۈچاغا سايا‌ھەتكە كەلگەن ھېلىقى مېيىپ دوستلارمۇ بار ئىدى .

سەممي قەلب ، ئوتلۇق تىلەكلەر

گۈلمۇ يوپۇرماقلىرى بىلەن گۈزەل . دۇنيادا بىر - بىرىدىن ئايرىلىپ يەككە - يىگانە ھالدا مەۋجۇت بولۇپ تۇرىدۇ- غان ھېچقانداق شەيئى يوق . مەيلى ئالىم ، ئەدىب ، سەنئەتكارلار بولسۇن ، ئۇلار پەقەت ئۆز خەلقى بىلەن شان - شەرەپكە ۋە ئىج- تىمائىي قىممەتكە ئىگە بولالىغان . مەن گۈلزارنىڭ ئائىلىسى ۋە مۇناسىۋەتلىك كىشىلەر بىلەن سۆھبەتلىشىش ئارقىلىق بۇ نۇق- تىنى تېخىمۇ چوڭقۇر ھېس قىلدىم . تۆۋەندىكى خاتىرىلەر سۆھبەت جەريانىدا ئىگىلىگەن ئەھۋاللارنىڭ بىر قىسمى .

1 - خاتىرە . 1984 - يىلى كۈچا ناھىيىلىك سەنئەت ئۆ- مىكى شىمالىي شىنجاڭغا قىلغان سەپىرىدە ، غۇلجىنىڭ سۈيدۇڭ ناھىيىسىگە چۈشۈپ ، قىسقا مۇددەت ئويۇن قويدى ھەمدە بۇ يەر- دىكى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ قىزغىن ئالقىشىغا ئېرىشتى . بۇ جەريانىدىكى گۈلزارغا مۇناسىۋەتلىك بولغان مۇنداق بىر ئىشتىن ئۇلارنىڭ ئوتلۇق تىلەكلەر بىلەن تولغان سەممي قەلبىنى كۆرۈۋالماق تەس ئەمەس .

ئەتىسى چۈشلۈك تامىقىنى يەپ بولۇپلا ياتاقتا قايتىپ كىرگەن گۈلزار ۋە ئۇنىڭ ئاتا - ئانىسى ياستۇق ئۈستىدە تۇرغان بىر پارچە خەت بىلەن چىرايلىق قاتلاپ قويۇلغان كۆگىلەكنى كۆردى . ئەسلىدە بۇ نەرسىلەرنى ئالدىنقى كۈنى گۈلزارنىڭ سەھنىدىكى ماھارىتىنى كۆرۈپ تەسىرلەنگەن بىر ئايال قالدۇرۇپ كەتكەن ئىدى . خەتكە مۇنۇلار يېزىلغان ئىدى :

« سۆيۈملۈك قىزىم گۈلزار ، سىزنىڭ ۋە ئانىڭىزنىڭ دراممىدىكى ئېچىنىشلىق كەچۈرمىشىڭلار مېنىڭ بېشىمدىنمۇ ئۆتـ كەن . شۇنىڭ ئۈچۈنمىكىن ، كېچىدىن بېرى يىغلاپ چىقتىم

هەمدە ئاددىي بولسمۇ بۇ كۆڭلەكنى سىزگە ئاتاپ تىكتىم . سىز-
نىڭ مۇشۇ كۆڭلەكنى كىيىپ مېنىڭ ، جۇملىدىن سۈيدۈڭ
خەلقىنىڭ تەلىپىگە بىنائەن بۇگۈن ئاخشامقى ئويۇندا بىرنەچچە
ناخشا ئېيتىپ بېرىشىڭىزنى ئۈمىد قىلىمەن . »

شۇ كۈنى كەچ ئويۇن رەسمىي باشلىنىشتىن بۇرۇن ،
گۈلزار ھېلىقى ئايال سوۋغا قىلغان كۆڭلەكنى كىيىپ ، بار ئىش-
تىياقى بىلەن ناخشا ئېيتىپ بەردى . توساتتىن گۈلزارنىڭ ئاۋازى
توختاپ قالدى . پەستە بولسا قىقاس - سۈرەنلەر ئەۋجىگە
چىقتى . ئەسلىدە ھېلىقى ئايال بىر قولىدا ئۆزىنىڭ قىزىنى كۆ-
تۈرگىنىچە سەھنىگە چىقىپ ، يەنە بىر قولىغا گۈلزارنىمۇ
ئېلىۋالغان ئىكەن . ئۇ ، كۆزلىرىدىن تارام - تارام ياش تۆككەن
ھالدا تاماشىبىنلارغا قاراپ مۇنداق دېدى : « كۆرۈڭلار ، مانا بۇ
ئۇيغۇر قىزى بىزنىڭ ھازىرقى ، شۇنداقلا كەلگۈسىدىكى ناخشە-
چىمىز . »

تاماشىبىنلار ئالقىش ياڭراتتى ، گۈلزارغا بەس - بەس
بىلەن قوللىرىنى سوزۇشتى . ئەتىسىدىن باشلاپ گۈلزارنىڭ
ناخشىسى ئاشخانا ۋە دۇكانلاردىكى ئۇنىۋېرسالغۇلاردىن ياڭراشقا
باشلىدى . ئەخمەت ئاكا ۋە دىلەيسەم ئاچا ئۇنى ئەگەشتۈرۈپ
كوچا ئايلانغاندا ، كىشىلەر ئۇلارنى ئورىۋالىپ ئەھۋال سورىدى ،
ئۆيلىرىگە تەكلىپ قىلىشتى ھەمدە ياخشى تىلەكلىرىنى ئىزھار
قىلىشتى .

2 - خاتىرە . 1989 - يىل فېۋرالنىڭ ئاخىرلىرى . بۇ ،
گۈلزارنىڭ ئۈرۈمچىدە مەملىكەتلىك مۇسابىقىگە تەييارلىق قە-
لىۋاتقان چاغلىرى ئىدى . ئۇنىڭ كۈنلىرى ناخشا ئېيتىشنى
مەشىق قىلىش ھەم قېيقالغان دەرسلىرىنى تەكرارلاش بىلەن ئۆ-
تۈۋاتاتتى . دەل شۇ كۈنلەردە كۇچا ناھىيىلىك سەنئەت ئۆمىكى

قاراماي خەلقىدىن ھال سوراش يۈزىسىدىن ئويۇن قويۇشقا مې-
كىسىپ ، ئۇرۇمچىدە گۈلزار بىلەن ئۇچراشتى . ناھىيىلىك پارتكوم
شۇجىسى لى توگدىنىڭ تەكلىپى ، مەدەنىيەت نازارىتىنىڭ قو-
شۇلۇشى بىلەن گۈلزار دادىسىنىڭ ھەمراھلىقىدا ئۆمەككە
قوشۇلۇپ قارامايغا يۇرۇپ كەتتى . بىرىنچى مەيداندىكى ئويۇندىلا
گۈلزار بىرلا ۋاقىتتا ئالتە ناخشا ئېيتىپ ، قاراماي خەلقىنىڭ يۈ-
رەك تارىنى چەكتى . ھەر خىل تەلەپلەر ، تەشەككۈر بىلەن
تولغان باغاقچىلەر سەھنىگە قاردەك يېغىشقا باشلىدى .

ئويۇن ئارىلىقىدا گۈلزار بىلەن كۆرۈشۈش ۋە ئەھۋاللە-
شىش ئارزۇسى بىلەن دەم ئېلىش ئۆيىگە كەلگەنلەرنىڭ ئايىغى
ئۈزۈلمەيتتى . تەكشۈشلىرى ئۈنىڭغا ئۆزلىرى ياخشى كۆرىدىغان
ھەر خىل بۇيۇملارنى سوۋغا قىلسا ، چوگلار ئۇنى قۇچىقىغا
ئېلىپ ، ئۇنى - بۇنى سورايتتى . ئويۇن ئاخىرىدا قاراماي شەھەر-
لىك پارتكوم ۋە شەھەرلىك باش ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى
ھايئاجانلانغان قاراماي خەلقىنىڭ كۆگلىنى ئىپادىلەش ئۈچۈن ،
گۈلزارنى 1000 يۈەن پۇل بىلەن مۇكاپاتلىدى . ئۇزاق ئۆتمەي بۇ
خەۋەر ئېغىزدىن - ئېغىزغا كۆچۈپ ، نەپەت مىنىستىرلىقىدىكى
بىر رەھبىرىي يولداشنىڭ قۇلىقىغا يەتتى . ئۇ ، بۇ ئىشقا قىزىقىپ ،
كېيىنكى مەزگىلدە جەنۇبىي شىنجاڭغا قىلغان سەپىرىدە كۈچاغا
چۈشۈپ ، گۈلزارنى يوقلىدى ھەمدە ئۇنىڭ ئويۇنىنى كۆرگەندىن
كېيىن ، رازىمەنلىكىنى ۋە ياخشى تىلەكلىرىنى بىلدۈرۈپ
خوشلاشتى .

3 - خاتىرە . گۈلزارنىڭ ئۆسۈپ يېتىلىشى مۇناسىۋەتلىك
رەھبىرىي يولداشلارنىڭ كۆڭۈل بۆلۈشى ھەم قوللىشىدىن ئاي-
رىلغان ئەمەس . مەملىكەتلىك مۇسابىقىگە قاتنىشىشنىڭ
ئالدى - كەينىدە مەدەنىيەت نازارىتىنىڭ نازىرى مۇھەممەت زۇ-
نۇن گۈلزارغا ئالاھىدە كۆڭۈل بۆلۈپ ، ئۇنىڭ ئەھۋالىنى

سۈرۈشتۈرۈپ تۇردى ھەمدە ئۇنىڭغا ھەر جەھەتتىن ياخشى شارائىت يارىتىپ بېرىش ھەققىدە يوليورۇق بەردى. مۇناسىۋەتلىك ئورۇنلاردىكى مۇتەخەسسىسلەردىن خۇاڭ دېجۇڭ خانىم ۋە خەيرىنسا ئاچىلارمۇ گۈلزارنىڭ بۇ قېتىمقى مۇسابىقىدە ئورۇندايدىغان ناخشىلارنى ئۆزلەشتۈرۈۋېلىشىغا ئاز بولمىغان ئەجىر سىڭدۈردى.

1988 - يىلى گۈلزار ئاپتونوم رايون بويىچە ئۆتكۈزۈلىدىغان 16 شەھەر ئۆسمۈرلىرىنىڭ سەنئەت مۇسابىقىسىگە قاتنىشىش ئۈچۈن تاللاندى. بىراق، ئۇنىڭ ئاتا - ئانىسى ياپونىيىگە زىيارەتكە چىقىشنىڭ جىددىي تەييارلىقىدا بولغاچقا، قىزىغا قاراشقا ۋاقتى يەتمەيتتى. بۇ چاغدا ۋىلايەتلىك مەدەنىيەت باشقارمىسىنىڭ باشلىقى يولداش لى جۇەن بۇ ئىشنى ئۈستىگە ئېلىپ، بالىنىڭ بىخەتەرلىكى، سالامەتلىكى ۋە تۇرمۇشىغا ئۆزى بۇۋاستە مەسئۇل بولدى ھەمدە ئۈچ ئايغىچە ئۇنىڭغا قارايدىغان ۋە كېسىپىي جەھەتتىن يېتەكچىلىك قىلىدىغان مەخسۇس ئادەم ئاجرىتىپ، گۈلزارنىڭ ئاتا - ئانىسىنى خاتىرجەم قىلدى. شۇ قېتىمقى كۆرەكتە ئۈ ئاپتونوم رايون بويىچە 1 - دەرىجىلىك ئورۇندىغۇچى مۇكاپاتىغا ئېرىشتى ھەمدە 120 دۆلەتنىڭ ئەلچىخانا خادىملىرىغا ئويۇن قويۇشقا تاللىنىپ، ئۇلارنىڭمۇ ياخشى باھاسىغا ئېرىشتى.

كۈچا ناھىيىلىك سەنئەت ئۆمىكى گۈلزارنىڭ ئۆسۈپ يېتىلىشىدە ھەل قىلغۇچ رول ئويناغان بىر ئالتۇن بۆشۈك. مەن بۇ ئورۇندىكى بىر قىسىم كىشىلەر بىلەن بۇ ھەقتە سۆھبەتلىشىشكە مۇۋەپپەق بولدۇم. ئۆمەك باشلىقى ئەخمەت ئابدۇللا گۈلزار ھەققىدىكى تەسىراتلىرى ئۈستىدە توختىلىپ مۇنۇلارنى سۆزلەپ بەردى: گۈلزارنى ئۈچ يېشىدىن باشلاپلا ئۆمىكىمىزنىڭ ئىشتىن سىرتقى ئارتىسى بولۇپ قالدى. دېسەك لاپ ئۇرغانلىق بولمايدۇ.

1984 ـ يىلى ئۇ « ئاقسۆڭەت » دېگەن دراما رول ئالغاندىن تارتىپ ، ھازىرغىچىلىك بولغان ھەر قېتىملىق سەييارە ئويۇن قويۇشقا تولۇق قاتناشتى . بۇ كىچىككىنە قىزنىڭ ئادەمنى ھەيران قالدۇرىدىغان ئالاھىدىلىكى شۇكى ، ئۇ مۇزىكا ۋە ئۇسۇل سېزىمى جەھەتتە پەۋقۇلئاددە تالانتقا ئىگە بولۇپلا قالماستىن ، نەپەس ۋە ئاۋاز پەردىسىنى ئىشلىتىپ ھېسسىياتنى ئىپادىلەشتىمۇ ئۆزگىچە ماھارەتكە ئىگە . ئەڭ مۇھىمى ، ئۇنىڭدا رىقابەت تۇيغۇسى تولىمۇ كۈچلۈك . ئۆزىدىن چوڭ ناخشىچىلار بىلەن بەسلىشىشكە جۇرئەت قىلالايدۇ . بۇ خاراكتېر بەلكىم ئۇنىڭ مۇۋەپپەقىيەت قازىنالىشىغا تۈرتكە بولغان ئىچكى ئامىل بولسا كېرەك .

تۇغرا ، بىزنىڭ ئەنە شۇنداق سەنئەتخۇمار خەلقىمىز ھەم سەنئەتكە كۆڭۈل بۆلىدىغان سۆيۈملۈك رەھبەرلىرىمىز بولغاچقىلا ، بىزنىڭ سەنئەتكارلىرىمىز ۋە سەنئەت ئىشلىرىمىز پارلاق ئىستىقبالغا ئىگە بولالىغان .

كۆڭۈلدىكى پاراڭلار

گۈلزارنىڭ دادىسى ئەخمەت ئاكا 30 ياشلاردىن ھالقىغان خۇش چاقچاق ئادەم . ئۇ 80 ـ يىللاردىن ھازىرغىچىلىك 50 پارچە-دىن ئارتۇق ھەر خىل لەپەر ، ناخشا تېكىستى ، ئالتە پارچە سەھنە ئەسىرى يېزىپ ، ۋىلايەت دائىرىسىدە كۆپ قېتىم ئىجادىيەت مۇكاپاتىغا ئېرىشكەن . بۇ ئادەم يېقىنقى مەزگىلدىن بۇيان تولىمۇ خىيالچان بولۇپ قاپتۇ . بولۇپمۇ ياپونىيەگە چىقىپ كىرگەندىن كېيىن ، تېخىمۇ كۆپ نەرسىلەرنى ئويلايدىغان ، مەسىلىلەرگە باشقىچە قارايدىغان بولۇپ قاپتۇ . سۆھبەت ۋە پاراڭلار جەريانىدا ئۇنىڭ ئائىلە ، پەرزەنت ۋە سەنئەت ھەققىدىكى بەزى قاراشلىرىنىڭ خېلىلا قىممىتى بارلىقىنى ھېس قىلدىم . بۇ

جەھەتتە ئۇ ئۆز تەسراتىنى سۆزلەپ مۇنداق دېدى : ئادەم ئۇ-
چۈن يۈرت كېزىش ، دۇنيانى چۈشىنىش تولىمۇ مۇھىم ئىكەن ،
گەرچە ياپونىيىدە تۇرغان ۋاقتىمىز ناھايىتى قىسقا بولغان بول-
سىمۇ ، سەنئەت ۋە مەدەنىيەت جەھەتتە نۇرغۇن يېڭى ئۇچۇرلارغا
ۋە يېڭى قاراشلارغا ئىگە بولدۇق . خۇسۇسەن مېنى ئۆزىگە ئەڭ
جەلپ قىلغىنى ، ياپونىيىنىڭ تەرەققىي قىلغان پەن - تېخنىكىسى
ۋە مەدەنىيىتى بولماستىن ، بەلكى مۇشۇ خىل ھالەتنىڭ
شەكىللىنىشىگە بىۋاستە تەسىر كۆرسەتكەن پەرزەنتلەرنى تەر-
بىيىلەش مەسىلىسى بولدى . ياپونىيىدىكى ھەربىر ئاتا - ئانا ئۆز
پەرزەنتلىرىنىڭ ئىستىقبالىنى پۈتۈن مىللەت ۋە ۋەتەننىڭ تەق-
دىرى بىلەن چەمبەرچاس باغلىغان ، شۇڭا ئۇلاردا ئۆز ۋەتىنىنى ،
مىللىي مەدەنىيىتىنى چىنىدىن ئەزىز كۆرىدىغان قىممەتلىك
روھىي ھالەت شەكىللەنگەن . مېنىڭچە ، بۇ بىزنىڭ چوڭقۇرراق
ئويلاپ بېقىشىمىزغا ۋە ئۆگىنىشىمىزگە ئەرزىيدۇ . ئۇ ،
جەمئىيەتنىڭ ھۇجەيرىسى ھېسابلىنىدىغان ئائىلىنىڭ پەرزەنت-
لەرگە كۆرسىتىدىغان ھەل قىلغۇچ تەسىرى ئۇستىدە توختىلىپ ،
ئۆزىگە بۇ جەھەتتە قانداق تەلەپ قويۇۋاتقانلىقىنى ، ئىككى
بالىسىنى قانداق قىلىپ كەلگۈسىدە جەمئىيەتكە تۆھپە قوشالايدە-
غان يارامليق ئادەم قىلىپ تەربىيىلەش ئۇستىدە باش
قاتۇرۇۋاتقانلىقىنى ئېيتتى . ئەمەلىيەتتىمۇ ئۇ بۇ ئىشقا تېخىمۇ كۆپ
ۋاقىت ئاجرىتىش ئۈچۈن ، ئۆزىنىڭ كەسپىي جەھەتتىكى ئىس-
تىقبالىدىن بەزى قۇربانلارنى بېرىپتۇ . قىزىغا بېرىلگەن 1000 يۈەن
مۇكاپات پۇلىنى بانكىغا بەش يىللىق ئامانەتكە قويۇپ ، گۈلزارنىڭ
كېيىنكى تەربىيىلىنىشىگە سەرپ قىلماقچى بولۇۋېتىپتۇ . ئۇ يەنە
ياپونىيىدە كۆرگەن بەزى ئەھۋاللارنى ئەسلەپ ماڭا مۇنۇلارنى
سۆزلەپ بەردى : 1980 - يىلى ياپونىيە يېپەك يولى جەمئىيىتىنىڭ
ئەزالىرى كۈچاغا كېلىپ ، ئاتاقلىق خەلق سەنئەتچىسى نىساخان

ئاچا ، تۇردى ئاكا قاتارلىقلارنىڭ ئويۇنىنى كۆرگەن ئىكەن . ئا-
رىدىن توقۇز يىل ئۆتۈپ ياپونىيەگە بارغان چېغىمىزدا ، شۇ
قېتىمقى پائالىيەتنىڭ ئەھمىيلى ئەھۋالىنى سىنئالغۇدىن كۆردۇق .
مەن بۇنىڭدىن تولىمۇ خجىللىق ھېس قىلدىم . شۇنچە يىراق
مەملىكەتتىكى يات بىر مىللەت بىزنىڭ سەنئىتىمىزگە شۇنداق
كۆڭۈل بۆلۈۋاتقان يەردە ، ئۆزىمىز قىلىشقا تېگىشلىك ئىشلارنى
قىلالمىغانلىقىمىزدىن ئەپسۇسلاندىم . ئەمدىلىكتە بولسا بۇ سەن-
ئەتكارلىرىمىز ئاللىقاچان ئارىمىزدىن كېتىپ قالدى . بىراق ، ئۇلار
قالدۇرغان سەنئەت مىراسلىرىنى توپلاش ھەم تەتقىق قىلىش
يەنىلا كۆڭۈلدىكىدەك بولمايۋاتىدۇ . ئىلاج بولسا ئۇلارغا قەبرە
تېشى ئورنىتىپ ، مۇزاپىق پەيتلەردە خاتىرىلەش پائالىيىتى
ئۆتكۈزۈپ ، خەلق سەنئەتكارلىرىنىڭ ئىززەت ـ ھۆرمىتىنى ناما-
يان قىلساق نېمىدېگەن ياخشى بولاتتى ـ ھە ؟ !

خاتىمە

زىيارىتىم ئاخىرلىشىپ قالغان ئىدى . قەلبىم ئۈمىد بىلەن
ھاياجان ، تىت ـ تىتلىق بىلەن تەقەززالىق ئارىلىشىپ كەتكەن
مۇرەككەپ تۇيغۇلار ئەۋجىدە دولقۇنلايتتى . كۆز ئالدىمدىن
پۈتۈن ھاياتىنى مىللەتنىڭ سەنئەت ئىشلىرىغا بېغىشلاشقا بەل
باغلىغان ھەم بۇ يولدا تەر تۆكۈۋاتقان بىر ئائىلە كىشىلىرى
كەتمەيتتى . ئۇلار 19 كۈادرات مېتىر كېلىدىغان تار ھەم كونا ئۆ-
يىدە ياشىماقتا !

مەن شەرت ـ شارائىتى ئۇلاردىن نەچچە ھەسسە ياخشى
بولغان نۇرغۇن ئائىلىلەرنى كۆرگەن ئىدىم . بۇلارنىڭ پىكىر قە-
لىش ئۇسۇلى ، ياشاشتىكى مۇددىئاسى ۋە باشقا كۆپ جەھەتلىرى
پۈتۈنلەي باشقىچە ئىدى . مەن شۇ چاغدىلا ئۆزۈمنىڭ نېمىگە

تـــت ـ تـــت بـولـغـانـلـقـمـنى بىلمۇالدىم . مەن ئۆز ـ ئۆزۈمگە شـۇنـداق سـوئال قويدۇم : ئەگەر ھازىردىن باشلاپ ھەربىر ئاتا ـ ئانـا ئۆز پـەرزەنتلىرىنىڭ تەقدىرىگە ئەنە شۇنداق كۆڭۈل بۆلسە ، 10 ـــ 20 يـىـلـدىـن كېيىن جەمئىيەتتىكى ئادەملەرنىڭ سۈپىتىدە قانچىلىك زور ئۆزگىرىشلەر بارلىققا كېلەر ئىدى ـ ھە ؟

1990 ـ يىل 2 ـ ئاي ، كۇچا ـ ئاقسۇ

مۇختار كويى

مۇقەددىمە

ئادەم يورۇق دۇنياغا كۆز ئاچتىمۇ ياشىشى كېرەك ، ئۇنىڭدىن باشقا كۆڭۈلدىكىدەك يول يوق . بىراق ، قانداق ياشاش ، قايسى خىل هايات يولىنى تاللىۋېلىش هەممە ئادەملەر ئۈچۈن ئوخشاش ئەمەس . ئىرماش - چىرماش ، ئەگرى - توقاي هايات يولىدا مېڭىلداپ يۈرگەن ئادەملەر گويا مېڭىلغان - ئونىمىگىلغان سوئال بەلگىسىدەك نېمىلەرنىدۇر ئىزدەپ يۈرۈشىدۇ . ئۇلار نېمىنى ئىزدەيدۇ ؟ بەزىلىرى هوقۇق - ئىمتىياز ئىزدەيدۇ ، بەزىلىرى پۇل - مەنسەپ ئىزدەيدۇ . لېكىن ، شۇنداقلارمۇ بار كى ، ئۇلار ۋەتەن - خەلق ئۈچۈن تۆھپە يارىتىشتىن باشقا هېچنېمە ئىزدىمەيدۇ . كېچە - كۈندۈز ماڭلاي تەرلىرىنى ئاققۇزۇپ ، يۈرەك قانلىرىنى سەرپ قىلىپ ، ئېرىشكىنىدىن نەچچە هەسسە ئارتۇق بەدەل تۆلىسىمۇ قىلچە ۋايسىمايدۇ . ئۇلار هەقسىزلەتەن دەۋرىمىزنىڭ پىداكارلىرى ، كېلەچەكنىڭ ئىگىسى بولۇشقا مۇناسىپ . ئۇ ، ئەنە شۇ يولدا ئۆز مەنزىلىگە قاراپ ئىلگىرىلەۋاتقان ئۈمىدلىك ياشلارنىڭ بىرى .

1 . « تاغنىڭ كەينىدە تاغ بار »

قىزلارنىڭ تىنىقىدەك يېقىملىق باهار شامىلى دىماغلارغا

ئۇرۇلۇپ ، ھەممە ياقنى يېشىللىق قاپلاش ئالدىدا تۇرغان مارت ئايلىرىنىڭ ئاخىرىدا ، قەدىمكى يىپەك يولى لىنىيىسىدىكى مۇھىم تۇگۇن ، تارىم ۋادىسىدىكى مەرۋايىت ــ ئاقسۇ شەھىرى ئاجايىپ قاينام ـ تاشقىنلىققا چۆمگەن ئىدى . بۇ يەردە 1991 ـ يىل 3 ـ ئاينىڭ 24 ـ كۈنىدىن 30 ـ كۈنگىچە ئېلىپ بېرىلىدىغان « ئاقسۇ باھارى » سەنئەت كۆرىكى قىزغىن داۋام قىلىۋاتاتتى . كۆرەكتە ۋىلايەت تەۋەسىدىكى كەسپىي ۋە ئىشتىن سىرتقى 12 ئۆمەك ئۆز ماھارىتىنى نامايان قىلاتتى .

25 ـ چېسلا چۈشتىن بۇرۇن شايار ناھىيىلىك سەنئەت ئۆمىكىنىڭ ئويۇن قويىدىغانلىقى جاكارلانغاندا ، بۇ يەرگە يىغىلغان باشقا كەسىپداشلىرىغا ئوخشاشلا ئۇنىمۇ جىددىيلىك تۇيغۇسى چۇلغۇالدى . چۈنكى ، بۇ قېتىمقى كۆرەك ئۇ ھاياتىدا قاتناشقان ئەڭ چوڭ سەنئەت مۇسابىقىسى ئىدى . ئۇنىڭ ئۈستىگە مۇسابىقىگە قاتناشىدىغانلار ئىچىدە ئاپتونوم رايون دائىرىسىدە مەلۇم تەسىرگە ئىگە كۈچلۈك رىقابەتچىلەرمۇ بار ئىدى . ئۇ بولسا تەكلىماكان گىرۇپكىسىگە جايلاشقان بۇ چەت ناھىيىدىكى ئانچە تەسىرگە ئىگە بولمىغان ئۆمەكنىڭ ئاددىي غېجەكچىسى ئىدى . بىراق ، ئۇ قىلچە ھودۇقمىدى ، ئىككى يىللىق جاپالىق ئىزدىنىش ئۇنى غەلبە قىلىش ئىشەنچىگە ئىگە قىلغان ئىدى . ئۇنىڭ چىرايىدىن ئۇرغۇپ تۇرغان تەمكىن تەبەسسۇم ، كۆزلىرىدىكى ئۈمىد نۇرلىرى گويا كىشىلەرگە : « بىز قۇم بارخانلىرى تۈۋىدىن كەلدۇق ، بىراق تاغنىڭ كەينىدە تاغ بارلىقىنى ئۇنتۇپ قالماڭلار » دېگەندەك قىلاتتى .

شۇ كۈنى ئەتىگەن سائەت توققۇزدا شايار ناھىيىلىك ئۆمەك ئويۇنىنى باشلىدى . بەزى كىشىلەر (ئاپتورمۇ دەل شۇلارنىڭ بىرسى ئىدى) ئويلىغاندەك ، دەسلەپتە كەيپىيات تازا ياخشى بولمىدى . بىراق ، ئېلانچى : « ھازىر ئۆمىكىمىزنىڭ ياش

غەجەكچىسى پولات ئاقنىياز ئۆزى ياسىغان يېڭى چالغۇ مۇڭتار بىلەن 〈مۇڭتار كۈيى 〉دېگەن مۇزىكىنى ئورۇندايدۇ » دېگەندە ، نەچچە يۈزلىگەن جۈپ كۆز تەئەججۈپ ئىلكىدە بىر ـ بىرىگە قاراشتى ، شۇئان سەھنىدە ئوتتۇرا بوي ، ئاق پىشماق كەلگەن 24 ياشلاردىكى بىر يىگىت پەيدا بولدى . ئۇ بوينىغا بىر باشلىق ، ئۇچ ساپلىق ئۆزگىچە بىر خىل چالغۇنى ئېسىۋالغان بولۇپ ، مىللىي چالغۇلار ئائىلىسىدىكى بۇ يېڭى ئەزا ھەقىقەتەنمۇ ئادەمنى ئۆزىگە جەلپ قىلاتتى ، ئۇ تاماشىبىنلارغا ھۆرمەت بىلدۈرگەندىن كېيىن ، قىزغىن چاۋاك ساداسى ئىچىدە ئۆزى ئىجاد قىلغان « مۇڭتار كۈيى » دېگەن مۇزىكىنى ئورۇنداشقا باشلىدى . ياشلار ئۇسلۇبىغا ھەم قويۇق مىللىي ئالاھىدىلىككە ئىگە ئۆزگىرىشچان بۇ مۇزىكا بىردىنلا كەڭ تاماشىبىنلارنى ئۆزىگە مەھلىيا قىلىۋالدى . بولۇپمۇ كۆپ خىل ئىقتىدارلىق ئېلېكترونلۇق يېڭى چالغۇ ـــ مۇڭتاردىن تارالغان سېھرىي كۈي گاھ ئەزىم دەريادەك دولقۇنلاپ يۇقىرى ئەۋجىگە كۆتۈرۈلسە ، گاھى شىرىلداپ ئېقىۋاتقان يېقىملىق بۇلاق سۈيىدەك مۇڭلىنىپ كىشىلەرگە ئۆزگىچە لەززەت بېغىشلىدى . مۇزىكا تۇگىگۈچە زال ئىچىنى بىرنەچچە قېتىم ئۇزاققا سوزۇلغان ئالقىش ساداسى قاپلىدى . بۇ ، تاماشىبىنلارنىڭ مۇڭتارغا ۋە ئۇنىڭ ئىگىسىگە بولغان مۇھەببىتى ھەم ئۇمىدىنى ئىپادىلەيتتى . ئۇ ئەنە شۇنداق قىزغىن كەيپىيات ئىچىدە ئۆزى ئىجاد قىلغان « سايرا ، مۇڭتار » ، « ياشا ، ئانا » ، « تارىم ۋادىسى » قاتارلىق بىرقانچە يېڭى ناخشىلارنى كەينى ـ كەينىدىن ئۇرۇنداپ ، تاماشىبىنلارنىڭ ئالقىشىغا جاۋاب قايتۇردى . ئۇ ، ئەڭ ئاخىرقى ناخشىنى ئورۇنداپ بولغاندا زال ئىچىنى يەنە بىر قېتىم قىزغىن چاۋاك ۋە قىقاس ـ سۈرەنلەر قاپلىدى . شۇ تاپتا تاماشىبىنلار مۇڭتارغا ئادىل باھا بېرىپ ، ئۇنىڭ مۇۋەپپەقىيىتىنى تەبرىكلەۋاتاتتى .

كۆرەك ئاخىرىدا ئۇ ، تاماشىبىنلارنىڭ رايىغا ماس ھالدا باھالىغۇچىلار تەرىپىدىن « ئەڭ مۇنەۋۋەر ئارتىس » مۇكاپاتىغا ؛ ئۇ ئۆزى ئىجاد قىلىپ مۇڭتار بىلەن ئۇرۇندىغان « مۇڭتار كۈيى » دېگەن مۇزىكا « 1 ـ دەرىجىلىك ئىجادىيەت مۇكاپاتى » غا ئېرىشتى .

ئاپتونوم رايونىدىن كەلگەن ھەم ۋىلايەتتە كۆزگە كۆرۈنگەن سەنئەت مۇتەخەسسىسلىرى ئۇنىڭ ئىجادىيىتىگە يۇقىرى باھا بېرىپ ، « مۇڭتارنىڭ دۇنياغا كېلىشى ـــ بۆسۈش خاراكتېرلىك ئىختىرا بويتۇ ، ئۇنىڭ ئۇيغۇر چالغۇلىرىدىكى بەزى بوشلۇقلارنى تولدۇرالىشىدا ئۈمىد چوڭ » دېيىشتى .

2 . خىيال بىلەن رېئاللىق ئارىلىقىدا ...

پولات تەكلىماكاننىڭ ئىسىق شامىلى يۇزگە ئۇرۇلۇپ تۇرىدىغان ، قۇملۇق بويىدىكى چەت ناھىيە ـــ شايارنىڭ تۇيۇقسىز بولىدى يېزىسىدا تۇغۇلۇپ چوڭ بولدى . ئۇنىڭ ئاتا ـ ئانىسى ئۇزاق مۇددەت سەنئەت ئۆمەكلىرىدە ئىشلىگەن پېشقەدەم سازەندىلەر ئىدى . بولۇپمۇ ئۇنىڭ دادىسى ئاقنىياز ئاكىنىڭ ئىسكىرىپكا چېلىشتا خېلى ماھارىتى بار ئىدى . گەرچە ئۇلار كېيىنكى مەزگىلدە مائارىپ ساھەسىگە ئالمىشىپ كەتكەن بولسىمۇ ، ئۆيدىن ھەر خىل ئويغۇر سازلىرىنى ئايرىمايتتى . تارلاردىن ئۇرغۇپ چىققان يۇرەكلەرنى تىترەتكۈچى مۇڭلۇق كۈيلەر ، شوخ سادالار كېيىنكى مەزگىلدە پولاتنىڭ قەلبىدە سەنئەتكە بولغان ھەۋەس ئۇچقۇنلىرىنى چاقنىتىپ ، ئۇنىڭ بۇ ساھەگە قەدەم بېسىشىدا ھال قىلغۇسىز رول ئويناندى . ئۇ ، 1983 ـ يىلى ناھىيىلىك 1 ـ ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتكۈزۈپ ، ئاقسۇ ۋىلايەتلىك سەنئەت مەكتىپىنىڭ مۇزىكا (غىجەك چېلىش) كەسپىگە قوبۇل قىلىندى . جەنۇبىي شىنجاڭدىكى مۇھىم سەنئەت گۈلزارلىرىنىڭ بىرى بولغان بۇ

مەكتەپ ئۇنىڭ سەنئەت نەزەريىسى ۋە ئەمەلىيىتى بىلەن چوڭقۇر تونۇشۇۋېلىشىغا كەڭ زېمىن ھازىرلاپ بەردى . كىشىلەر تەرىپىدىن « ھاياتتىكى شېرىن چۈش » دەپ تەرىپلىنىدىغان بۇ قىسقىغىنا ئوقۇغۇچىلىق ھاياتىنى ئۇ چۈشتەكلا ئۆتكۈزۈۋەتمىدى . ۋىجدانىدىن ئۇرغۇپ چىققان غايە ۋە ئىرادە ئۇنى تىرىشىشقا ، تەر تۆكۈشكە ئۈندەيتتى . كىشىلىك ھاياتتا ئۆز قەدىر - قىممىتىنى ساقلاشنى ئەڭ مۇھىم دەپ قارايدىغان كىشىلەردىلا مانا مۇشۇنداق روھ بولىدۇ . بۇ خىل روھ ئۇنىڭغا ھۆرمەت ۋە شان - شەرەپ ئاتا قىلدى . بۇ جەريانىدا ئۇ ئۆز كەسپىدە ئەلاچىلىقنى قولدىن بەرمەيلا قالماستىن ، بوش ۋاقىتلاردا يەنە ئاۋاز تەربىيىلەش سىنىپلىرىغا كىرىپ دەرس ئاڭلاپ ، ئېلېكترونلۇق گىتار بىلەن ناخشا ئېيتىش ماھارىتىدە مەلۇم ئىساس يارىتىۋالدى . 1986 - يىلى بۇ مەكتەپنى ئەڭ ياخشى نەتىجە بىلەن تاماملاپ ، ئۆز يۇرتى شايار ناھىيىلىك سەنئەت ئۆمىكىگە تەقسىم قىلىندى .

دۇرۇس ، ئوقۇغۇچىلىق ھايات ھەقىقەتەنمۇ شېرىن چۈشكە ئوخشىشىدۇ . ئادەم ئوقۇش پۈتكۈزۈپ جەمئىيەتكە تۇنجى قەدەم باسقاندا گويا ئايئاق بۇلۇتلار ئۈستىدىن زېمىنغا قاڭقىپ چۈشكەندەك ، ئۆز ۋۇجۇدىدا سىلكىنىش پەيدا بولغانلىقىنى ھېس قىلىدۇ . يېڭى ياشاش مۇھىتى ، كىشىلەر ئوتتۇرىسىدىكى مۇرەككەپ ئىجتىمائىي مۇناسىۋەت ئادەمنى ئويغا سالىدۇ ، ئازابلايدۇ ، چۆچۈتىدۇ . ئىرادىسىز ، غايىسىز كىشىلەر ئەنە شۇنداق جىددىي تۇرمۇش قايناملىرىدا كۆپۈكتەك لەيلەپ ، زىددىيەت تەرىپىدىن چۆرۈپ تاشلىنىدۇ . ئۆزىگە ئىشىنىدىغان ، جاسارەتلىك كىشىلەرلا قايناملىقتىن دادىللىق بىلەن سەكرەپ چۈشۈپ ، ئۆز قەلبىدىكى نۇرلۇق قىرغاقتا قاراپ ئۇزلۇكسىز غۇلاچ تاشلايدۇ .

پولات دەل كېيىنكىلەرنىڭ تىمسالىدىن ئىدى . ئۇ ، ھا-
ياتنىڭ قىممىتى يېڭىلىق يارىتىشتا ، دېگەن ئەقىدىگە چوڭقۇر
ئىشىنەتتى . بوش تۇرغاندا دەۋرنىڭ ، رىقابەتنىڭ سىنىقىغا
بەرداشلىق بەرگىلى بولمايدىغانلىقىنى ئويدان چۈشىنەتتى .
شۇڭلاشقىمۇ ، ئۇ خىزمەتكە قاتناشقان كۈندىن باشلاپلا ئۆزىگە
تېخىمۇ قاتتىق تەلەپ قويىدى . دەسلەپتە ئۇ مەكتەپتە
ئۆگەنگەنلىرىنى ئەمەلىيەت جەريانىدا تېخىمۇ چوڭقۇرلاشتۇرۇپ ،
كەسپىي ماھارىتىنى يەنىمۇ ئۆستۈرۈش ئاساسىدا
ئۇنىۋېرسالىشىشقا قاراپ يۈزلىنىپ ، راۋاب ، تەمبۇر قاتارلىق مىل-
لىي چالغۇلارنى چېلىشنىمۇ زور ئىشتىياق بىلەن ئۆگەندى ھەمدە
مۇزىكا ۋە تېكىست ئىجادىيىتى بىلەنمۇ پائال شۇغۇللىنىپ مەلۇم
نەتىجىلەرنى قولغا كەلتۈردى . ئۇنىڭ ھازىرغا قەدەر ئىجاد قىلغان
15 پارچىدىن ئارتۇق ئاھاڭ ۋە تېكىستلىرى دەۋر روھىغا باي ،
يەرلىك ئالاھىدىلىككە ھەم ياشلار ئۈسلۇبىغا ئىگە بولۇپ ، بۇنىڭ
ئىچىدىكى « تارىم ۋادىسى » دېگەن ناخشىسى 1988 ـ يىلى
شىنجاڭ خەلق رادىئو ئىستانسىسى تەرىپىدىن ئاڭلىتىلىپ ، ياخشى
باھاغا ئېرىشتى .

بىراق ، ئۇ بۇنىڭ بىلەن قانائەتلەنمەيتتى . دەۋرنىڭ تە-
رەققىياتىدىكى يېڭى ئۆزگىرىشلەر ۋە سەھنە ئەمەلىيىتىدىكى
تەجرىبە ـ ساۋاقلار پىكىر يۈرگۈزۈشكە ، يېڭىلىق يارىتىشقا ئىنـ
تىلىدىغان پولاتنى ئويلاندۇرماي قالمىدى . 1989 ـ يىلى
تۇيۇقسىزلا ئۇنىڭ قورسىقىغا بىر « جىن » كىرىپ ، ئۇنى زادىلا
ئارام تاپقۇزمىدى . ئۇنىڭ پۈتۈن ئەس ـ ھوشىنى قانداق قىلىپ
ھەم ياۋروپا ئۈسلۇبىدىكى ، ھەم مىللىي ئۈسلۇبتىكى ناخشىلارنى
بىرلا ۋاقىتتا ئۇرۇندىغىلى بولىدىغان ئېلېكترونلۇق ئۇنىۋېرسال
مىللىي چالغۇنى ئىختىرا قىلىش تۇيغۇسى چىرمىۋالغان ئىدى .
ئەگەر بۇ خىل چالغۇ بارلىققا كېلىدىغان بولسا ، سەھنىدىكى

نۇرغۇن ئاۋارىچىلىقنى تۇغدۇرىدىغان ئارتىس بىلەن تاماشىبىنلار ئوتتۇرىسىدىكى ۋاقىت ئۇزۇكچىلىكىنى ئازايتىپ ، سەھنە كەيپىياتىنى يۇقىرى كۆتۈرۈشتە زور ئۇنۇم ھاسىل قىلغىلى بولاتتى .

ئۇ ، چەكسىز خىيال دەرياسىغا غەرق بولغان ئىدى ، بىراق كاللىسىدا ئېنىق بىر لايىھە يوق ئىدى . پات - پاتلا دىلتاردىن ئىبارەت يېڭى چالغۇنى ئىجاد قىلغان خوتەنلىك ئابدۇللا مەجنۇنىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرەتتى . بۇ خىل چالغۇ كلاسسىك مۇزىكىلارنى ئورۇندىشىغا ئۆزگىچىلىك يارىتىپ ، مۇڭەپپەقىيەت قازانغان بولسىمۇ ، جەددىي ، ئۆزگىرىشچان ياۋروپا ئۇسلۇبىدىكى ناخشىلارنى ئورۇندىشىنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالمايتتى . « توغرا ، مەن ئۇنىڭغا ئوخشاشمايدىغان ، تېخىمۇ ئۆزگىچە بىر چالغۇنى ياساپ چىقىشىم كېرەك » دەپ شۇنىڭلايتتى ئۇ . شۇ تاپتا ئۇنىڭ ھېسسىياتىغا دوستلۇق ، قايىللىق ، رىقابەت گىرەلىشىپ كەتكەن مۇرەككەپ تۇيغۇلار ئارىلىشىپ كەتكەن ئىدى .

3 . ئىزدىنىش ۋە مۇڭەپپەقىيەت

ئۇ قەتئىي نىيەتكە كەلدى . بىر ئىش خىيالىغا كەلدىمۇ ئۇنى ئەمەلگە ئاشۇرمىغۇچە بولدى قىلمايدىغان پولات ئاخىر ئىشنى باشلىدى . بىراق ، بىر مەسىلە — غىجەكنى ئېلېكترونلاشتۇرغىلى بولۇش - بولماسلىق ئۇنى گاڭگىرىتىپ قويغان ئىدى . ئۇ ، گويا يىراقتىكى مەشۇقىنىڭ ۋىسالىغا يېتىش ئۈچۈن ھەممىنى ئۇنتۇغان سەۋدايى ئاشىقتەك تەنھا ھالدا خىيال سۈرۈپلا يۈرەتتى . بىر قېتىم ئۇ خىيال ئىچىدە قولىدىكى غىجەكنىڭ كالچىسى بىلەن ئېلېكترونلۇق گىتارنىڭ تارىنى چېكىپ تاشلىغىنىنى تۇيماي قالدى . تۇيۇقسىز چىققان ئۆزگىچە بىر خىل

مۇڭلۇق ئاۋاز ئۇنى خيالدىن ئويغاتتى ، روھلاندۇردى . ئۇمىد ئۇنىڭغا ئىشەنچ ، جاسارەت ئاتا قىلماقتا ئىدى . ئۇ ، دەسلەپتە مىڭ بىر جاپادا گىتار بىلەن غېجەكنى بىرلەشتۈرۈپ باققان بولسىمۇ ، مۇڭۇپىيەقىيەت قازىنالمىدى . ئۇنىڭ ئۈستىگە چالغۇنىڭ قۇرۇلمىسىمۇ كۆڭۈلدىكىدەك بولماي قالغان ئىدى . بىراق ، ئۇ قىلچە ئۈمىدسىزلەنمەستىن ، تېخىمۇ زور شجائەت بىلەن بۇ خىل يېڭى چالغۇنىڭ لايىھىسى ئۈستىدە توختىماي ئىزدەندى ھەمدە گىتار ، غېجەك ، ئۆزبېك راۋابى قاتارلىق ئۇچ خىل چالغۇنى بىرلەشتۈرگەندە ، قۇرۇلمىسى ئىنچام ، شەكلى كۆركەم بولغان بىر خىل يېڭى چالغۇنى ۋۇجۇدقا كەلتۈرگىلى بولىدىغانلىقىنى دەسلەپكى قەدەمدە بايقىدى . ئەمما ، بۇ ئۇچ چالغۇنى ئاددىي ھالدا مۇنداقلا چېتىپ قويغان بىلەن ئىش پۈتمەيتتى . ئۆزگىرىشچان ، مۇرەككەپ ناخشىلارغا تەڭكەش قىلغاندا بىر خىل چالغۇنىڭ رولىنى ئۆتەيدىغان ، بىرنەچچە خىل ئۈسلۇبتىكى ناخشىلارنى ئورۇندىغاندا ئۇچ خىل چالغۇنىڭ رولىنى ئۆتەيدىغان ، ئۆزىگە خاس ئاۋاز تېمبىرىغا ئىگە بولغان بۇ خىل چالغۇنى ياساش ئۈچۈن ھەممىنى باشتىن قىلىشقا توغرا كېلەتتى .

شۇنىڭ بىلەن قانچە ـ قانچە كېچىلەر ئۇيقۇسىز ، قانچە ـ قانچە دەم ئېلىش كۈنلىرى ئويۇنسىز ئۆتتى . بىراق ئۇ ، زېرىكمەستىن ، قىلچە ۋايسىماستىن ئىشىنى داۋاملاشتۇرۇۋەردى . بۇ جەريانداۋ ئۇنىڭ بىلەن ئانىسى ۋە ئەل ـ ئاغىنىلىرى ئوتتۇرىسىدا بولۇپ ئۆتكەن مۇنداق دىئالوگلارنىڭ قانچە قېتىم بولغانلىقىنى ھېسابلاش تەس ئىدى :

ـــ بالام ، تامىقىڭنى ئىسسىقمىدا يەۋال ، ـــ دەيتتى ئانىسى قەغەز دۆۋىسى ئىچىدە نېمىلەرنىدۇر جىجىلاپ ئولتۇرغان پولاتقا .

ـــ مانا ھازىر ... ـــ ئۇ بېشىنىمۇ كۆتۈرۈپ قويماي شۇنداق دەيتتى . بىر چاغلاردىكى يېنىك پۇشۇلداشلار ۋە خورەك

ئاۋازى ئۇنى خىيالدىن ئويغىتاتتى. بۇ، تۇن تەڭ بولغان چاغلار بولۇپ، ئالدىدىكى ئاش ئاللىقاچان سوۋۇپ قالغان ئىدى.

مەلۇم يەكشەنبە كۈنى ئۇ بازاردا بىرنەچچە دوستلىرى بىلەن ئۇچرىشىپ قالدى. ئۇلار ساقال - بۇرۇتلىرى ئۆسۈپ، كۆزلىرى قىزىرىپ كەتكەن پولاتنى كۆرۈپلا چاقچاق ياغدۇرۇۋەتتى:

— قانداق، ئاغىنە، يېقىندىن بېرى كەم سۆز، كەم دىدارلىشىپ، بىزدىن قېچىپلا يۈرىدىغان بولۇپ كەتتىڭ، خەق بىلسە بولمايدىغان بىرەر دەردىڭ بارمۇ - يە؟

— راست، ئورۇقلاپ، كېسەل چىرايلا بولۇپ قاپسەن!

— بىر سىگە كۆيۈپ قالغان گەپ شۇ.

— ھا... ھا... ھا...

پولات مىيىقىدا كۈلۈپ قويۇشتىن باشقا ئۇندىمىدى. شۇ تاپتا ئۇنىڭ چاقچاققا ۋە باشقا ئۇششاق - چۈششەك پاراڭلارغا رايى بارمايتتى. كاللىسىغا كىرىۋالغان يېڭى چالغۇ ھەققىدىكى خىيال ئۇنى ئالدىرىتاتتى، ئۆز يېنىغا چاقىراتتى. ئۇ، دوستلىرىنىڭ بىرەر - يېرىمدەم ئىچىشىپ پاراڭلىشىپ ئولتۇرۇش تەكلىپىنى باھانە - سەۋەب بىلەن رەت قىلىپ قايتىپ كەلدى. دوستلىرى تۇرۇپلا غەلىتە مىجەزلىك بولۇپ قالغان پولاتنىڭ كەينىدىن تەئەججۇپ بىلەن قاراپ قېلىشتى.

« شامال چىقمىسا دەرەخ لىڭشىمايدۇ » دېگەندەك، ئۇنىڭ نېمە كويدا يۈرۈۋاتقانلىقى ئېغىزدىن - ئېغىزغا كۆچۈپ، كەسىپداشلىرى ۋە تونۇش - بىلىشلەر ئارىسىغا تارقالدى. بەزىلەر گۇمان بىلەن قاراپ باش چايقاشتى، بەزىلىرى مازاق قىلىپ ئۆسەك سۆز تارقاتقانمۇ بولۇشتى. ئۇنى يېقىندىن قوللاپ، يار-دەمدە بولغانلارمۇ يوق ئەمەس ئىدى. بىراق ئۇ، ئەپقاچتى گەپلەر

ئالدىدا چۇشكۈنلىشىپ كەتمىدى ، قوللاش ئالدىدا مەغرۇرلىنىپ ئۆزىنى يوقىتىپمۇ قويمىدى ، باشتىن ـ ئاخىر تەمكىنلىك بىلەن ئىشىنى داۋاملاشتۇرۇۋەردى . كۆزنى يۇمۇپ ـ ئاچقۇچە ئىككى يىلمۇ ئۆتۈپ كەتتى . بۇ جەريانىدا ئۇ مۇشۇ ئىش ئۈچۈن ئۆز يېنىدىن 800 يۈەندىن ئارتۇق پۇل خەجلىدى . بۇ ھازىرقى شارائىتتا جىق پۇل ھېسابلانمىسىمۇ ، مائاش بىلەن تۇرمۇش كەچۈرىدىغانلارغا نىسبەتەن ئاز دېگىلى بولمايتتى . يېزىق ئۈستىلىنىڭ تارتمىسىغا تۇشۇپ كەتكەن باغلام ـ باغلام قەغەزدىن ئۇنىڭ نەچچە يۈز قېتىملاپ لايىھە سىزغانلىقىنى ھېسابلاش تېخىمۇ تەس ئىدى . شۇنداق قىلىپ ، ئۇ يېڭى چالغۇنىڭ ئاساسىي گەۋدىسىنى قۇراشتۇرۇشتا كەينى ـ كەينىدىن يەتتە قېتىم مەغلۇپ بولۇپ ، سەككىزىنچى قېتىمدا دەسلەپكى قەدەمدە مۇۋەپپەقىيەت قازاندى . بىراق ، ئىشنى بۇنىڭ بىلەنلا بولدى قىلغىلى بولمايتتى . ئۇ يەنە تۆت ـ بەش ئايلاپ باش چۆكۈرۈپ ئىشلەش ۋە بىرنەچچە قېتىملىق مەغلۇبىيەتتىن كېيىن ، تېخىمۇ ئىنچىكىلىك ۋە زېھىن تەلەپ قىلىدىغان ئېلېكترونلۇق قۇرۇلمىلارنى ئورنىتىش ، پەدە بېكىتىش ۋە زىننەتلەش قاتارلىق جەريانلارنى باشتىن كەچۈرۈپ ، كۆزلىگەن مەقسىتىگە يەتتى ـــ مۇكتار ئاخىر دۇنياغا كەلدى .

4 . « بۇ تېخى باشلىنىش »

ئۇ ، مۇخبىرنىڭ ئاخىرقى سوئالىغا جاۋاب بەرگەندە ئۇ-مىدلىك كۆزلىرىدە ئىپتىخارلىق تۇيغۇسى جىلۋىلەندى . ئەمما ئۇ ، چىرايىغا بىردىنلا جىددىيلىك يۈگۈرتۈپ :

ـــ دەسلەپكى قەدەمدە مۇۋەپپەقىيەت قازاندىم دېسەم ئارتۇق كەتمەيدۇ . ئەمما ، ئۇنىڭدا يەنىلا بەزى يېتەرسىزلىكلەر

مەۋجۇت . شۇڭا ، ئۇنى تېخىمۇ مۇكەممەللەشتۈرۈپ ، ئىسمى ـ جىسمىغا لايىق مىللىي چالغۇ قىلىپ چىقىش ئىرادەم بار ، ـــ دېدى ئىشەنچ بىلەن .

ئۇ ، ئۆزىنىڭ تۇنجى مۇۋەپپەقىيىتىنى « بۇ تېخى باشلىنىش » دەپ خاتا ئېيتمىدى . شۇنداق ، مۇۋەپپەقىيەتلىك باشلىنىشنىڭ مۇۋەپپەقىيەتلىك ئاخىرلىشىشقا ئايلىنىشى لاپ گەپ ئەمەس .

1991 ـ يىل 4 ـ ئاي ، ئاقسۇ

ئوت نافشى

« ئىختىيارسىزلا ئۆزۈم ھەققىدە ئويلىنىپ قالدىم : مەن زادى ئۆلۈكمۇ - تىرىكمۇ ؟ ئۆلۈكمەنمىكىن دېسەم مېڭىپ يۈرۈپتىمەن ، ئۇنداقتا تىرىكلىكىمنىڭ بەلگىسى قېنى ؟ مەن ئار-قامغا قارىدىم ، ئەگرى - توقاي ھايات يولىدا ئانچە -مۇنچە ئىزلىرىم قاپتۇ . بىراق ، ئالدىمدا تۇرغىنى تېخىمۇ يىراق ، تېخىمۇ مۇشەققەتلىك بوز يەر ئىدى . مەن بۇلۇت ۋە تۇمانلارنىڭ ئۇ تەرىپىدىكى نۇرلۇق ئۇپۇق گىرۋىكىگە ئۈمىد بىلەن تىكىلدىم ... »

بۇ ياش رەسسام پەرھات ئىبراھىمنىڭ كۈندىلىك خاتىرىسىگە يېزىلغان ئۆزى ھەققىدىكى ئويلىنىشلىرى ، ئەمەلىيەتتە مۇخبىرنى قىزىقتۇرغىنىمۇ دەل ئۇنىڭ مۇشۇ خاتىرىسى . دۇرۇس ، ئۆزى ھەققىدە ئويلىنىش ئۆزىنى بىلىش ۋە چۈشىنىشنىڭ روشەن ئالامىتى ، بۇ خىل ئالامەت ئىسلاھات ، ئېچىۋېتىش دەۋرىدىكى رىقابەت روھىغا باي ، ئىجادچان كىشىلەردىكى قىممەتلىك ئالاھىدىلىك ، بىراق بۇ خىل ئادەملەر ئارىسىدا زادى قانچىلىك بار ؟

1

بالىلىق ۋە ئۆسمۈرلۈك تاشقى شەيئىلەرنىڭ تەسىرىنى

ئەڭ ئاسان قوبۇل قىلىدىغان نازۇك دەۋر ، شۇ مەزگىلدە يۇز بەرگەن ئادەتتىكى ئىشلارمۇ سېنىڭ هايات يولىنى تاللىشىڭغا ، ئۆمۈرلۈك كەسپىڭنى بەلگىلىشىڭگە سەۋەبچى بولىدىغان ئەھۋاللار كۆرۈلۈپ تۇرىدۇ . شۇنداق ، پەرهاتنىڭ كېينىكى مەزگىلدە رەسسام بولۇپ قېلىشىغىمۇ ئۇ يەتتە ـ سەككىز ياش ۋاقتىدا بولۇپ ئۆتكەن كىچىككىنە بىر ئىش سەۋەبچى بولغان ئىدى . 1963 ـ يىلى ئۇ ئاقسۇ شەهەرلىك 3 ـ باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ 2 ـ يىللىقىدا ئوقۇۋاتاتتى . بىر كۈنى « ئاقسۇ گېزىتى » نىڭ بىر رەسسامى ئۇنىڭ سۈرىتىنى سىزىپ بەردى . سىزغاندىمۇ شۇنداق ئوخشىتىپ سىزغان ئىدىكى ، ئۇ ئەينەكتىكى هالىتى بىلەن ئاق قەغەزگە چۈشۈرۈلگەن سۈرىتىنى سېلىشتۇرۇپ كۆرۈپ هەيران قالدى . شۇ كۈندىن ئېتىبارەن ئۇ يېنىدىن قەغەز ، قېرىنداشنى ئايرىماي ، بوش ۋاقىت تاپسىلا ئۇنى ـ بۇنى سىزىدىغان بولدى . بەزىدە ئۇ ، رەسسام سىزىشقا پۈتۈن ئىشتىياقى بىلەن كىرىشىپ كېتەتتى . بۇ ئىش ئۇنىڭ ساۋاقداشلىرى، ئوقۇتقۇچىسى ۋە ئاتا ـ ئانىسىنىڭ دىققىتىنى قوزغىدى . بىر كۈنى ئەمدىلا مائاشىنى ئېلىپ كىرگەن دادىسى ئۇنىڭغا قولىدىكى پۇلنى تەڭلەپ :

ـــ بالام ، مۇشۇ پۇلنى ساڭا بەرسەم نېمىگە خەجلىگەن بولاتتىڭ ؟ ـــ دېدى سىناش نەزىرى بىلەن .

ـــ كىتاب ئالغان بولاتتىم ، دادا ، ـــ دېدى ئۇ هېچ ئىكىلىنەستىن .

شۇنىڭدىن كېيىن دادىسى ئۇنىڭغا بالىلارغا ئائىت رەسىملىك كىتابلارنى ئېلىپ بېرىدىغان بولدى . بۇ ، قارىماققا تىلغا ئالغۇچىلىكى يوق كىچىك ئىشلار ئىدى . بىراق ، دەل مۇشۇ ئىش ئۇنىڭ بالىلىق قەلبىگە ئوت ياقتى ، رەسسام بولۇش ئىستىكى ئۇنىڭ پۈتۈن ۋۇجۇدىنى چۈلغۇالغان ئىدى ، ئۇ چۈشىدىمۇ رە-

سىم سىزىپ چۈش كۆرىدىغان بولدى. ئەپسۇسكى، رەسساملىق ئۇنىچە ئاسانمۇ ئىش ئەمەس ئىدى. ئىسمى - جىسمىغا لايىق مۇ-كەمەل بىر رەسسام بولۇش ئۈچۈن، گۈزەل سەنئەت قانۇنىيىتى ۋە نەزەريىيىۋى بىلىملەرنى ئىگىلەش كېرەك ئىدى. ئۇ، مۇشۇ نۇقتىنى چۈشىنىپ يېتىپ، كەلگۈسىدە ئالىي مەكتەپنىڭ گۈزەل سەنئەت سىنىپلىرىدا بىلىم ئېلىشنى خىيالىغا پۈكتى. بىراق، زا-مانىنىڭ قوپال چاقچىقى ئۇنىڭ شېرىن خىياللىرىنى بىر دەمدىلا كۆپۈككە ئايلاندۇرۇۋەتتى.

1970 - يىلى ئۇ ئەمدىلا تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈت-كۈزۈش ئالدىدا تۇرغاندا، ئەكسىلئىنقىلابچىنىڭ بالىسى دېگەن قالپاق بىلەن ئوقۇشتىن توختىتىلىپ، كۆچا ناھىيىسىنىڭ دۆڭ-قوتان يېزىسىغا «قايتا تەربىيە» گە ئەۋەتىلدى. كۈتۈلمىگەن بۇ زەربە ئۇنىڭ يۈمران قەلبىگە قاتتىق ئازار بەرگەن بولسىمۇ، ئۇ-نىڭ ۋۇجۇدىدىكى ئوتنى ئۆچۈرەلمىدى. ئۇ، ئېغىر جىسمانىي ئەمگەك شارائىتىدىمۇ رەسىم ۋە ھۆسنىخەت مەشقىنى توخ-تاتمىدى. قەغەز - قەلەم ئۆكسۈپ قالغاندا، يەر ۋە بارمىقى ئۇنىڭ ئۈچۈن ئوبدان قورال بولدى. ئاردىدىن سەككىز ئاي ئۆتكەندە ئۇنىڭ «ھۇنەرى» كارغا كېلىپ قالدى. ئۇ، ناھىيىلىك دېھقانچىلىق سايمانلىرى زاۋۇتىغا يۆتكىلىپ ئىستا-نوكچى بولدى. ئەمەلىيەتتە، ئۇ زاۋۇتنىڭ تەشۋىقات ئىشلىرىغا قاتناشتۇرۇلدى.

2

تەقدىرنىڭ ئىشلىرى تولىمۇ قىزىق، گاھىدا ئۇ سەن ئىز-تىلگەن گۈلنىڭ شولىسىنى كۆرسىتىپ قويىدۇ - يۇ، ئۇزۇشكە ئىمكان بەرمەيدۇ. بىر چاغلار ئۆتكەندە شۇ گۈلنىڭ ئۆز كۆك-

سۇگگە قانداق تاقاپ قويۇلغانلىقىنى تۇيماي قالسەن . ئاردىن بىرنەچچە يىل ئۆتكەندىن كېيىن ، ھايات ئۇنىڭغا يەنە بىر قېتىم ئۇنتۇلماس چاقچاق قىلدى ، غايىب بىر روھ ئۇنىڭ بالىلىقىدا جاراھەتلەنگەن دىل يارىسىنى ئەملەشكە ۋە ئۇنىڭ ۋۇجۇدىدىكى قاراڭغۇ بوشلۇقنى يورۇتۇشقا سەنئەت نۇرى ئەۋەتكەن ئىدى . بۇ نۇر ئۇنىڭ رەسساملىق مەشقىدىكى چەمبەرسمان ھالەتنى بۇزۇپ تاشلاپ ، ئۇنى « × » شەكلىدىكى ئېچىۋېتىلگەن يولغا باشلاپ كىردى . بۇ ، سەنئەت ئۇچۇن ھاياتنىڭ بېغىشلىغان ، ئەمما قاتمال زامانىدا تېگىرقاپ يۇرگەن بىر ئادەم ئۇچۇن مۆجىزىلىك ئامەت ئىدى .

1976 ـ يىل 4 ـ ئايدا خەلق ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ پروفېسسورى ، مەشھۇر رەسسام جۇ ۋېيمىن « تۆت كىشىلىك گۇرۇھ » نىڭ زىيانكەشلىكىدىن ساقلىنىش ئۇچۇن كۇچاغا كەلدى . بىراق ئۇ ، بۇ يەرگە كېلىش بىلەن تەڭ ئۆزىنى تۇتۇش ھەققىدە بۇيرۇق چىقىرىلىشىنى خىيالىغىمۇ كەلتۇرمىگەن ئىدى ، بۇ چاغدا پەرھات خەلق ئەسكەرلىرى كىچىك ئەترىتىنىڭ زاپخوزى ، سوراقچىنىڭ كاتىپى بولۇپ ئىشلەۋاتاتتى . بىر كۇنى بىر خەنزۇ رەسسام دوستى ئۇنى ئىزدەپ كېلىپ بىر چەتكە تارتتى ـ دە ، قۇلىقىغا بىر نېمىلەرنى دەپ شۇئىرلىدى . پەرھات چۆچۇپ كەتتى ، ئۇنىڭ ئاڭلىغىنى تۇتۇش بۇيرۇقى چۈشۈرۈلگەن « قاچقۇن جىنايەتچى » جۇ ۋېيمىن ھەققىدىكى خەۋەر ئىدى . ئۇ ، دوستىنىڭ ئۆزىگە ئىشەنگەنلىكىدىن خۇشال بولغان بولسىمۇ ، سەل تەشۋىشلىنىپ قالدى . چۈنكى ، ئۇنىڭ بىلەن ئۇچرىشىش زور خەتەرگە تەۋەككۇل قىلغانلىق بولۇپ ، سىزىلىپ قالسا تۇرمىگە سولىنىش خەۋپىمۇ بار ئىدى . بىراق ، ئۇنىڭ يۇرىكىنىڭ چوڭقۇر يېرىدە ساقلىنىپ تۇرۇۋاتقان ئوت بىردىنلا كۇچلۇك لاۋا پەيدا

قىلىپ ، ئۆزىدىكى تەشۋىشلەرنى ھەش - پەش دېگۈچە كۆيدۈرۈپ كۈلگە ئايلاندۇرۇۋەتتى .

پەرھات كېچىكىدىنلا خەنزۇ قوشنىلرىنىڭ بالىلىرى بىلەن ئارىلىشىپ چوڭ بولغاچقا ، ھەم مەكتەپتە خەنزۇچە دەرسنى تىرىشىپ ئۆزلەشتۈرۈپ ماڭغاچقا ، خەنزۇچە سەۋىيىسى ياخشى ئىدى . بۇ قېتىم ئۇنىڭ بۇ ماھارىتى ئوبدان ئەسقاتتى . ئۇ پروفېسسور جۇ بىلەن كۆرۈشۈپلا كونا تونۇشلاردەك چىقىشىپ كەتتى ھەم ئۇنى دەرھال ئۆز ياتىقىغا ئورۇنلاشتۇردى . قىزىقارلىق يېرى شۇكى ، ئۇ كۇندۇزلىرى باشقىلار بىلەن ئۆيمۇئۆي ئارىلاپ « قاچقۇن » نى ئىزدەيتتى ، كەچ كىرىشى بىلەن تەڭ ئۆيگە سولىنىۋېلىپ پروفېسسور جۇ بىلەن پاراڭلىشاتتى . ئۇلارنىڭ سۆھبىتى يېرىم كېچىگىچە ، گاھىدا تاڭ ئاتقۇچە داۋام قىلاتتى . پروفېسسور نەزەر دائىرىسى كەڭ ، بىلىمى چوڭقۇر ئادەم بولۇپ ، جۇڭگو ۋە چەت ئەلنىڭ سەنئەت ، پەلسەپە ، ئېستېتىكا ھەققىدىكى تەلىماتلىرى ھەم رەسساملىقتىكى ھەر خىل ئۇسلۇب ، ئېقىملار بىلەن پىششىق تونۇش بولۇپلا قالماي ، ئۆزىمۇ بۇ جەھەتتە مۇستەقىل نەزەرىيىۋى قاراش شەكىللەندۇرگەن ئىدى . پەرھات ئۇنىڭ سۆزلىرىنى گويا چوڭ ئانىسىنىڭ قىزىقارلىق چۆچەكلىرىنى تەشنالىق بىلەن ئاڭلاۋاتقان سەبىي بالىدەك پۈتۈن دىققىتى بىلەن ئاڭلايتتى ، بولۇپمۇ ئۇنىڭ سەنئەتكارنىڭ قىممىتى ۋە مەسئۇلىيىتى ھەققىدىكى قاراشلىرى ئۇزاق مۇددەت قاراڭغۇ جاڭگالدا تېڭىرقاپ يۈرگەن ئادەم توساتتىن ئوچۇقچىلىققا چىقىپ قالغاندەك پەرھاتنىڭ كۆز ئالدىنى پالىلدە يورۇتۇۋەتتى . « ئادەمنىڭ ئىزئولوگىيىلىك ئۆمرى تولىمۇ قىسقا ، ئەمما ھەقىقىي سەنئەتكار بولىمەن دەيدىكەنسەن ، ئاشۇ قىسقا ھاياتىڭنى مىڭ يىل ، ھەتتا ئۇنىڭدىنمۇ ئارتۇق ۋاقىتقا ئۇزارتىش ئۈچۈن تىرى-

شىشىلىك كىرەك » . پروفېسسورنىڭ بۇ سۆزلىرى پەرھاتنىڭ سەنئەت ئۇچۇن سوقۇپ تۇرغان يۇرىكىگە مەھكەم ئورنىشىپ ، ئۇنىڭ رەسسام ئىجادىيىتىدە ئۆزىگە قاتتىق تەلەپ قويۇشتىكى ئەگىشىشەرى بولۇپ قالدى . پروفېسسور جۇ پەرھاتنىڭكىدە تۇرغان بىر ئايدەك ۋاقىت ئىچىدە ئۇنىڭ نۇرغۇن ئەسەرلىرىنى كۆرۈپ تۇرۇپ ، ئۆزى بىۋاستە يېتەكچىلىك قىلدى . كۆزنى يۇمۇپ ـ ئاچقۇچە ئۆتۈپ كەتكەن بىر ئاي پەرھات ئۇچۇن ئەستىن چىقمايدىغان سەنئەت كۇرسى بولۇپ قالغان ئىدى . شۇنىڭدىن باشلاپ پەرھاتنىڭ رەسسام ئىجادىيىتىدە روشەن ئۆزگىرىشلەر بارلىققا كەلدى . ئۇزاق ئۆتمەي ئىشچىلار تۇرمۇشى ئەكس ئەتتۈرۈلگەن ئالتە پارچە ئەسىرى « شىنجاڭ گېزىتى » ، « ئاقسۇ گېزىتى » قاتارلىق مەتبۇئاتلاردا ئېلان قىلىنىپ ، ئۇنىڭ رەسساملىق هاياتىدىكى تۇنجى مېۋىسى بولۇپ قالدى .

جۇڭگولۇقلارغا بەخت ۋە ئىستىقبال ئېلىپ كەلگەن ئىلىم ـ پەن باهارى پەرھاتقمۇ كەڭ قۇچاق ئاچتى . 1979 ـ يىلى ئۇنىڭ ناهىيىلىك مەدەنىيەت يۇرتىغا گۈزەل سەنئەت خادىمى سۈپىتىدە يۆتكىلىپ كېلىشى بۇلبۇل بوستانىنى تاپقاندەكلا ئىش بولدى . ئۇ ، بۇ يەرگە كەلگەندىن كېيىن تېخىمۇ زور ئىشتىياق بىلەن ئۆزىنى ئۇنتۇغان هالدا ئىجادىيەتكە كىرىشىپ كەتتى هەم شۇ يىلى 12 ـ ئايغىچە بولغان ئارىلىقتا دۇغ بوياق ، تېز سىزما ژانىرلىرى بويىچە 26 پارچە ئەسەر ئىجاد قىلىپ ، مەتبۇئاتلاردا ئارقا ـ ئارقىدىن ئېلان قىلدى . بۇ جەريانداا ئۇ نەزەرىيەۋى چوڭقۇرلۇققا شۇڭغۇپ كىرىپ ، رەسساملىقتىكى كومپوزىتسىيە ، پېرسپېكتىۋاللىق مۇناسىۋەت ، رەڭ قانۇنىيەتلىرى هەمدە گۈزەل سەنئەتتىكى هەر خىل ئۇسلۇب ، ئېقىملار بىلەن پىششىق

تونۇشتى . ئارقىدىنلا ئادەم ئاناتومىيىسىگە ئائىت بىلىملەرنى ئۆز-لۈكىدىن ئۆگىنىپ ، ئۆزىنى ئۇزلۇكسىز مۇكەممەللەشتۈرۈپ ماڭدى . شۇنىڭدىن كېيىن تېخىمۇ ئىلگىرىلىگەن ھالدا ماي بويىاق رەسىم ئىجادىيىتىگە كىرىشتى . ئۇنىڭ « مىسكەر » ناملىق ماي بويىاق رەسىمى 1981 - يىلى ئاپتونوم رايون بويىچە ئۆتكۈزۈلگەن « ياشلارنىڭ گۈزەل سەنئەت ئەسەرلىرى كۆرگەزمىسى » دە 2 - دەرىجىلىك مۇكاپاتقا ئېرىشتى . 1982 - يىلى ئۇنىڭ « كۇسەن ئۇسسۇلى » ، « قەلب ناخشىسى » ، « مەشرەپ » ، « ياڭرا ، مېنىڭ شوخ ناخشام » قاتارلىق ئەسەرلىرى ئاپتونوم رايون دائىر-لىسىدىكى ھەرقايسى مەتبۇئاتلاردا ئېلان قىلىندى . بۇنىڭ ئىچىدە « كۇسەن ئۇسسۇلى » ۋىلايەت بويىچە ئۆتكۈزۈلگەن كۆرگەزمىدە 1 - دەرىجىلىك مۇكاپاتقا ئېرىشتى . شۇ يىلى ئۇ جۇڭگو رەسساملار جەمئىيىتى شىنجاڭ شۆبىسىنىڭ ئەزالىقىغا ۋە ئاقسۇ ۋىلايەتلىك رەسساملار جەمئىيىتىنىڭ ھەيئەت ئەزالىقىغا قوبۇل قىلىندى . 1985 - يىلى يەنە ئۇنىڭ « قىزچاق » ، « قاي-تىلانماس تارىخ » قاتارلىق ماي بويىاق رەسىملىرى ۋىلايەت بويىچە ئۆتكۈزۈلگەن كۆرگەزمىدە 1 - دەرىجىلىك مۇكاپاتقا ئېرىشتى .

3

جەمئىيەتتە ھازىر « شائىرلار كۆپىيىپ كەتتى » دېگەن ئەپىقاچىتى گەپلەر مەلۇم بازارغا ئىگە بولۇپ قالدى . ئەمەلىيەتتە راست شۇنداقمۇ ؟ دۇرۇس ، بىزدە شائىر بولۇش ئۈچۈن قەلەم تەۋرىتىۋاتقانلار خېلى كۆپ ، ۋاھالەنكى شائىرلىق كامالىتىگە يەتكەنلەر ساناقلىقلا ، رەسساملىقمۇ خۇددى شۇنىڭغا ئوخشاش . بىز باغچىلاردا ، كۆل بويلىرىدا ، دەريا ساھىللىرىدا مەنزىرە سە-زىپ يۈرگەنلەرنى ؛ تەقلىدىي يوسۇندا ھەر خىل گۈل نەقىشلىرى

ۋە ئادەمنىڭ سۈرىتىنى سىزىپ تىرىكچىلىك قىلىۋاتقانلارنى دائىم ئۇچرىتىپ تۇرىمىز . بىراق ، ئۇلارنى سەنئەتكارلىق نۇقتىسىدىن رەسسام دەپ ئېيتالايمىزمۇ ؟ ئەمەلىيەتتە ، سەنئەتكار دېگەن ئەرزان نام ئەمەس ، ئۇ تارىخ يۈكلىگەن ئېغىر مەسئۇلىيەتنى زىممىسىگە ئېلىپ ، ئۆزىنىڭ ئۆلمەس ئىجادىي ئەسەرلىرى بىلەن تونۇلغان كىشىلەرلا نائىل بولالايدىغان ئالىي ئۇنۋان ! ئەپسۇسكى ، مىللىي ئەدەبىيات ـ سەنئىتىمىزنىڭ مۇھىم ساھەلىرىدىن بىرى بولغان رەسىم ئىجادىيىتى گەرچە غازى ئەمەت ، ئابدۇكېرىم نەسرىدىن قاتارلىق مەشھۇر سەنئەتكارلىرىمىزنىڭ چىققانلىقى بىلەن ھاياتىي كۈچكە ئىگە بولغان بولسىمۇ ، بىر پۈتۈن مىللەتكە نىسبەتەن ئېيتقاندا ، يەنىلا ئاجىز ئۇرۇندا تۇرماقتا ، بۇنى كىمدىن كۆرۈش كېرەك ؟ ئەلۋەتتە ئۆزىمىزدىن ! مانا بۇ مۇخبىر بىلەن پەرھاتنىڭ سۆھبىتىدە بولۇۋاتقان يۈزەكى پاراڭلار . پەرھاتنى ئويلاندۇرىدىغىنى ، قىينايدىغىنى ، ئىجادىيەتتە مەسئۇلىيەتچانلىق بىلەن ئىش كۆرۈشكە ئۈندەيدىغىنى دەل مۇشۇ نۇقتا . ئۇ ، مۇخبىرغا ئۆز تەسراتلىرى بىلەن قوشۇپ مۇنداق بىر كەچۈرمىشىنى سۆزلەپ بەردى :

1986 ـ يىل پەرھات ئۇچۇن بالىلىق دەۋرىدىكى ئارزۇسى رېئاللىققا ئايلانغان خاسىيەتلىك بىر يىل بولدى . ئۇ ئىمتىھان بىلەن مەركىزىي گۈزەل سەنئەت ئىنستىتۇتىنىڭ ئۇرۇمچىدە ئاچقان سىنىپىغا قوبۇل قىلىنىپ ، بىر يىل ئوقۇش پۈرسىتىگە ئىگە بولدى . بۇ ، ئۇنىڭ ھاياتىدىكى قولدىن بېرىپ قويسا بولمايدىغان ، قەدىرلەشكە ئەڭ ئەرزىيدىغان بىر يىل ئىدى . «ئۆگىنىش ، ئۆگىنىش يەنە ئۆگىنىش !» ئۇ ئەنە شۇنداق ھەرىكەت مىزانى ئىچىدە بۇ بىر يىلنىڭ قانداق ئۆتۈپ كەتكەنلىكىنى تۇيماي قالدى . كاللىسىدىكى چۈڭالچاق بىلىملەر سىستېمىلىشىپ ، نۇرغۇن چىگىش مەسىلىلەر يېشىلىپ ، تېخىمۇ

كەڭ بىر دۇنياغا كۆز ئاچقاندەك بولدى. بۇ جەريانداﺍ ئۇ ئىجادىيەت بىلەنمۇ پائال شۇغۇللىنىپ، «تەخسە ئۇسسۇلى»، «يۇرتۇمنىڭ كۆز مەنزىرىسى» قاتارلىق ئەسەرلەرنى ئىجاد قىلدى. يىل ئاخىرىدا مەكتەپ ئوقۇش پۈتكۈزۈش ئىجادىيىتى سۈپىتىدە سىنىپتىكى ئوقۇغۇچىلارغا ئۈچ كۈن ئىچىدە «جەمئىيەت» دېگەن تېمىدا بىر پارچە رەسىم سىزىشنى تاپشۇردى. بۇ، ئۇلارنىڭ بىر يىل جەريانىدىكى ئۆگىنىش ئەھۋالى ۋە ئىقتىدارىنى ئۆلچەيدىغان ئەمەلىي ئىمتىھان ئىدى. كۆپ ساندىكى ساۋاقداشلار ھەش - پەش دېگۈچە سىزىشقا كىرىشىپ كەتتى. بەزىلىرى ھەتتا شۇ كۈنلا پۈتكۈزۈپ تاپشۇردى. بىراق، پەرھات ئۇنداق ئاسان بولدى قىلمىغانلاردىن ئەمەس ئىدى، شۇ تاپتا ئۇ خىيالغا چۆككەن بولۇپ، كاللىسىغا كىرىۋالغان بىر سوئال ئۇنىڭ سەزگۈلىرىنى ۋە تەپەككۇرىنى تىنىمسىز غىدىقلىماقتا ئىدى. جەمئىيەت ــ ئۇنىڭ بەدىئىي جاۋابى زادى نەدە؟ ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا يەر شارى پىرقىرايتتى، يۈلتۈزدەك چېچىلغان ئادەملەر گويا قاچاندۇر يىتتۈرۈپ قويغان نەرسىسىنى ئىزدەۋاتقاندەك تىنىمسىز مىدىرلايتتى. ئۇ ئويلايتتى، خىيال سۈرەتتى. مانا ئەمدى، ئۇنىڭ كۆز ئالدىغا ئۆزىگە تونۇشلۇق بولغان يېزا - قىشلاق، شەھەر - بازارلار، ئۆمۈچۈك توربەدەك گىرەلىشىپ ئۇياقتىن - بۇياققا سوزۇلغان يوللار، ئالدىراش ئۆتۈشۈپ تۇرغان ماشىنا ۋە ئادەملەر، رەت - رەت بىنالار، ئۇزلۇكسىز جىرىڭشىپ تۇرغان تېلېفونلار ... كەلدى.

پەرھات ھەرقانچە ئويلىغان بولسىمۇ قانائەتلەنگۈدەك بىر نەرسىگە ئېرىشەلمىدى. بىراق، ئىزدەۋاتقان نەرسىنىڭ ئۆز روھى بىلەن رېئاللىق ئوتتۇرىسىدىكى نامەلۇم بىر نۇقتىدا ئۆزىنى ساقلاۋاتقانلىقىنى شۇنچە چوڭقۇر ھېس قىلاتتى. دەل ئاشۇ

نۇقتىدا دېڭىزدىن چاچراپ چىققان بىر تامچە قۇياشنى ئۆزىگە سىڭدۈرۈپ ، كىشىلەر تېخى بايقىمىغان يېڭى بىر كارتىنىنى ھاسىل قىلغان ئىدى . پەرھاتنىڭ ئىزدەۋاتقىنى دېڭىزنىڭ ئاشۇ تامچىسى ئىدى . بىراق ، ئۇ زادى نەدە ؟ پەرھات « ئىزدەش » نى داۋام قىلدى . ئىزدەش ئۇنى كوچىغا باشلاپ چىقتى . ئۇ ئۇرۇم-چىنىڭ ئاۋات كوچىلىرىنى كەچ كىرگۈچە پىيادە ئايلاندى . ئۇنىڭ كۆرگىنى تەسەۋۋۇرىدىكى ھېلىقى كۆرۈنۈشلەر ئىدى . شۇنىڭ ئۆزىنى ئەينەن سىزىپلا قۇتۇلسۇنمۇ ؟ « ياق ، ياق ! » ئۇ ئىختىيارسىز باش چايقىۋەتكەنلىكىنى تۇيماي قالدى . ئىككىنچى كۈنىمۇ شۇ تەرىقىدە ئويلىنىش ۋە كۆزىتىش بىلەن ئۆتۈپ كەتتى . ئەمدى ئۇنىڭغا ئاخىرقى بىر كۈنلۈك مۆھلەت قالغان ئىدى ، بىراق ئۇ ھېلىقى « تامچە » نى ئىزدەپ تېپىش ئىرادىسىدىن ئازراقمۇ يالتايمىغان ئىدى . ئۇچىنچى كۈنى ئۇ سە-ھەر ئورنىدىن تۇرۇپ يەنە بازارغا قاراپ پىيادە يول ئالدى . ماڭا - ماڭا شىنجاڭ تېببىي ئىنستىتۇتىنىڭ ئالدىدىكى گۈللۈككە يېتىپ كەلدى . ئارقىسىغا بۇرۇلۇپ ، مېڭىشنى يەنە داۋاملاشتۇردى . كۈن چۈشتىن كېيىنگە قىيسايغاندا ئۇ ھارغىن ھالەتتە دۆڭكۆۋرۈك بازىرىغا يېتىپ كەلدى - دە ، دوقمۇشتىكى رىشاتكىغا يۆلەنگىنىچە زوڭزىيىپ ئولتۇرۇپ ، تاماكىغا ئوت تۇتاشتۇردى . ئۇنىڭ خىيا-لىدا ھېلىقى « تامچە » ، كۆزى بولسا ئەتراپتىكى ھەر خىل كۆرۈنۈشلەردە ئەگىتتى . شۇ ئەسنادا بىرىنچى يول ئاپتوبۇسى ئۇنىڭ ئالدىدىكى بېكەتتە توختاپ ، چۈشىدىغانلار بىلەن چىقىدىغانلار ئالمىشىشقا باشلىدى . توساتتىن ئۇنىڭ كۆزى ئاپ-توبۇس ئاستىدىكى بوشلۇقتىن ئۇياقتىن - بۇياققا ئالدىراپ ئۆتۈشۈپ تۇرغان نۇرغۇن پۇتلارغا مەركەزلەشتى ، « تاپتىم ! » پەرھات خۇشاللىقتىن ۋارقىرىۋەتكىلى تاسلا قالدى . ئۇ چاچراپ ئورنىدىن تۇرغىنىچە مەكتىپىگە قاراپ چاپتى . بىرنەچچە سائەت-

تىن كېيىن ئۇنىڭ قەلبىمى ئاستىدىكى ئاق قەغەزدە « جەمئىيەت » دۇنياغا كۆز ئاچتى . ئۇنىڭغا سىزىلغىنى ھەر تەرەپكە ، ھەر خىل ھالەتتە نېمگىدۇر ئالدىراش كېتىۋاتقان پۇتلار ئىدى . بۇلار يالاڭ ئاياغ ، ئېگىز پاشنىلىق ئاياغ كىيگەن ، يەنە ... يەنە تۇرلۇك قىسمەتلىرى بىر - بىرىدىن پەرقلىنىپ تۇرىدىغان پۇتلار ئىدى . ئۇنىڭغا نەزەر تاشلىغان ھەرقانداق بىر كۆز تەخسىدىكى لەڭمەن چۆپىدەك گىرەلىشىپ كەتكەن ھايات يولىدا ئۆز تەقدىرى ئۈستىدە ئىزدىنىۋاتقان ھەر خىل خاراكتېردىكى ئادەملەرنى كۆرەلەيتتى . بۇ رەسىم تاپشۇرۇلغاندىن كېيىن ئۈستازلارنىڭ ۋە نوپۇزلۇق سەنئەت مۇتەخەسسىسلىرىنىڭ يۇقىرى باھاسىغا مۇيەسسەر بولدى .

شۇ يىلى پەرھاتنىڭ « قىزنىڭ ئېغىرلىقى ۋە تويلۇق » ناملىق ھەجۇيى رەسمى ئاپتونوم رايونلۇق گېزىت - ژۇرنال باشقۇرۇش كومىتېتى تەرىپىدىن 2 - دەرىجىلىك مۇكاپاتقا ئېرىشتى . بۇ شەك - شۇبھىسىزكى ، ئۇنىڭ باشقا ئەسەرلىرىگە ئوخشاشلا ئەنە شۇنداق مەسئۇلىيەتچانلىق بىلەن جاپالىق ئەجىر سىڭدۈرگەنلىكىنىڭ مەھسۇلى ئىدى .

4

مەن ئۇنى ئىزدەپ بارغىنىمدا ئۇ ئىدارىنىڭ ئىشلىرى بىلەن ئالدىراش ئىكەن . ئۇ مېنىڭ زىيارەت قىلىش مەقسىتىمنى قوبۇل كۆرگەن بولسىمۇ ، ھە دېگەندىلا ۋاقىت چىقىرالمىدى . شۇنىڭ بىلەن ئىككى كۈن كۈتۈشكە مەجبۇر بولدۇم . ئۇچىنچى كۈنى بىز يەنىلا ئاشۇ جىددىيلىك ئىچىدىن ۋاقىت چىقىرىپ سۆھبەتلىشىۋاتقىنىمىزدا ، ئۇ گەرچە ئاقسۇدا تۇغۇلۇپ ئۆسكەن بولسىمۇ ، كىشىگە تۇغما كۇچالقىتەك تۇيغۇ بېرەتتى . ئۇنىڭ ھەر

بىر ئېغىز سۆزىدىن بۇ يۇرتقا بولغان كۆچلۈك ھېسسىياتى ئۇر-غۇپ تۇراتتى. ئۇ تارىختىن بۇيان كۆسەن نامى بىلەن ئاتىلىپ، كىشىلەرنى ئۆزىگە جەلپ قىلىپ كېلىۋاتقان بۇ سېھىرلىك ماكان-نىڭ مىڭئۆيلىرىنى، ئۆزگىچە تەبىئىي مەنزىرىسىنى، سەنئەت پۇراپ تۇرىدىغان قايناق بازارلىرىدىكى ھۈنەرۋەنلەرنى ۋە قېتىقچى قىزلارنى رەسساملارغا خاس نەزەر بىلەن تولىمۇ ياخشى كۆرەتتى. چۈنكى، ئۇنىڭدا مىللىي مەدەنىيەتنىڭ جەزبىلىك نۇرلىرى چاق-ناپ تۇراتتى. ئۇنىڭ تەبىئىي، ھېسسىياتقا باي، خاراكتېر يارىتىشتىكى چىنلىقى بىلەن ئادەمنى مەھلىيا قىلىدىغان نۇرغۇن-لىغان تېز سىزمىلىرى ۋە بىر قىسىم دۇغ، ماي بوياق ئەسەرلىرىگە كۆچانىڭ بۇ خىل تەبىئىي ھەم روھىي مۇھىتتى ناھايىتى روشەن مۇجەسسەملەنگەن ئىدى. بۇ، بەلكىم پەرھاتنىڭ رەسىم ئىجادى-يىتىدىكى روشەن ئالاھىدىلىك بولسا كېرەك.

مەن بىرنەچچە كۈنلۈك مۇخبىرلىق پائالىيىتى جەريانىدا ئۇنىڭ يەنە بىر سىرىنى بايقىۋالدىم. ئۇ خىزمىتى ھەرقانچە ئال-دىراش ۋە جىددىي مەزگىللەردىمۇ كۆڭلىگە پۈككەن ئىجادىيەت پىلانىنى ھەرگىز ئۇنتۇپ قالمايدىكەن. بوش ۋاقىت بولسىلا ئىش-خانىسىغا بېكىنىۋېلىپ ئىجادىيەت بىلەن شۇغۇللىنىدىكەن. ئۇنىڭ ئاپتونوم رايونىمىزدىكى ھەرقايسى مەتبۇئاتلاردا ئېلان قىلىنغان ۋە كۆرگەزمىگە قويۇلغان «مۆلجەر تاغ بوراتلىرى»، «ناخشا - ئۇسسۇل ماكانىدا»، «سۈت ساتقۇچى قىز»، «قەدىمىي شە-ھەرنىڭ كېچىسى»، «كۈلال»، «كۈلكە»، «قۇملۇقتىكى سەپەر»، «قارا، ئۇنىڭ تەلەتىگە»، «مولا مۇسا سايرامى»، «ل. مۇتەللىپ»، «بىلال ئەزىزى»، «تەجەللى»، «نەمشېھىت»، «ئاممۇي مەدەنىيەت» قاتارلىق 800 پارچىدىن ئارتۇق ئەسىرى ئەنە شۇنداق جاپالىق ئەمگەك ھەم قېتىرقىنىپ ئىزدىنىش بەدىلىگە كەلگەن.

پەرھاتىنىڭ ھايات مۇساپىسىدە يەنە كىشىلەرنىڭ نەزىرى ئاسان چۈشمەيدىغان نۇرغۇن پىنھان ئىزلار بار . بۇ ئىزلار گەرچە ئۇنىڭ ئەسەرلىرىدىكى كەڭ دائىرىدىكى كىتابخانىلارغا زوق بەخش ئېتىلمىسمۇ ، بىر سەنئەتكارنىڭ ۋەتەن ھەم خەلق ئۈچۈن خالىس تۆھپە قوشۇشتەك سەمىمىي يۈرىكىنى نامايان قىلىپ بېرەلەيدۇ . 80 - يىللاردىن بۇيان ئۇ خىزمەت ۋە ئىجادىيەت بىلەن بىرلەشتۈرگەن ھالدا جەمئىيەتنىڭ ھەرقايسى ساھەلىرىدىكى تۈرلۈك پائالىيەتلەرگە ئاكتىپ قاتنىشىپ ، ئۆز تالانتىنى كۆپ قېتىم نامسىز ئىشلار ئۈچۈن سەرپ قىلدى . 1984 - يىلى ئۇ ئاقسۇ شەھىرىدە ئۆتكۈزۈلگەن ل . مۇتەللىپ ھەققىدىكى خاتىرە كۆرگەزمىسىنىڭ سۆزەتلىرىنى ئىشلەپچىقىرىشتىن سىرت ، شۇ يىلى 7 - ئايدا يەنە ۋىلايەتلىك دارىلمۇئەللىمىن قۇرۇلغانلىقىنىڭ 50 يىللىقىنى خاتىرىلەش پائالىيىتىنىڭ تارىخىي كۆرگەزمە سۆزەتلىرىنى سىزىشقا يېتەكچىلىك قىلدى . ئۇ ھازىرغا قەدەر جەمئىيەتتە كەڭ ئېلىپ بېرىلىۋاتقان قانۇن ، مائارىپ تەرىبىسىگە دائىر 600 پارچىغا يېقىن تەشۋىقات رەسمى سىزىش بىلەن بىرگە ، 1980 - يىل 1 - ئايدىن باشلاپ ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ گۈزەل سەنئەت كۇرسىدا دەرس ئۆتۈپ ، 500 ئادەم قېتىمدىن ئارتۇق ئوقۇغۇچىنى تەربىيىلىدى . ئۇلاردىن 26 نەپەر ئوقۇغۇچى ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ ئاپتونوم رايون دائىرىسىدىكى ھەرقايسى سەنئەت مەكتەپلىرىگە قوبۇل قىلىندى .

ئۇ ھازىر تېخىمۇ قاينىاق ئىجادىي قىزغىنلىق بىلەن كۆچا تاربخىدا ئۆتكەن كومپراجۇادىن نىساخان ئانىغىچە بولغان مەشھۇر شەخسلەرنىڭ بەدىئىي پورترېتىنى نامايان قىلىپ بېرىدىغان « كۆچا سىمفونىيىسى » نامىلىق چوڭ تېپتىكى ماي بوياق تام رەسمى ئۇستىدە جىددىي ئىشلىمەكتە .

شۇنداق ، ئۇنىڭ يۈرىكىدە بىر ئوت بار . باللىلىقىدا تۇتاشقان بۇ ئوت ھازىر تېخىمۇ ئۇلغىيىپ ، ئۇنىڭ روھىي ئالىمىدە قۇياشتەك يېلىنجىماقتا . ئىشىنىمىزكى ، ئۇ نۇرغۇنلىغان قەلبلەرگە مۇھەببەت ۋە ھارارەت بەخش ئېتەلەيدۇ !

1993 ـ يىل ، ئاقسۇ

يىلتىز كۆكلەيدۇ

مۇقەددىمە

مەن ئۇ ھەقتىكى ماتېرىياللارنى بىر - بىرلەپ كۆرۈۋېتىپ ئىختىيارسىز چوڭقۇر خىيالغا پاتتىم. ئۇ ئەمدى بىر دېرىكتور — ئىگىلىك يارىتىقۇچىلا ئەمەس، ھاياتنى، سەنئەتنى چوڭقۇر چۈشىنىدىغان ئىجادكار بولۇپ گەۋدىلەنمەكتە ئىدى. ئۇ تېخى يېقىندىلا «ئاقسۇ گېزىتى» دە ئۇلاپ بېرىلگەن «كېچىكىپ كەلگەن باھار» ناملىق پوۋېستىدا بىر بەختسىز قىزنىڭ كەچۈرمىشىگە ياش تۆككەن بولسا، يەنە بىر قىسىم داستان - شېئىرلىرىدا تۇرمۇشقا، رېئاللىققا ۋە كەلگۈسىگە بولغان مۇھەببەتنى ئوتتەك شائىرانە ھېسسىياتى بىلەن نامايان قىلغان ئىدى. ئالدىمدا يەنە ئۇنىڭ بەش ئەۋلاد ئائىلە تارىخى ئەكس ئەتكەن 20 بابلىق قولیازمىسى تۇراتتى. ئۇنى گەرچە مەتبۇئاتلارغا بەرگۈدەك مۇكەممەل بەدىئىي ئەسەر دېگىلى بولمىسىمۇ، ئۆزىنى چۈشىنىش ۋە يىلتىزىنى ئىزدەش ئېڭى كۈچلۈك ئەكس ئەتكەن ئىدى. بەزى ئۇچۇرلارغا قارىغاندا، بىزدە ئۇچ ئەۋلادنىڭ نېرىسىنى بىلمەسلىكتەك ئىللەت ساقلانغان. بىراق، قازاق، قىرغىز قېرىنداشلىرىمىز يەتتە ئەۋلادقىچە ئېنىق دەپ بېرەلەيدىكەن. بۇ،

پاكىتقا ئۇيغۇن گەپ ئىدى . ئويلاپ باقسام ، مەنمۇ بوۋامنىڭ نېرىسىنى ئۇقمايدىكەنمەن . ئەتراپىمدىكى خېلى كۆپ كىشىلەر- دىن سورىۋىدىم ، ئۇلارمۇ ماڭا ھەيران بولغاندەك قاراپ باش چايقاشتى . ئەجەبا ، ئۇ ... ؟

مەن يەنە ئۇنىڭ مەسئۇل مۇھەررىرلىكىدە ھەپتىدە بىر چىقىدىغان « پاختا خەۋىرى » ناملىق گېزىتنى ۋە ئۇ يازغان بىر قىسىم خەۋەر - ماقالىلارنىمۇ ئوقۇپ چىقتىم . مەزكۇر گېزىتنىڭ مەلۇم سانىدىكى ئىبرەت سەھىپىسىگە مۇنداق قۇرلار بېسىلغان :

« جەنۇبىي تارىم پاختا زاۋۇتىنىڭ باشلىقى ئۆمەر توختى تارىم دەريالىقىدىكى كەلكۇننىڭ كۈنسېرى ئۇلغىيىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ تۇرۇپمۇ ، تەشكىلنىڭ رۇخسىتىنى ئالماي شەخسىي سايامەت ئۈچۈن ئۇرۇمچىگە كېتىپ ، زاۋۇتقا تەھدىت سېلىۋاتقان كەلكۇنگە قارشى تۇرۇش جېڭىگە قاتناشمىغان . بۇ زادى قانداق ئىستىل ... ؟!»

قارىماقتا ئاددىي كۆرۈنگىنى بىلەن ، ماختاشمۇ ، تەنقىدمۇ ، ئەقەللىي پىكىر - تەلەپلەرمۇ بار بولغان : سەھىپىلىرى رەڭدار ، ئىخچام ، مەزمۇنلۇق بۇ گېزىت شىركەتنىڭ ئىچكى قىسمىدىكى ھەربىر كەت رىتىمىدىن ، كۆڭۈل ئازادىلىكىدىن ، مول مەدەنىيەت مۇھىتىدىن دېرەك بېرەتتى . دېمەك ، ئۇ ماددىي جەھەتتىنلا ئەمەس ، مەنىۋى جەھەتتىنمۇ ئىگىلىك تىكلىگەن ئىدى . تەكلىماكان گىرۋىكىدىكى چوڭ بىر شىركەتنىڭ نەچچە مىليونلاپ پۇلىنى ئۇيان - بۇيان قىلالايدىغان دىرېكتورى بولۇپلا قالماي ، مۇھەررىرى ھەم مۇخبىرىمۇ بولغان ئىدى . مەن شۇ چاغدىلا ئۇ يارانقان مۆجىزىلەرنىڭ ماھىيىتىگە يەتكەندەك بولدۇم ھەم شۇنداق ئويلىدىم : « شىنجاڭدىكى نەچچە يۈزلىگەن دىرېكتورلار ئىچىدە ئۇنىڭدەكتىن قانچىسى باردۇ ؟ »

1

ئۆگەن دەريا سىنىڭ تۆۋەن ئېقىنى بىلەن تارىم دەريا سىنىڭ ئوتتۇرا ئېقىندا خەرىتىدىكى شەكلى بەئەينى يىراقلارغا نەزەر تاشلاۋاتقان تۆگىنىڭ باش قىسمىغا ئوخشىشىدىغان خىلۋەت ماكان ـــ شايار ناھىيىسى بار . ئېلىمىز-نىڭ ئەڭ شەرقىي ۋە جەنۇبىي قىرغاقلىرى جىمىرلاپ تۇرغان زۇمرەتتەك پايانسىز دېگىزغا سايە تاشلاپ تۇرسا ، ئۇ يەر دۇنياغا مەشھۇر تەكلىماكان قۇملۇقى بىلەن تۇتىشىپ كەتكەن ... يەر كۆلىمى ئازراق كەم تەيۋەن ئۆلكىسى بىلەن تەڭلىشىدىغان ، تا-رىختا كۆسەن خانلىقىغا تەۋە بولغان بۇ يۇرتنىڭ خەن دەۋرىدىن باشلاپلا ئۆستەڭ چېپىپ ، بوز يەر ئېچىپ ، زىرائەت ۋە كېۋەز تې-رىپ كەلگەنلىكى ھەققىدە مەلۇمات بار . نەچچە مىڭ يىللاردىن بۇيان سان ـ ساناقسىز تەبىئىي ، ئىجتىمائىي ئاپەتلەرنىڭ ئۇس-تىدىن غالىب كېلىپ ، مولا ئەلەم شەھىيارىدەك مەشھۇر كلاسسىكلارنى يېتىشتۇرگەن ؛ بوستانتوغراق قەدىمكى شەھىرى ، ئەگمە يانتاق قەدىمكى شەھىرى ، تاشدۆڭ قەدىمكى شەھىرى ، ئۇچقات قەدىمكى شەھىرى ، ژىدىق قەدىمكى شەھىرى ، بوتباش قەدىمكى شەھىرى قاتارلىق مەدەنىيەت ئىزلىرى ھەم تارىم ، شالدىراڭ دەريا بويلىرىدىكى قەدىمكى قەبرىستانلىققا ئوخشاش سىر ـ مۆجىزىلەرنى ئۆز قوينىدا ساقلاپ كەلگەن بۇ يۇرت تارىخ قەدىمگە ماس ھالدا بۇگۈنگىچە ئۇلاشتى . ئىسلاھات دولقۇنىنىڭ كۆتۈرۈلۈشىگە ئەگىشىپ ، تارىخ بۇ زېمىنغا يەنە بىر قېتىم ئېغىر سوئال قويدى : « قېنى ، شايارلىقلار قانداق قىلار كىن ؟ »

1980 ـ يىل 12 ـ ئاينىڭ 15 ـ كۈنى ، ھاۋا ئوچۇق بو-لۇپ ، نەچچە كۈننىڭ ئالدىدا ياغقان قار كۈن نۇرىدا تاۋلىنىپ

كۆزنى چاقاتتى . ناھيبلىك پاختا شىركىتىنىڭ يىغىن زالى يۈز-دىن ئارتۇق ئىشچى - خىزمەتچى بىلەن تولغان بولۇپ ، شۇ تاپتا ئۇلار تەرتىپكە سېلىنغاندىن كېيىنكى يېڭى دىرېكتورنىڭ ئېلان قىلىنىشىنى كۈتۈپ ئولتۇرۇشاتتى . ئۇنى - بۇنى دەپ پىچىرلىشاتتى . چىرايلىرىدىن تەقەززالىق ، خىلمۇخىل پەرەز ۋە ھۆكۈملەر ئەكس ئېتەتتى . ئۇلارنىڭ ئارىسىدا تېخى ئەمدىلا 26 ياشقا كىرگەن كېرەم قاسىم ئىسىملىك ياشمۇ بار ئىدى . سائەت توقۇققۇزدا ناھيبلىك تەمىنات - سودا كوپېراتىپى پارتكومىنىڭ شۇجىسى قاتارلىق كىشىلەر زال ئىچىگە كىرىپ كەلگەندە ، كۆپ-چىلىك بىردىنلا جىم بولۇشتى . يىغىن باشلانغاندىن كېيىن ، شۇجى تۆۋەندىكىلەرگە تەكشى بىر قارىۋېتىپ :

— ھازىر ناھيىلىك تەمىنات - سودا كوپېراتىپىنىڭ قارارى ۋە ناھيىلىك خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ قوشۇلۇشى بىلەن كېرەم قاسىمنىڭ پاختا شىركىتىگە دىرېكتور بولغانلىقىنى ئېلان قىلىمەن ! — دەپ جاكارلىغاندا ، زال ئىچىنى بىر پەس تىمتاسلىق قاپلاپ ، ئارقىدىنلا ئۇزاققا سوزۇلغان گۈلدۈراس ئالقىش ساداسى ياڭرىدى . شەك - شۇبھىسىزكى ، بۇ ئۇزاق مۇددەتلىك تۇرغۇن ھالەتتىن بىزار بولۇپ ، يېڭى ھاۋاغا ، يېڭى پەللىگە ئىنتىلىۋاتقان يۈرەكلەرنىڭ ئورتاق دولقۇنلىنىشى ئىدى . كىشىلەر خېلىدىن بېرى كۆڭۈللىرىگە پۈكۈشكەن ئىش ئاخىر رېئاللىققا ئايلانغانىدەك خۇشاللىنىپ ، تۇشمۇتۇشتىن كېرەم قاسىمغا قاراشتى . ئاز ساندىكى تاتارغان ، دېمى ئىچىگە چۈشۈپ كەتكەن كىشىلەرمۇ يوق ئەمەس ئىدى . بىراق ، بۇ ئىش ھېچنېمىدىن خەۋىرى يوق كېرەم قاسىمغا شۇنداق تاسادىپىي تۇيۇلدىكى ، ئۇ گويا بىر پارچە ئوتنىڭ ئىچىگە كىرىپ قالغانىدەك يۈزلىرى قىزىرىپ ، بەدەنلىرى تىترەپ ، چېكسىدىن تەر چىقىپ كەتتى . شۇ تاپتا ئۇنىڭ ۋۇجۇدىدىكى نومۇس ۋە غۇرۇر كۈچى شان - شەرەپ تۇيغۇسىدىن

غالىب كېلىۋاتاتتى . توساتتىن ئۇنىڭ ئېسىگە بىر ئىش كېلىپ قالدى : شىركەت قۇرۇلغان دەسلەپكى مەزگىلدە ، يەنى 1958 ـ يىلى ئۇنىڭ دادىسى پاختا زاۋۇتىغا ئىشچىلىققا قوبۇل قىلىنغان . بىراق ، ئۇزاق مۇددەت ھۈنەرنىگە تايىنىپ جاھاندار چىلىق قىلىپ كەلگەن بۇ ئادەم يېڭى خىزمەت مۇھىتىغا كۆنەلمەي چىقىپ كەتكەن ئىدى . بۇ گۈنكى كۈنگە كەلگەندە ئۇ ، ئۆز ئوغلىنىڭ دەل شۇ شىركەتنىڭ دىرېكتورى بولغانلىقىنى بىلسە قانداق ھېسسىياتقا كېلەر ؟

يىغىن قىزغىن داۋام قىلىۋاتاتتى . كوپىراتىپ رەھبەرلىرى شىركەتنىڭ چىقىش يولى ھەققىدىكى ئويلىغانلىرى ۋە كۆتىدىغان ئۇمىد ـ تەلەپلىرىنى ئوتتۇرىغا قويۇشتى . ئاخىرىدا كېرەم قاسىمنى ئاممىنىڭ ئالدىدا ئىزاھ بىلدۈرۈشكە تەكلىپ قىلدى . ئۇ يەنىلا تاسادىپىيلىق ھېس قىلغان بولسا كېرەك ، گاڭگىرىغان ، ئوڭايسىزلانغان ھالدا بىردەم تۇرۇپ قالدى . ئۇ ھازىرغىچە تالاي جاپالارنى تارتىپ بەزى نەتىجىلەرنى قولغا كەلتۈرگەن بولسىمۇ ، بۇنداق كۆپ ئاممىنىڭ ئالدىدا سەھنىگە چىقىپ سۆزلەپ باقمىغان ئىدى . ئىككىنچى قېتىم تەكلىپ قىلىنغاندا بولسا ۋۇجۇدىدىن چاقماق چېقىلغاندەك بولدى ـ دە ، قەددىنى رۇسلاپ ، گۈس ـ گۈس دەسسىگىنىچە سەھنىگە چىقىپ مىكروفوننىڭ ئالدىغا كەلدى . مانا ئەمدى ئۇنىڭ چىرايى جىددىي تۈس ئالغان ۋە كۆزلىرى بىر نۇقتىغا تىكىلگەن ئىدى . قولىدىن ھەقىقىي ئىش كېلىدىغان ، جىگەرلىك كىشىلەرلا بىرەر مۇشكۈل ئەھۋالغا دۇچ كەلسە ئەنە شۇنداق ھالەتنى ئىپادىلەيدۇ . ئۇ دەقىقە ئىچىدىكى ئويلىنىشتىن كېيىن قىسقىلا قىلىپ مۇنداق دېدى :

ـــ مەن شىركەتتىكى ئاممىنىڭ ئەقىل ـ پاراسىتى ۋە ئاكتىپچانلىقىغا تايىنىش ئارقىلىق ۋەزىپىلەرنى ئاشۇرۇپ

ئورۇنداپ ، يېڭى ۋەزىيەت يارىتىشقا تىرىشىمەن . ئىشچى - خىز-مەتچىلەرنىڭ ماددىي ۋە مەنىۋى تۇرمۇش سەۋىيىسىنى يۇقىرى كۆتۈرۈش بىلەن بىرگە ، ناھىيىمىزنىڭ ئىگىلىك تەرەققىياتىغا بىر كىشىلىك ھەسسەمنى قوشىمەن !

ئۇنىڭ سۆزى ئاخىرلىشىش بىلەن تەڭ زال ئىچىنى يەنە بىر قېتىم قىزغىن ئالقىش ساداسى قاپلىدى .

شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭ دىرېكتورلۇق ھاياتى باشلاندى . تۇرمۇش تەرتىپى ، شەكلىمۇ شۇ كۈندىن باشلاپ تۈپتىن ئۆزگەردى . خېلى مەزگىلگىچە تۈزۈكرەك ئۇخلىيالمىدى . ئىشنى زادى نەدىن باشلاپ ، قانداق ئاخىرلاشتۇرۇشتىن ئىبارەت قىيىن سوئال نېرۋا سەزگۈلىرىنى تىنىمسىز غىدىقلاپ ، بىردەممۇ تىنچ قويمايتتى . ئۇ شۇ چاغدىلا ھېس قىلدىكى ، بىرەر ئىش ھەققىدە ئويلاش ، پىلان تۈزۈش ئاسان بولغان بىلەن ، ئۇنى ۋۇجۇدقا چىقىرىش ئانچە ئوڭاي ئەمەس ئىكەن . ئۇ ئەنە شۇنداق خىيال ۋە ئىزدىنىش ئىچىدە ئىزتىراپ چېكىۋاتقاندا ، كۈتۈلمىگەن پېشكەللىك يۈز بەردى . شىركەتتە بىر ئىقتىسادىي دېلو پاش بولدى . ھېچقانداق ئىشتىن خەۋىرى بولمىغان كېرىم قاسىمۇ گۇمانلىق دەپ قارىلىپ ، 14 نەپەر تەكشۈرۈش ئوبيېكتىنىڭ قاتارىغا كىرگۈزۈلدى .

بۇ ، تۇخۇمدىن تۇك ئۇندۇرۇشكە ئامراق بەزى كىشىلەر ئۇچۇن ئوبدان پۇرسەت بولدى . ئۇلار ئۇنى بىراقلا كاردىن چىقىرىش ئۈچۈن ، ھەر خىل ئىغۋالارنى تارقاتقانىنى ئاز دەپ ، يۈز تۇرانە ھاقارەتلەپ ، تېخىمۇ يامان تەسىر پەيدا قىلماقچى بولدى . ناھەق ئىشلارنى كۆرسە تاقەت قىلىپ تۇرالمايدىغان كېرىم قاسىم بۇ قېتىم نېمىشقىدۇر سالماق ، ئېغىر بولۇپ ، قەلبىدىكى غەزەپ ئوتلىرىنى بېسىۋالدى . ئەگەر - توقاي ھايات يوللىرى ئۇنىڭغا « ئاچچىقىنىڭ دورىسى سۇكۇت » دېگەن قائىدىنى ئوبدان

ئۆگەتكەن ئىدى. ئۇ، بىر تەرەپتىن تەكشۈرۈشنى قوبۇل قىلسا، يەنە بىر تەرەپتىن خىزمىتىنى نورمال ئىشلەشكە تىرىشتى. ئۇ ئۆزىگە، ئانىمىغا، تەشكىلگە چوڭقۇر ئىشىنەتتى، ھەق ـ ناھەق ئاخىر ئايدىڭلىشىدۇ دەپ ئويلايتتى. بىراق، ئۇ يەنە بىر قېتىم شۇنى بىلىپ يەتتىكى، كىشىلىك تۇرمۇش ئۇنداق ئاددىي ئەمەس ئىكەن، ئادەملەر تولىمۇ مۇرەككەپ بولىدىكەن. سەن قانچە سەمىمىيلىك بىلەن بىر گۈزەل غايە يولىدا تىرىشقانسېرى، ئالدىڭنى توسىدىغان دوقال، ئاۋارىچىلىقلارمۇ شۇنچە كۆپىيىپ بارىدىكەن.

ئۇ ئۇلۇغ ـ كىچىك تىنغان ھالدا خىيالغا چۆككەن ئىدى. كۆز ئالدىغا شوخ ـ مەسۇم بالىلىق چاغلىرى، نامرات بولسىمۇ قايناق ئۆتكەن ئوقۇغۇچىلىق ھاياتى، «قايتا تەربىيە» ئېلىش مەزگىلىدىكى ئېغىر جىسمانىي ئەمگەكلەر بىر ـ بىرلەپ كەلمەكتە ئىدى. ئۇ ھەقىقەتەنمۇ قىيىن ھەم جاپالىق مەزگىللەر ئىدى. ئۇنىڭ ئۆزى تۇغۇلۇپ چوڭ بولغان بۇ يۇرتتا ماڭمىغان يوللىرى، قىلمىغان ئىشلىرى ئاز دەمسىز؟ ئۇ، ئوتۇنچى بولۇپ جاڭگاللارنى كېزىپ باققان، تاشيول ئىشچىسى بولۇپ يول ياسىغان، خۇمداندا ئىشلەپ كېسەك قۇيۇپ باققان ئىدى؛ ئۇ، دېھقان بولۇپ ئورغاق، كەتمەننى، ياغاچچى بولۇپ رەندە، ھەرىنى ئىشلىتىپ باققان ئىدى؛ ئۇ، جۇۋازچى بولۇپ ياغ تارتقان، ھەتتا مۇئەللىم بولۇپ بىر بىلەن دوسكىغا خەتمۇ يېزىپ باققان ئىدى...

ئۇنىڭ ئەسلىمىسى ئۆزى تۇنجى قېتىم پاختا شىركىتىگە كىرگەن يىللارغا ئۇلانغاندا، ۋۇجۇدى نېمىشقىدۇر تىترەپ، كۆزلىرىدە ھاياجان ئۇچقۇنلىرى چاقنىدى. بۇنداق بولۇشى ھەرگىزمۇ تاسادىپىيلىق ئەمەس ئىدى. ئادەتتە ھەممە نەرسىنىڭ يېڭىسى، مەنبەسى بولغانغا ئوخشاش، ئادەمدىكى ھەۋەس، ئىن-

تەلەشىنىڭمۇ مەلۇم ئىشلار بىلەن چېتىشلىقى بولىدۇ . بولۇپمۇ بالىلىق قەلبىڭدە ساقلىنىپ قالغان بەزى ئالاھىدە تەسىرلىك كۆرۈنۈشلەر كىيىنكى مەزگىلدىكى ھايات پائالىيىتىڭگە تەسىر كۆرسەتمەي قالمايدۇ . كېرەم قاسىمنىڭ ئائىلە تارىخى ئەكس ئەتكەن 20 بابلىق قولىيازمىسىدا مۇنداق قۇرلار بار : « 1963 ـ يىلى ، باشلانغۇچ مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان چاغلىرىم ئىدى . ئائىلىمىز تولىمۇ نامرات ، تۇرمۇشىمىز ناچار بولغاچقا ، كۆپ ھاللاردا مەكتەپكە يېلىڭ ھەم يالاڭ ئاياغ باراتتىم . بىر كۈنى مەكتەپ ماڭا بىر كىلوگرام پاختا ، ئىككى مېتر كاجىنى قۇتقۇزۇش ھېسابىدا بەردى . مەن شۇ چاغدا تۇرمۇشتا كەم بولسا بولمايدىغان پاختىنى تۇنجى قېتىم قولۇم بىلەن تۇتۇپ كۆردۇم . ئۇ تولىمۇ ئاق ھەم يۇمشاق ئىدى . ئانام ماڭا ئۇنىڭدىن بىر پاختىلىق ئىشتان تىكىپ بەردى . نېمىشقىدۇر تەنلىرىم يايراپ ، پۈتۈن ۋۇجۇدۇمغا ، قەلبىمگە ئىللىق ھارارەت تارالغاندەك بولدى ... »

1972 ـ يىلى كېرەم قاسىم يېڭى مەھەللە يېزىسىدا «قايتا تەربىيە» ئېلىۋاتقاندا ، پاختا زاۋۇتىغا ئىككى نەپەر خادىم ئالىدىكەن دېگەن خەۋەر تارالدى . ئۇ ئاڭلاپلا خۇشاللانغان ، ھاياجانلانغان ھالدا ئولتۇرالماي قالدى . دەرھال مۇناسىۋەتلىك ئورۇنلارنى ئىزدەپ ، قايتا ـ قايتا ئىلتىماس قىلىپ ، ئۆزىنى قوبۇل قىلىشنى ئۆتۈندى . بىراق ، چېنىققان ۋاقتى قىسقىكەن ، دەپ قالىپ تەلىپى رەت قىلىندى . ئۇ ئىلگىرى مەكتەپكە ئورۇنلىشىپ بىر مەزگىل ئوقۇتقۇچىلىق قىلغان ، ئەمما دەل مۇشۇ سەۋەبىلەن خىزمەتتىن بوشتىلغان ئىدى . ئۇنىڭ ۋۇجۇدىدىكى قىزغىنلىق تەڭرىنى تەسىرلەندۈردى بولغاي ، كېيىنكى يىلدىن باشلاپ ئىشلىرى ئوڭغا تارتىشقا باشلىدى . ئۇ كوپېراتىپقا خىزمەتكە تەقسىم قىلىنىپ ، ناھىيە بازىرىدىن 80 كىلومېتر يىراقلىقتىكى قاسقان چارۋىچىلىق فېرمىسىغا ماگىزىنچى بولۇپ

ئورۇنلاشتى . ئۇ پاختا زاۋۇتىدا ئىشلەش ئارزۇسىغا يېتەلمىگەن بولسىمۇ ، بىر سىستېمىدا ئىشلىيەلىگەنلىكىدىن خۇشال ئىدى . ئۇ ، بۇ يەردە يەرلىكتىن ياۋا چىگە سېتىۋالاتتى . يىغىلىپ بەش - ئون تونىغا يەتكەندە ، قاتار تىزىلغان تۆگىلەرنى يېتىلەپ ، ئىككى كۈن يول يۈرۈپ ، پاختا شىركىتىگە ئۆتكۈزەتتى . بىراق ، ئۇنىڭغا ئەلەم قىلىدىغىنى شۇ ئىدىكى ، ئۇ مىڭ بىر جاپادا شۇنچە يۇكنى ئەكەلگەن بىلەن ئىش بېجىرىدىغان ئادەم تاپالمايى نەچچە كۈنلەپ كۈتۈشكە مەجبۇر بولاتتى . ئۇنىڭ نەزىرىدە ئادەمگە ئىسسىقلىق ۋە روھ بېغىشلايدىغان ئايئاق پاختا ئارىسىدا ئىشلەۋاتقانلار ھەرگىزمۇ لايغەزەل ، تىرىكتاپلاردىن بولماسلىقى كېرەك ئىدى . ئەجەبا ، بۇ شىركەتتىكىلەر نېمە بولۇپ كەتكەندۇ ؟ ئۇ ئاچچىقلىناتتى ، بوغۇلاتتى .

1973 - يىل 5 - ئايدا ئۇنىڭ غايىسى ئاخىر رېئاللىققا ئايلاندى . ئۇ ئاپتونوم رايونلۇق پاختا پرىيوم كۇرسىغا قاتنىشىدىغانلىقى توغرىسىدىكى ئۇقتۇرۇشنى تاپشۇرۇپ ئالغاندا ، خۇشاللىقتىن بېشى كۆككە يەتتى ، گويا ئۇزاق مۇددەت قەپەس ئىچىگە سولىنىپ قالغان قۇش بىردىنلا ئەركىنلىككە ئېرىشىپ ، بوشلۇقتا پەرۋاز قىلغاندەك ئۆزىنى تولىمۇ ئەركىن ھېس قىلدى . پۇخادىن چىققۇچە ۋاقىرىغۇسى ، سەكرەپ ئۇسسۇل ئويناغۇسى كەلدى . ئۇ كۇرسقا ھەر خىل سەۋەبلەر بىلەن 15 كۈن كېچىكىپ بارغىنىغا قارىماي ، پاختا ھەققىدىكى بىلىملەر قايناملىغا شۇنداق كىرىپ كەتتىكى ، ئۇچ ئاي ۋاقىتىنىڭ قانداق ئۆتۈپ كەتكەنلىكىنى تۇيماي قالدى . كۇرسنى ئەلا نەتىجە بىلەن تاماملاپ قايتىپ كەلگەندىن كېيىن ، تويبولدى يېزىلىق پاختا زاۋۇتىغا تەقسىم قىلىنىپ پرىيومچى بولدى . قىزىق ئىش ، ئۇ دەل پاختا شىركىتى قۇرۇلغان يىلى ، يەنى 1954 - يىلى تازا تومۇز

ئىسسىقتا ، ئەمگەك قىزغان ئورما ئېتىزىدا دۇنياغا كۆز ئاچقان ئىدى . ئەجەبا ، تەقدىر ئۇنىڭ ھاياتىنى پاختىدىن ئىبارەت ئاق ، يۇمشاق ، لېكىن جاپاسى تولا ئوقەت بىلەن باغلىۋەتكەنمىدۇ ؟

ئۇ بۇ يەردە پاختىكارلار بىلەن تۇغقانلاردەك يېقىن مۇناسىۋەت ئورنىتىپ ، تىرىشچانلىق بىلەن ئىشلەپ ، ۋەزىپىنى يىلمۇيىل ئاشۇرۇپ ئورۇندىغانلىقتىن ، 1976 - يىلى ۋىلايەت بويىچە ئەمگەك نەمۇنچىسى بولۇپ تەقدىرلەندى ھەم كېيىنكى يىلى شۇ پونكىتنىڭ باشلىقلىقىغا تەيىنلەندى . مانا ئەمدى تەشكىلنىڭ كۆزى ھېرىش - چارچاشنى بىلمەيدىغان ، تاپشۇرۇلغان ئىشنى گۈل كەلتۈرۈپ ئورۇندايدىغان بۇ يىگىتكە چۈشۈشكە باشلىغان ئىدى . 1979 - يىلى ئۇ ناھىيىلىك پاختا شىركىتىنىڭ كەسپىي ھەم پىرىيوم بۆلۈمىگە باشلىق بولۇپ يۆتكەلدى . ئۇ ، بۇ يەردىمۇ ئۆگەنگەنلىرىنى ئەملىيەت بىلەن بىرلەشتۈرگەن ھالدا پىششىقلاپ ، ئۈزلۈكسىز نەتىجە يارىتتى .

1980 - يىل 10 - ئايدا ناھىيىلىك پارتكوم ۋە خەلق ھۆكۈمىتى پاختا شىركىتىنى تەرتىپكە سېلىشنى مۇھىم ئىشلار كۈنتەرتىپىگە كىرگۈزدى . بۇ ، ئىسلاھاتنىڭ دەسلەپكى مەزگىللىرى بولۇپ ، كىشىلەر تېگىرقاش ھەم ئويلىنىش ئىچىدە يېڭى بىر دەۋرگە قەدەم قويۇۋاتاتتى . قۇرۇلغاندىن بۇيان گاھ يۇكسىلىپ ، گاھ چېكىنىشتەك ھالەتنى تەكرارلاۋەرگەن ، ئىشچى - خىزمەتچىلىرى سانىنىڭ ئاز ، ساپاسىنىڭ تۆۋەنلىكى ، تېخنىكا ۋە ئۇسكۇنىلىرىنىڭ قالاقلىقى تۈپەيلىدىن سېتىۋالىدىغان پاختىسى 30 مىڭ دەندىن ئاشمايدىغان پاختا شىركىتىنى ئىسلاھ قىلىشمۇ ۋەزىيەتنىڭ جىددىي تەقەززاسىغا ئايلانغان ئىدى . شۇ قېتىم كېرەم قاسىم تەشكىلنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشى بويىچە تەرتىپكە سېلىش گۇرۇپپىسىغا قاتنىشىپ پرىيوم ، كەسپىي خىزمەت ، بىخەتەرلىك ، ئىقتىساد باشقۇرۇش ۋە زاۋۇت باشلىقلىرىنىڭ مەسئۇلىيەتنامىسى

قاتارلىق تۇرلەر بويىچە تەدبىر تۇزۇش ۋەزىپىسىنى تاپشۇ-رۇۋالدى. ئۇ، بۇ ئىشنىڭ ناھىيىنىڭ پاختا ئىشلەپچىقىرىش تەرەققىياتى ۋە خەلق ئاممىسىنىڭ جانجان مەنپەئىتىگە مۇناسىۋەتلىك مۇھىم ۋەزىپە ئىكەنلىكىنى تونۇپ، ئىنتايىن ئەستايىدىل مۇئامىلە قىلدى. نەچچە كېچە ئۇخلىماي ئويلىنىش، تەجرىبە-ساۋاقلارنى پۇختا يەكۈنلەش ئارقىلىق كارخانا ئەمەلىيىتىگە باب كېلىدىغان 15 تۇرلۇك باشقۇرۇش ئۇسۇلىنى يېزىپ چىقتى. ۋىلايەتلىك كارخانا تەرتىپكە سېلىش ئىشخانىسى ئۇ تۇزگەن لايىھىنى ئاممىدىن پىكىر ئېلىش، ئىنچىكىلىك بىلەن تەكشۈرۈش ۋە باشقا ناھىيىلەردىكى ئوخشاش كەسىپلەرگە سېلىشتۇرۇپ باھالاش ئارقىلىق ۋىلايەت بويىچە ئالدىنقى قاتاردا تۇرىدۇ دەپ بېكىتتى...

كېرەم قاسىم ئويلاپ شۇ يەرگە كەلگەندە، ئىشچى-خىزمەتچىلەرنىڭ ئۆزىنى قوللاپ چالغان گۈلدۇراس ئالقىش ساداسى قۇلاق تۈۋىدە ياڭرىغاندەك بولدى - دە، بىردىنلا يەڭگىللەپ، دىرېكتور بولغاندىن كېيىن ئۇچرىغان دىشۋارچىلىقلار ھېچنېمىگە ئەرزىمەيدىغاندەك تۇيغۇغا كەلدى. قەلبىدە يانغان ئىشەنچ، ئۈمىد نۇرلىرى ئۇنى داۋاملىق ئالدىغا قاراشقا ئۇندەيتتى.

تەكشۈرۈش تۇپتوغرا ئالتە ئاي داۋام قىلدى. ھەتتا ئۇ ئەڭ ئاخىرقى ئىككى ئادەمنىڭ بىر سى قاتاردا تەكشۈرۈلدى. پاكىت ھەق - ناھەقنى ئايرىپ، ئۇنىڭ پاكلىقىنى، ھالال ياشىغانلىقىنى ئىسپاتلىدى. پىتنە - پاساتچىلارنىڭ ئاغزى تۇۋاقلىنىپ، دېمى ئىچىگە چۈشكەن ھالدا جىمقىشتى.

كېرەم قاسىم يەنىلا شۇنداق سالماق ھەم تەمكىن ئىدى. كۆڭلىگە پۈككەن پىلانلىرى كۆپ بولسىمۇ، ئۆزىنى ئالدىراپ قىزىپ كەتمەسلىككە، ئىشنى پۇختا، ئەمەلىي قىلىشقا

ئاگاھلاندۇرۇپ تۇراتتى . خېلى مەزگىلدىن بۇيانقى كۆزىتىش ھەم تەتقىق قىلىشلار ئارقىلىق شىركەتنى قايسى يول بىلەن رونىاق تاپقۇزۇش مەسىلىسىدە ئېنىق قارارغا كېلىپ بولغان ئىدى .

ئۇ ئىشنى تۇزۇم ۋە ئىشچى - خىزمەتچىلەرنىڭ ساپاسىنى ئۆستۇرۇشتىن باشلىدى ، ئىلگىرىكى ئەمەلىيەتكە ئۇيغۇن بولمىغان كونا قائىدىلەرنى چۆرۈپ تاشلاپ ، رىقابەت خاھىشى كۈچلۈك گەۋدىلەنگەن ، پرىنسىپلىرى مۇكەممەل بولغان بىر يۇرۇش ، زامانغا لايىق باشقۇرۇش تەرتىپلىرىنى تۇزۇپ يولغا قويۇش بىلەن بىرگە ، ئۇنۇمدىن زىيىنى كۆپ بولدىغان ئېغىر ئەمگەك سىجىللىقىنى ئازايتتى . مەسئۇلىيەت ئېنىق ، مۇكاپات - جازا نەق بولغاچقا ، ئىشچى - خىزمەتچىلەرنىڭ ئاكتىپچانلىقى كۈچەيتىپ ، ھەرقايسى ئىش ھالقىلىرى ئۆزلۈكىدىن ھەرىكەتكە كەلدى . ئۇ ، بۇ پايدىلىق پۇرسەتنى چىڭ تۇتۇپ ، بوش ۋاقىتلاردىن ئۇنۇملۇك پايدىلاندى . دەسلەپكى تۆت يىلدا پرېيوم ، ھېسابات ، بىخەتەرلىك ۋە پىششىقلاپ ئىشلەش ساھەلىرى بويىچە 13 قارار كۇرس ئېچىپ ، 650 ئادەم قېتىم تەربىيىلەش ئېلىپ باردى . بۇنىڭ بىلەن شىركەتنىڭ ئەھۋالىدا زور ئۆزگىرىشلەر بارلىققا كەلدى . 1986 - يىلى باج پايدىسى 180 مىڭ يۈەنگە يېتىپ ، 1980 - يىلىدىكىدىن ئۈچ ھەسسە ئاشتى . شىركەتنىڭ شارائىتىمۇ ياخشىلىنىپ ئىشچى - خىزمەتچىلەرى 550 نەپەرگە يەتتى .

ئۇ ، گەرچە شۇنداق نەتىجىلەرنى قولغا كەلتۈرگەن بولسىمۇ ، ئۇنى بىر باشلىنىش دەپ ئويلايتتى . ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا ئېچىلىشنى كۈتۈپ تۇرغان ، ئۇزۇنغا سوزۇلغان يوللار ياتاتتى ...

2

1987 ـ يىل 5 ـ ئاينىڭ مەلۇم بىر كۈنى ، كېرەم قاسىم پاختا شىركىتىگە دىرېكتور بولۇپ يەتتىنچى يىلىغا قەدەم قويغاندا يەنە بىر خىرىس ۋە رىقابەتنى كۈتۈۋالدى .

شۇ كۈنى شىركەتنىڭ يىغىن زالىغا يىغىلغان يۈزدىن ئارتۇق ئادەم قىزىق بىر « ئويۇن » نى كۆرۈۋاتاتتى . شۇ تاپتا بۇ يەردە پاختا شىركىتىنى خېرىدار چاقىرىپ ھۆددىگە بېرىش مۇراسىمى ئۆتكۈزۈلۈۋاتاتتى . بۇ شايار تارىخىدا تۇنجى قېتىم بولۇۋاتقان ئىش ئىدى . كىشىلەر ھەيران بولغان ھەم قىزىققان ھالدا بىر ـ بىرىنى يېگىش ئۈچۈن پۈختا تەييارلانغان ئۇچ رىقابەتچىگە ھەۋەس بىلەن قارىشاتتى . رىقابەتچىنىڭ بىرسى كېرەم قاسىم بولۇپ ، ئۇ يەنىلا سالماق ، تەمكىن كۆرۈنەتتى . بۇغداي ئۆڭچىراي ، بىر نۇقتىغا تىكىلگەن كۆزلىرىدىن رىقابەتچىلىرىدىن ئۈستۈن تۇرىدىغان ئىشەنچ كۈچى ئۇرغۇپ تۇراتتى . يىغىن باشلىنىپ ، ئالدى بىلەن ناھىيىلىك تەمىنات ـ سودا كوپېراتىپى ھۆددىگە بېرىش لايىھىسىنى ئوتتۇرىغا قويدى . ئاندىن ئۇچ نەپەر رىقابەتچى بىرىنىڭ كەينىدىن بىرى سۆز قىلىپ ، پىلان ، تەسەۋۋۇرلىرىنى بايان قىلدى . بېرىم كۈن داۋام قىلغان « دىرېكتورلۇقىنى تالىشىش مۇسابىقىسى » دە كېرەم قاسىم رىقابەتچىلىرىنى يەڭدى . ھۆددىگە بەرگۈچى تەرەپ ئۇنى ھۆددىگەرلىككە تەكلىپ قىلغانلىقىنى جاكارلىغاندا ، كۆپچىلىك قىزغىن ئالقىش ياڭرىتىپ تەبرىكلىدى ، تەكلىپنامىگە ئۆز ئارا ئىمزا قويۇش ئاخىرلاشقاندىن كېيىن ، ھۆددىگە بەرگۈچى تەرەپ :

ـــ هازىر ھۆددىگەر تەرەپ ئىككى نەپەر يارداەمچىنى تاللاپ بېكىتسە بولىدۇ ، ـــ دەپ ئوقتۇردى .

زال ئىچىنى تىمتاسلىق قاپلىدى . كۆپچىلىك كىمنى تاللار كىن ، دېگەندەك كېرەم قاسىمغا تەقەززالىق بىلەن قارىشاتتى . كېرەم قاسىمۇ دەماللىققا بىر نەرسە دېيەلمەي ، بىر پەس ئويلىنىپ تۇرۇپ قالدى . ئۇنىڭ كۆز ئالدىغا يېقىن ئۆتكەن ئەل - ئاغىنىلىرى ، ئۇرۇق - تۇغقانلىرى ھەم ئۇزاق مۇددەت بىللە ئىشلىگەن خىزمەتداشلىرى كەلدى . بىراق ، ئۇ ھۆددىگەر ، شىركەتنىڭ قانۇنىي ئىگىسىگە ئايلانغان بولسىمۇ ، خەلقنىڭ مەنپەئىتى بىلەن مۇناسىۋىتى زور بۇ ئىشتا مەسئۇلىيەتسىزلىك قىلىشنى خالمايتتى . ئۇنىڭغا قولىدىن ئىش كېلىدىغان ، ئىقتىدارلىق ئادەملەر لازىم ئىدى . توساتتىن ئۇنىڭ قەلبى پاللىدە يورۇغاندەك بولدى - دە ، قىلچە ئىككىلەنمەستىن ئۆزى بىلەن دىرېكتورلۇقنى تالاشقان ئىككى نەپەر « رەقىبى »نى يارداەمچىلىككە تاللىغانلىقىنى جاكارلىدى . بۇ ، كىشىلەرگە كۈتۈلمىگەن ئىش بولۇپ تۇيۇلدى بولغاي ، بىر - بىرىگە لاپپىدە قاراشتى ، ئاندىن ھەيران بولغان ، تېڭىرقىغان ھالدا ئۇنى - بۇنى دېيىشىپ مۇنازىرىگە چۈشۈپ كەتتى . شۇ تاپتا كېرەم قاسىمنىڭ « رەقىبى » نى ئۆز يېنىغا تارتىشى ئۇلارنىڭ ئىددىيىسىدىن ئۆتەمەيۋاتقاندەك قىلاتتى . بىراق ، ئۇنىڭ تەپەككۇر ئۇسۇلى ئۆزگىچە ئىدى . كونىلاردا « ئېلىشمىغۇچە تېپىشماس » دېگەن گەپ بار ، « بىر قەپەس 〈تۇتۇشقان〉بولدۇق . ئۇلاردا يۈرەك ، ئەقىل ، جاسارەت دېگەن نەرسە بولمىسا دىرېكتور بولمەن دەپ مەيدانغا چۈشەمتى » دەپ ئويلايتتى كېرەم قاسىم .

* * *

ئۇ شىركەتنى ھۆددىگە ئالغاندىن كېيىن « ئۆزىگە ئۆزى

خوجا بولۇش هوقۇقى » كۆچىيىپ ، تېخىمۇ ئەركىن ، بىمالال ئىشلەش ئىمكانىيىتى تۇغۇلدى . ئۇنىڭ ئۇستىگە قابىل ئىككى يارديەمچىگە ئىگە بولغاچقا ، ئەقىل خەزىنىسى بېيىپ ، ئۇزاقتىن بۇيان كۆڭلىگە پۈككەن پىلانلىرىنى بىر - بىرلەپ ئىشقا ئاشۇرۇشقا كىرىشتى .

تويبولدى ، مازار غوجام ، يېڭى مەھەللە قاتارلىق جايلار- دىكى پاختا زاۋۇتلىرى ئۇزاق يىللاردىن بۇيان يېزا باشقۇرۇشىدا بولۇپ كەلگەن بولۇپ ، پىششىقلاپ ئىشلەش سۈرئىتى ئاستا ، سۈپىتى ناچار ، بىخەتەرلىك ئەسلىھەلىرى مۇكەممەل بولمىغاچقا ، ھالى خاراب ئىدى . ئۇ ، بۇ خىل ئەھۋالنى ئۆزگەرتىش ئۈچۈن ، كۆپ قېتىم ناھىيە رەھبەرلىرىگە ئېيتىش ئارقىلىق ئۇلارنىڭ قوللىشىنى قولغا كەلتۈرۈپ ، بۇ ئۈچ زاۋۇتنى سېتىۋېلىش بىلەن بىرگە ، ئالتە مىليون يۈەن مەبلەغ ئاجرىتىپ ، يېڭىدىن ئۈچ پاختا زاۋۇتىنى ۋۇجۇتقا چىقاردى . بۇنىڭ بىلەن شىركەتنىڭ دائىرىسى كېڭەيىپ ، بىر گەۋدىلىشىشكە قاراپ يۈزلەندى . دېھقانلارنىڭ كېۋەز تېرىش قىزغىنلىقى يۇقىرى كۆتۈرۈلۈپ ، ناھىيىنىڭ پاختا كۆلىمىنى كېڭەيتىش پىلانىغا پۇختا ئاساس تىكلەندى . 1990 - يىلىغا قەدەر ئۇ سۈپەت ۋە ئۇنۇم ئۆتكىلىگە ھۇجۇم قىلىشنى ئاساسىي نىشان قىلىپ ، ئەسلىدىكى كونا ، قالاق ئۈسكۈنىلەرنى يېڭىلاشقا تۆت مىليون يۈەن سەرپ قىلدى . 40 نەچچە ئادەمنى ھەرقايسى كەسپىي مەكتەپلەردە ئوقۇتۇپ ، ئالىي تېخنىكوم سەۋىيىسىگە ئىگە قىلىش بىلەن بىرگە ، 25 ئادەم قېتىم ئىچكىرى ئۆلكىلەرگە ، 80 نەچچە ئادەم قېتىم ئۆگىنىش ، ئېكسكۇرسىيىگە ئەۋەتىش ئارقىلىق ، ئۇلارنىڭ نەزەر دائىرىسىنى كېڭەيتتى . كېيىنكى يىلى ئۇ پاختا كۆلىمىنىڭ كېڭىيىش ۋەزىيىتىگە يېقىندىن ماسلىشىپ ، بەش مىليون يۈەن مەبلەغ سېلىپ ، قايلۇر ، بورىقاي

قاتارلىق جايغا يېگىدىن ئىككى زاۋۇت قۇردى . بۇ جەريانداا ئۇ يەنە كىشىلەرنىڭ پاختىچىلىقنىڭ ئىستىقبالىغا بولغان تونۇشىنى يەنىمۇ ئۆستۈرۈش ئۈچۈن ، 100 مىڭ يۈەندىن ئارتۇق چىقىم قىلىپ ، ناھىيىنىڭ پاختىچىلىققا ئائىت تەشۋىق ـ تەربىيە ، يېڭى تېخنىكا كېڭەيتىش ۋە نەق مەيدان يىغىنلىرىنى ئەمەلىي ھەرىكىتى بىلەن قوللىدى . تېرىلغۇ ، پەرۋىش ۋە يىغۇۋېلىش مەزگىللىرىدە بىر تۈركۈم خادىملارنى ئىشلەپچىرىشنىڭ ئالدىنقى سېپىگە ئەۋەتىپ ، دېھقانلارغا ھەر جەھەتتىن ياخشى مۇلازىمەت قىلدى .

1992 ـ يىلى ناھىيىنىڭ پاختا تېرىلغۇ كۆلىمى ئالدىنقى يىلدىكىدىن 40 مىڭ مو كۆپەيىپ ، 220 مىڭ موغا يەتتى . بۇ خىل ئەھۋالدا ئۇ ، بىر تەرەپتىن دېھقانلارغا ئوڭايلىق يارىتىپ بېرىش ، يەنە بىر تەرەپتىن پاختىنىڭ سىرتقا ئېقىپ كېتىشىنى توسۇش ئۈچۈن نۇرباغ ، يېڭىئېرىق ، يانتاقباش قاتارلىق جايغا ئۈچ سېتىۋېلىش پونكىتى قۇرۇپ ، ئاممىنىڭ ئالقىشىغا ئېرىشتى . نەتىجىدە سېتىۋېلىنغان پاختا مەھسۇلاتى 370 مىڭ دەنگە يېتىپ ، شايار تاۋارىخىدىكى يۇقىرى سەۋىيە يارىتىلدى . شۇ يىلى بۇ شىركەت ئاپتونوم رايون بويىچە پەن ـ تېخنىكىغا تايىنىپ پاختىچىلىقنى تەرەققىي قىلدۇرۇشتىكى ئىلغار كوللېكتىپ بولۇپ باھالاندى . كېرەم قاسىمۇ ئاپتونوم رايون بويىچە پاختا سىستېمىسىدىكى 10 مۇنەۋۋەر دىرېكتورنىڭ بىرى بولۇپ تەقدىرلەندى .

3

« ئەقىل ـ پاراسەتكە دائىر ھېكايىلار » ناملىق كىتابتا جەنۇبىي ئامېرىكىدا بولۇپ ئۆتكەن « ئوتنى ئوت بىلەن ئۆچۈرۈش » تىن ئىبارەت قىزىقارلىق بىر ۋەقە بار . ئۇنىڭدا ، تۈيۇقسىز يۇز بەرگەن دەھشەتلىك ئوت ئاپىتىدە قاپسىلىپ قېلىپ ، ھاياتى

خەتەر ئىچىدە قالغان بىر توپ سايامەتچىنىڭ ئەقىل - پاراسەتلىك بىر ئوۋچى تەرىپىدىن قوتقۇزۇۋلىنىغانلىقى تەسۋىرلەنمەكتە . كېرەم قاسىمنىڭ هايات خاتىرىسىدىمۇ « ئوتنى دۇملەپ ئۆچۈرۈش » ئارقىلىق زور بىر ئاپەتنىڭ ئالدى ئېلىنىغانلىقىغا ئائىت بىر هېكايە بار . بۇ دەل 1991 - يىل 11 - ئاينىڭ 12 - كۈنى ، پاختا سېتىۋېلىش ۋە پىششىقلاپ ئىشلەش خىزمىتى جىددىي ئېلىپ بېرىلىۋاتقان پەيتتە يۈز بەرگەن ئىش ئىدى . شۇ كۈنى جىددىيچىلىكتىن چارچاپ هالى قالمىغان كېرەم قاسىم ئەمدى بىر « ئۇھ » دەپ چۈشلۈك تاماقنا ئولتۇرغاندا ، ئۇنىڭ شوپۇرى چىرايىنىڭ ئۆڭۈلى قالمىغان هالدا كىرىپ كەلدى هەم تويغۇلدى زاۋۇتىدىكى پىششىقلىنىش ئالدىدا تۇرغان پاختا دۆۋىسىگە ئوت كەتكەنلىك خەۋىرىنى يەتكۈزدى .

كېرەم قاسىمنىڭ بېشىدا چاقماق چېقىلغاندەك بولدى . گويا مۇهىم بىر بازىنىڭ قولدىن كېتىش ئالدىدا تۇرغانلىق خەۋىرىنى ئاڭلىغان هەربىي قوماندانەك چىرايىغا جىددىي تۈس ئېلىپ ، قولىدىكى هورى پۇرقىراپ تۇرغان ئىسسىق ئاشنى جاقىدە شەرەگە قويغىنىچە چاچراپ ئورنىدىن تۇردى - دە ، ئاپەت يۈز بەرگەن جايغا قاراپ ئاتلاندى ...

تاغدەك يوغان بىر پاختا دۆۋىسى پاراسلاپ ئاۋاز چىقارغىنىچە گاه يالقۇن چىقىرىپ ، گاه قويۇق ئىس - تۈتەك كۆتۈرۈپ كۆيۈۋاتاتتى . ئۇنىڭ ئەتراپىدا تايلاپ قويۇلغان پاختا ، چىگىت ، كېۋەز دۆۋىلىرى كۆپ بولۇپ ، قىممىتى 17 مىليون يۈەنلىك ئاشاتتى . بۇ شايارداكى نەچچە مىڭ ئىشچى - خىزمەتچىنىڭ ئىككى يىللىق مائاشىغا باراۋەر كېلىدىغان سان ئىدى . ئەگەر ئوت ئۇنۇملۇك ئۇسۇل بىلەن ۋاقتىدا ئۆچۈرۈۋېلىنمىسا ، ئاقىۋىتىنى تەسەۋۋۇر قىلىش تەس ئىدى .

ئاپەت رايونىغا نەچچە مىڭ ئادەم ـــ ئەتراپتىكى دېھقانلار ، ئوقۇغۇچىلار ، ئىشچى ـ خىزمەتچىلەر يىغىلغان بولۇپ ، قوشۇن تەرتىپسىز ھەم قالايمىقان ئىدى . ھەربىر داس سۇ ئوت ئۈستىگە چېچىلغاندا نەچچە مېتىر ئېگىزلىككە ئۇچقۇنلار كۆتۈرۈلەتتى . ئەگەر بۇ ئۇسۇل داۋاملاشتۇرسە ، تاسادىپىي شامال چىقىپ قالمىغان بولسا ئەتراپتىكى پاختىغا ئوت تۇتىشاتتى ـ دە ، چاپا-قىنى ئالمىغان دەپ كۆزىنى قارىغۇ قىلمىغان ئاقۇۋەت كېلىپ چىقاتتى . شۇ تاپتا بۇ قوشۇن تەدبىرلىك ، ئەقىل ـ پاراسەتلىك بىر قوماندانغا تولىمۇ موھتاج بولۇۋاتاتتى . بىرپەستىن كېيىن ناھىيە رەھبەرلىرىمۇ يېتىپ كېلىشتى . كۆپچىلىك تىزگىنسىز قا-لمۇاتقان ئوتقا قارىغىنىچە چىرايلىرىدىن تاقەتسىزلىك ، جىددىيلىك ئەكس ئېتەتتى . ئادەم كۆپ يەردە گەپ كۆپ بولىدۇ دېگەندەك ، كىشىلەر ئۆنى ـ بۇنى دېيىشىپ ئويلىغانلىرىنى ، چارە ـ تەدبىرلىرىنى ئوتتۇرىغا قويۇشاتتى . بەزىلەر ئۈمىدسىز-لەنگەن ھالدا : « ھەممىسى كۆيۈپ تۈگەيدىغان بولدى ، ئەمدى ئۆچۈرۈۋېلىش مۇمكىن ئەمەس » دەپ خۇرسىناتتى . بەزىلەر كۆيۈۋاتقان پاختا دۆۋىسىنى تاشلىۋېتىپ ، ئەتراپتىكى پاختا دۆ-ۋىلىرىنى تېزدىن يۆتكەشنى تەشەببۇس قىلدى . بۇنداق قىلغاندا كۈتۈلمىگەندە بوران ياكى شامال چىقىپ قالسا ئاقۇۋىتى بەربىر ئوخشاش بولاتتى . ئۇنىڭ ئۈستىگە شۇنچىۋالا كۆپ پاختىنى بىر ھەپتىدىمۇ يۆتكەپ بولغىلى بولمايتتى . شايار ناھىيىسىدە ئوت ئۆچۈرۈش ئەترىتى بولمىغاچقا ، يەنە بەزىلەر تېزدىن كۈچا ناھىيىلىك ئوت ئۆچۈرۈش ئەترىتىگە خەۋەر يەتكۈزۈپ ئۇلارنى يارەمگە چاقىرىشنى ئوتتۇرىغا قويدى . بىراق ، 80 كىلومېتىر ئارىلىقتىن كېلىپ بولغۇچە ۋاقىت ساقلاپ تۇرمايتتى . قانداق قە-لىش كېرەك ؟ كېرەم قاسىم چوڭقۇر خىيالغا چۆكىكەن ئىدى . شۇ تاپتا ئۇنىڭ « ئەقىل ماشىنىسى » تېز ـ تېز ئىشلەۋاتاتتى .

ئۇ ھەر قېتىم بىرەر جىددىي ئەھۋالغا دۇچ كەلگەندە ئەنە شۇنداق تەمكىنلىك ھەم سالماقلىق بىلەن بىر پەس ئويلىنىۋالاتتى. بىر-نەچچە مىنۇتتىن كېيىن ئۇ كەسكىنلىك بىلەن مۇنداق ئورۇنلاشتۇرۇش ئېلىپ باردى: ئوت ئۆچۈرۈش بىلەن ھەپىلە-شىۋاتقان قالايمقان قوشۇننى تەرتىپكە سېلىپ، سۇ مەنبەسىنى تولۇقلاش، قوشنا زاۋۇتتىكى ئوت ئۆچۈرۈش ئەسلىھەلىرىنى تېزدىن يۆتكەپ كېلىش بىلەن بىللە، يېقىن ئەتراپتىكى كىگىز - پالاسلارنىڭ ھەممىسىنى دەرھال بۇ يەرگە توپلاش.

شۇنىڭ بىلەن قوشۇن جەڭگىۋار گۇرۇپپىلارغا بۆلۈنۈپ، تاپشۇرۇلغان ۋەزىپىلەرنى ئورۇنداشقا كىرىشتى. قىسقىغىنە ۋاقىت ئىچىدە 80 پارچە بىرىزېنت پالاس، 200 پارچە كىگىز تەييار بولدى. كېرەم قاسىم بۆلارنى سۇغا چىلاپ، كۆيۈۋاتقان پاختا دۆۋىسىنى يوچۇق قالدۇرماي يېپىپ «دۇملەش» كە قوماندانلىق قىلدى. ئۇ ئاللىقاچان ئويلاپ يەتكەن ئىدىكى، بۇنداق قىلغاندا ئوت ئۇچقۇنلىرىنىڭ ئەتراپقا يامراپ كېتىشىنىڭ ئالدىنى ئېلىپلا قالماي، قۇتراۋاتقان ئوت ئەجدىھاسىنىڭ نەپەسلىنىش يولىنى ئۈزۈپ تاشلاپ، جايىدىلا «بوغۇپ ئۆلتۈرۈش» مەقسىتىگە يەتكىلى بولاتتى.

ئۇنىڭ بۇ ئۇسۇلى تېزلا ئۈنۈم بەردى. ئىككى سائەتلىك كەسكىن ئېلىشىشتىن كېيىن ئوت ئاخىر ئۆچۈرۈۋېلىندى. كۆپچىلىكنىڭ چىرايىغا كۈلكە يۈگۈردى. كېرەم قاسىمۇ يەلكە-سىنى بېسىپ تۇرغان تاغنى ئېلىۋەتكەندەك يەڭگىل تىندى.

بىرنەچچە كۈن ئىلغاش، قۇرۇتۇش ۋە قايتا پىششىقلاپ ئىشلەش ئارقىلىق زىيان ئەڭ تۆۋەن دەرىجىگە ــ 93 مىڭ يۈەنگە چۈشۈرۈلدى. 17 مىليون يۈەنلىك غايەت زور زىياننىڭ ئالدى ئېلىنغانلىقىدىن خەۋەر تاپقان ئىستىراخوۋانىيە شىركىتى خۇشال-لىق بىلەن كۆرۈلگەن ئەمەلىي زىياننى تۆلەپ بەردى.

شىركەتنىڭ كېڭىيىشى، ئىشچى - خىزمەتچىلەر سانىنىڭ كۆپىيىشىگە ئەگىشىپ، كېرەم قاسىمنىڭ ئالدىغا كېلىدىغان مەسىلىلەرمۇ كۆپىيىپ باردى. ئەمەلىيەت جەريانىدا ئۇ پاختىدىن ئىبارەت بىرلا يولدا قىستىلىپ تۇرۇۋەرسە بولمايدىغانلىقىنى بارا - بارا ھېس قىلىشقا باشلىدى. تىنىمسىز سوئاللار ئىچىدە ئىلگىرى ھېچكىم قىلىپ باقمىغان ئىشلارنى قىلىشقا، ئېچىلمىغان يوللارنى ئېچىشقا تىرىشتى.

1991 - يىل 3 - ئاينىڭ 10 - كۈنى، ھاۋا ئوچۇق. شىركەت دەرۋازىسىنىڭ ئىچى - سىرتى ئەتىياز ئاپتىپىغا قاقلانغىنىچە قۇرۇق پاراڭ سېلىشۋاتقان بىر توپ ئادەم بىلەن تولغان ئىدى. ئۇلارنىڭ ئەتراپىنى بىر ئالغۇدەك كۈلكە - چاقچاقلىرى ئىشتىن ئېشىپ قېلىۋاتقان نەچچە يۈز ئىشچىنىڭ تەقدىرى ئۈستىدە باش قاتۇرۇۋاتقان كېرەم قاسىمنىڭ دىققىتىنى قوزغىدى. ئۇ، كارىدورغا چىقىپلا ئۆزى ئەڭ ياقتۇرمايدىغان بىر مەنزىرىنى كۆردى. ئۇ باشقا مەنزىرە ئەمەس، دەل شىركەتتىكى بىرنەچچە يۈز ئىشچىنىڭ قولى ئىشتىن سېلىككىنىگە بىرنەچچە كۈن بولۇپ قالغان، بېجىرىم تۇرۇپ قىلغىلى ئىش تاپالمايۋاتقان، ئۆزىنىڭ قىممەتلىك ۋاقتىنى ئۆزلىرى نائىلاج خورلاۋاتقانلىقىدەك ئېچىنىشلىق ھالەت ئىدى. ئۇ بۇ ئەھۋالغا قاراپ: «ئاھ، ئۇلۇغ دىيار، قارا ئوغلانلىرىڭغا» دەپ توۋلىۋەتكىلى تاس قالدى. بىراق، توۋلىمىدى، ھاياجىنىنى بېسىۋالدى. راست ئەمەسمۇ؟ بۇ ئۇلارنىڭ ياشلىق باھارى ئۇرغۇپ تۇرغان قىرانلىق چاغلىرى، ئۇلار كىندىك قېنى تۆكۈلگەن، ئۆزلىرى ئاپىرىدە بولغان بۇ تۇپراقتا قان - تەر تۆكۈشى، بايلىق يارىتىشى كېرەك ئىدى. چۈنكى، ياراتقان تەڭرىم ئۇلارغىمۇ ئۆتكۈر كۆز، كۈچلۈك بىلەك، ئەقىل - پاراسەتلىك كاللا ھەم بېجىرىم تەن ئاتا قىلغانغۇ؟!

كېرەم قاسىمنىڭ خىيالى بىردىنلا ھېلىقى كۆرۈنۈشتىن ئوچتى . بىراق ، نېمىشقىدۇر ئىچى قاتتىق ئېچىشتى . ئىنسانغا بىكار تەلەپلىكتىن ئارتۇق خورلۇق بولماس ! يەنە كېلىپ بۇ ئۇ-نىڭ ئۆزى ئۈچۈنمۇ بىر خورلۇق ئىدى . شۇ مىنۇتتا چىگىش خىياللار ئۇنىڭغا ئارام بەرمەيتتى . ئۇ ئاخىر ئۆزىگە ئۆزى شۇنداق سوئال قويدى : « مەن دىرېكتور بولۇش سۈپىتىم بىلەن ئۇلارغا يارىتىدىغان شارائىت ـ ئىمكانىيەتنى قاچانغىچە ۋۇجۇدقا كەل-تۈرمەيمەن ؟ »

ئۇ ئىشخانىسىغا قايتىپ تەنھا ھالدا يەنە بىر پەس خىيالغا چۆكتى . ئۇنىڭ كۆز ئالدىغا ئۆزى ۋەزىپىگە تەيىنلەنگەندىن بېرى شىركەت دەرۋازىسىغا تۇنجى قېتىم كىرگەنلەردىن رويخەت ئۇ-چۈن سورالغان سوئاللار كەلدى :

ـــ ئىسمىڭىز نېمە ؟

ـــ نەچچە ياشقا كىردىڭىز ؟

ـــ مەدەنىيەت سەۋىيىڭىز چۈ ؟

ـــ نېمىگە قىزىقسىز ؟ قانداق ئالاھىدىلىكىڭىز بار ؟

...

« ئەمدى تاپتىم » دېۋەتتى ئۇ ئۇنلۇك ئاۋازدا . شۇ تاپتا ئۇ « ئەقىل ماشىنىسى » نىڭ يەنە بىر قېتىم ئۇنۇملۇك ئىشلەپ بەرگەنلىكىدىن خۇرسەن بولغان ئىدى .

1992 ـ يىل 5 ـ ئاينىڭ 25 ـ كۈنى سەھەر ، كېرەم قاسىم ئويلىغانلىرىنى شىركەت رەھبەرلىك بەنزىسىنىڭ مۇھاكىمىسىگە قويۇپ ، قىزغىن قوللاشقا ئېرىشتى . ئۇ شىركەت قارىمىقىدىكى بارلىق خىزمەتچىگە يېڭىدىن « رويخەت جەدۋىلى » تارقىتىپ ، ھەممەيلەنگە « ئارتۇقچىلىقى » ، « قىزىقىدىغىنى » گرافىسىنى ئەينەن ، تولۇق تولدۇرۇشنى تاپىلاپ ،ئاخىر ھەربىر كىشىنىڭ

ئومۇمىي ئەھۋالىنى تەپسىلىي ئىگىلەپ چىقتى . رويخەتتە ئۇنىڭ دىققىتىنى قوزغىغىنى دەل «سەنئەت تالانتىم يۇقىرى» ، «بىرقانچە خىل سازنى چېلىشنى بىلىمەن» ، « يالغۇز كىشىلىك ناخشا ئېيتىشقا بەكمۇ قىزىقىمەن » دېگەن سۆزلەر بولدى .

دۇنيادا باشقىلارنىڭ ئىشىدىن قۇسۇر چىقىرىشتىن ئارتۇق ئىش يوق ، شۇنداقلا تەدبىرلىك ، ئىدىتلىق ئىش قىلىدىغان ئادەمگە ئىشىنىڭ قىيىنمۇ يوق . يېڭىدىن تولدۇرۇلغان رويخەت جەدۋىلىدىن 14 نەپەر كىشىنىڭ تالانتلىق سەنئەت ھەۋەسكارلىرىدىن ئىكەنلىكى ئاشكارا بولدى . شۇ تاپتا ئۇلارمۇ چەكسىز شادلىققا چۆمگەن ئىدى . كىشىگە ئۆز ئارزۇسى بويىچە ئىشقا قويۇلۇشتىن ئارتۇق بەخت بار دەمسىز ؟

تەمكىن كېرەم قاسىمنىڭمۇ بۇ تاسادىپىيلىقتىن شەرەت تارىخىدا بىرەر ئۆزگىچە يېڭىلىق چىقىدىغانلىقىنى كۆڭلى تۇيۇپ تۇردى . ئىش ئويلىغان يەردىن چىقتى . 1993 ـ يىل 2 ـ ئاينىڭ 10 ـ كۈنىگە كەلگەندە ، بۇ شەرەت قارىمىقىدىكى « ئاق ئالتۇن سەنئەت ئۆمىكى » مۇنتىزىم تەشكىللىنىپ ، ئورىكىستر ، ئۇسسۇل ، يالغۇز كىشىلىك ناخشا ، لەپەر ، ئىپىزوت قاتارلىق ژانىرلاردا جاپالىق رەپىتسىنى باشلىدى . 5 ـ ئاينىڭ 4 ـ كۈنى بۇ ئۆمەك ناھىيىلىك كىنو ـ تىياتىر خانىدا تۇنجى مەيدان ئويۇن كۆرسەتتى . 1200 كىشىلىك كۇلۇبنىڭ بىرمۇ ئورنى بوش قالمىدى . شۇنداق قىلىپ ئۆمەك ناھىيە تەۋەسىدە كوللېكتىپ ۋە شەخسىيلەرنىڭ تەلەپ ـ ئارزۇلىرىدىكى مۇلازىمەت تۇرىدىن باش تارتماي ، بارغانلا يېرىدە قارشى ئېلىندى ۋە تاماشىبىنلارنىڭ ماختىشىغا ، ھۆرمىتىگە سازاۋەر بولدى . شايار ناھىيىسىدىكى پارتىيە ـ ھۆكۈمەت مەسئۇللىرى بۇ ئۆزگىچە يېڭىلىقتىن تولىمۇ رازى بولدى .

« ئاق ئالتۇن سەنئەت ئۆمەكى » نىڭ 1993 ـ يىللىق خىزمەت خۇلاسىسىگە مۇنۇلار ئېنىق يېزىلغان : « ئۆمەكىمىز 1993 ـ يىلى ئاپتونوم رايونىمىز تەۋەسىدىكى 16 ناھىيە ، 80 دىن ئارتۇق يېزا ، مەيدان ، ئۆتەڭ ، كەنتلەردە 65 مەيدان ھەقلىق ، 12 مەيدان ھەقسىز ئويۇن قويدى . 73 جۈپ قىز ـ يىگىتنىڭ توي مەرىكىسىنى ئۆتكۈزۈپ بەردى . ئۆمەكنىڭ ئور كېستىرى قوشنا ئورۇنلارغا بېرىپ ، 21 مەيدان مۇزىكا چېلىپ بەردى . ھازىر ئۆمەكىمىز كۇنسايىن رونىاق تېپىپ ، ئاپتونوم رايونىمىزدىكى كارخانا ، تەمىنات ـ سودا سىستېمىسىدىكى تۇنجى كەسىپي سەنئەت ئۆمەكى بولۇپ شەكىللەندى . ئۆمەك بۇ يىل ئۆز ـ ئۆزىنى تولۇق قامداپلا قالماي ، شىركەتكە 1642 يۈەن ساپ پايدا تاپشۇردى . »

رويخەت جەدۋىلىدىكى ئالاھىدىلىكى ، قىزىقىشى بويىچە رەتلەنگەن تىزىملىكتىن قوشۇمچە كەسىپكە تەشكىللەشكە بولىدىغانلارنىڭ سانى 150 كە ، كەسىپ تۈرىنىڭ 24 كە يەتكەنلىكى مەلۇم بولدى .

1993 ـ يىل 5 ـ ئاينىڭ 6 ـ كۈنى ، شىركەت « ئاق ئالتۇن سەنئەت ئۆمەكى » نىڭ ئىشلىرىنى ئىزىغا سېلىپ بولۇپلا ، باشقا كەسىپ تۈرىدىكى ئۇستىلارنىڭ ئىشىغا تۈتۈش قىلدى . 30 كۈن ئىچىدە ياغاچچىلىق ، ماشىنىچىلىق ، رېمونتچىلىق ، كىراكەشلىك ، ساتىراشلىق ، بورداقچىلىق ... قاتارلىق كەسىپلەرنىڭ ئۇسكۇنە ، ئەسلىھەلىرىنى تولۇقلىدى ، تەشكىلىي ئاپپاراتنى تۈرغۇزدى ، كىرىم كۆرسەتكۈچنى بېكىتىپ بەردى . شۇنداق قىلىپ ، 24 كەسىپنىڭ 22 سىگە 64 نەپەر كىشى ئورۇنلاشتۇرۇلدى . ئۇستىلارنىڭ قەلبى ئەمدى ئەمىن تاپتى ، شادلاندى .

* * *

1992 ـ يىل 2 ـ ئاينىڭ 20 ـ كۈنى ھاۋا يەنىلا ئوچۇق بولۇپ ، دىرىكتور ئىشخانىسىنىڭ ئالدىدا يەنە بىر توپ «ھۇنەر-سىز» لەر تەقەززالىق ئىچىدە تۇراتتى . ئۇلارنىڭ بەزىلىرى دىرىكتورغا تېزراق ئىش بېرىشنى ئىلتىجا قىلىشاتتى .

ـــ سىلەر ئەمگەك قىلالامسىلەر ؟ مۇجىزە يارىتالامسىلەر ؟

دىرىكتورنىڭ بۇ سوئالىدىن ئۇلار تېڭىرقىغاندەك بىر ـ بىرىگە قاراشتى . ئاندىن بىرنەچچە تەنتەك :

ـــ ئەمگەكنى بىزدەك ئوغۇل بالا قىلمىسا كىم قىلاتتى ، ـــ دېگىنىچە كۆكرىكىنى كەردى ، كۆپچىلىك بىردەك ئۇلارنىڭ سۆزىنى قۇۋۋەتلىدى .

دىرىكتورنىڭ كۆڭلى يەنە بىر قېتىم ئەمىن تاپتى . ئارقىدىنلا ئۇ سەل ھاياجانلانغان ھالدا مۇنداق دېدى :

ـــ يېقىنقى يىللاردىن بۇيان ۋىلايىتىمىزدە نۇرغۇن ئىرادىلىك ، يىراقنى كۆرۈپ يەتكەن كىشىلەر ئېچىش خاراكتېرلىك ئىشلەپچىقىرىش بىلەن شۇغۇللىنىپ ، ئالدى 1000 مودىن ، كەينى بىرقانچە يۈز مودىن بوز يەر ئېچىپ ، سۈيىگە قاندۇرۇپ كۆچەت تىكىپ ، كۆكتات ، قوغۇن ـ تاۋۇز ، زىرائەت تېرىپ ، ئۆز ئەجرىنىڭ قەنتىنى چاقتى . ناھىيىمىزنىڭ گۈلباغ يېزىسىدىن چىقىقان راخمان ئىسمايىل بۇلارنىڭ تېپىك ۋەكىلى . باشقا ناھىيىلەردىكى نەچچە يۈزلىگەن دېھقانلارمۇ ئىككى بىلىكىگە ، ئەقىل ـ پاراسىتىگە ، ئەڭ مۇھىمى سىياسەتنىڭ كەڭلىكىگە تايىنىپ ، ئىزچىل ھالدا بوز يەر ئۆزلەشتۈرمەكتە . ئاقسۇ شەھرىنىڭ قارا تال يېزىسىدىكى ۋاڭ گۈزى ئەسلىدە ئىچكىرى ئۆلكىدىن قۇرۇق قول كەلگەن . ئۇ قىسقىغىنە 10 يىل ئىچىدە بوز

يەر ئېچىپ كېۋەز تېرىپ ، داڭلىق پاختىكار غا ئايلاندى . ئەمدىكى گەپ سىلەردە . قاتنىشى قۇلايلىق ، سۇيى ئەلۋەك زېمىن بىزنى كۈتۈپ تۇرۇپتۇ . قايلور يېزىسى تەۋەسىدىكى قۇمباغ سەلەرنىڭ نىشانىگلار بولسۇن .

ناھىيە بازىرىنىڭ شىمالىغا ، ئۆگەن دەريا سىنىڭ جەنۇبىي قىرغىقىغا توغرا كېلىدىغان كەڭ يايلاق ـــ قۇمباغ شايار تارىخىدا بىرقانچە قېتىم ئۆزلەشتۈرۈلگەن ، ئەمما كىشىلەرنىڭ ئەينى چاغدىكى ئىرادىسىنىڭ ئاجىزلىقىدىنمۇ ياكى تەبىئىي ۋە سۇنئىي شارائىتلارنىڭ يار بەرمىگەنلىكىدىنمۇ ، ئىشقىلىپ تاشلىنىپ قالغان . تارىخىي مەلۇماتلارغا قارىغاندا ، قۇمباغنى ئەزەلدىن شايارلىقلار ماكان تۇتۇپ ، كۆكەرتىپ ، بايلىقىدىن پايدىلىنىپ كەلگەن . 1803 ـ يىلى يۇز بەرگەن بىر قېتىملىق چوڭ كەلكۇن ئاپىتىدە ۋەيران بولغان ، ئاپەتتىن ئامان قالغان ئاھالىلەر تويلىرىنى تەۋەسىگە كۆچۈپ كەلگەن .

1932 ـ يىلىدىن 1942 ـ يىلىغىچە بولغان ئارىلىقتا گومىنداڭنىڭ كۇچادىكى ساقچى ئىدارىسى قۇمباغنى بىر قېتىم ئۆزلەشتۈرۈپ ، ئاتلىرى ئۈچۈن بېدە تېرىغان . ئۇلار قېچىپ كەتكەندىن كېيىن تاشلىنىپ قالغان . 1965 ـ يىلى سوتسىيالىستىك تەربىيە مەزگىلىدە قايدۇلۇقلار يەنە بىر قېتىم ئېچىپ ئۆزلەشتۈرۈپ شال تېرىپ باققان ، كېيىن ئۇلارمۇ تاشلىۋەتكەن .

ئەجدادىمىزدىن قالغان « يەر ئەسكى ئەمەس ، ئەر ئەسكى » دېگەن ھېكمەتلىك سۆز بار . بۈگۈنكى كۈندە سىياسەتنىڭ كەڭلىكىدىن قۇمباغ ئاخىر ئۆز ئىگىسىنى تاپتى .

1992 ـ يىل 3 ـ ئاي ، كېرەم قاسىم ئاخىرقى بىر تۇركۈم « ھۈنەرسىز» لەرنى ئۆز رازىلىقى بىلەن قۇمباغقا ئورۇنلاشتۇردى . شۇنداق قىلىپ قۇمباغدا كۆپ خىل ئىگىلىك بىلەن شۇغۇللىنىدىغان ياشلار مۇلازىمەت كارخانىسى قۇرۇلدى . ھازىر

بۇ كارخانا 500 مىڭ يۈەنلىك مۇقىم مۇلۇككە ، يىللىق تىجارەت پايدىسى 100 مىڭ يۈەنگە يەتكەن كىچىك تىپتىكى كارخانا بولۇپ قالدى . كارخانا قۇرۇلغاندىن 1994 ـ يىلغا قەدەر بىرقانچە 100 مو يەر ئېچىلىپ ئۆزلەشتۈرۈلۈپ ، 60 مىڭ تۇپتىن كۆپرەك مېۋىلىك ، مېۋىسىز دەرەخ تىكىلگەن . 1993 ـ يىلى ئىچىدە 180 مو يەرگە ھەر خىل زىرائەت تېرىلىپ ، 80 مىڭ كىلوگرامغا يېقىن ھوسۇل ئېلىنغان . 28 مىڭ يۈەندىن كۆپرەك كىرىم قىلىنغان ، شۇنىڭغا ئۇلاپلا يەنە 300 مودىن ئارتۇقراق بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈلگەن .

قۇمباغ ئۆز ئوغلانلىرىغا شادلىق ئاتا قىلدى . نەچچە قېتىم ئۆزلەشمىگەن بۇ زېمىننى شايار دېيارىدىكى تەدبىرلىك ، پەم ـ پاراسەتلىك كارخانىچى كېرەم قاسىم باشچىلىقىدىكى ئاددىي ، ئەمما شىجائەتلىك ئەزىمەتلەر ئۆزلەشتۈرۈپ ، سۈيىگە قاندۇردى . ئۇلارنىڭ ماڭلاي تەرلىرى بىكارغا كەتمىدى . ئۆز ئەجرىنىڭ قەنتىنى چاقتى .

ۋاھالەنكى ، شايار دېيارىدىكى ئېچىلىشنى كۈتۈپ تۇرغان بىپايان زېمىن ئۇلارغا ئىپتىخارى بىلەن تەلپۈنمەكتە ! بەلكى ، « قۇمباغ ئەسلى مېنىڭ كىندىكىم ! مەنمۇ قۇمباغدەك سۈيۈمگە قېنىپ يېشىللىققا پۈركىنەي ، شايار ئەزىمەتلىرى ئەجدادىنىڭ مەندىكى ئۆچەي دەپ قالغان ئىزلىرىغا يېگۈزاشتىن جان ئاتا قىلسۇن » دەپ خىتاب قىلماقتا .

4

1993 ـ يىلى شايار ناھىيىسىدە ئېغىر قۇرغاقچىلىق ئاپىتى يۈز بېرىپ ، پاختا مەھسۇلاتى 10% كېمىيىپ كەتتى . بۇ ، پاختىچىلىقنىڭ تەرەققىياتىغا ئانچە چوڭ تەسىر كۆرسىتىپ كېـ

تەلمىگەن بولسىمۇ ، شايارلىقلارنى يەنە بىر قېتىم ساۋاقلا ئىگە قىلىپ ، ھەر خىل تەبىئىي ئاپەتلەرگە قارشى تۇرۇشتا بىر تۇركۈم كەسىپ ئىگىلىرى بولمايدىغانلىقىنى تونۇتتى . ئۇنىڭ ئۇستىگە پاختىچىلىق ئىشلەپچىقىرىشىنىڭ كېڭىيىشىگە ئەگىشىپ ، ماشىنا - ئۇسكۇنىلەر ئاپتوماتلىشىشقا قاراپ يۈزلەنگەچكە ، تېخنىكا كۈچلىرىگە بولغان ئېھتىياج كۈنسايىن ئېشىۋاتاتتى . بۇ ، ئەزەلدىن ئىشچى - خىزمەتچىلەرنىڭ ساپاسىنى ئۆستۈرۈشكە ئىزچىل ئەھمىيەت بېرىپ كېلىۋاتقان كېرەم قاسىم ئۇچۇن ئالتۇندەك پۇرسەت بولدى . ئۇ ئاپتونوم رايونلۇق مائارىپ كومىتېتى ، ئاپتونوم رايونلۇق تەمىنات سودا كوپراتىپى قاتارلىق مۇناسىۋەتلىك ئورۇنلارغا ھەم يۇقىرى - تۆۋەن قاتلاملارغا كۆپ قېتىم چېپىش ئارقىلىق ، شىركەت قارىمىقىدا يۈز نەچچە كىشىلىك ئوتتۇرا تېخنىكوم سىنىپى ئېچىشنى قولغا كەلتۈردى . 1994 - يىل 4 - ئايدا ناھىيىلىك 1 - ئوتتۇرا مەكتەپتىن قابىل تۆت نەپەر ئوقۇتقۇچىنى تەكلىپ قىلىپ ، دەسلەپكى قەدەمدە تاللانغان 200 نەپەر ئىشچى - خىزمەتچىنى ماتېماتىكا ، ئەدەبىيات ، تارىخ ، سىياسەت كەسىپلىرى بويىچە بىر ئايلىق كونسۇلتاتسىيىگە ئۇيۇشتۇردى . بۇلاردىن 188 نەپىرى دۆلەتلىك ئىمتىھانغا قاتنىشىپ ، نەتىجىسى لاياقەتلىك بولغانلىقتىن ، شىركەت ئاچقان ئوتتۇرا تېخنىكوم سىنىپىغا قوبۇل قىلىندى ، شۇنىڭ بىلەن ئاپتونوم رايونىمىزدا تۇنجى قېتىم مەكتەپ بىلەن شىركەت بىرلىشىپ ئاچقان كارخانا ئوتتۇرا تېخنىكومى بارلىققا كەلدى . ئۇلار سېتىۋېلىش ، پىششىقلاپ ئىشلەش مەزگىلىدە ئۆز زاۋۇتلىرىغا بېرىپ پراكتىكا قىلسا ، بوش ۋاقىتلاردا يىغىلىپ دەرس ئوقۇغاچقا ، ھەم ئىشلەپچىقىرىشقا تەسىر يەتكۈزمەسلىك ، ھەم ئوقۇشقا كاپالەتلىك قىلىشتەك قوش ئۇنۇمگە ئېرىشتى .

1994 - يىلى شايار ناھىيىسى 300 مىڭ مو كېۋەز تېرىش ،

30 مىڭ تونىا ساپ پاختا ئېلىش ، بىرلىك مەھسۇلاتىنى 100 كىلوگرامغا يەتكۈزۈشتىن ئىبارەت « 331 قۇرۇلۇشى » لايىھىسىنى ئوتتۇرىغا قويدى . پاختا شىركىتى بۇ پىلاننىڭ ئەمەلگە ئېشىشىغا يېقىندىن ماسلىشىپ ، دېھقانلارنى 5000 تونىا سۈپەتلىك ئۇرۇقلۇق چىگىت بىلەن تەمىنلەپلا قالماي ، 2 ـ ئايدا ناھىيە چاقىرغان تايانچ كادىرلارنى ۋە تېخنىكا كۈچلىرىنى يېتىشتۇرۇش كۇرسىغا 60 مىڭ يۈەن ياردەم قىلدى . تېرىلغۇ مەزگىلىدە 40 نەچچە نەپەر خادىم ئاجرىتىپ ، ھەربىر دېھقان ئائىلىسى بىلەن سېتىۋېلىش ـ سېتىش توختامى تۈزۈپ ، ئۇلارنىڭ ئەندىشىسىنى تۇگەتتى . 4 ـ ئاينىڭ 18 ـ كۈنى كۈتۈلمىگەن مۆلدۈر ئاپىتى يۈز بېرىپ ، ئون نەچچە مىڭ مو كېڭەز نابۇت بولغاندا ، شىركەت ئاپەتكە ئۇچرىغانلارغا دەرھال 100 تونىا ئۇرۇقلۇق چىگىتنى ھەقسىز ياردەم قىلدى . مول ھوسۇلنى مول پېتى ، بىخەتەر يىغىۋېلىش ئۈچۈن تۆت مىليون يۈەن مەبلەغ سېلىپ پاختا زاۋۇتىنى 12 گە ، سېتىۋېلىش نۇقتىسىنى 18 گە يەتكۈزۈش بىلەن بىرگە ، 700 مىڭ يۈەن سەرپ قىلىپ پۈتۈن زاۋۇتتا يۈرۈشلەشكەن بىخەتەرلىك ئەسلىھەلىرىنى ۋۇجۇدقا كەلتۈردى . ۋىلايەتلىك ج خ باشقارمىسىنىڭ تەستىقلىشى بىلەن 36 كىشىلىك ئىقتىسادىي ساقچىلار ئەترىتى قۇرۇپ ، قوغداش خىزمىتىنى زور دەرىجىدە كۈچەيتتى .

شۇنداق قىلىپ ، 1980 ـ يىلى ئاران يۈز نەچچە ئادەمى ، 400 مىڭ يۈەن مۇقىم مۇلكى بار بۇ شىركەت بۈگۈنكى كۈنگە كەلگەندە ئىشچى ـ خىزمەتچىسى 1088 نەپەرگە ، مۇقىم مۇلكى 24 مىليون يۈەنگە يەتكەن ، ھاياتىي كۈچى ئۇرغۇپ تۇرغان ئىستىقباللىق تايانچ كارخانىغا ئايلاندى . 1993 ـ يىلى باج ـ پايدىسى مىليون يۈەندىن ھالقىغان كارخانا بولۇپ ، ۋىلايەت تەرىپىدىن تەقدىرلەندى . 1994 ـ يىلى باج نىسبىتى كېمەيگەن

ئەھۋالدا باج پايدىسى 9 مىليون يۈەندىن ئاشتى . تاپشۇرغان يەرلىك باج 2 مىليون 500 مىڭ يۈەنگە يەتتى . ئۆتكەن يىلى پاختا مىقدارى 650 مىڭ دەنگە ، دېھقانلارغا تارقىتىلغان زاكالەت پۇلى 350 مىليون يۈەنگە يېتىپ ، مەھسۇلات 75% ئاشقان ئەھۋال ئاستىدا تۇرلۇك خىزمەتلەر ئۇنۇملۇك ئىشلەنگەنلىكتىن ، ناھىيە-لىك پارتكوم ۋە خەلق ھۆكۈمىتى چوڭ يىغىن ئېچىپ ، شىركەت دىرېكتورى كېرىم قاسىمنى 6,000 يۈەن ، ئاپتونوم رايونلۇق پاختا - چىگە شىركىتىمۇ 25 مىڭ يۈەن نەق پۇل بىلەن مۇكاپاتلىدى .

5

شىركەت رونىق تېپىپ ، ئىقتىسادىي جەھەتتىن قەد كۆ-تۈرگەنسىرى كېرىم قاسىم شۇنچە سالماق ، تەمكىن ، كىچىك پېئىل بولدى . يۈرتقا ، خەلققە ، جەمئىيەتكە پايدىلىق ، ساۋابلىق ئىشلا بولسا قىلدىكى ، كىچىككىنە ئىشتىمۇ بىپەرۋالىق قىلمىدى . شايارىدىكى چوڭ - كىچىك ھەممەيلەننىڭ ئۇنى ھۆرمەت بىلەن تىلغا ئېلىشى ، شىركەتنىڭ 1992 - يىلى ئاپتونوم رايون بويىچە مېيىپلارغا ياردەم بېرىشتىكى ئىلغار ئورۇن بولۇپ باھالىنىشى ھەرگىزمۇ تاسادىپىي ئەھۋال ئەمەس . يېقىنقى بەش يىلدىن بۇيان ئۇ شىركەتكە ۋاكالەتەن مائارىپ ، مېيىپلار ، ئاپەت رايونلىرى ، يول قۇرۇلۇشى ۋە بېشىغا ئېغىر كۈن كەلگەن بىمارلارغا 300 مىڭ يۈەندىن ئارتۇق ياردەم - ئىئانە قىلدى . بۇنى خوتەندىن چىققان كېرىم ئىمىننىڭ ئۆز يېنىدىن پۇل چىقىرىپ قىلىپ بەرگەن ئىش-لىرى بىلەن تەڭ ئورۇنغا قويغىلى بولمىسمۇ ، ئىسلاھات - ئېچىۋېتىش ھەم بازار ئىگىلىكى شارائىتىدا يېتىشىپ چىققان بىر كارخانىچىنىڭ ۋەتەن ، خەلقنى ھەردائىم ئېسىدە چىڭ تۇتۇشتەك

ئالىيجاناب پەزىلىتىنى نامايان قىلىپ بېرەلەيدۇ . تۆۋەندە كېرەم قاسىم ۋەكىللىكىدىكى شايار ناھىيىلىك پاختا شىركىتىنىڭ ئىش - ئىزلىرى ئەكس ئەتكەن ئۇششاق ھېكايىلار ئىچىدىن بىر نەچچىسىنى تاللاپ ، ئوقۇرمەنلەرنىڭ دىققىتىگە سۇنىمىز :

1 - ھېكايە : شايار ناھىيىسىنىڭ شەرقىگە 43 كىلومېتىر كېلىدىغان تارىم يېزىسىنىڭ يولى ئۇزاق يىللاردىن بۇيان ياسالمىغاچقا ، قاتناش قۇلايسىزلىقىنى كەلتۈرۈپ چىقىرىپ ، بۇ يېزىنىڭ ھاللىق سەۋىيىگە يۈرۈش قىلىشىغا پاسسىپ تەسىر كۆرسىتىپ كەلگەن . ناھىيە بۇ خىل ئەھۋالنى ئۆزگەرتىش ئۈچۈن ، زور تىرىشچانلىق كۆرسەتكەن بولسىمۇ ، مەبلەغ كەمچىللىكى تۈپەيلىدىن يەنە 18 كىلومېتىر ئۇزۇنلۇقتىكى مۇساپە تاشلىنىپ قالغان ئىدى . كېرەم قاسىم بۇ ئەھۋالدىن خەۋەر تاپقاندىن كېيىن ، دەرھال يولنىڭ كۆۋرۈك ۋە سۇئېگۈچ قۇرۇلمىسى ئۈچۈن شىركەت نامىدىن 120 مىڭ يۈەن ئاجرىتىپ ياردەم قىلدى . بۇنىڭ بىلەن يول ئومۇمىيۈزلۈك پۈتۈپ ، نەچچە مىڭلىغان دېھقانلارغا ئاسانچىلىق تۇغدۇرۇپ بېرىدىغان ئەمەلىي ئىشتىن بىرسى ۋۇجۇدقا كەلدى .

2 - ھېكايە : بۇ 1991 - يىلى بولۇپ ئۆتكەن ئىش ئىدى . پاختا شىركىتىدە فەن زىپىڭ ئىسىملىك بىر ئايال ئىشچى بولۇپ ، ئۇنىڭ 13 ياشقا كىرگەن ئوغلى ئاق قان كېسەللىكىگە گىرىپتار بولۇپ ، يېقىن ئەتراپتىكى دوختۇرخانىلاردا جىددىي داۋالاتقان بولسىمۇ ، ئۇنۇمى بولماي ھاياتى خەۋپ ئىچىدە قالغان ئىدى . بىر كۈنى فەن زىپىڭ گېزىتتىن شاڭخەيدىكى مەلۇم دوختۇرخانىنىڭ بۇ خىل كېسەللىكنى داۋالاپ ، ئۇنۇمىنى %80 كە يەتكۈزگەنلىكىنى كۆرۈپ قالدۇ . بۇ ئۇچۇر قانداق قىلسام يۈرەك

پارەمنى قوتقۇزۇۋالارمەن دەپ ھەسرەتكە چۆككەن بۇ ئانىغا ئازراق ئۈمىد بەخش ئەتكەن بولسىمۇ ، شاڭخەيگە ئاپىرىپ داۋالاتقۇدەك خىراجەتكە چىقىنالمايتتى . ئۇ قانداقلا بولمىسۇن بىر سىناپ بېقىش نىيىتىدە ھېلىقى گېزىتنى كۆتۈرگىنىچە ، بىر بەر سىپ ـ ئىككى بېسىپ دىرېكتور ئىشخانىسىغا كىرىپ كەلدى . كېرەم قاسىم ئۇنىڭ ئەھۋالىنى ئۇققاندىن كېيىن ھېسداشلىق قىلغان ھالدا بار كۈچى بىلەن ياردەم قىلىدىغانلىقىنى بىلدۈردى ھەم شۇ كۈنىلا فەن زىيڭنىڭ يولدىشى تۇرۇشلۇق سۇ ئىدارىسىغا كېلىپ ، ئىدارە باشلىقى خالىق ئىمىن بىلەن مەسلىھەتلىشىش ئارقىلىق ، بىرلىكتە قۇتقۇزۇۋېلىشنى بېكىتتى . شۇنداق قىلىپ ، بۇ ئىككى ئورۇن 40 مىڭ يۈەندىن جەمئىي 80 مىڭ يۈەن پۇل چىقىرىپ ، بالىنى تېزدىن شاڭخەيگە يۆتكەپ ، داۋالىتىشقا دالالەت قىلدى . بۇ كۈتۈلمىگەن شاپائەتكە نېمە دېيىشنى بىلمەي قالغان ئەر ـ ئايال ئىككىيلەن تەسىرلەنگەنلىكىدىن يىغلۇۋەتتى . گەرچە ئۇلار يېرىم يىل داۋالىتىپ ، بالىسى ئاخىر ئۆلۈپ كەتكەن بولسىمۇ ، ئۆزلىرىنىڭ ئاتا ـ ئانىلىق مېھىر ـ مۇھەببىتى ھەم بۇرچىنى ئاخىرغىچە يەتكۈزۈش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلغان تەشكىلگە قانداقمۇ رەھمەت ئېيتماي تۇرالىسۇن ؟

3 ـ ھېكايە : شىركەت ئىشچىسى غوپۇر ھاكىمنىڭ 19 ياشقا كىرگەن ئوغلى كىچىكىدىنلا بىر خىل پالەچ كېسىللىكى بىلەن ئاغرىپ ، ئورنىدىن تۇرالماي كۈن ئۆتكۈزگەن . سەككىز نوپۇسلۇق بۇ ئائىلىنىڭ ئىقتىسادىي شارائىتى يار بەرمىگەنلىكتىن ، ئون نەچچە يىلدىن بېرى داۋالىتالماي كەلگەن .

1992 ـ يىلى كېرەم قاسىم بۇ ئەھۋالدىن خەۋەر تاپقاندىن كېيىن ، دەرھال ئۇلارنىڭ ئائىلىسىگە يوقلاپ كېلىپ ئەھۋال سورىدى . ياشلىق باھارىغا قەدەم قويغان بىر يىگىتنىڭ بىچارە ھالىتى ئۇنىڭ يۈرىكىنى قاتتىق ئېچىشتۇردى . ئۇ دەرھال 7000

يۇەن پۇل ھەل قىلىپ بېرىپ ، بالىنى تېزدىن داۋالىتىشنى تاپە-
لىدى . بىر يىل داۋالاتقاندىن كېيىن ، ئۇنىڭ سالامەتلىكى
ئەسلىگە كېلىپ ، نورمال كىشىلەرگە ئوخشاش ئىككى بىلىكىگە
تايىنىپ ئىشلىيەلەيدىغان ، كىشىلىك تۇرمۇشنىڭ لەززىتىدىن
بەھرىمەن بولالايدىغان بولدى . ئۇنىڭ ئاتا - ئانىسى كۆزلىرىگە
ياش ئالغان ھالدا : « بالىمزنى شىركەت قۇتقۇزۇۋالدى » دەپ
رەھمەت ئېيتىشتى . ئۇ يىگىت ھازىر پاختا شىركىتىگە ئورۇنلە-
شىپ ، بىر كىشىلىك خىزمەتنىڭ ھۆددىسىدىن چىقماقتا .

4 - ھېكايە : 1992 - يىل 6 - ئاينىڭ 1 - كۈنى ، كېرىم قاسىم ناھىيىلىك 2 - باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ تەكلىپى بىلەن با-
لىلار بايرىمىدا ئۆتكۈزۈلگەن پىئونېرلار پائالىيىتىگە قاتناشتى . بۇ
يىغىلىشقا ھەرقايسى ئىدارە - ئورۇنلارنىڭ مەسئۇللىرى ھەم
ئاتا - ئانىلار ۋەكىللىرىدىن بولۇپ 20 گە يېقىن ئادەم سىرتتىن
ئىشتىراك قىلىنغان ئىدى . پائالىيەت باشلىنىشتىن ئىلگىرى ئىككى
نەپەر ئوماقنە پىئونېر قىز كېرىم قاسىمنىڭ بوينىغا گالستۇك تا-
قاپ ، بىر دەستە گۈل سوۋغا قىلدى . بۇ ، مەكتەپنىڭ ۋە
بالىلارنىڭ ئۆز يۇرتىدىن چىققان بىر ئىسلاھاتچىغا بولغان ھۆر-
مىتى ھەم مۇھەببىتىنى ئىپادىلەيتتى . رىتىملىق داقا - دۇمباق ۋە
مىزگان ساداسى ئىچىدە رەتلىك ، پاكىز كىيىنگەن 600 دەك
ئۆسمۇر مەيدانغا چۇشكەندە ئادەمنىڭ يۈرەك تارىنى تىترىتىدىغان
بىر گۈزەل كۆرۈنۈش نامايان بولدى . سەھنىدىن ئورۇن ئالغان
كېرىم قاسىم ئۇلارنىڭ ئەقىل - پاراسەت ئۇرغۇپ تۇرغان مەسۇم
چىرايىغا ، يۇقىرى ماھارەت بىلەن ئورۇنداۋاتقان شوخ ، مەردانە
ھەرىكىتىگە قاراپ ئىختىيارسىز ھاياجانلاندى ، ۋۇجۇدىغا ئىسسىق
بىر ئېقىم تارىلىپ ، كۆزلىرىگە ياش كەلدى . شۇ تاپتا ئۇنىڭ
خىيالىدىكى بالىلىق ئەسلىمىلىرى بىلەن كۆز ئالدىدىكى رېئاللىق
گىرەلىشىپ كەتكەن ئىدى . ئۇنىڭمۇ ئۆسمۇرلۇك دەۋرلىرى

بولغان . ئاشۇ نامرات ، جاپالىق يىللاردا قاياق ، قىزغىن ئوقۇغۇ-چىلىق ھاياتىنى باشتىن كەچۈرگەن ، ئىلىم ئىگىلەش تەشنالىقىدا چاڭقىغان قەلبىگە ئاجايىپ گۈزەل غايىلەرنى پۈككەن ئىدى . بىراق ، ئۇ تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتكۈزۈشىگە ئاپەتلىك يىللار باشلىنىپ ، ھەممە ئىش كۆپۈككە ئايلاندى . ئۇ ، بۇگۈنكىدەك ئەھمىيەتلىك بىر پائالىيەتكە قاتناشقاندا ئۆز ئارزۇ-لىرى قايتىدىن بەرق ئۇرۇۋاتقاندەك تۇيغۇغا كەلمەيدۇ دەمسىز ؟ شۇ تاپتا ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا تېخىمۇ گۈزەل بىر كېلەچەك پارلايتتى ...

پائالىيەت ئاخىرىدا مەكتەپ مۇدىرى ئۇنى سۆزگە تەكلىپ قىلدى . ئۇ ئۆزىنىڭ ئوقۇغۇچىلىق چاغلىرى بىلەن ھازىرقى دەۋرنى سېلىشتۇرغان ھالدا تەسىرلىك سۆزلىدى . بالىلاردىن بىر مىنۇت ۋاقىتنىمۇ قولدىن بەرمەي تىرىشىپ ئۆگىنىپ ، ۋەتەن - مىللەتنىڭ ياراملىق ئىگىلىرى بولۇپ يېتىشىپ چىقىشىنى ئۈمىد قىلدى ھەم ئۇلارنىڭ بۇ خىلدىكى پائالىيىتىنى قوللاش يۈزىسىدىن 2000 يۈەن ياردەم قىلىدىغانلىقىنى بىلدۈردى .

5 - ھېكايە : 1994 - يىل 5 - ئايغا كەلگەندە ، ئىشچى - خىزمەتچىلەر سانىنىڭ كۆپىيىشىگە ئەگىشىپ ، شىركەتنىڭ نوپۇسى 3000 دىن ئاشتى ، كېرەم قاسىم ئۇلارنىڭ پاراۋانلىق ھەم ساقلىقىنى ساقلاش ئىشلىرىنى تېخىمۇ ياخشىلاش ئۈچۈن ، بىر قېتىملىق ئومۇمىيۈزلۈك تەكشۈرۈش ئېلىپ بېرىش ئارقىلىق 40 تىن ئارتۇق ھەر مىللەت بالىلىرىنىڭ تۇرلۇك ئاغرىقلار سەۋەبىدىن مېيىپلىك ھەم روھىي كېسەللىك ئازابىنى تارتىۋاتقان-لىقىنى بايقىدى . ئۇ ، بۇ خىل ئەھۋالنى ئۆزگەرتىپ ، مېيىپلارنى ۋە ئۇلارنىڭ ئاتا - ئانىسىنى خاتىرجەم ياشاش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلىش ئۈچۈن ، تەشەببۇسكارلىق بىلەن بىر مېيىپلار بىرلەشمە-سىنى ۋۇجۇدقا كەلتۈردى ھەم مەخسۇس ئادەم ئاجرىتىپ ، شۇ

خلدىكى كىشىلەرنى ئاز خىپلاشتۇردى . شىركەتنىڭ « مېيىپلارغا يار - يۆلەك بولۇش ئەھدىنامىسى » غا مۇناسىۋەتلىك مەزمۇنلار كىرگۈزۈلگەن :

(1) شىركەت دائىرىسىدىكى بارلىق ئىشچى - خىزمەتچىلەر ھەم ئۇلارنىڭ بىۋاستە تۇغقانلىرى بۇ ئەھدىنامىنىڭ ئوبيېكتى بولالايدۇ ؛ (2) مېيىپلار تۇغما مېيىپ ، ئىش ئۇستىدىكى مېيىپ ۋە كېسەل سەۋەبىدىن بولغان مېيىپ دەپ تۇرگە ئايرىلىپ ، ئالاھىدە ، بىرىنچى ، ئىككىنچى ، ئۈچىنچى دەرىجىلەردىن ئىبارەت تۆت خىل پەرق بويىچە مۇئامىلە قىلىنىدۇ ؛ (3) مېيىپلارغا ئىشلىتىلىدىغان خىراجەت — پاراۋانلىق فوندىدىن 3% ، مۇكاپات فوندىدىن 2% ، پاي ئۆسۈمىدىن 1% ، دارامەت فوندىدىن 1% ئايرىلىدۇ ھەمدە پارتىيە ، ئىتتىپاق ئەزالىرى خالىس يارىدەم بېرىدۇ ؛ (4) نىشانلىق داۋالىنىش ، سايامەت قىلدۇرۇش ، تۇرمۇش يارىدەمى تارقىتىش ، ئىستراخوۋانىيىگە قاتنىشىش ، تىجارەت يولىغا پېتەكلەش ياخشى ئورۇنلاشتۇرۇلىدۇ ؛ (5) ئىش ئۇستىدە مېيىپ بولغانلارنى داۋالاش ئىشلىرىدا ئەسلى ئورۇن 50% چېقىمنى ئۆز ئۇستىگە ئالىدۇ .

بۇ خىل ئۇسۇل ۋە تەدبىرنىڭ ئۈنۈمى ھەقىقەتەن زور بولدى . دەسلەپكى قەدەمدە پۈتىدىن ئايرىلىپ ناكا بولغان ئىككى نەپەر ئائىلە - تاۋابئات كۆڭۈلدىكىدەك داۋالىنىش ئىمكانىيىتىگە ئېرىشىپ ، ئۆز ئىقتىدارىغا تايىنىپ ياشاش ئىقتىدارىغا ئىگە بولدى . قولىدىن ئايرىلغان بىر مېيىپ بىلەن يەنە بىر روھىي كېسەل ھازىر جىددىي داۋالىنىۋاتىدۇ . شىركەت مۇشۇ ئۇسۇل بىلەن ئۆز تەۋەسىدىكى بارلىق مېيىپ ۋە باشقا بىمارلارنى باسقۇچلارغا بۆلۈپ داۋالىنىپ ، يېقىن مەزگىل ئىچىدە ئۇلارنى ساغلام ، بېجىرىم ھالەتكە كەلتۈرۈشنى پىلانلىدى .

خاتىمە

زىيارىتىم ھازىرچە ئاخىرلاشتى. بىراق، يۇرتنى گۈللەندۈرۈشتىن ئىبارەت ئۇلۇغ ۋاز غايە يولىدا ئىزدىنىپ مۆجىزە يارىتىۋاتقان كىشىلىكىدىكى شايار ئەزىمەتلىرىنىڭ كۆرەشلىرى تېخى ئاخىرلاشقىنى يوق. زىيارەت داۋامىدا مەن ئۇنىڭ 40 كىشىلىك بىر ئىنگلىز تىلى سىنىپى ئېچىشنى پىلانلاۋاتقانلىقىدىن خەۋەر تاپتىم. بۇ، ئادەمنى خۇشال قىلىدىغان ئەھۋال ئىدى. ئەپسۇسكى، دەل شۇ پەيتتە بىر ئىش ئېسىمگە كېلىپ ئىختىيارسىز خاتىرجەمسىزلەندىم، ۋۇجۇدۇمنى ئەندىشە تۇمانلىرى قاپلىۋالدى.

بىر يىل ئىلگىرى مەن مەلۇم ناھىيىنىڭ مۇئاۋىن ھاكىمى بىلەن پاراڭلىشىپ قالغان ئىدىم. ئۇ ئەسلىدە ×× يېزىسىنىڭ شۇجىسى بولۇپ، بىرنەچچە يىل جاپالىق كۆرەش قىلىش، سىياسەتكە، ئەقىل ـ پاراسىتىگە تايىنىش ئارقىلىق ئۆز يۇرتىنىڭ مادديي ۋە مەنىۋى قىياپىتىدە تۈپتىن ئۆزگىرىش ياساپ،ئاپتونوم رايونىمىز بويىچە ھاللىق سەۋىيىگە ئالدىن يۇرۇش قىلغان يېزىلار قاتارىغا ئۆتكۈزگەن. ئۇ تېخىمۇ روھلىنىپ، بۇ يېزىنى سەككىز تۈردە مەملىكەتنىڭ ئىلغار سەۋىيىسىگە يەتكۈزۈش پىلانىنى تۈزۈۋاتقاندا، توساتتىن ئۆستۈرۈلۈپ، ئۆزىگە ئەزەلدىن ناتونۇش بولغان بۇ ناھىيىگە مۇئاۋىن ھاكىم قىلىپ ئەۋەتىلگەن. ئۇ كۆڭلىدە نارازى بولغان بولسىمۇ قىيمىغان، ئازابلانغان ھالدا تەشكىلنىڭ قارارىغا بويسۇنۇشقا مەجبۇر بولغان. ئۇ مۇئاۋىن ھاكىم بولغاندىن كېيىنكى تەسىراتىنى سۆزلەپ كېلىپ، يېڭى خىزمەت ئورنىدىمۇ مۆجىزە خاراكتېرلىك نەتىجىلەرنى قولغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن تىرىشىۋاتقان بولسىمۇ، كۆڭلىگە پۈككەن

ئاشۇ پىلانىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش يۈرستىدىن مەھرۇم قالغانلىقىغا ئۆكۈنىدىغانلىقىنى ئېيتىپ بەردى .

بۇ قېتىم مەن جەمئىيەتتە ئېقىپ يۈرگەن بەزى خەۋەر-لەرنى ئاڭلاپ ، كېرەم قاسىمنىڭ تەقدىرى ئۈستىدە ئويلىنىپ قالدىم : ئۇنىمۇ ئۆستۈرەرمۇ ؟ ئەمەلىيەتتە قولىدىن ئىش كېلىدى-غان ئىقتىدارلىق كادىرلارنى ئۆستۈرۈش يامان ئىش ئەمەس . بىراق ، ئۇ خەلقنىڭ ئىرادىسى ۋە مەنپەئىتىگە پايدىلىق بولسلا مەيلىغۇ !

1995 ـ يىل 3 ـ ، 4 ـ ئاي ، ئاقسۇ

本书包括作者一部中篇小说和几部报告文学佳作。

جاۋابكار مۇھەررىرى : **تۇردى يامغۇر**
جاۋابكار كوررېكتورى : **بەختىيار جەسۇر**

پۇلسىرات كۆۋرۈكى

(پوۋېست ـ ئەدەبىي ئاخباراتلار)

ئاپتورى : **ئابلىز ئوسمان**

قەشقەر ئۇيغۇر نەشرىياتى نەشر قىلدى
(قەشقەر شەھىرى تاربوغۇز يولى 14 ـ قورۇ ، پوچتا نومۇرى : 844000)
شىنجاڭ شىنخۇا كىتابخانىسى تارقىتىدۇ
قەشقەر ئۇيغۇر نەشرىياتى باسما زاۋاتىدا بېسىلدى
فورماتى : 1168×850مم ، 32 / 1
باسما تاۋىقى : 8.875 قىستۇرما ۋاراقى : 2
1998 ـ يىل 8 ـ ئاي 1 ـ نەشرى
1998 ـ يىل 8 ـ ئاي 1 ـ بېسىلىشى
تىراژى : 5080 ـــ 1

ISBN7 — 5373 — 0658 — 3/I. 180
باھاسى : 11.00 يۈەن

مۇقاۋىنى لايىھىلىگۈچى : مەخمۇتجان تۇردى

ISBN 7-5373-0658-3

9 787537 306584 >

ISBN7 — 5373 — 0658 — 3

باھاسى : 11.00 يۈەن (民文) I. 180